

Slimību profilakses un
kontroles centrs

ATKARĪBU IZRAISOŠO VIELU LIETOŠANAS IZPLATĪBA IEDZĪVOTĀJU VIDŪ 2020. GADĀ

SIA "Aptauju centrs" un SIA „Projektu un kvalitātes vadība”
Rīga, 2021.gads

Pētījuma pasūtītājs:

Slimību profilakses un kontroles centrs

Rīga, Duntes iela 22 k-5, LV-1005

Pētījuma veicējs:

SIA "Aptauju centrs" un SIA "Projektu un kvalitātes vadība"

Rīga, Lāčplēša iela 37, LV-1011

Pārskata autori:

Aivita Putniņa, Māris Brants

Atslēgas vārdi:

atkarību izraisošās vielas, alkohols, narkotikas smēķēšana

Pārpublicēšanas un citēšanas gadījumā atsauce uz Slimību profilakses un kontroles centru obligāta.

© Slimību profilakses un kontroles centrs, 2021

© A.Putniņa, M.Brants

ISBN: 978-9934-514-64-7

SATURS

KOPSAVILKUMS	4
SUMMARY	7
SAĪSINĀJUMI	10
ATTĒLU RĀDĪTĀJS	11
IEVADS	16
1. METODOLOĢIJA	19
2. TABAKA	24
2.1. SMĒĶĒŠANAS IZPLATĪBA SABIEDRĪBĀ	24
2.1.1. SMĒĶĒŠANAS PARADUMI DAŽĀDĀS SABIEDRĪBAS GRUPĀS	25
2.1.2. SMĒĶĒŠANAS INTENSITĀTE	29
2.1.4. TABAKAS KARSĒŠANAS IEKĀRTU IZMANTOŠANA	33
2.1.5. E-CIGAREŠU ŠĶIDRUMS, KAS SATURĒJIS CBD VAI THC PIEJAUKUMU	34
2.2. SMĒĶĒŠANAS UZSĀKŠANAS VECUMS	35
2.3. SMĒĶĒŠANAS PĀRTRAUKŠANA	36
KOPSAVILKUMS	38
3. ALKOHOLS	39
3.1. ALKOHOLA LIETOŠANAS IZPLATĪBA SABIEDRĪBĀ	39
3.2. LIETOTIE ALKOHOLISKO DZĒRIENU VEIDI	44
3.3. ALKOHOLA LIETOŠANAS SITUĀCIJAS	48
3.4. KOPĒJAIS ALKOHOLA PATĒRIŅŠ	51
3.5. ALKOHOLA LIETOŠANA RISKANTĀ VEIDĀ	54
3.6. ALKOHOLA ATKARĪBA UN TAI PAKĻAUTĀS SABIEDRĪBAS GRUPAS	58
3.7. NEREĢISTRĒTAIS ALKOHOLS UN TĀ IEGĀDES VEIDI	63
3.7.1. ALKOHOLA IEGĀDE NELEGĀLĀS TIRDZNICĪBAS VIETĀS	65
3.7.2. ALKOHOLA IEGĀDE NO PAZIŅĀM	66
3.7.3. ALKOHOLA IEGĀDE NAKTĪS	66
KOPSAVILKUMS	68
4. NARKOTIKAS	69
4.1. NARKOTIKU LIETOŠANAS IZPLATĪBA SABIEDRĪBĀ	69
4.1.1. JEBKURAS NARKOTIKAS	69
4.1.2. MARIHUĀNA	74
4.1.3. KOKAĪNS	78
4.1.4. EKSTAZĪ	79
4.1.5. AMFETAMĪNI	81
4.1.6. HEROĪNS	83

4.1.7. CITI OPIOĪDI	84
4.1.8. LSD	84
4.1.9. CITI HALUCINOĢĒNI	85
4.1.10. INHALANTI	85
4.1.11. JAUNĀS PSIHOAKTĪVĀS VIELAS	86
4.1.12. MEDIKAMENTI	86
4.1.13. VAIRĀKU NARKOTIKU LIETOŠANA	88
4.2. NARKOTIKU PAMĒĢINĀŠANAS VECUMS	91
4.3. NARKOTIKU PIEEJAMĪBA	92
4.5. MARIHUĀNAS PROBLEMĀTISKAS LIETOŠANAS RISKS IEDZĪVOTĀJU VIDŪ	99
KOPSAVILKUMS	102
5. PRIEKŠSTATI UN VIEDOKĻI PAR ATKARĪBU IZRAISOŠĀM VIELĀM SABIEDRĪBĀ	103
5.1. ALKOHOLA UN NARKOTIKU LIETOŠANAS IZPLATĪBAS VĒRTĒJUMS	103
5.2. TOLERANCE PRET ATKARĪBU IZRAISOŠO VIELU LIETOŠANU	106
5.3. SABIEDRĪBAS ATBALSTS JAUNĀM INICIATĪVĀM ALKOHOLA UN NARKOTIKU POLITIKAS JOMĀ	108
5.3.1. NARKOTIKU LIETOŠANAS NOVĒRŠANAS POLITIKA	108
5.3.2. ALKOHOLA APRITES UN ATKARĪBU NOVĒRŠANAS POLITIKA	114
KOPSAVILKUMS	120
SECINĀJUMI UN IETEIKUMI	121
ALKOHOLA PATĒRIŅA IEROBEŽOŠANAS POLITIKA	121
TABAKAS PATĒRIŅA IEROBEŽOŠANAS POLITIKA	122
NARKOTISKO VIELU PATĒRIŅA IEROBEŽOŠANAS POLITIKA	122
VĒRES	124

KOPSAVILKUMS

Latvijā pētījumus par atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatību iedzīvotāju vidū pēc vienotas metodoloģijas regulāri veic kopš 2007.gada. Pētījuma mērķis ir iegūt nacionāli un starptautiski salīdzināmus datus par alkohola un narkotiku lietošanas izplatību un lietošanas modeļiem 15–64 gadus vecu iedzīvotāju vidū Latvijā, kas būtu salīdzināmi ar 2007., 2011., un 2015.gada pētījuma datiem.

Pētījuma lauka darbs notika no 2020.gada 14.februāra līdz 19.novembrim, kopējais respondentu skaits bija 4 616. Aptaujas metode bija tiešās intervijas respondentu dzīvesvietās, tomēr sensitīvo jautājumu atbildēšana bija iespējama, respondentam attiecīgo anketas daļu aizpildot patstāvīgi. Pētījuma lauka darbu būtiski ietekmēja ar pandēmiju saistītie ierobežojumi, daļēji tas var būt atstājis iespaidu arī uz iegūtajiem rezultātiem, īpaši par alkohola patēriņu.

TABAKA

Pētījuma dati liecina, ka cigaretes, cigārus, cigarellas un parasto pīpi vismaz reizi dzīvē ir smēķējuši 76% respondentu, kas ir augstāks rādītājs, nekā uzrādīts iepriekšējos pētījumos – par 7% augstāks, salīdzinot ar 2015.gadu, un par 3% augstāks, salīdzinot ar 2011.gada datiem. Nesenas smēķēšanas pieredzē būtiskas izmaiņas kopš 2015.gada nav konstatējamas – 38% smēķējuši tabakas izstrādājumus pēdējā gada laikā, bet 36% – pēdējā mēneša laikā. Abi šie rādītāji salīdzinājumā ar 2011.gadu uzrāda smēķētāju īpatsvara kritumu par sešiem procentpunktiem. 31% respondentu 2020.gadā veiktajā aptaujā atzīst, ka smēķē regulāri.

Sievietes smēķē gandrīz divkārt retāk kā vīrieši. Regulāri smēķē 19% sieviešu un 43% vīriešu, šad tad uzsmēķē – 6% sieviešu un 10% vīriešu, uzrādot regulāri smēķējošu sieviešu īpatsvara kāpumu par 5 procentpunktiem, bet regulāri smēķējošu vīriešu īpatsvara samazinājumu par 3 procentpunktiem kopš 2015.gada aptaujas. Salīdzinot 15-34 gadu vecu respondentu grupu ar 35–64 gadu veciem respondentiem, jaunākajā vecuma grupā vērojams neseno smēķētāju īpatsvara samazinājums tieši vīriešu vidū – pēdējā gada/mēneša laikā smēķējušo īpatsvars ir zemāks par 8 procentpunktiem.

Smēķēšana ir izteikti sociāls paradums. Tā 91% respondentu, kuru draugu lokā visi vai vairākums smēķē, paši ir kaut reizi smēķējuši. Savukārt tikai 50% respondentu, kuru draugu lokā neviens vai gandrīz nesmēķē, ir pamēģinājuši uzsmēķēt. Vēl izteiktāka smēķēšanas sociālā daba redzama, jaūtājot respondentiem par smēķēšanas paradumiem pēdējā gada laikā.

Lai arī regulāru smēķētāju īpatsvars 15-24 gadu vecuma grupā ir zemāks nekā citās, tieši šajā grupā ir augsts smēķēt pamēģinājušo un pārtraukušo respondentu īpatsvars, kā arī neregulāri smēķējošo respondentu īpatsvars, rādot, ka šī joprojām ir galvenā mērķa grupa smēķēšanas paraduma profilaksei.

Pētījums uzrāda ievērojamu kritumu elektronisko cigarešu lietošanā. Jaunieši joprojām ir lielākā elektronisko cigarešu lietotāju grupa, salīdzinot ar citām, taču to lietotāju īpatsvars ir salīdzinoši niecīgs ar iepriekšējā pētījuma datiem.

ALKOHOLS

Aptauja uzrāda zemāku alkohola patēriņu pēdējā gada laikā, salīdzinot ar iepriekšējām aptaujām. Ja 2020.gada aptaujā alkohola lietošanu vismaz reizi pēdējā gada laikā atzīst vien 77,2% respondentu, tad 2015.gadā – 84,5% un 2011.gadā – 85,4%. Alkohola lietošanas kritums vērojams visās vecuma grupās, taču vecuma grupās 45-54 gadi un 55–64 gadi tas bijis mazāks. Visbūtākais kritums vērojams jaunākajās vecuma grupās, pat 12–19% robežās, vidējam kritumam esot 8%. Daļēji šīs izmaiņas varētu būt saistītas ar pētījuma norises apstākļiem – pētījums tika veikts pandēmijas draudu laikā, kas gan varētu ietekmēt atbildes, gan arī pašus lietošanas paradumus, pastāvot ierobežotai mobilitātei un pulcēšanās aizliegumiem – tie varētu būt nozīmīgi alkohola lietošanas paradumiem tieši jaunākajās vecuma grupās.

Latvijā populārākie vīriešu vidū ir stiprie alkoholiskie dzērieni, kurus lieto 83% visu aptaujāto vīriešu. Otrs populārākais alkoholiskais dzēriens vīriešu vidū ir alus, ko lietojuši 61% aptaujāto vīriešu.

Sievietēm populārākais alkoholiskais dzēriens ir vīns, to lietojušas 62% aptaujāto sievietes. Otrs dzēriens popularitātes ziņā sievietēm ir stiprie alkoholiskie dzērieni – tos lietojušas 49% respondentu.

Pētījuma dati rāda, ka salīdzinājumā ar 2015.gadu visu vecuma grupu sievietes vidū alus, stipro alkoholisko dzērienu un gatavo alkoholisko kokteiļu vai sidru lietojošo vīriešu īpatsvars ir samazinājies.

Pētījuma dati rāda, ka 60 vai vairāk gramus absolūtā alkohola vīriešiem un 48 un vairāk gramus sievietēm vienā iedzeršanas reizē kaut reizi dzīves laikā ir dzēruši 72% alkoholu lietojošo iedzīvotāju.

Ņemot vērā alkoholu nelietojošo iedzīvotāju daļu, vismaz vienu reizi 60 un vairāk gramus absolūtā alkohola (48 un vairāk gramu sievietēm) pēdējā gada laikā dzēruši 32% 15–64 gadus vecu Latvijas iedzīvotāju, salīdzinot ar 45% 2015.gadā un 44% 2011.gadā. Riskanti alkohola lietošanas paradumi biežāk raksturīgi vīriešiem nekā sievietēm. Vīriešu vidū 60 un vairāk gramus absolūtā alkohola vienā iedzeršanas reizē pēdējā gada laikā ir dzēruši 56% (iepriekšējos pētījumos ap 62%), bet sievietes vidū 48 un vairāk gramus 27% (2015.gadā 28,4% un 2011.gadā 26%), rādot, ka riskants alkohola patēriņš krītas galvenokārt uz vīriešu paradumu maiņas rēķina, tendencēm sievietes vidū nemainoties.

Izmantojot CIDI skalu iespējamo atkarības problēmu mērījumiem (3 pozitīvas atbildes uz kādu no 10 jautājumiem), dati liecina, ka 6% darbaspējīgo Latvijas iedzīvotāju 15-64 gadu vecumā varētu būt problēmas ar alkohola lietošanu. Kopumā dati rāda, ka individuālu alkohola lietošanas problēmu izplatība pēdējo 12 mēnešu laikā vīriešiem ir biežāk novērojama nekā sievietēm un šīs atšķirības ir statistiski nozīmīgas.

RAPS4 skalas rezultāts iespējamo atkarības problēmu mērījumam, izmantojot vismaz 2 pozitīvas atbildes uz 4 jautājumiem, uzrāda, ka problēmas varētu skart 8,4% respondentu – 12,9% vīriešu un 4,4% sievietes, bet interpretējot to pēc skalas izveidotāju standartiem (1 pozitīva atbilde) – 10,9% respondentu (16,9% vīriešu un 5,1% sievietes).

Neregistrētā alkohola proporcija ir ievērojami kritusies. Te jāņem vērā gan COVID-19 pandēmijas apstākļi, kas, iespējams, bremsējuši nelegālā alkohola patēriņu, gan kopš 2011.gada aptaujas novērotā krituma tendence

NARKOTIKAS

Jebkuras nelegālās narkotiskās vielas dzīves laikā pamēģinājuši 16,8% aptaujāto, kas ir augstāks īpatsvars nekā 2015.gada aptaujā konstatētais – 11,3%. Narkotiku jebkad pamēģinājušo respondentu īpatsvars vīriešu vidū ir 24,1%, kas ir augstāks īpatsvars nekā 2015.gadā konstatētais (17,9%), bet sievietēm – 9,9% (5,1% 2015.gadā).

Pēdējā gada laikā narkotikas lietojuši 6,6% vīrieši un tikai 2,4% sievietes. Salīdzinājumā ar 2015. gadu vērojams, ka gan sievietes, gan vīriešu vidū praktiski visi rādītāji ir palielinājušies.

Tāpat kā iepriekšējos gadus, izplatītākā nelegālā narkotiskā viela ir marihuāna vai hašišs – to pamēģinājuši 15,0% iedzīvotāju. Pēc marihuānas nākamās populārākās narkotikas ir kokaīns (pamēģinājuši 2,7%), ekstazī (1,9%), amfetamīni (1,8%), LSD (1,4%) un citi halucinogēni (1,0%). Kokaīna un amfetamīna neseno lietotāju īpatsvars 15-34 gadu vecuma grupās ir sasniedzis vidējos rādītājus ES valstu līmenī, kamēr vidēji 15-64 gadu iedzīvotāju vidū tas ir vēl zem vidējā rādītāja.

Interpretējot ar marihuānas lietošanu saistītās problēmas pēc CAST skalas, augsts atkarības veidošanās risks ir 32% marihuānas lietotāju pēdējā gada laikā, bet vēl 14% šis risks ir vidējs. Augsta riska īpatsvars varētu skart 1,3% no 15-64 gadus veciem iedzīvotājiem, vidējs risks varētu būt 0,6% 15-64 gadu veciem iedzīvotājiem, 1,5% zems risks attiecināms uz 2,1% 15-64 gadu veciem iedzīvotājiem.

POLITIKA

Pētījums uzrāda vāju iedzīvotāju informētību par alkohola un narkotiku izplatības fenomenu un mazināšanas politiku Latvijā. Pētījuma dati sniedz pierādījumus par nepieciešamību mērķtiecīgāk veidot un popularizēt valsts politiku narkotiku izplatības un alkohola pārmērīgas izplatības un lietošanas jomā. Īpaša mērķa grupa ir jaunieši, kas ir gan riska grupa, gan uzrāda arī biežāku viedokļu trūkumu ar alkohola un narkotiku lietošanu saistītos jautājumos. Tāpat jaunieši ir galvenā mērķa grupa smēķēšanas paraduma profilaksei, kuru uzrunājot, būtu panākams lielākais efekts.

SUMMARY

In Latvia, research on the prevalence of the use of addictive substances among the population has been carried out regularly since 2007 according to a common methodology. The aim of the study is to obtain nationally and internationally comparable data on the prevalence and patterns of alcohol and drug use among the population aged 15–64 in Latvia, which would be comparable with the data of the 2007, 2011, and 2015 national studies.

The fieldwork of the research took place from February 14 to November 19, 2020. The total number of respondents was 4,616. The survey method was face-to-face interviews at the respondents' places of residence, however, it was possible for the respondents to answer sensitive questions by filling in the relevant parts of the questionnaire independently. The fieldwork of the study was significantly affected by the restrictions related to the pandemic, and in part it may have had an impact on the results obtained, especially on alcohol consumption.

TOBACCO

The survey data show that 76% of respondents have smoked cigarettes, cigars, cigarillos, and pipe at least once in their lifetime, which is a higher rate than in previous surveys – 7% higher compared to 2015 and 3% higher compared to 2011 annual data. There have been no significant changes in the recent habits of smoking since 2015 – 38% of respondents have smoked tobacco products in the last year, but 36% – in the last month. Both indicators compared to 2011 show a decrease in the share of smokers by six percentage points. 31% of respondents in the 2020 survey admit to smoking regularly.

Men smoke almost twice as often as women. 19% of women and 43% of men smoke regularly, now and then smoke 6% of women and 10% of men, showing a 5-percentage point increase in the share of women who smoke regularly and a 3-percentage point decrease in the share of men who smoke regularly since the 2015 survey. Comparing the group of respondents aged 15-34 with the respondents aged 35-64, in the youngest age group there is a decrease in the share of recent smokers among men – the share of smokers in the last year / month is less than 8 percentage points.

Smoking is a distinctly social habit. Thus, 91% of respondents, whose friends all or most of them smoke, have smoked at least once. On the other hand, only 50% of respondents whose friends or almost no friends have tried to smoke. The social nature of smoking is even more pronounced when respondents are asked about smoking habits over the past year.

Although the proportion of regular smokers in the 15-24 age group is lower than in others, this group has a high share of respondents who have tried and stopped smoking, as well as the share of occasional smokers, indicating that this is still the main target group for smoking prevention.

The study shows a significant drop in the use of electronic cigarettes. Young people are still the largest group of e-cigarette users compared to others, but their share is relatively small compared to the previous study.

ALCOHOL

The survey shows lower alcohol consumption in the last year compared to previous surveys. If in the 2020 survey only 77.2% of respondents acknowledge alcohol consumption at least once in the last year, then in 2015 - 84.5% and in 2011 – 85.4%. The decrease in alcohol consumption is observed in all age groups, but in the age groups 45-54 years and 55-64 years it was smaller. The most significant decrease is observed in the youngest age groups, even in the range of 12-19%, with the average decrease being 8%. Partly these changes could be related to the circumstances of the study: the study was conducted during the COVID-19 pandemics, which could affect both responses and consumption patterns themselves, with limited mobility and assembly bans that may be relevant to alcohol use habits in younger age groups.

In Latvia, the most popular drink among men is strong alcoholic beverages, which has been consumed by 83% of all surveyed men. The second most popular alcoholic beverage among men is beer, which was consumed by 61% of surveyed men.

The most popular alcoholic beverage for women is wine, used by 62% of the surveyed women. The second most popular drink for women is strong alcoholic beverages – 49% of respondents have used them.

The survey data show that compared to 2015, the proportion of men of all ages consuming beer, spirits and ready-made alcoholic cocktails or ciders has decreased.

Research shows that 60 or more grams of absolute alcohol for men and 48 and more grams for women have been drunk at least once in their lifetime by 72% of the population who have consumed alcohol.

From the whole Latvian population aged 15–64 32% have drunk 60 and more grams of absolute alcohol (48 and more grams for women) at least once in the last year, compared to 45% in 2015 and 44% in 2011. Risky drinking habits are more common in men than women. 56% of men (around 62% in previous studies) and 27% of women (28.4% in 2015 and 26% in 2011) have consumed 60/48 or more grams of absolute alcohol per drink in the last year, indicating that risky alcohol consumption is falling mainly at the expense of changing men's habits, with trends among women remaining unchanged.

Using the CIDI scale to measure possible addiction problems (3 positive answers to any of the 10 questions), the data show that 6% of able-bodied Latvians aged 15-64 could have problems with alcohol use. Overall, the data show that the prevalence of individual alcohol use problems in the last 12 months is more common in men than in women, and these differences are statistically significant.

The result of the RAPS4 scale for measuring possible addiction problems, using at least 2 positive answers to 4 questions, shows that 8.4% of respondents – 12.9% of men and 4.4% of women – could affect the problems, but interpreting it according to the standards of the scale creators (1 positive answer) – 10.9% of respondents (16.9% from males and 5.1% from females).

The proportion of unregistered alcohol has fallen sharply. This should take into account both the circumstances of the COVID-19 pandemic, which may have dampened illicit alcohol consumption, and the declining trend observed since the 2011 survey.

DRUGS

16.8% of respondents have tried any illegal drug during their lifetime, which is a higher proportion than found in the 2015 survey – 11.3%. The proportion of respondents who have ever tried drugs is 24.1% among men, which is higher than in 2015 (17.9%), and for women – 9.9% (5.1% in 2015).

In the last year, 6.6% of men and only 2.4% of women have used drugs. Compared to 2015, it can be observed that practically all indicators have increased among both women and men.

As in previous years, the most common illicit drug is marijuana or hashish – 15.0% of the population have tried it. The next most popular drugs after marijuana are cocaine (2.7% have tried it), ecstasy (1.9%), amphetamines (1.8%), LSD (1.4%) and other hallucinogens (1.0%). The proportion of recent cocaine and amphetamine users in the 15 - 34 age group has averaged at EU level, while the average for the 15-64 age group is still below average.

Interpreting marijuana problems by the CAST scale, 32% of marijuana users have a high risk of dependence in the past year, while another 14% have a medium risk. High risk rate could affect 1.3% of the population aged 15-64, medium risk could be 0.6% of the population aged 15-64, 1.5% low risk could be attributed to 2.1% of the population aged 15-64.

POLICY

The study shows low awareness of the population about the phenomenon of alcohol and drug use and reduction policy in Latvia. The research data provide evidence for the need to better target and promote national policies on drug use and alcohol abuse and use. A special target group is young people, who are both at risk and show a more frequent lack of views on alcohol and drug issues. Young people are also the main target group for the prevention of smoking habits, which would have the greatest effect if addressed.

SAĪSINĀJUMI

CAST – no angļu valodas *Cannabis Abuse Screening Test*, latviešu valodā – Marihuānas atkarības skrīninga tests.

CIDI – no angļu valodas *Composite International Diagnostic Interview*, latviešu valodā – Diagnostikas intervija alkohola atkarības noteikšanai.

EMCDDA – Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centrs.

ES – Eiropas Savienība.

PVO – Pasauls Veselības organizācija.

RAPS – no angļu valodas *Rapid Alcohol Problems Screen*, latviešu valodā – Ātrs tests alkohola problēmu noteikšanai.

SMART – ar alkoholu saistītu problēmu mērījumu standartizēšana.

ATTĒLU RĀDĪTĀJS

- 1.1.attēls. Vidējais vienas intervijas ilgums minūtēs dalījumā pa aptaujas mēnešiem.
- 1.2.attēls. Atsevišķi ar alkohola lietošanu saistīti rādītāji dalījumā pa aptaujas mēnešiem (nesvērti dati).
- 2.1.attēls. Smēķēšanas izplatība Latvijā: 2003.-2020.gada pētījumu salīdzinājums.
- 2.2.attēls. Latvijas iedzīvotāju smēķēšanas pieredze: 2007.-2020.gada pētījumu salīdzinājums.
- 2.3.attēls. Vīriešu un sieviešu smēķēšanas pieredze.
- 2.4.attēls. Smēķēšanas izplatība dažādās vecumu un dzimumu grupās.
- 2.5.attēls. Smēķēšanas pieredze dažādām tautību un dzimumu grupām.
- 2.6.attēls. Smēķēšanas pieredze atkarībā no tā, vai draugu lokā ir smēķētāji.
- 2.7.attēls. Smēķēšanas pieredze atkarībā no dzīvesvietas tipa.
- 2.8.attēls. Smēķēšanas biežums (cigarešu skaits dienā) no visiem iedzīvotājiem: 2003.-2020. gada pētījumu salīdzinājums.
- 2.9.attēls. Smēķēšanas biežums (% no regulāriem smēķētājiem, kas nosaukuši dienā izsmēķēto cigarešu skaitu), salīdzinot 2015.un 2020.gada atbildes.
- 2.10.attēls. Smēķēšanas reižu biežums (% no regulāriem smēķētājiem).
- 2.11.attēls. Izsmēķēto cigarešu daudzums vīriešiem un sievietēm no visiem iedzīvotājiem.
- 2.12.attēls. Kumulatīvās procentu līknes, salīdzinot līdz cik cigaretēm dienā vidēji izsmēķē vīrieši un sievietes, kas pēdējā gada laikā smēķējuši.
- 2.13.attēls. Elektronisko cigarešu smēķēšanas izplatība vecuma grupās, salīdzinot ar 2015. gadu.
- 2.14.attēls. Tabakas karsēšanas iekārtu izmantošanas pieredze.
- 2.15.attēls. Elektronisko cigarešu, kas satur CBD vai THC piejaukumu, smēķēšana.
- 2.16.attēls. Smēķēšanas uzsākšanas vecums (no smēķēt pamēģinājušajiem).
- 2.17.attēls. Smēķēšanas uzsākšanas vecums vīriešiem un sievietēm salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem (no smēķēt pamēģinājušajiem, kas atbildējuši uz jautājumu).
- 2.18.attēls. Latvijas iedzīvotāju smēķēšanas atmešanas pieredze: 2007.-2020.gada pētījumu salīdzinājums (no tiem, kas smēķējuši regulāri vai šad tad).
- 2.19.attēls. Latvijas iedzīvotāju smēķēšanas atmešanas pieredze dzimumu griezumā.
- 2.20.attēls. Latvijas iedzīvotāju smēķēšanas atmešanas pieredze atkarībā no tā, vai draugu lokā ir smēķētāji.
- 3.1.attēls. Pēdējo 12 mēnešu laikā alkoholu lietojušo īpatsvars vecuma un dzimuma grupās, 2011.-2020.gads.
- 3.2.attēls. Pēdējo 12 mēnešu laikā alkoholu lietojušo īpatsvars dažādās urbanizācijas un dzimuma grupās, 2011.-2020.gads.
- 3.3.attēls. Alkohola lietotāju iedzeršanas reižu biežums dalījumā pēc dzimuma no alkoholu pēdējo 12 mēnešu laikā lietojušiem.
- 3.4.attēls. Alkohola lietotāju iedzeršanas reižu biežums dalījumā pēc vecuma no alkoholu pēdējo 12 mēnešu laikā lietojušiem.

- 3.5.attēls. Reizi nedēļā un reizi mēnesī biežāk alkoholu lietojušo īpatsvars vecuma un dzimuma grupās no visiem 15-64 gadus vecajiem iedzīvotājiem.
- 3.6.attēls. Dažādus alkoholisko dzērienu veidus lietojušo iedzīvotāju īpatsvars dzimumu griezumā 2007.-2020.gadā no pēdējo 12 mēnešu laikā alkoholu lietojušiem.
- 3.7.attēls. Dažādu alkoholisko dzērienu veidu lietošana dzimumu un vecumu griezumā no pēdējo 12 mēnešu laikā alkoholu lietojušiem.
- 3.8.attēls. Dažādu alkoholisko dzērienu veidu lietošana dzimumu un vecumu griezumā no visiem iedzīvotājiem 15-64 gadu vecumā.
- 3.9.attēls. Izmaiņas dažādu alkoholisko dzērienu lietošanas izplatības rādītājos salīdzinājumā ar 2015.gadu pēc dzimuma un vecuma starp pēdējo 12 mēnešu laikā alkoholu lietojušiem.
- 3.10.attēls. Riskantas alkohola lietošanas biežumi kopumā, salīdzinot ar riskantas alkohola lietošanas gadījumiem specifiskās situācijās – Spīrmena korelācijas koeficientu vērtības.
- 3.11.attēls. Biežums, kad riskanti lietots alkohols dažādās situācijās, no respondentiem, kas riskanti lietojuši alkoholu.
- 3.12.attēls. Nosauktie riskantas alkohola lietošanas iemesli pēdējo 12 mēnešu laikā no riskantajiem alkohola lietotājiem.
- 3.13.tabula. Alkohola lietošanas biežums dažādu iemeslu dēļ atkarībā no lietošanas biežuma kopumā.
- 3.14.attēls. Procentuāls alkohola patēriņš iedzīvotāju procentīļu grupās no alkoholu lietojušiem.
- 3.15.attēls. Dzimumu proporcijas iedzīvotāju procentīļu grupās, kas sakārtotas pēc patēriņa apjoma, no alkoholu lietojušiem 2020.gadā.
- 3.16.attēls. 5 alkohola devas un vairāk (4 devas un vairāk sievietēm) vienā iedzeršanas reizē iedzērušo īpatsvars 2011.-2020.gadā no pēdējā gada laikā alkoholu lietojušajiem.
- 3.17.tabula. Riskantas alkohola lietošanas gadījumu īpatsvars pēdējo 12 mēneši laikā no alkohola lietotājiem sociāli demogrāfisko grupu griezumā.
- 3.18.attēls. Riskantas alkohola lietošanas gadījumu īpatsvars no alkohola lietotājiem smēķēšanas ieradumu griezumā.
- 3.19.attēls. Riskantas alkohola lietošanas gadījumu īpatsvars no alkohola lietotājiem.
- 3.20.attēls. Uz 10 CIDI iekļautām jautājumu kategorijām pozitīvu atbildi sniegušo respondentu īpatsvars pēc dzimuma.
- 3.21.attēls. Personu ar iespējamām alkohola atkarības problēmām īpatsvars (CIDI rezultāti) dzimuma un aptaujas gadu griezumā.
- 3.22.attēls. Personu ar iespējamām alkohola atkarības problēmām īpatsvars (RAPS rezultāti) dzimuma griezumā.
- 3.23.attēls. Neregistrētā alkohola apjoma (izteikts absolūtajā alkoholā) sadalījums pēc alkohola veida.
- 3.24.attēls. Neregistrētā alkohola apjoma (izteikta absolūtajā alkoholā) sadalījums pēc respondentu norādītajiem ieguves veidiem.
- 3.25.attēls. Neregistrētā alkohola proporcija no kopējā gada laikā patērētā alkohola apjoma
- 3.26.tabula. Alkohola iegādes vietas dalījumā pēc iegādes biežuma (no visiem respondentiem).

- 3.27.attēls. Alkohola iegādes nelegālajās tirdzniecības vietās pēc biežuma (no visiem respondentiem).
- 3.28.attēls. Alkohola iegāde pēc pulksten 22:00 dalījumā pēc biežuma no alkoholu pirkušajiem.
- 4.1.attēls. Jebkuru narkotiku pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars 2003.–2020.gadā.
- 4.2.attēls. Jebkuru narkotiku pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars dzimumu grupās reģionālā un vecumgrupu griezumā.
- 4.3.attēls. Dažādu narkotiku veidu pamēģinātāju īpatsvars, pēc dzimuma un vecuma, salīdzinot 2015. un 2020.gada rezultātus.
- 4.4.attēls. Dažādu narkotiku veidu pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars.
- 4.5.attēls. Marihuānas neseno lietotāju īpatsvars dzimumu, vecumu un reģionu griezumā.
- 4.6.attēls. Marihuānas pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars 2003.–2020.gadā.
- 4.7.attēls. Marihuānas un hašiša pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars saistībā ar dzimumu un vecumu.
- 4.8.attēls. Cik liela daļa respondentu draugu/ paziņu lieto marihuānu vai hašišu – saistībā ar dzimumu un vecumu.
- 4.9.attēls. Kokaīna pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars 2003.-2020.gadā.
- 4.10.attēls. Kokaīna pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars saistībā ar dzimumu un vecumu.
- 4.11.attēls. Cik liela daļa respondentu draugu/ paziņu lieto kokaīnu – saistībā ar dzimumu un vecumu.
- 4.12.attēls. Ekstazī pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars 2003.-2020.gadā.
- 4.13.attēls. Ekstazī pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars saistībā ar dzimumu un vecumu.
- 4.14.attēls. Cik liela daļa respondentu draugu/ paziņu lieto ekstazī – saistībā ar dzimumu un vecumu.
- 4.15.attēls. Amfetamīnu pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars 2003.-2020.gadā.
- 4.16.attēls. Amfetamīnu pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars saistībā ar dzimumu un vecumu.
- 4.17.attēls. Cik liela daļa respondentu draugu/ paziņu lieto amfetamīnus – saistībā ar dzimumu un vecumu.
- 4.18.attēls. Heroīna pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars dzimumu griezumā.
- 4.19.attēls. Citu opioīdu pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars dzimumu griezumā.
- 4.20.attēls. LSD pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars dzimumu griezumā.
- 4.21.attēls. Citu halucinogēnu pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars dzimumu griezumā.

- 4.22.attēls. Inhalantu pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars dzimumu griezumā.
- 4.23.attēls. Jauno psihoaktīvo vielu pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars dzimumu griezumā.
- 4.24.attēls. Medikamentu lietošana saistībā ar vecumu.
- 4.25.attēls. Konkrētu medikamentu grupu lietošana saistībā ar dzimumu (no visiem respondentiem).
- 4.26.attēls. Nelegālo narkotisko vielu lietošanas saistība – kāds īpatsvars no tiem, kas pamēģinājuši vienu narkotisko vielu, pamēģinājuši pārējās.
- 4.27.attēls. Narkotiku pirmreizējas pamēģināšanas vecums no tiem, kas tās pamēģinājuši.
- 4.28.attēls. Cik liela daļa respondentu draugu/ paziņu lieto narkotikas – saistībā ar dzimumu, vecumu un reģionu.
- 4.29.attēls. Informētība par narkotiku tirdzniecības/izplatīšanas vietām saistībā ar dzīvesvietas tipu.
- 4.30.attēls. Vai kāds ir piedāvājis pamēģināt narkotiskās vielas – saistībā ar dzimumu, vecumu un reģionu.
- 4.31.attēls. Dažādu narkotiku iegūšanas sarežģītība 24 stundu laikā.
- 4.32.attēls. Cik reižu dzīves laikā par velti ir piedāvāta marihuāna – saistībā ar dzimumu un vecumu.
- 4.33.attēls. Cik reižu pēdējo 12 mēnešu laikā par velti ir piedāvāta marihuāna – saistībā ar dzimumu un vecumu.
- 4.34.attēls. Kur pēdējoreiz piedāvāta marihuāna vai hašišs tiem, kam tā piedāvāta pēdējo 12 mēnešu laikā.
- 4.35.attēls. Kur pēdējoreiz iegūta marihuāna pēdējo 12 mēnešu laikā – saistībā ar dzimumu un vecumu (no tiem, kas to lietojuši pēdējo 12 mēnešu laikā).
- 4.36.attēls. Situācijas, kad respondenti pamēģinājuši vai mēdz lietot narkotiskās vielas – saistībā ar vecumu (no tiem, kas to lietojuši vai pamēģinājuši narkotiskās vielas).
- 4.37.attēls. Situācijas, kad respondenti pamēģinājuši vai mēdz lietot narkotiskās vielas – saistībā ar dzimumu (no tiem, kas to lietojuši vai pamēģinājuši narkotiskās vielas).
- 4.38.attēls. CAST testa jautājumu biežumu (no marihuānas lietotājiem).
- 4.39.attēls. CAST testa jautājumu punktu (problēmu) summa dzimumu griezumā.
- 4.40.attēls. CAST testa jautājumu punktu (problēmu) summa, salīdzinot ar 2015.gada rezultātiem.
- 4.41.attēls. Problemātiskas marihuānas lietošanas risks (CAST testa rezultāts).
- 5.1.attēls. Alkohola un narkotiku lietošanas problēmas novērtējums valstī.
- 5.2.attēls. Respondentu īpatsvars, kas norāda, ka alkohola un narkotiku lietošanas problēma valstī ir ļoti izplatīta: 2003. – 2020.gada pētījumu salīdzinājums.
- 5.3.attēls. Alkohola lietošanas problēmas novērtējums Latvijā kopumā un tuvākajā apkārtnē reģionālā griezumā.
- 5.4.attēls. Narkotiku lietošanas problēmas novērtējums Latvijā kopumā un tuvākajā apkārtnē reģionālā griezumā.

- 5.5.attēls. Narkotiku lietotāju uztvere sabiedrībā. Narkomānu drīzāk uztver kā...
- 5.6.attēls. Kas atturēja no narkotisko vielu pamēģināšanas – vecumu griezumā (no tiem, kas nav pamēģinājuši narkotiskās vielas).
- 5.7.attēls. Kas atturēja no narkotisko vielu pamēģināšanas – dzimumu griezumā (no tiem, kas nav pamēģinājuši narkotiskās vielas).
- 5.8.attēls. Viedoklis par to, vai valsts īsteno noteiktu politiku narkotiku izplatības ierobežošanai – reģionu griezumā.
- 5.9.attēls. Tendences viedokļos par iniciatīvām narkotiku politikas jomā (atbilžu “pilnībā piekrītu” un “drīzāk piekrītu” kopējais īpatsvars): 2003.–2020.gads.
- 5.10.attēls. Viedokļi par narkotiku legalizāciju un nelegālu lietošanu.
- 5.11.attēls. Viedokļi par to, vai cilvēkiem būtu jāatļauj legāli lietot hašišu vai marihuānu, dzimumu un vecumu griezumā.
- 5.12.attēls. Viedokļi par to, vai cilvēks vienu vai divas reizes dzīvē var pamēģināt kādas nelegālās narkotikas, dzimumu un vecumu griezumā.
- 5.13.attēls. Viedokļi par to, vai cilvēkiem būtu jāatļauj legāli lietot jebkādas narkotikas, dzimumu un vecumu griezumā.
- 5.14.attēls. Viedokļi par ierosinājumiem narkotiku ierobežošanas politikas jomā.
- 5.15.attēls. Viedoklis par to, vai valsts īsteno noteiktu politiku alkohola izplatības ierobežošanai – reģionu griezumā.
- 5.16.attēls. Viedokļi par ierosinājumiem alkohola ierobežošanas politikas jomā.
- 5.17.tabula. Sabiedrības veselības pieejas alkohola ierobežošanā raksturojošo apgalvojumu atbalsts dzimumu un vecumu griezumā.
- 5.18.tabula. Pieejamības un patēriņa ierobežošanu atbalstošo apgalvojumu atbalsts dzimumu un vecumu griezumā.
- 5.19.tabula. “Maigo” līdzekļu alkohola ierobežošanā raksturojošo apgalvojumu atbalsts dzimumu un vecumu griezumā.

IEVADS

Latvijā pētījumus par atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatību iedzīvotāju vidū pēc vienotas metodoloģijas regulāri veic kopš 2007.gada (SPKC, 2008), šādi monitorējot lietošanas izplatības rādītājus, kā arī iegūstot datus līdzšinējās politikas novērtēšanai un efektīvākas, pierādījumos balstītas politikas veidošanai.

Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2014.-2020.gadam smēķēšanu, alkoholisko dzērienu lietošanu kopā ar augstu asinsspiedienu skata kā trīs galvenos riska faktorus sliktai veselībai un mirstībai visā ES. Pamatnostādnes arī iezīmē narkotiku lietošanas problemātiku. Politikas dokuments definē šādu apakšmērķi attiecībā uz pētījuma tematiku – samazināt priekšlaicīgu mirstību no neinfekcijas slimībām, mazinot riska faktoru negatīvo ietekmi uz veselību, kura ietvaros aplūkota atkarību problemātika, paredzot rīcību vairākos virzienos: izpēti veikšana; atkarību profilakse; pieejamības un lietošanas ierobežojoši pasākumi. Jāpiebilst, ka atkarības jomā vērojama valstu darbības augsta koordinācija ES līmenī.

Alkoholisko dzērienu patēriņa mazināšanas un alkoholisma ierobežošanas rīcības plāns 2020. – 2022.gadam ir patlaban spēkā esošs īstermiņa politikas plānošanas dokuments, kas izstrādāts atbilstoši Sabiedrības veselības pamatnostādņēm. Kopš iepriekšējā perioda politikas plānošanas dokumenta „Alkoholisko dzērienu patēriņa mazināšanas un alkoholisma ierobežošanas rīcības plāns 2012. – 2014.gadam” darbības bija pagājuši 6 gadi bez konkrēta atsevišķa rīcības plāna valsts līmenī. Saskaņā ar Alkoholisko dzērienu patēriņa mazināšanas un alkoholisma ierobežošanas rīcības plānu 2020.–2022.gadam politika vērsta četros virzienos:

- alkoholisko dzērienu pieejamības samazināšana;
- alkoholisko dzērienu mārketinga ierobežošana un cenu politika;
- alkoholisko dzērienu lietošanas un tā radīto seku indikatorrādītāju monitorings un pētījumi;
- alkohola atkarības ārstēšana un rehabilitācija.

Latvijā darbojas Nacionālā alkoholisma ierobežošanas padome, kā arī Smēķēšanas ierobežošanas valsts komisija, veicot starpsektorālu darbības koordināciju abās politikas jomās. **Narkotiku lietošanas un izplatības ierobežošanas plāns 2019.-2020.gadam** turpina **Narkotisko un psihotropo vielu un to atkarības izplatības ierobežošanas un kontroles pamatnostādnes 2011.-2017.** iesāktu politiku. Politikas ietvaru veido pieprasījuma un piedāvājuma samazināšana. Uz pieprasījuma samazināšanu vērsts tāds pasākumu kopums kā profilakse, kaitējuma mazināšanas, ārstniecības un sociālās rehabilitācijas pasākumi. Piedāvājuma samazināšana attiecas uz tiesībaizsardzības iestāžu īstenotajiem pasākumiem, sodu politiku, kā arī vielu legālās aprites nosacījumiem. Plānā atzīts, kā lielāks uzsvars ir liekams uz sabiedrības veselības aspektu un pieprasījuma samazināšanu, kā arī pieejamu ārstniecības un sociālās rehabilitācijas programmu nodrošinājumu.

Pētījuma dati ir nozīmīgi arī datu sniegšanā Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centram, ļaujot iegūt salīdzinošus datus situācijas monitorēšanai Latvijā, izmantojot starptautiski salīdzināmus indikatorus, kā arī Reitox nacionālā fokālā punkta darbībai.

Pētījums tika veikts, izmantojot iepriekš veikto pētījumu metodoloģiju, ietverot ENNUC izstrādāto

metodoloģiju par narkotiku lietošanas izplatību, kā arī RARHA (*Joint Action on Reducing Alcohol Related Harm*) projekta metodoloģiskos ieteikumus par alkohola lietošanu un ar to saistītām problēmām.

Pētījuma mērķis ir **iegūt nacionāli un starptautiski salīdzināmus datus par alkohola un narkotiku lietošanas izplatību un lietošanas modeļiem 15–64 gadus vecu iedzīvotāju vidū Latvijā, kas būtu salīdzināmi ar 2007., 2011., un 2015.gada pētījuma datiem.**

Savukārt pētījuma pasūtītāja definētie apakšmērķi ir šādi:

- veicināt uz pētījumu rezultātiem balstītu atkarības vielu lietošanas ierobežošanas politikas attīstību;
- palielināt iedzīvotāju informētību par atkarības vielu lietošanas ietekmi uz sabiedrības veselību;
- realizēt viena no pieciem galvenajiem epidemioloģiskajiem indikatoriem (narkotiku lietošanas izplatība iedzīvotāju vidū) uzturēšanu saskaņā ar ENNUC prasībām;
- iegūt reprezentatīvus, nacionāli un starptautiski salīdzināmus datus pēc ENNUC izstrādātas metodoloģijas par narkotiku lietošanas izplatību 15–64 gadus vecu iedzīvotāju vidū;
- iegūt datus pēc projekta RARHA (*Joint Action on Reducing Alcohol Related Harm*) metodoloģiskajiem ieteikumiem, veicot aptaujas par alkohola lietošanu un ar to saistītām problēmām 15-64 gadus vecu iedzīvotāju vidū;
- noskaidrot iedzīvotāju atkarību izraisošo vielu lietošanas uzsākšanas motivāciju un ietekmējošos faktorus, kā arī alkohola un narkotiku lietošanas modeļus;
- noskaidrot iedzīvotāju informētību un zināšanas atkarību izraisošo vielu jautājumos, kā arī attieksmi pret atkarību izraisošo vielu lietošanu – lietošanas riskiem, lietošanas sekām un iespējamām risinājumiem atkarības vielu izplatības ierobežošanas jomā.

Pētījums veidots, balstoties iepriekšējo gadu pētījuma struktūrā, sniedzot salīdzinājumus par atkarību izraisošo vielu lietojumu dinamiku. Ziņojums aptver iedzīvotāju atkarību izraisošo vielu lietošanas uzsākšanas motivāciju un to ietekmējošos faktorus, kā arī alkohola un narkotiku lietošanas modeļus, iedzīvotāju informētību un zināšanas atkarību izraisošo vielu jautājumos, kā arī attieksmi pret atkarību izraisošo vielu lietošanu – lietošanas riskiem, lietošanas sekām un iespējamām risinājumiem atkarības vielu izplatības ierobežošanas jomā.

Pirmā pētījuma sadaļa veltīta pētījuma metodoloģijai – izmantotajam instrumentārijam, datu ieguves un analīzes metodēm, respondentu raksturojumam un lauka darba gaitai.

Otrā pētījuma sadaļa analizē smēķēšanas izplatību sabiedrībā tās dinamikā, pievēršoties paraduma īpatnībām dzimumu un vecumu griezumā. Uzmanība pievērsta arī respondenta sociālajai videi kā faktoram smēķēšanas paraduma un tā atmešanas kontekstā. Īpaša uzmanība pievērsta regulāro smēķētāju paradumiem un intensīvai smēķēšanai. Papildus, nodaļā skatīti dažādi smēķēšanas veidi un to izplatība.

Trešā pētījuma sadaļa veltīta alkohola lietošanas paradumiem. Te rezultātus ir būtiski ietekmējusi COVID-19 pandēmija, taču šos ietekmes apmērus un faktorus pētījums nespēj analizēt, jo pētījuma instrumentārijs tika veidots pirms pandēmijas sākuma, bet lielākā daļa lauka darba noritēja periodā starp pandēmijas pirmo un otro vilni. Tāpat kā tradicionāli analizēta alkohola lietošanas

izplatība sabiedrībā pēc dzērienu veida dažādās sabiedrības grupās, kā arī alkohola riskantas lietošanas paradumi. Izmantojot divas iespējamo atkarību noteikšanai paredzētās skalas – CIDI un RAPS – novērtēts iespējamais alkohola radītais kaitējums veselībai.

Ceturtā pētījuma sadaļa pievēršas narkotiku izplatības dinamikai. Kopumā Latvijā narkotiku lietošana ir zem vidējā ES rādītāja, taču atspoguļo līdzīgas tendences dažādu nelegālu vielu izplatības ziņā. Sadaļa analizē dažādu narkotisko vielu izplatību un tās uztveri sabiedrībā.

Piektā sadaļa veltīta alkohola un narkotiku izplatības un lietošanas politikas izvērtējumam respondentu skatījumā un atspoguļo visai izklaidētu viedokli par dažādiem iespējamiem ierobežošanas pasākumiem.

Pētījumu noslēdz būtiskāko pētījuma atklājumu kopsavilkums un ieteikumi politikas veidošanai ar atkarību izraisošu vielu izplatības un lietošanas ierobežošanu saistītajās jomās.

1. METODOLOĢIJA

Pētījuma ģenerālkopa ir Latvijas iedzīvotāji vecumā no 15 līdz vismaz 64 gadiem. Sasniedzamās izlases apjoms (derīgās intervijas) pirms pētījuma tika noteikts ne mazāks par 4 500 ģenerālkopas pārstāvjiem. Šāda izlase ļauj:

- iegūt atbildes no visu anketā iekļauto narkotisko vielu lietotājiem;
- atsevišķi analizēt katru no piecām respondentu vecumgrupām kā atsevišķu kopumu – katras vecumgrupas ietvaros ir iespējams veikt sīkāku analīzi divās mainīgo dimensijās.

Pētījuma lauka darbs notika no 2020.gada 14.februāra līdz 19.novembrim, taču ar pārtraukumu no 12.marta līdz 12.maijam, kad bija spēkā ar ārkārtas stāvokli saistītie valstī noteiktie ierobežojumi.

Kopējais apmeklēto adrešu skaits lauka darba izpildē bija 10 731, no kurām 3 779 adresēs respondents nebija sasniedzams (neviens nebija mājās, intervētājs neiekļuva kāpņu telpā u.tml.), savukārt 1 124 adresēs nebija sastopams neviens mērķa grupai atbilstošs respondents. Līdz ar to tika veikti 5 828 kontakti ar potenciāliem, mērķa grupai atbilstošiem respondentiem. No viņiem 1 159 gadījumos (19,9%) tika saņemti atteikumi, bet 3 gadījumos (0,1%) intervētājs izlēma interviju neveikt (persona alkohola reibumā, iespējami draudi intervētājam). No iegūtajām 4 666 intervijām pēc kvalitātes kontroles tika brāķētas 50. Līdz ar to faktiskais pētījuma gaitā sasniegtais izlases apjoms (derīgās atbildes) ir 4 616 respondenti, kas ir 43,0% no apmeklētajām adresēm un 79,2% no tām adresēm, kur bija potenciāli, mērķa grupai atbilstoši respondenti.

Lai līdzvērtīgi būtu pārstāvētas visas vecumgrupas, pirms pētījuma tika noteiktas vecumu kvotas izlases iekšienē, paaugstinot 15-24 gadus veco respondentu pārstāvniecību izlasē, bet proporcionāli samazinot pārējo grupu pārstāvniecību. Tāpat, lai paaugstinātu potenciāli grūtāk sasniedzamo mērķgrupu sasniedzamību, respondentu atlasē mājsaimniecības iekšienē tika izmantots jaunākā vīrieša princips.

Faktiski, ņemot vērā specifiskos lauka darba veikšanas apstākļus (lielākā lauka darba daļa notika 2020.gada vidū, kad bija atviegloti ar pandēmiju saistītie ierobežojumi – intervētāji izmantoja sejas maskas, cimdus u.tml.), papildus respondentu piesaiste jaunākajā vecuma grupā izdevās tikai daļēji – bija plānots aptaujāt par 39% vairāk 15-24 gadus veco respondentu, nekā proporcionāli ģenerālkopā, bet aptaujāti tika par 15% vairāk.

Lai nodrošinātu izlases teritoriālo pārstāvniecību, Latvijas teritorija tika sadalīta 64 stratās tā, lai tās būtu pēc iespējas homogēnākas, ņemot vērā gan apdzīvotu vietu tipus, gan Valsts reģionālās attīstības aģentūras izstrādāto teritoriju attīstības indeksu:

- 6 Rīgas administratīvās vienības kā atsevišķas stratās (Centra rajons, Kurzemes priekšpilsēta, Latgales priekšpilsēta, Vidzemes priekšpilsēta, Zemgales priekšpilsēta, Ziemeļu rajons);
- 8 valsts nozīmes pilsētas kā atsevišķas stratās (Jūrmala, Valmiera, Liepāja, Ventspils, Jelgava, Jēkabpils, Daugavpils, Rēzekne);
- statistisko reģionu (izņemot Rīgu) pārējās pilsētas tika stratificētas atbilstoši to attīstības indeksam, veidojot 5 kvintiles katrā reģionā (kopumā 25 stratās);
- novadu lauku teritorijas tika stratificētas atbilstoši to attīstības indeksam 5 kvintilēs katra statistiskā reģiona (izņemot Rīgu) ietvaros (kopumā veidojot 25 stratās)

Tālākajā izlases veidošanas gaitā katras stratā iekšienē tika noteikts izlases punktu skaits, ar izlases punktu saprotot ne vairāk kā 10 savstarpēji netālu dzīvojošu potenciālo respondentu kopumu. Katrā šādā punktā intervētājam bija starta adrese no adrešu saraksta (PMLP reģistrētās adreses Latvijā, kurās deklarēta vismaz viena persona), kur meklēt pirmo no šiem respondentiem, bet nākamie tika rekrutēti, dodoties pa noteiktu maršrutu, piemēram, katrā otrajā dzīvoklī.

Par katriem pilniem 0,22% no kopējā Latvijas iedzīvotāju skaita teritoriālajai vienībai (pilsētai, novadam) tika piešķirts obligātais izlases punkts, t.i., intervijām noteikti bija jānotiek šajā vietā. Pārējie izlases punkti tika izlozēti nejauši starp attiecīgās stratā teritoriālajām vienībām (gan tām, kur obligātie izlases punkti ir noteikti, gan tām, kurās nē), nosakot, ka visām teritoriālajām vienībām ir vienlīdzīgas iespējas tikt izlozētām, bet neviena no tām nevar tikt izlozēta vairāk kā vienu reizi.

Tālākā mājāsaimniecību atlase notiek pēc maršruta metodes, sākot no starta adreses, apmeklējot katru otro dzīvokli. Vienā daudzdzīvokļu mājā tiek veiktas ne vairāk kā 5 intervijas. Tad 1 māju izlaiž un apmeklē nākamo māju tajā pašā ielas pusē, līdz iegūtas 10 intervijas. Privātmāju gadījumā tiek apmeklēta katra otrā, lauku viensētu gadījumā – katra viensēta, sākot no starta adreses. Gadījumā, ja neviena nav mājās, dzīvoklis jāapmeklē vēl 2 reizes. Nenotikušas intervijas gadījumā par katru respondentu tiek aizpilda anketa par nerespondences iemesliem.

Pirms personu intervēšanas, ievērojot anonimitātes principu, no respondenta tika saņemta mutiska piekrišana piedalīties intervijā. Ja tika intervēta nepilngadīga persona, piekrišana tika saņemta no personas viena no vecākiem vai likumīgā aizbildņa rakstiskā veidā. Gadījumā, ja šī atļauja tika dota tikai mutiski, intervētājs ar savu parakstu apliecināja, ka vecāki ir piekrituši intervijai.

Aptaujas metode bija tiešās (*face to face*) intervijas respondentu dzīvesvietās, izmantojot intervijas ar planšetdatoru palīdzību. Anketa sastāvēja no intervijas bloka un paš aizpildes bloka – respektīvi, jautājumus par narkotiku un medikamentu lietošanu, kas uzskatāma par sensitīvu tēmu, salīdzinot ar pārējām anketā iekļautajām, respondents aizpildīja patstāvīgi. Šādas metodes pielietošana savukārt nebija iespējama attiecībā uz jautājumiem, kas skar alkohola lietošanas paradumus, jo jautājumi bija tehniski ievērojami komplīcētāki. Tas varēja būt viens no iemesliem, kāpēc par alkohola lietošanu saņemtās atbildes uzrāda ievērojamu deklarētā apjoma kritumu (ko ne pilnībā apstiprina objektīvi dati), kamēr narkotiku gadījumā atbildes uzrāda būtisku to pamēģināšanas pieaugumu, salīdzinot ar 2015.gada datiem.

2 nedēļu laikā pēc intervēšanas tika veikta 10% respondentu atkārtota telefonaptauja ar mērķi nodrošināt veikto interviju pārbaudi – tās gaitā veiktās intervijas tika apstiprinātas.

Anketa sastāvēja no šādiem blokiem¹ :

- Ziņas par respondentu;
- Smēķēšana;
- Alkohola lietošanas paradumi un alkohola iegāde;
 - Nomierinošie līdzekļi (trankvilizatori), miega zāles (sedatīvi), antidepresanti;
 - Narkotikas;
 - Hašišs, marihuāna, zāle, izņemot apreibinošos smēķējamus maisījumus;
 - Ekstazī (tabletes);
 - Amfetamīni (pulverveida, šķīdums);

¹ Punkti ar tukšu vidu attiecas uz paš aizpildes blokiem. Pārējie bloki tika aizpildīti intervijas formā

- Kokaīns;
- Heroīns
- Citi opioīdi;
- LSD;
- Citi halucinogēni;
- Inhalanti;
- Jaunās psihoaktīvās vielas (piemēram, "Spice", karfentanils, mefedrons un citi);
- Narkotisko vielu lietošanas paradumi;
- Veselība;
- Brīvais laiks un dzīves kvalitāte;
- Attieksmes, viedokļi.

Pētījuma lauka darbu būtiski ietekmēja ar pandēmiju saistītie ierobežojumi. 2020.gada 12.martā Latvijas Republikas Ministru kabinets izdeva rīkojumu Nr.103 "Par ārkārtas situācijas izsludināšanu", kā arī turpmākajā laikā veica rīkojuma grozījumus, kas paredz ierobežojumus personisko kontaktu veidošanā līdz 2020.gada 12.maijam (izslēgt tiešus kontaktus ar ārpus savas mājsaimniecības esošiem cilvēkiem, nedoties ciemos, neuzņemt viesus). Tādējādi laika posmā no 2020. gada 12.marta līdz 2020. gada 12.maijam atbilstoši Ministru kabineta izsludinātā ārkārtas stāvokļa norādījumiem interviju veikšana bija jāpārtrauc. Pēc 12. maija, atsākot interviju veikšanu, intervētāji tika nodrošināti ar individuālās aizsardzības līdzekļiem – sejas maskām, cimdiem un roku dezinfekcijas līdzekļiem. Ņemot vērā pandēmijas apstākļus pētījuma veikšanas laikā, bija novērojams palielināts atteikumu skaits no respondentiem sniegt intervijas un tika saņemti aizrādījumi par nepiederošu personu atrašanos daudzdzīvokļu ēkās. Tāpat tika saņemti arī atsevišķu intervētāju atteikumi turpināt interviju veikšanas, baidoties par savu veselību. Lauka darbu izdevās pabeigt līdz ar nozīmīgāka pandēmijas uzliesmojuma parādīšanos Latvijā – drīz pēc pētījuma lauka darba beigām visas lauka darba aģentūras Latvijā atkal pārtrauca klātienē interviju veikšanu.

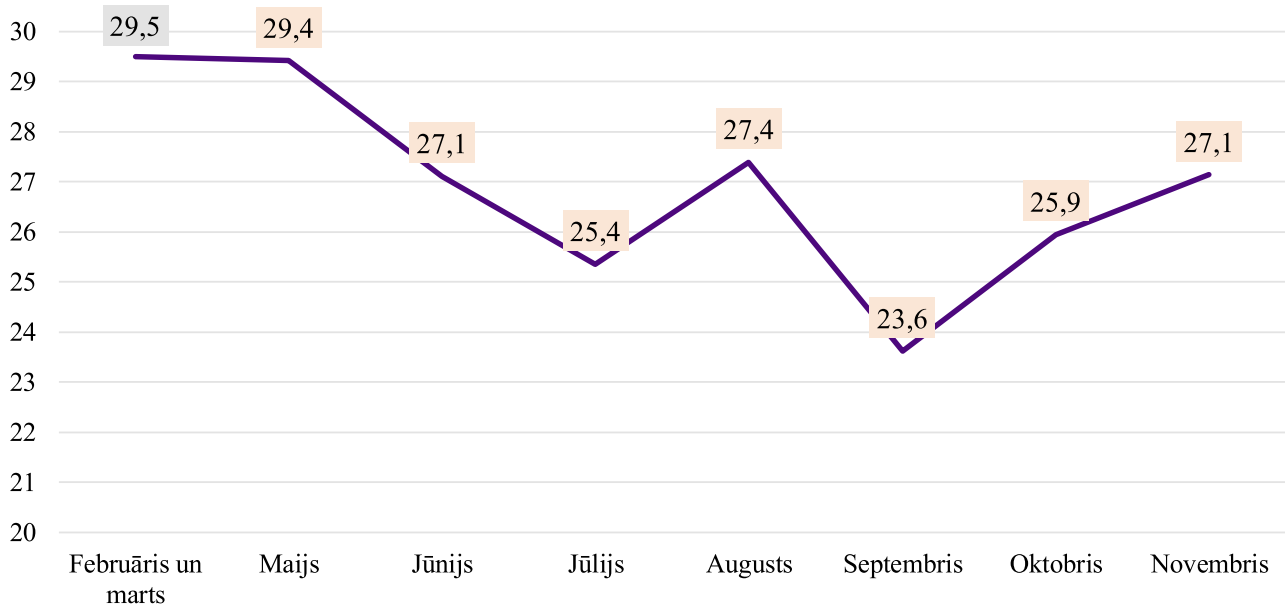
Pētījuma datu kopums, lai nodrošinātu precīzas respondentu sociāli demogrāfiskās proporcijas, tika svērts pēc trim pazīmēm – vecuma, dzimuma, kā arī teritoriālās stratas, balstoties uz Centrālās statistikas pārvaldes informāciju par iedzīvotāju skaita sadalījumu 15-64 gadus vecu personu vidū². Svaru skaitliskās vērtības bija robežās no 0,159 (35-44 gadus vecas sievietes Zemgales pilsētu 2.grupā) līdz 10,03 (35-44 gadus veci vīrieši Pierīgas lauku teritoriju 1.grupā) – tiesa, tik augsti svāri bija ļoti reti un attiecās vienīgi uz atsevišķām nepietiekami pārstāvētām respondentu grupām, kamēr kopumā tikai 34 respondentiem svaru koeficienti pārsniedza 3, kā arī tikai 149 respondentiem tie pārsniedza 2.

Datu apstrāde tika nodrošināta ar metodēm, kādas izmantotas iepriekšējos pētījuma viļņos, lai nodrošinātu iespējami salīdzināmu rezultātu. Tas ietver gan aprakstošās gan analītiskās statistikas metodes – biežumus, aritmētiskos vidējos, šķērstabulas, statistiskos testus u.c. Atšķirībā no 2015.gada ziņojuma tomēr netika iekļauti χ^2 testu rezultāti ziņojuma tekstā, jo jau pašu rezultātu (procentu) atspoguļojums dokumentu padara relatīvi grūti lasāmu, bet χ^2 testa vērtību atspoguļojums to apgrūtinātu vēl vairāk. Atsevišķos gadījumos izmantota korelāciju analīze, piemērojot Spīrmēna rangu korelācijas koeficientu. Līdzīgi kā 2015.gada pētījumā izmantota arī faktoranalīze, tomēr, ņemot vērā, ka anketā iekļautie apgalvojumi būtiski mainīti, faktoranalīze

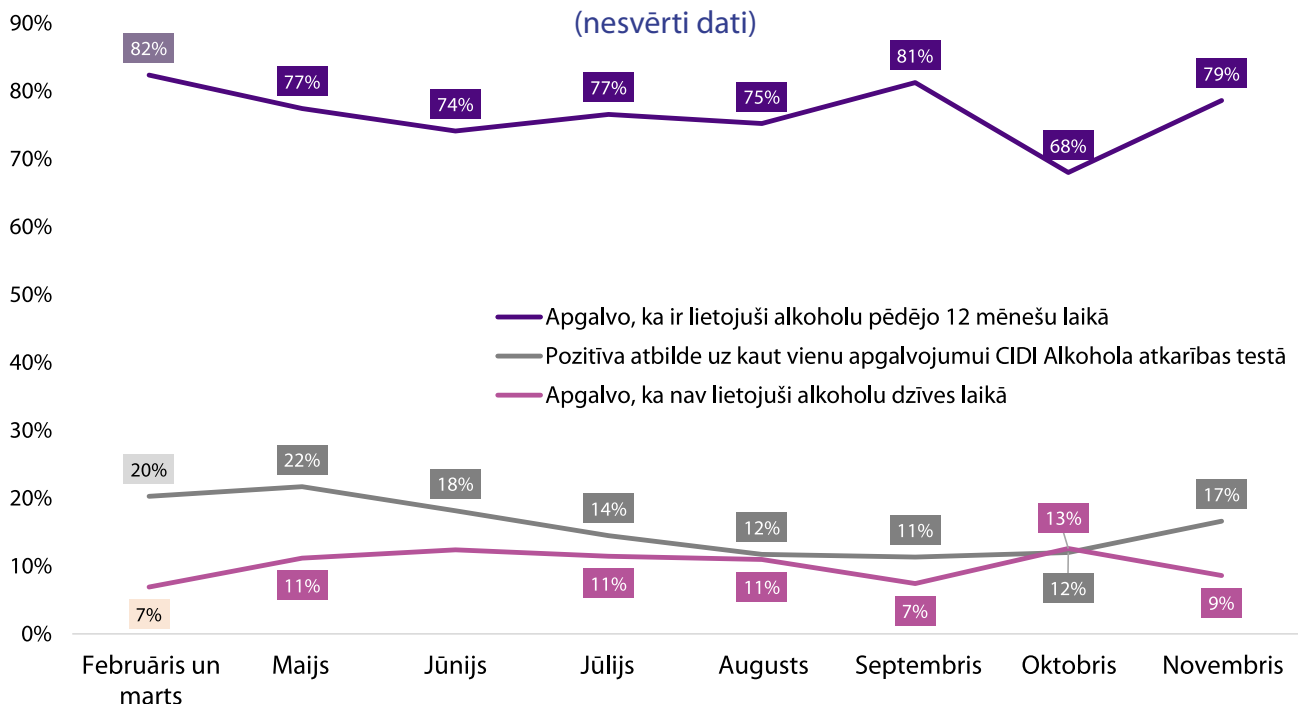

nesniedza gaidīto pievienoto vērtību – iegūtie faktori nebija tik viennozīmīgi interpretējami kā iepriekš izkristalizētie.

1.1.attēls. Vidējais vienas intervijas ilgums minūtēs dalījumā pa aptaujas mēnešiem

1.2.attēls. Atsevišķi ar alkohola lietošanu saistīti rādītāji dalījumā pa aptaujas mēnešiem (nesvērti dati)

Pēc tam, kad, analizējot pētījuma rezultātus attiecībā uz alkohola patēriņu, tika konstatēts ļoti būtisks kritums, salīdzinot ar 2015.gada datiem, papildus tika analizēta pandēmijas iespējamā ietekme uz lauka darba gaitu, konstatējot, ka tā varēja būt viens no būtiskākajiem cēloņiem, kāpēc par alkohola patēriņu tika saņemts šāds rezultāts.

Pirmām kārtām jānorāda, ka pandēmijas apstākļos gan intervētāji, gan respondenti centās saīsināt kontakta laiku (skat. 1.1.attēlu) – ja pirms (2020.gada februārī un martā) vidējais intervijas ilgums bija 29,5 minūtes, tad pēc interviju atsākšanas (no 2020.gada maija) – 26,7 minūtes.

Šīs izmaiņas gan nevar ekskluzīvi attiecināt vienīgi uz pandēmijas ietekmi – jāņem vērā arī tas, ka intervētājs darba gaitā pakāpeniski labāk apgūst anketu, efektīvāzē konkrētās intervijas gaitu, kas tāpat var radīt līdzīgu rezultātu.

Tomēr izmaiņas ir konstatējamas arī saņemtajās atbildēs (skat. 1.2.attēlu) – februārī un martā vidēji 7% respondentu apgalvoja, ka nekad nav lietojuši alkoholiskos dzērienus, kamēr no maija vidēji tādu bija 11%. Attiecīgi tādu, kas sacītu, ka pēdējo 12 mēnešu laikā lietojuši alkoholu, februārī un martā bija 82%, kamēr laika posmā no maija – 75%. Savukārt CIDI Alkohola atkarības testā uz kaut vienu apgalvojumu, kas potenciāli varētu liecināt par alkohola atkarību, februārī un martā pozitīvi atbildēja 20%, kamēr pēc maija – 16%. **Līdz ar to secināms, ka kopumā pandēmijas apstākļi ir būtiski ietekmējuši aptaujas lauka darba norisi, kas daļēji atstājis iespaidu arī uz rezultātiem.**

2. TABAKA

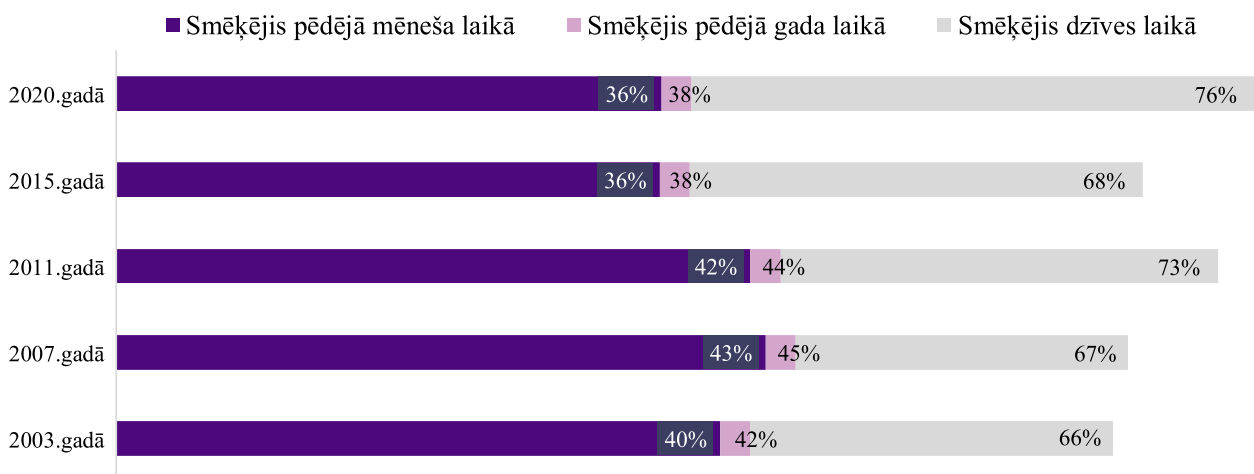
Sadaļā aplūkota smēķēšanas izplatība sabiedrībā un respondentu smēķēšanas paradumi, apskatot gan smēķēšanas intensitāti, gan būtiskākos tabakas izmantošanas veidus. Dati skatīti dinamiskā, salīdzinot tos ar iepriekšējo apsekojumu rezultātiem.

2.1. SMĒĶĒŠANAS IZPLATĪBA SABIEDRĪBĀ

Pētījuma dati liecina, ka cigaretes, cigārus, cigarellas un parasto pīpi vismaz reizi dzīvē ir smēķējuši 76% respondentu. Respondentu skaits, kas kaut reizi ir pamēģinājuši smēķēt, ir augstāks nekā uzrādīts iepriekšējos pētījumos – par 9% augstāks, salīdzinot ar 2015.gadu un par 3% augstāks, salīdzinot ar 2011.gada datiem (skat. 2.1.attēlu). Atšķirības smēķēšanu atzinušo respondentu īpatnībā vistīcāmāk saistītas ar jautājuma interpretāciju, kur atbildes var ietvert plašu pieredžu klāstu, sākot ar vienreizēju dūmu ievilkšanas izmēģināšanu līdz ilgstošai smēķēšanas pieredzei, ļaujot respondentam pašam izvērtēt, vai pieredzētais atbilst “smēķēšanai dzīves laikā”.

Precīzāku priekšstatu sniedz jautājums par nesenu smēķēšanas pieredzi, kur būtiskas izmaiņas kopš 2015.gada visu respondentu vidū nav konstatējamas. Iedzīvotāju īpatsvars, kuri smēķējuši tabakas izstrādājumus pēdējā gada laikā ir 38%, bet 36% – pēdējā mēneša laikā. Abi šie rādītāji, salīdzinot ar 2011.gadu, uzrāda smēķētāju īpatsvara kritumu par sešiem procentpunktiem.

2.1.attēls. Smēķēšanas izplatība Latvijā: 2003.-2020.gada pētījumu salīdzinājums

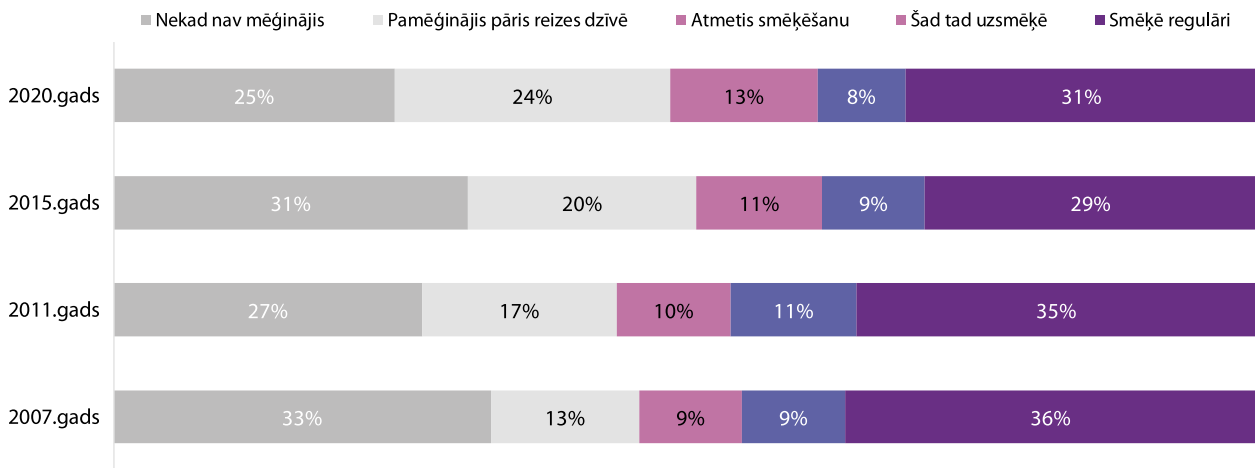

Procenti atspoguļoti kumulatīvi, t.i., augstākās vērtības ietver sevī zemākās.

Otrs rādītājs smēķēšanas paradumiem ir regularitātes pašvērtējums. Kopumā 31% respondentu 2020.gadā veiktajā aptaujā atzīst, ka smēķē regulāri, bet vēl 8% atzīst, ka šad tad uzsmēķē, savukārt 24% ir pamēģinājuši smēķēt, taču regulāri smēķēt nav uzsākuši (skat. 2.2.attēlu). Salīdzinot ar 2015.gada datiem, samazinājies to respondentu īpatsvars, kas atbild, ka nekad nav mēģinājuši smēķēt, bet pieaudzis to respondentu īpatsvars, kas saka, ka pamēģinājuši smēķēšanu pāris reizes dzīvē, taču nav uzsākuši regulāru smēķēšanu.

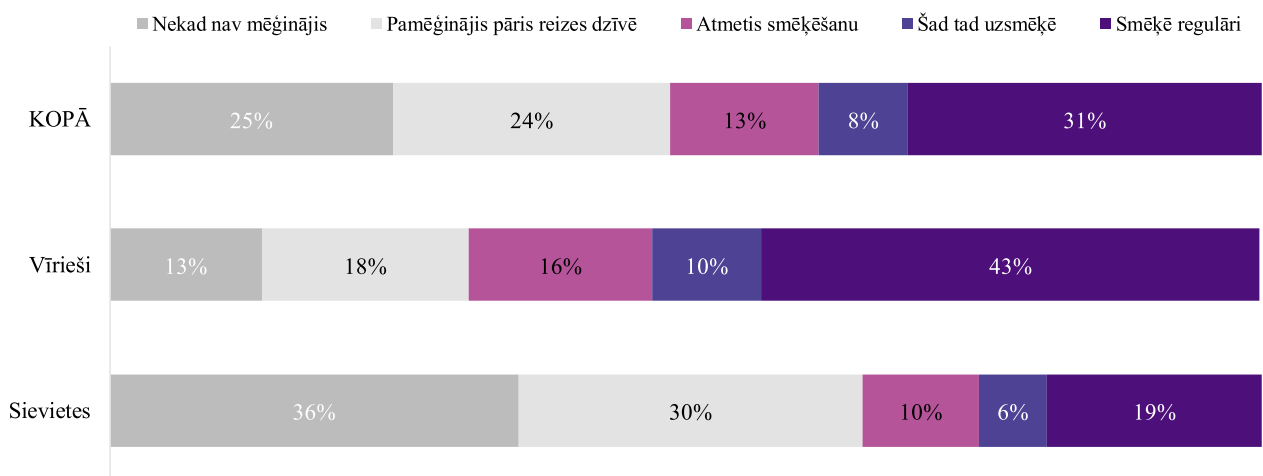
2.2.attēls. Latvijas iedzīvotāju smēķēšanas pieredze: 2007.-2020.gada pētījumu salīdzinājums

2.1.1. SMĒĶĒŠANAS PARADUMI DAŽĀDĀS SABIEDRĪBAS GRUPĀS

Tabakas izstrādājumu smēķēšanas paradums cieši saistīts ar **dzimumu** – tas biežāk raksturīgs vīriešiem nekā sievietēm (skat. 2.3.attēlu). Raugoties uz uzvedības pašvērtējumu, sievietes aptuveni divreiz retāk nekā vīrieši atzīst gan regulāru smēķēšanu – 19% sieviešu un 43% vīriešu, gan neregulāru smēķēšanu (šad tad uzsmēķē) – 6% sieviešu un 10% vīriešu. 2015.gada pētījumā regulāru smēķēšanu atzina attiecīgi 14% sieviešu un 46% vīriešu, tādējādi konstatējams regulāri smēķējošu sieviešu īpatsvara kāpums par 5 procentpunktiem un regulāri smēķējošu vīriešu īpatsvara samazinājums par 3 procentpunktiem.

2.3.attēls. Vīriešu un sieviešu smēķēšanas pieredze

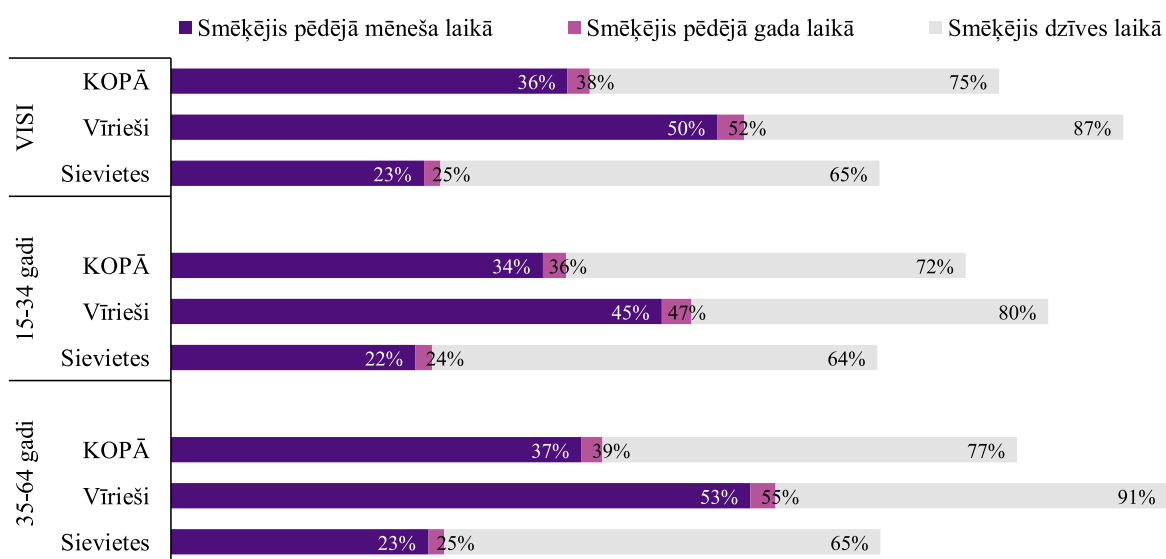
Vienlaikus ar dzimti saistīti priekšstati par uzvedību saglabājas kā būtisks smēķēšanas paradumus ietekmējošs faktors. Joprojām sievietes teju trīskārt biežāk nekā vīrieši (36% sieviešu, salīdzinot ar 13% vīriešu) atzīst, ka nav pat mēģinājušas smēķēt. Tāpat sievietes teju divkārt biežāk (30% gadījumu), salīdzinot ar vīriešiem (18% gadījumu) norāda, ka pamēģināšana nav novedusi pie smēķēšanas paraduma izveidošanās.

Kopumā aptaujas dati rāda, ka vismaz reizi mūžā smēķējuši 87% vīriešu un 64% sieviešu. Jautājot par smēķēšanas paradumiem nesenā laikā, atšķirības parādās vēl izteiktākas. Pēdējā gada laikā tabakas izstrādājumus smēķējuši 25% sieviešu un 52% vīriešu. Salīdzinot ar 2015.gadu, smēķējošo sieviešu skaits pieaudzis par 4%, bet vīriešu – samazinājies par 3%, iezīmējot nelielu īpatsvara izlīdzināšanās tendenci sieviešu un vīriešu starpā līdzīgi kā atbildēs par regulāra smēķēšanas paraduma pašvērtējumu.

Raugoties uz tabakas izstrādājumu smēķēšanas paradumiem dažādās **vecumu grupās**, konstatējams, ka vecuma grupā 15-24 gadi smēķēšanu kaut reizi dzīvē atzīst 64% respondentu, kas ir zemākais rādītājs, salīdzinot ar citām vecuma grupām. Savukārt 35-44 gadu vecuma grupā šis īpatsvars ir visaugstākais – 83%. Vienlaikus jāatzīmē, ka jauniešu vecuma grupā 15-24 gadi ir augstākais to respondentu īpatsvars, kas mēģinājuši smēķēt, bet nav turpinājuši – 30%, salīdzinot ar 25-26% vecuma grupās no 25 līdz 44 gadiem.

Kopumā 15-24 gadu vecu jauniešu grupā ir augstākais neregulāri smēķējušo respondentu īpatsvars – 12%, tam seko 25-34 gadu vecuma grupa ar 10% šādu respondentu. Tālākās vecuma grupās šis īpatsvars ir 5-7% robežās, vienlaicīgi pieaugot regulāro smēķētāju īpatsvaram. Jauniešu grupā 15-24 gadi regulāri smēķē 16% respondentu, kas ir uz pusi zemāks īpatsvars nekā vecuma grupās no 25 līdz 54 gadiem. Līdzīgas tendences vērojamas arī, jautājot par smēķēšanu pēdējo 12 mēnešu laikā. Tā 15-24 gadu vecuma grupā pēdējā gada laikā smēķējuši 27% respondentu, 55-64 gadu vecuma grupā – 31% respondentu, kamēr pārējās vecuma grupās šis atbildes īpatsvars svārstās 42-45% robežās.

2.4.attēls. Smēķēšanas izplatība dažādās vecumu un dzimumu grupās

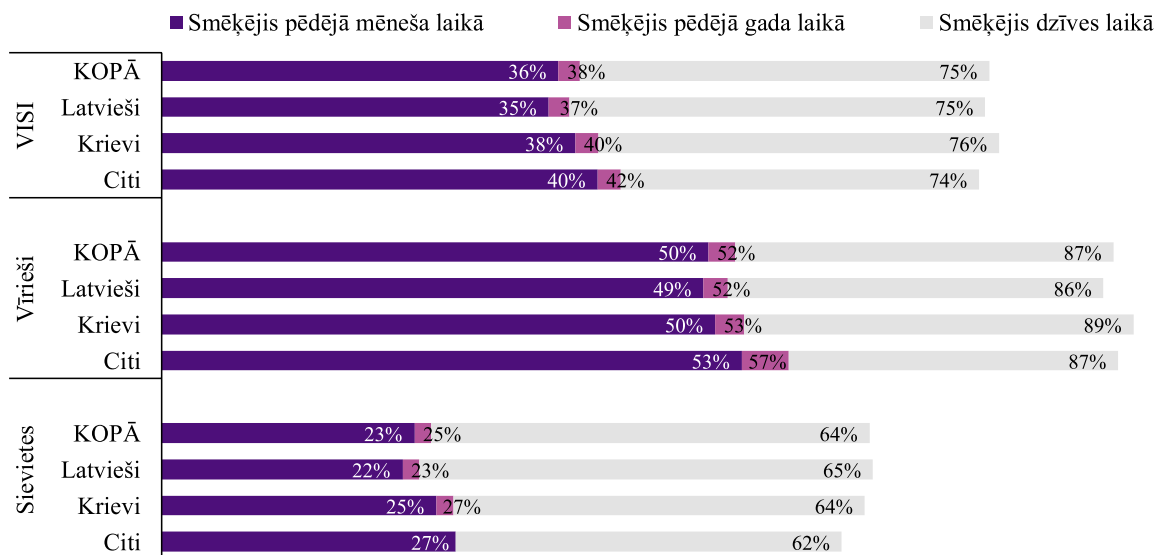
Procenti atspoguļoti kumulatīvi, t.i., augstākās vērtības ietver sevī zemākās.

Salīdzinot paaudzes – 15-34 gadu vecu respondentu grupu ar 35-64 gadu veciem respondentiem (skat. 2.4.attēlu) – jaunākajā vecuma grupā vērojams mazāks neseno smēķētāju īpatsvars vīriešu vidū – pēdējā gada/mēneša laikā smēķējušo īpatsvars ir zemāks par 8 procentpunktiem, bet jebkad dzīves laikā smēķējušo – par 11 procentpunktiem. Sieviešu smēķēšanas paradumos šādas atšķirības nevaram konstatēt – paaudžu atbildes svārstās vien dažu procentpunktu robežās.

2015.gada apsekojums uzrādīja saistību starp respondenta identificēšanos ar latviešu vai krievu **etnisko grupu** un smēķēšanas paradumu izplatību sieviešu vidē – ar krievu etnisko grupu identificējušos sieviešu vidū smēķētāju īpatsvars pēdējā gada laikā bija 27%, kamēr latviešu – 19%. Vīriešu atbildēs etniskā piederība būtisku lomu nespēlēja. 2020.gadā veiktā aptauja rāda (skat. 2.5.attēlu), ka pēdējā gada laikā smēķējošo sieviešu īpatsvars latviešu un krievu etniskajās grupās izlīdzinās un ir attiecīgi 23% un 27%. Redzams, ka starpība izlīdzinās ar smēķējošu sieviešu īpatsvara pieaugumu latviešu vidū.

2.5.attēls. Smēķēšanas pieredze dažādām tautību un dzimumu grupām

Procenti atspoguļoti kumulatīvi, t.i., augstākās vērtības ietver sevī zemākās.

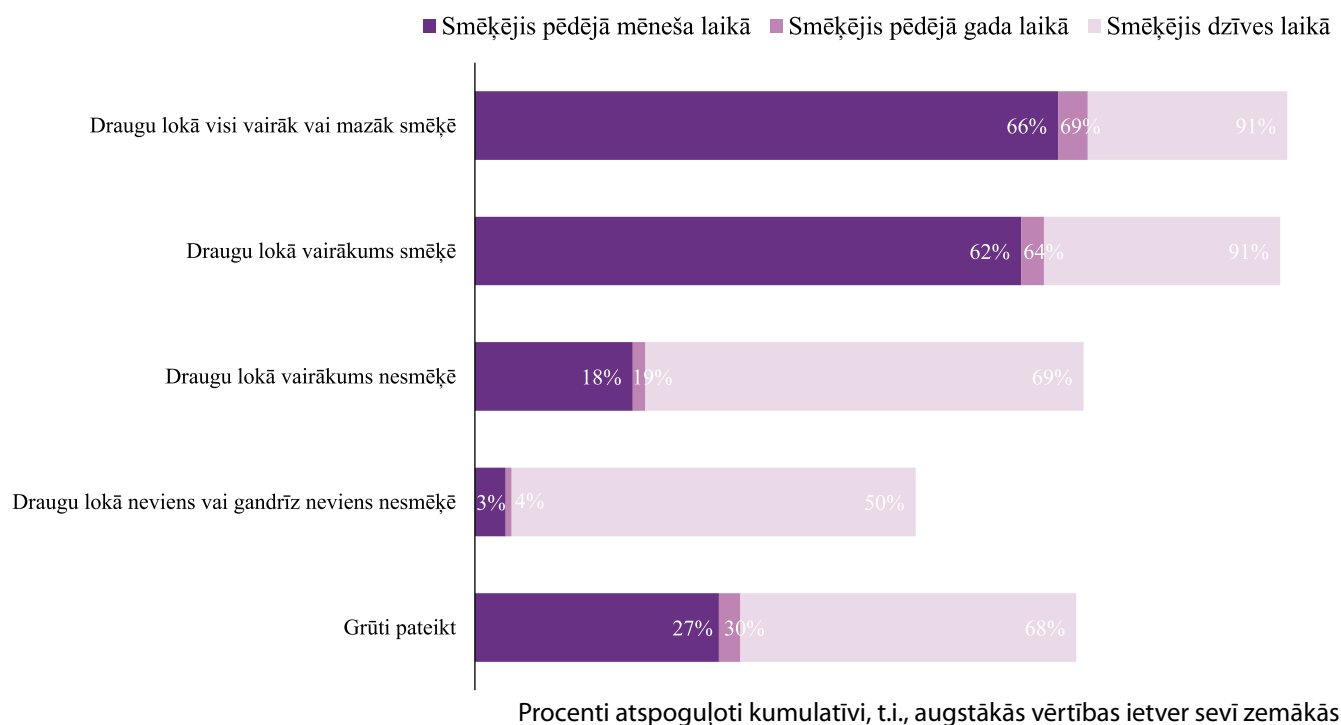
Līdzīgi kā iepriekšējo pētījumu datus smēķēšanas paradumus ietekmē **izglītības līmenis** – pēdējā gada laikā respondenti ar augstāko izglītību tabakas izstrādājumus smēķējuši divkārt retāk, salīdzinot ar respondentiem, kam ir vidējā vai pamata izglītība.

Nedaudz biežāk to, ka kaut reizi ir smēķējuši, norāda respondenti zemākajā **ienākumu grupā**, bet nav vērojama tieša saikne starp smēķēšanas paradumu un ienākumiem citās ienākumu grupās.

Būtiska ietekme uz smēķēšanas paraduma izveidi un uzturēšanu ir respondenta **sociālajai videi**. Smēķēšana ir izteikti sociāls paradums. Tā 91% respondentu, kuru draugu lokā visi vai vairākums smēķē, paši ir kaut reizi smēķējuši (skat. 2.6.attēlu). Savukārt tikai 50% respondentu, kuru draugu lokā neviens vai gandrīz nesmēķē, ir pamēģinājuši uzsmēķēt. Vēl izteiktāka smēķēšanas sociālā daba redzama, jautājot par smēķēšanas paradumiem pēdējā gada laikā. Te tikai attiecīgi 4% un 19% to respondentu, kuru draugu vidū neviens vai gandrīz neviens nesmēķē vai vairākums nesmēķē, paši ir smēķējuši. Savukārt pēdējā gada laikā ir smēķējuši 69% to respondentu, kuru draugu lokā visi vairāk vai mazāk smēķē.

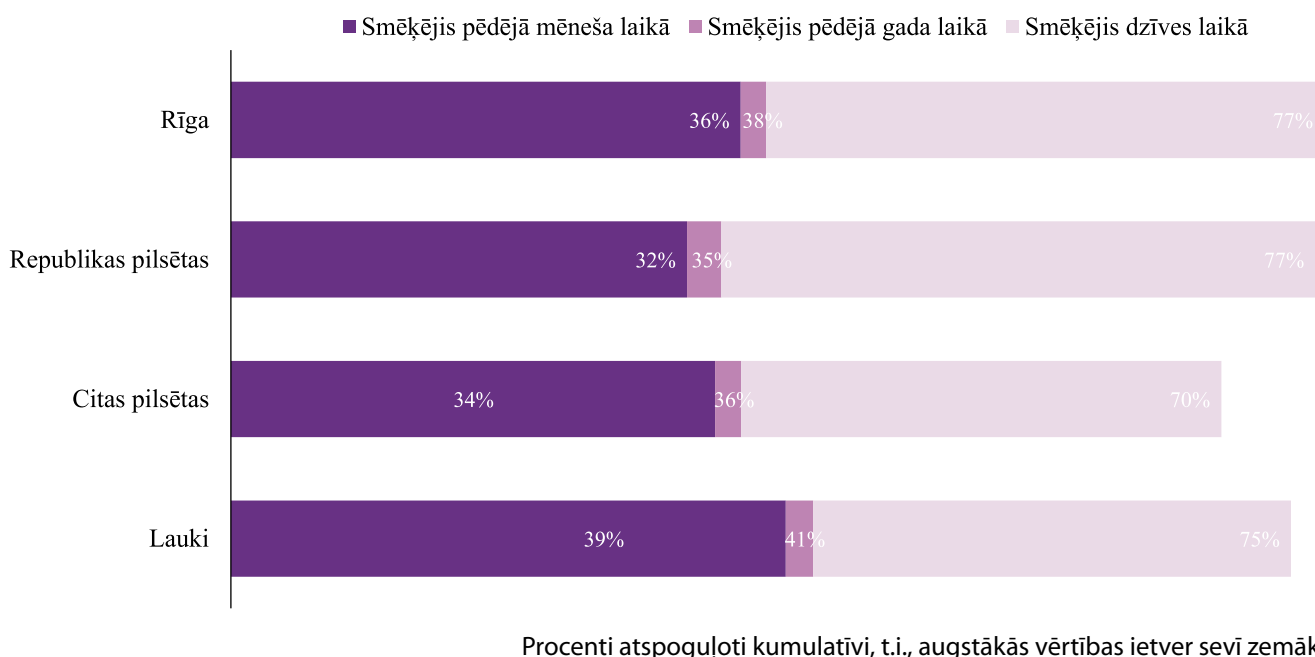

2.6.attēls. Smēķēšanas pieredze atkarībā no tā, vai draugu lokā ir smēķētāji

Salīdzinot pēc **dzīvesvietas tipa**, smēķēšanu pēdējo 12 mēnešu laikā biežāk atzinuši lauku iedzīvotāji, kur to atzīst 41% respondentu. Salīdzinoši augsts smēķētāju īpatsvars pēdējā gada laikā ir bijis arī Rīgā – 38%, bet zemāks citās pilsētās – 35-36% tajās dzīvojošo respondentu ir atzīmējuši, ka smēķējuši pēdējā gada laikā.

2.7.attēls. Smēķēšanas pieredze atkarībā no dzīvesvietas tipa

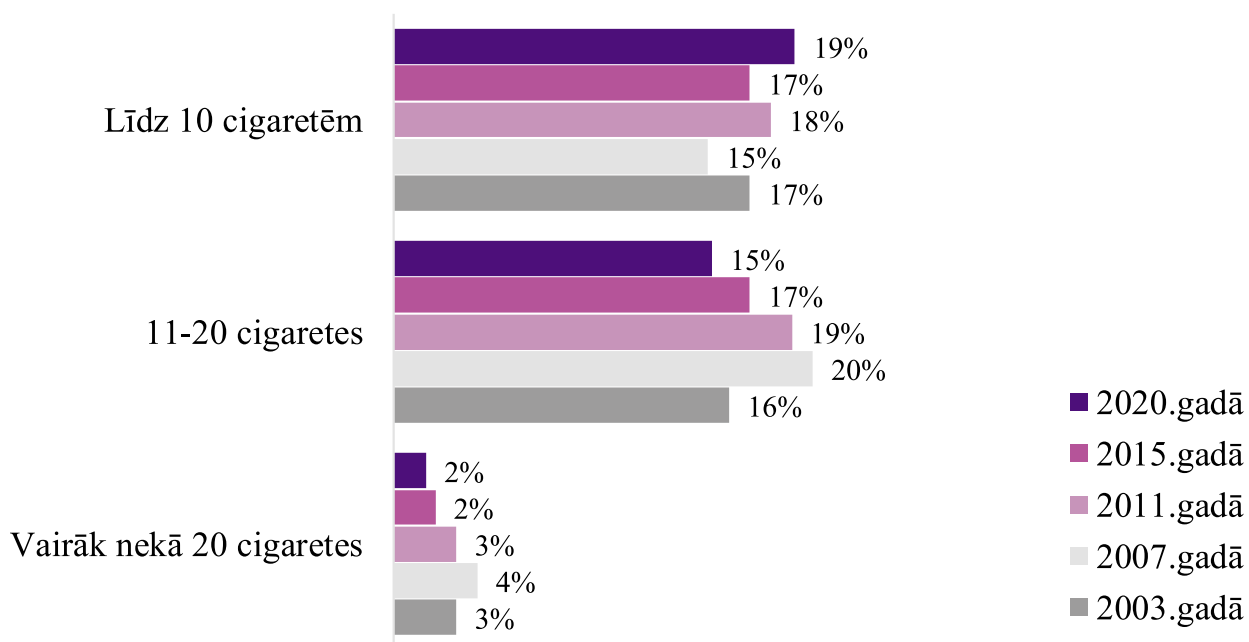

No pilsētām, kuru datus iespējams analizēt atsevišķi, lidere ir Ventspils, kur 51% tajā dzīvojošo respondentu norādījuši, ka ir smēķējuši pēdējā gada laikā, bet visretāk smēķēšanu atzinuši respondenti no Daugavpils – vien 27%.

2.1.2. SMĒĶĒŠANAS INTENSITĀTE

Par bāzi ņemot visus Latvijas darbības vecuma iedzīvotājus, vairāk par pusi paciņas dienā izsmēķē 15% iedzīvotāju (skat. 2.8.attēlu), kas ir nedaudz mazāk nekā konstatēts iepriekšējos pētījumos, norādot uz lēnu, bet stabilu biežas smēķēšanas intensitātes samazināšanās tendenci. Attiecīgi kopš iepriekšējiem pētījumiem vērojams neliels pieaugums to respondentu vidū, kas dienā izsmēķē līdz puspaciņai cigarešu, sasniedzot 19%.

2.8.attēls. Smēķēšanas biežums (cigarešu skaits dienā) no visiem iedzīvotājiem: 2003.-2020.gada pētījumu salīdzinājums

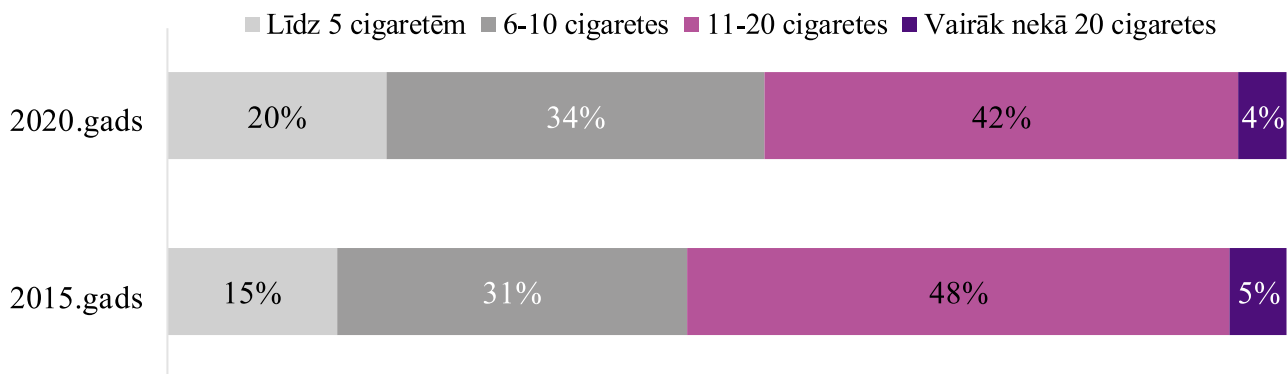

Kopumā vismaz vienu cigareti dienā izsmēķē 36% Latvijas iedzīvotāju līdzīgi kā 2015.gadā. Salīdzinājumam – 2003.gadā šis rādītājs arī bija 36%, 2007.gadā — 39%, bet 2011.gadā — 40%, kas vēlreiz apstiprina, ka smēķēšanas izplatība valstī, salīdzinot ar 10-15 gadus senu pagātņi, ir nedaudz samazinājusies, atgriežoties aptuveni 2003.gada līmenī.

20% regulāro smēķētāju dienā izsmēķē ne vairāk kā piecas cigaretes (2015.gadā – 15%), bet 34% (2015.gadā – 31%) – sešas līdz desmit cigaretes (skat. 2.9.attēlu). 42% regulāro smēķētāju (2015.gadā – 48%) katru dienu izsmēķē gandrīz vienu standarta paciņu cigarešu, bet 4% — pat vairāk par vienu paciņu. Lai arī salīdzinājumā ar 2015.gadu to regulāro smēķētāju īpatsvars, kuri ikdienā izsmēķē vairāk nekā pusi paciņas vai paciņu cigarešu, ir samazinājies, bieža smēķēšana, dienā izsmēķējot lielu skaitu cigarešu, joprojām ir uzskatāma par būtisku problēmu.

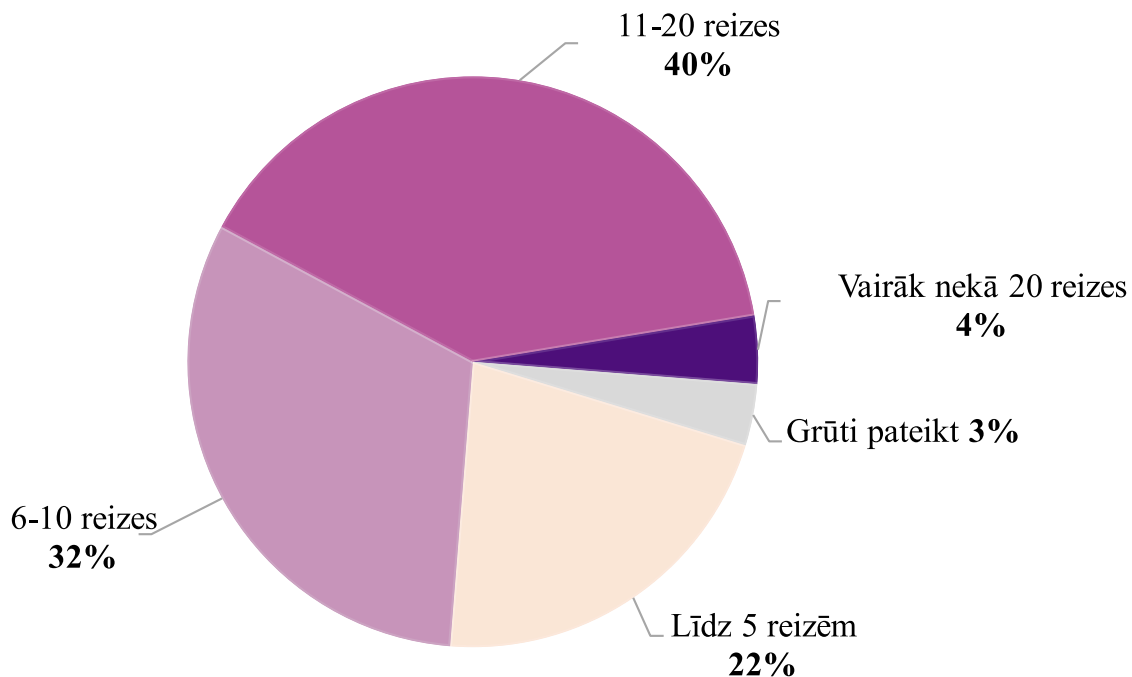

2.9.attēls. Smēķēšanas biežums (% no regulāriem smēķētājiem, kas nosaukuši dienā izsmēķēto cigarešu skaitu), salīdzinot 2015.un 2020.gada atbildes

Testējot precīzāku mērījumu iespējas par smēķēšanas paradumiem un apjomu, tika uzdots arī jautājums par smēķēšanas reižu skaitu dienā (skat. 2.10.attēlu). Šādi vaicājot iegūstam nedaudz mazāk "grūti pateikt" atbilžu, taču kopumā rezultāti gandrīz neatšķiras no tiem, ko iegūstam, vaicājot par dienā izsmēķēto cigarešu skaitu, respektīvi smēķētāji parasti izsmēķē vienu cigareti vienā smēķēšanas reizē. Retākie smēķētāji uzrāda mazliet lielāku reižu skaitu, salīdzinot ar cigarešu skaitu, savukārt biežākie kādā reizē var izsmēķēt vairāk nekā vienu cigareti.

2.10.attēls. Smēķēšanas reižu biežums (% no regulāriem smēķētājiem)

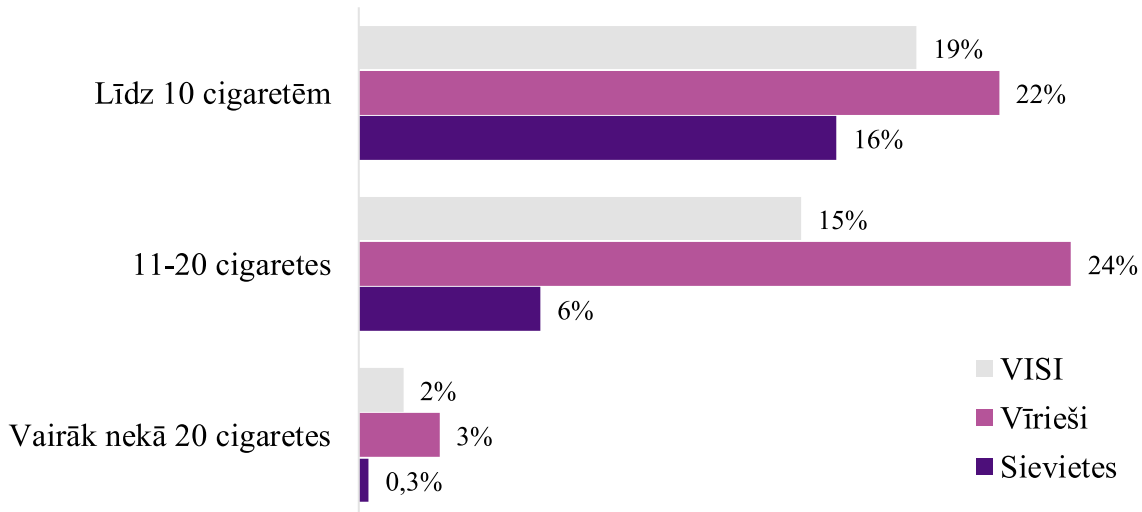
Retāk dienā smēķē jaunieši 15-24 gadu vecuma grupā – 9,06 reizes vai 8,79 cigaretes dienā, bet intensīvāk respondenti 35-54 gadu vecuma grupā – vidēji 13,04-13,50 reizes vai 13,15-13,22 cigaretes dienā. Smēķēšanas intensitāti dienā ietekmē arī sociālā vide – intensīvāk smēķē tie respondenti, kuru draugu lokā visi vairāk vai mazāk smēķē (vidēji 13,57 reizes vai 13,86 cigaretes dienā) vai vairākums smēķē (12,58 reizes vai 12,62 cigaretes dienā), kamēr tie respondenti, kuru draugu lokā vairākums nesmēķē vai neviens vai gandrīz neviens nesmēķē, intensitāte ir attiecīgi 9,51 reize (9,47 cigaretes) un 10,73 reizes (9,91 cigaretes) dienā.

Raugoties uz smēķēšanas intensitāti, smēķējoši respondenti vidēji smēķē 12,23 reizes vai 12,31 cigareti dienā. Vidēji vīrieši smēķē intensīvāk nekā sievietes – attiecīgi 13,46 un 9,66 reizes vai 13,59 un 9,66 cigaretes dienā.

Raugoties uz norādīto izsmēķēto cigarešu daudzumu dienā (2.11.attēls) vairāk nekā 20 cigaretes dienā izsmēķē 2% Latvijas iedzīvotāju 15-64 gadu vecumā, 3% vīriešu un 0,3% sieviešu. 11-20 cigaretes dienā izsmēķē 15% visu respondentu, 24% vīriešu un 6% sieviešu.

2.11.attēls. Izsmēķēto cigarešu daudzums vīriešiem un sievietēm no visiem iedzīvotājiem

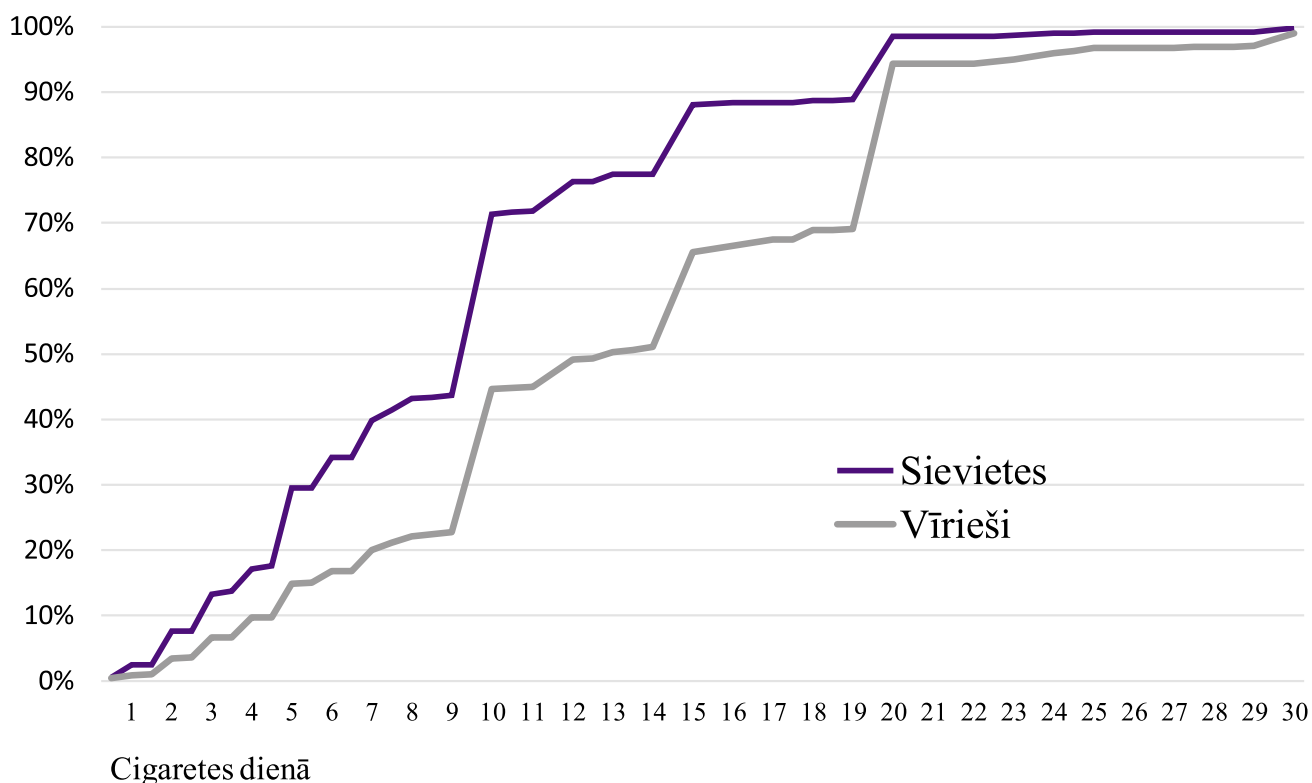

Salīdzinot dienā vidēji izsmēķēto cigarešu daudzumu starp pēdējā gada laikā smēķējušajiem vīriešiem un sievietēm ar kumulatīvu procentu līkni (skat. 2.12.attēlu), redzams, ka, lai arī kopumā sievietes izsmēķē ievērojami mazāk cigarešu, līkņu raksturs ir līdzīgs – gan sievietes, gan vīrieši, atbildot uz jautājumu, parasti norādījuši noapaļotu cigarešu skaitu (10 vai 20), retāk kā robežpunkti izmantotas 5 vai 15 cigaretes. Nevaram spriest, kāda daļa šādus noapaļojumus piemēro praksē (nosakot sev dienas cigarešu limitu vai kā tamlīdzīgi), bet kāda – vienīgi atbildot uz aptaujas jautājumiem.

Līknes nevienā punktā nekrustojas, kas parāda, ka kopumā vīriešu īpatsvars ir augstāks starp jebkuru cigarešu daudzumu izsmēķējušajiem³, tomēr līknēm ir tendence satuvoties tad, kad nosauktais cigarešu daudzums pārsniedz 20 jeb vienu standarta paciņu, respektīvi, intensīvi smēķējošo sieviešu paradumi ir līdzīgāki intensīvi smēķējošo vīriešu paradumiem.

32 ³ Nolasīšanas piemērs – līdz 10 cigaretēm dienā izsmēķē ap 71% smēķējošo sieviešu (pārējās vairāk) un ap 45% smēķējošo vīriešu (pārējie vairāk).

2.12.attēls. Kumulatīvās procentu liknes, salīdzinot līdz cik cigaretēm dienā vidēji izsmēķē vīrieši un sievietes, kas pēdējā gada laikā smēķējuši

2.1.3. ELEKTRONISKO CIGAREŠU SMĒĶĒŠANA

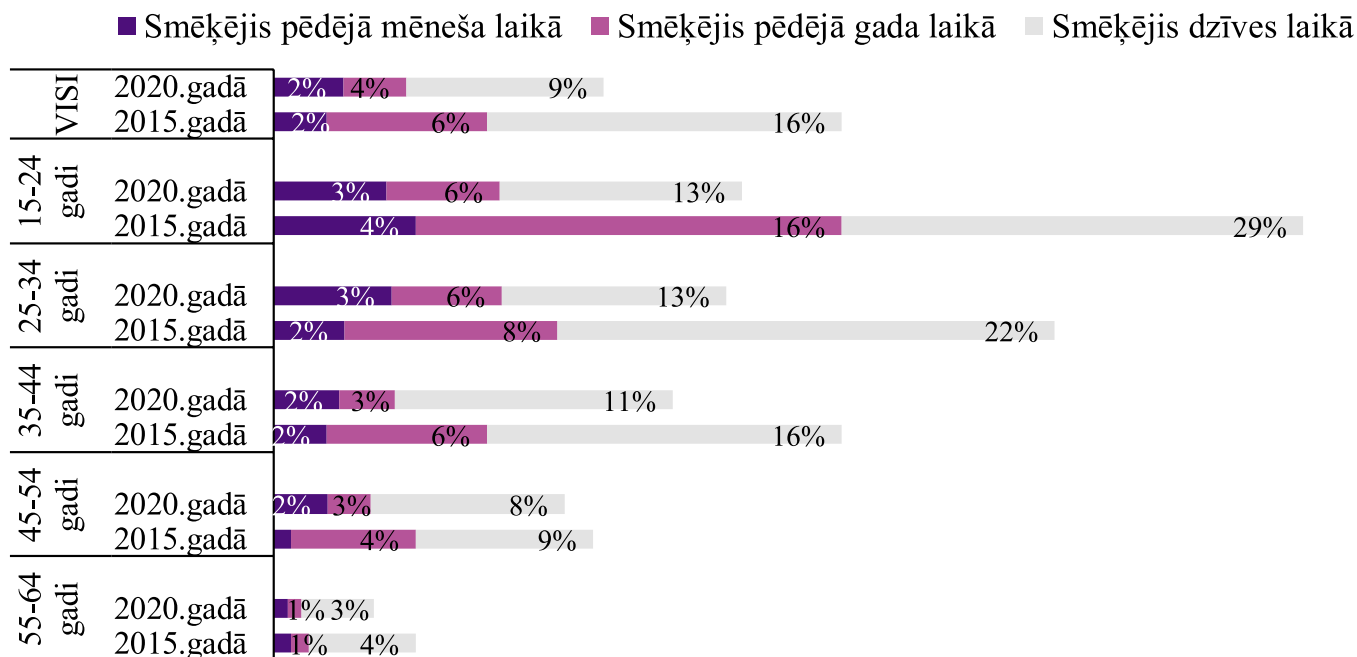
Mērījums par elektronisko cigarešu lietošanas izplatību iedzīvotāju vidū tika iekļauts 2015. gada aptaujas instrumentārijā (skat. 2.13.attēlu). Ja 2015.gada dati liecināja, ka jebkad mūžā elektroniskās cigaretes ir pamēģinājuši 16% darbspējīgo Latvijas iedzīvotāju, tad 2020.gada pētījumā to norādījuši 9%, bet 85% – ka tādas nekad nav smēķējuši. Zemāks ir arī to respondentu īpatsvars, kas saka, ka elektroniskās cigaretes smēķējuši pēdējā gada laikā – 4%, salīdzinot ar 6% 2015.gadā.

2015.gada pētījums uzrāda salīdzinoši augstu elektronisko cigarešu smēķēšanas pamēģināšanas īpatsvaru, 15-24 gadu vecuma grupā, sasniedzot 29%, kas šajā 2020.gada veiktajā aptaujā neapstiprinās – gan 15-24 gadu, gan 25-34 gadu vecuma grupās to, kas jebkad pamēģinājuši elektroniskās cigaretes ir pamēģinājuši vien 13% respondentu. Starpību īpatsvarā, iespējams, var skaidrot gan ar objektīvu elektronisko cigarešu smēķēšanas popularitāti, gan tās aktualitātes kritumu un epizodiskumu, liekot daļai 5 gadu laikā aizmirst vai neatzīt pamēģināšanas faktu.

Elektronisko cigarešu smēķēšana pēdējā gada laikā joprojām ir populārāka jaunākajā – 15-34 gadu – vecuma grupā, sasniedzot 6% respondentu. Tomēr kopš 2015.gada no 16% uz 6% samazinājies to 15-24 gadu veco respondentu skaits, kuri atzinuši elektronisko cigarešu smēķēšanu pēdējā gada laikā. 25-34 gadu veco respondentu grupā samazinājums ir no 8% uz 6%.

2.13.attēls. Elektronisko cigarešu smēķēšanas izplatība vecuma grupās, salīdzinot ar 2015.gadu

Procenti atspoguļoti kumulatīvi, t.i., augstākās vērtības ietver sevī zemākās.

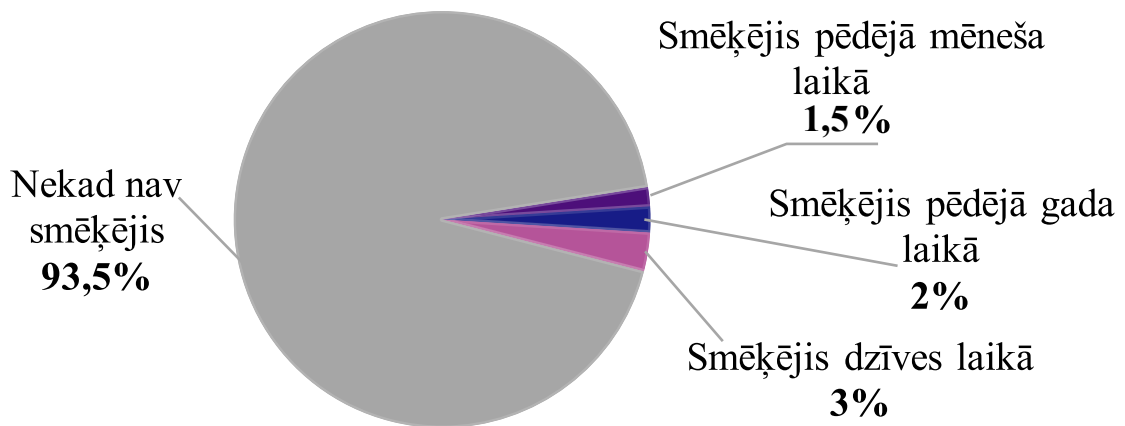
Līdzīgi kā tabaku elektroniskās cigaretes biežāk pamēģinājuši vīrieši nekā sievietes – attiecīgi 13% un 6%, bet pēdējā gada laikā elektroniskās cigaretes smēķējuši 5% vīriešu un 3% sievietes.

Elektronisko cigarešu pamēģināšana un smēķēšana ir cieši saistīta ar tradicionālo cigarešu smēķēšanu, proti, no tiem, kas smēķē elektroniskās cigaretes, tikai 2,3% norāda, ka nekad nav smēķējuši tradicionālās cigaretes.

2.1.4. TABAKAS KARSĒŠANAS IEKĀRTU IZMANTOŠANA

2020.gada aptaujas instrumentārijā tika iekļauts mērījums par tabakas karsēšanas iekārtu (iQOS, glo, jouz, iFuse, Ploom, Lil, iBuddy, MIX) lietošanas izplatību iedzīvotāju vidū. Kā liecina iegūtie rezultāti, jebkad mūžā tabakas karsēšanas iekārtas ir pamēģinājuši 3% darbspējīgo Latvijas iedzīvotāju, bet 3,5% tās izmantojuši pēdējā gada un mēneša laikā (skat. 2.14.attēlu). To jebkad darījuši 8,4% vīriešu un 4,5% aptaujāto sievietes. Šī šķidruma lietošana populārāka ir jauniešu vidū – to pamēģinājuši 10,8% respondentu 15-24 gadu vecumu grupā un 11,4% respondentu 25-34 gadu vecumu grupā. Arī nesenu lietotāju vidū abu vecumu grupu īpatsvars neatšķiras – pēdējo 30 dienu laikā tabakas karsēšanas iekārtas izmantojis 3,1% jauniešu gan vecumā no 15 līdz 24 gadiem, gan vecumā no 25 līdz 34 gadiem.

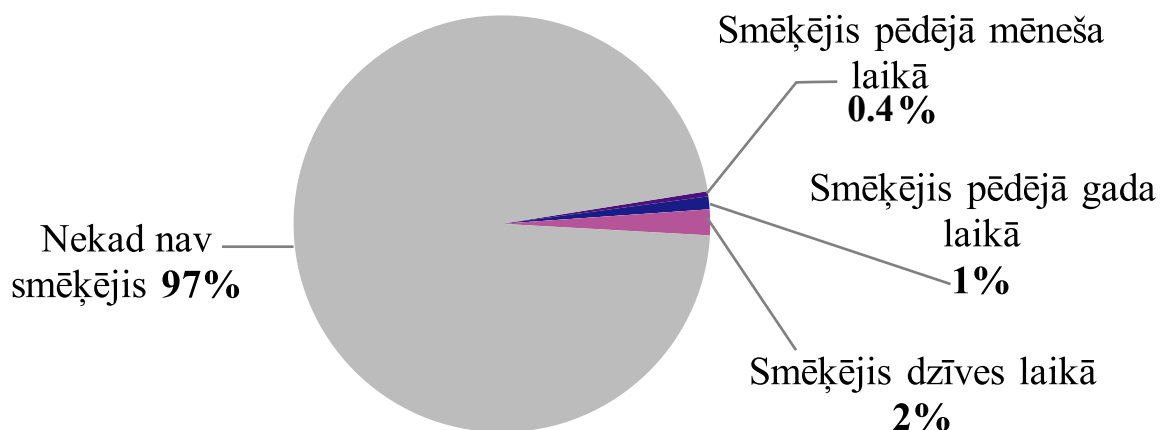
2.14.attēls. Tabakas karsēšanas iekārtu izmantošanas pieredze

2.1.5. E-CIGAREŠU ŠĶIDRUMS, KAS SATURĒJIS CBD VAI THC PIEJĀUKUMU

E-cigarešu šķidrums, kas saturējis CBD (kanabidiols) vai THC (delta-9-tetrahidrokanabinols) piejaukumu (kaņepju e-šķidrums, "juice", "sula") dzīves laikā saskaņā ar respondentu sniegtajām atbildēm smēķējuši 3,4% respondentu (skat. 2.15.attēlu). Te atšķirības dzimumu starpā ir izteiktākas nekā tabakas karsēšanas iekārtu izmantošanā – to jebkad smēķējuši 5,2% vīriešu un 1,7% aptaujāto sievietes. Šī šķidruma lietošana tāpat populārāka ir jauniešu vidū – to pamēģinājuši 5,7% respondentu 15-24 gadu vecumu grupā un 5,5% respondentu 25-34 gadu vecumu grupā.

2.15.attēls. Elektronisko cigarešu, kas satur CBD vai THC piejaukumu, smēķēšana

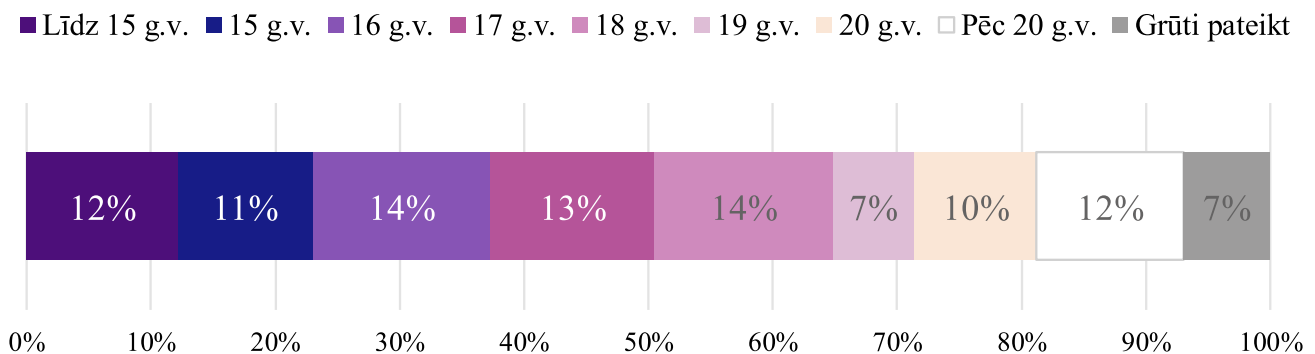
2.2. SMĒĶĒŠANAS UZSĀKŠANAS VECUMS

Vidējais vecums, kad pirmo reizi tiek pamēģinātas cigaretes, ir 17,8 gadi, kas ir nedaudz augstāks, nekā tika konstatēts 2015.gada pētījumā, kur vidējais aritmētiskais vecums bija 17,74 gadi. Mediānais vecums neatšķiras, tie ir 17 gadi. Raugoties vecuma grupu griezumā, redzam, ka smēķējošie 15-24 gadu vecie jaunieši smēķēšanu vidēji uzsākuši vidēji 15,88 gadu vecumā. Tā līdz 15 gadu vecumam smēķēšanu uzsākuši 17% smēķētāju 15-24 gadu vecuma grupā, kas ir par procenta punktu augstāks rādītājs, salīdzinot ar 25-34 gadu vecuma grupu.

Ievērojamas atšķirības paradumā vērojamas starp dzimumiem – sievietes vidēji sākušas smēķēt vēlāk nekā vīrieši – ja vīriešiem vidējais uzsākšanas vecums ir 17,23, tad sievietēm – 18,93 gadi.

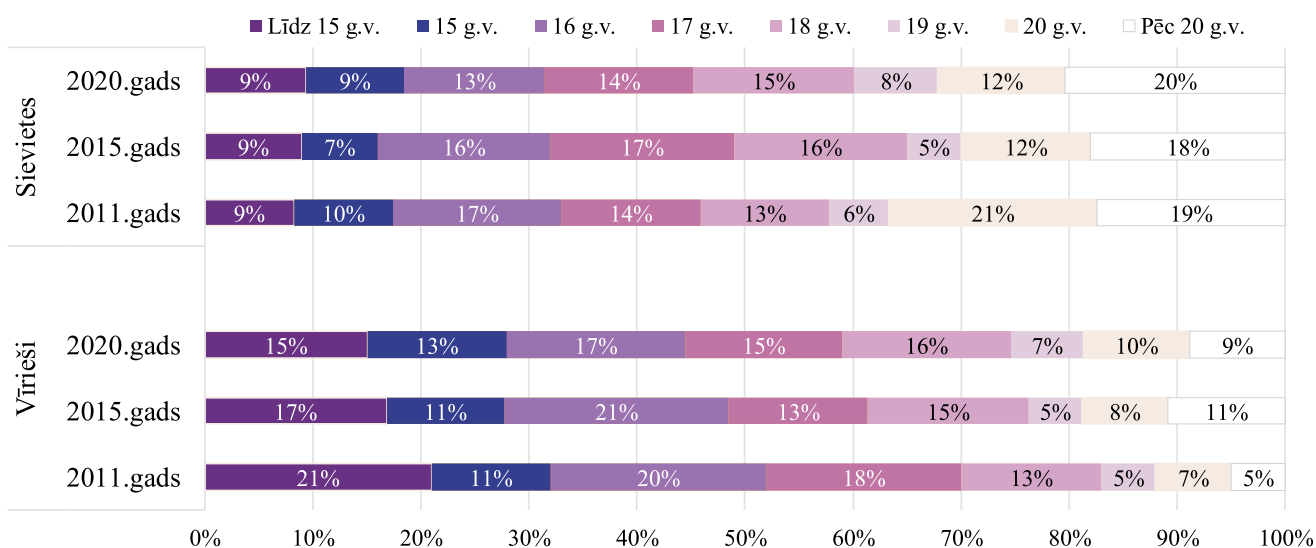
Salīdzinot ar 2015.gada pētījumu, līdz 16 gadu vecumam (ieskaitot) smēķēt uzsākuši mazāk – 40% respondentu ar smēķēšanas pieredzi – 2015.gadā tie bija 43%. Tiesa, dati salīdzināmi uzmanīgi, jo iepriekšējo pētījumu datus nav atspoguļota (automātiski brāķēta) "grūti pateikt" atbilde, kuras īpatsvars salīdzinājumu var ietekmēt. Ja 2020.gada datus ierēķinām arī "grūti pateikt" (skat. 2.16.attēlu), tad līdz 16 gadu vecumam smēķēt uzsākušo īpatsvars ir 37%.

2.16.attēls. Smēķēšanas uzsākšanas vecums (no smēķēt pamēģinājušajiem)

Raugoties uz smēķēšanas uzsākšanas vecumu dzimuma griezumā (skat. 2.17.attēlu), redzams, vīrieši izteikti biežāk, salīdzinot ar sievietēm, uzsāk smēķēt agrīnā vecumā – saskaņā ar 2020.gada datiem līdz 15 gadu vecumam to darījušu 15% vīriešu un 9% sieviešu. Interesanti, ka pēdējā desmitgadē šajā ļoti agrīnajā vecumā smēķēt uzsākušo vīriešu īpatsvaram ir tendence samazināties, smēķēšanu uzsākot nedaudz vēlākā vecumā. Sievietēm šāda tendence nav vērojama.

2.17.attēls. Smēķēšanas uzsākšanas vecums vīriešiem un sievietēm salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem (no smēķēt pamēģinājušajiem, kas atbildējuši uz jautājumu)

2.3. SMĒĶĒŠANAS PĀRTRAUKŠANA

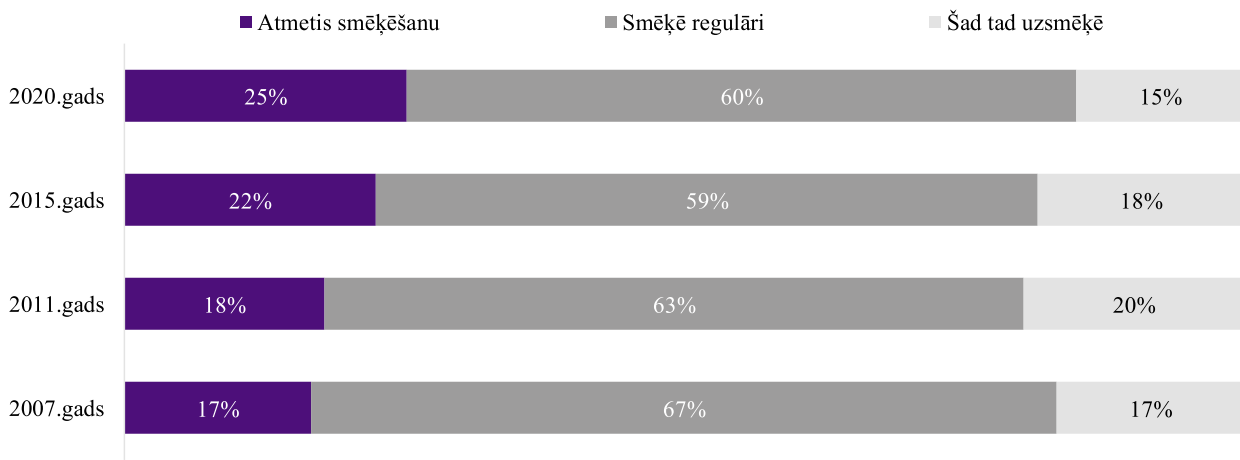
2020.gada aptaujā netika uzdoti atsevišķi jautājumi par smēķēšanas pārtraukšanas pieredzi. Salīdzinājumam ar iepriekšējiem gadiem līdz ar to te izmantoti dati par tiem respondentiem, kas atzinuši gan regulāru, gan neregulāru (šad tad) smēķēšanu, gan norādījuši, ka smēķēšanu pārtraukuši. Līdzīgs jautājums par smēķēšanas pieredzi uzdots arī iepriekšējās aptaujās, līdz ar to dati par smēķēšanas pārtraukšanas tendencēm ir salīdzināmi.

Tāpat visas pazīmes liecina, ka 2015.gada aptaujā visai līdzīgus datus izdevies iegūt, analizējot atsevišķu jautājumu par to, vai smēķēšana pārtraukta (23% pozitīvu atbilžu), un jautājumu par pašreizējiem smēķēšanas paradumiem (22% te norādījuši, ka nesmēķē, jo pārtraukuši). Tātad jautājuma uzdošanas forma rezultātu te būtiski neietekmē. Taču, lai salīdzinājums būtu korekts, šeit no iepriekšējiem gadiem izmantosim jautājumu par smēķēšanas paradumiem, kas tādā pašā formā atkārtots arī 2020.gadā.

Pārtraukt smēķēšanu dzīves laikā ir izdevies 25% kādreiz regulāri vai neregulāri smēķējušo Latvijas iedzīvotāju, uzrādot stabilu pieauguma tendenci kopš 2007.gada, kad tādu bija 17% (skat. 2.18. attēlu).

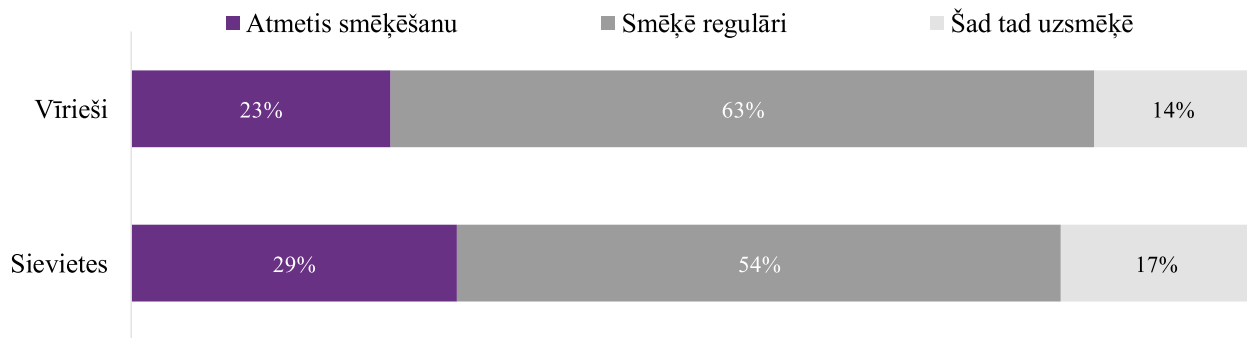

2.18.attēls. Latvijas iedzīvotāju smēķēšanas atmešanas pieredze: 2007.-2020.gada pētījumu salīdzinājums (no tiem, kas smēķējuši regulāri vai šad tad)

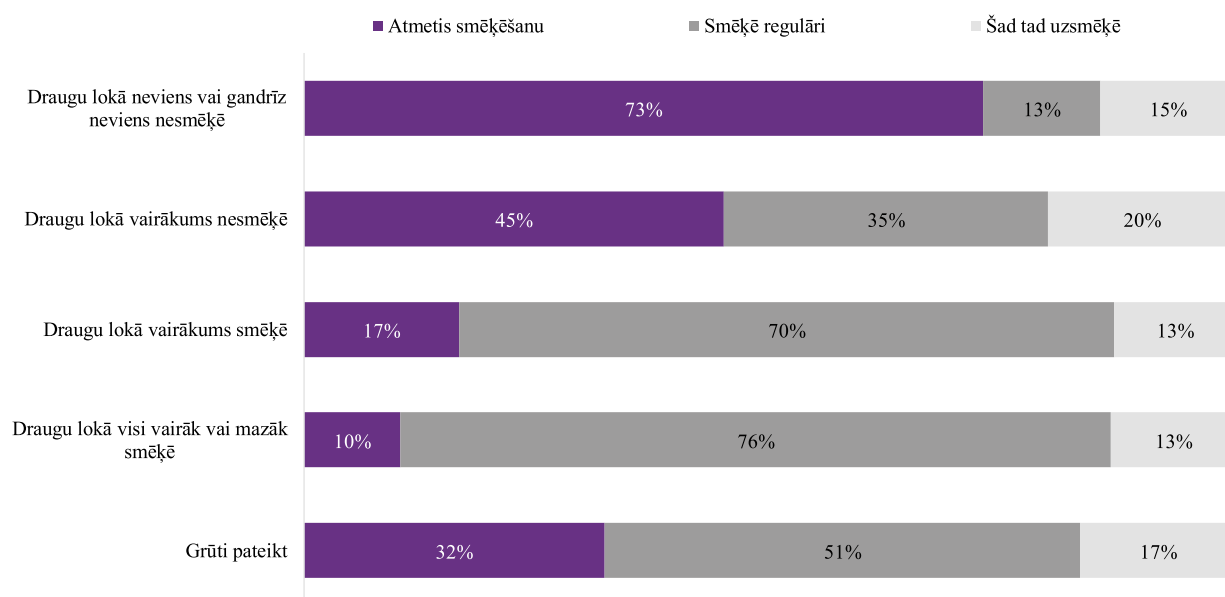
Raugoties uz smēķēšanas atmešanu dzimuma griezumā, sievietes 2020.gadā biežāk norādījušas, ka smēķēšanu atmetušas (29%), salīdzinot ar vīriešiem (23%) (skat. 2.19.attēlu).

2.19.attēls. Latvijas iedzīvotāju smēķēšanas atmešanas pieredze dzimumu griezumā

Vienlaikus jāatzīmē, ka smēķēšana ir izteikta sociāla parādība, arī analizējot atmešanu – 73% to respondentu, kuru draugu un paziņu lokā neviens vai gandrīz neviens nesmēķē, norāda, ka ir atmetuši smēķēšanu, kamēr vien 10% smēķētāju to izdarījuši tad, ja draugu lokā visi vai gandrīz visi smēķē.

2.20.attēls. Latvijas iedzīvotāju smēķēšanas atmešanas pieredze atkarībā no tā, vai draugu lokā ir smēķētāji

KOPSAVILKUMS

Smēķēšanas izplatība Latvijā ir nemainīga kopš 2015.gadā veiktās aptaujas, lai arī abas aptaujas uzrāda smēķējušu respondentu īpatsvara kritumu kopš 2011.gada. Šī gada pētījums uzrāda vairākas jaunas tendences – **pirmkārt**, parādās izlīdzināšanās tendence vīriešu un sieviešu smēķēšanas paradumos, vīriešu smēķēšanas īpatsvaram samazinoties, bet sieviešu – pieaugot. Pētījums rāda, ka samazinās jauno vīriešu īpatsvars, kas pēdējā gada laikā ir smēķējuši.

Otrkārt, lai arī regulāru smēķētāju īpatsvars 15-24 gadu vecuma grupā ir zemāks nekā citās, tieši šajā grupā ir augsts smēķēt pamēģinājušo un pārtraukušo respondentu īpatsvars, kā arī neregulāri smēķējošo respondentu īpatsvars, rādot, ka šī joprojām ir galvenā mērķa grupa smēķēšanas paraduma profilaksei.

Treškārt, pētījums uzrāda ievērojamu kritumu elektronisko cigarešu lietošanā. Jaunieši joprojām ir lielākā elektronisko cigarešu lietotāju grupa, salīdzinot ar citām, taču elektronisko cigarešu lietotāju īpatsvars ir salīdzinoši niecīgs, ja salīdzina ar 2015.gada pētījuma datiem.

3. ALKOHOLS

Lai noskaidrotu alkohola lietošanas paradumus, pētījumā par anketas pamata jautājumiem tika izmantots 2011. un 2015.gada pētījuma jautājumu modulis. Sadaļā līdzīgi kā iepriekšējos pētījumos skatīta alkohola lietošanas izplatība. Taču svarīgi, ka pētījuma lauka darbs tika veikts laikā, kad spēkā bija COVID-19 pandēmijas radītie ierobežojumi un šajā pētījumā tas visbūtiskāk ietekmējis alkohola patēriņa datus. Nevar viennozīmīgi apgalvot, ka pandēmijas dēļ objektīvi krities alkohola patēriņš, lai arī 2020.gada sākuma dati šādu tendenci uzrāda. Datus varēja ietekmēt arī intervijas apstākļi – citu ģimenes locekļu uzturēšanās mājās, intervētāja un respondenta abpusēja vēlme saīsināt intervijas laiku u.c. Sadaļā izmantoti salīdzinājumi ar iepriekšējo apsekojumu datiem, taču tie jāinterpretē uzmanīgi.

3.1. ALKOHOLA LIETOŠANAS IZPLATĪBA SABIEDRĪBĀ

Aptaujas dati rāda, ka tikai 10% respondentu pēc pašu sacītā dzīves laikā nav lietojuši alkoholu. Visaugstākais šādu respondentu īpatsvars ir 15-24 gadu vecuma grupā – 31%, kamēr citās tas svārstās 4-8% robežās. Kā norādīts pētījumā “Atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatība iedzīvotāju vidū” (Sniķere et al. 2011: 30), pusaudžu sniegtie dati par alkohola un narkotiku lietošanu jāinterpretē uzmanīgi, jo atbildi var ietekmēt pieaugušo klātbūtne intervijā un citi faktori, kuru ietekmē tiek dota vēlāmā atbilde, ne faktiskās situācijas atspoguļojums.

Līdzīgi kā iepriekš, sievietes biežāk nekā vīrieši atzīst, ka alkoholu dzīves laikā nav lietojušas – attiecīgi 11% un 8%. Pēdējā gada laikā alkoholisko dzērienu lietošanu noliedz vēl 13% respondentu, kuri gan alkoholu pamēģinājuši agrāk. Te atšķirības dzimumu starpā ir 1-2% robežās. No vecuma grupām pēdējā gada laikā no alkoholisko dzērienu lietošanas atturējušos respondentu īpatsvars ir augstākais 55-64 gadu vecuma grupā – 17%, bet 25-54 gadu vecuma grupās tas ir 13-14%.

2020.gadā veiktā aptauja uzrāda arī zemāku alkohola patēriņu pēdējā gada laikā, salīdzinot ar iepriekšējām aptaujām. Ja 2020.gada aptaujā alkohola lietošanu vismaz reizi pēdējā gada laikā atzīst vien 77,2% respondentu, tad 2015.gadā – 84,5% un 2011.gadā – 85,4%.

Pēdējā gada laikā jebkādos alkoholiskos dzērienus vismaz vienu reizi lietojuši 77,1% 15–64 gadus veco Latvijas iedzīvotāju (2011.gadā – 85,4 %, bet 2015.gadā – 84,5%).

Līdzīgi kā iepriekšējās aptaujās, vīrieši pēdējā gada laikā alkoholiskos dzērienus lietojuši biežāk nekā sievietes – attiecīgi 80% pret 75%, taču ar mazāku atšķirību nekā 2015.gadā (attiecīgi 89% pret 80%). Tāpat jaunākā un vecākā gadagājuma respondentu grupās alkohola lietošana pēdējā gada laikā uzrādīta retāk nekā 35-54 gadu vecuma grupā (skat 3.1.attēlu).

Redzams, ka 2020.gada dati uzrāda alkohola lietošanas kritumu visās vecuma grupās, taču vecuma grupās 45-54 gadi un 55-64 gadi kritums bijis mazāks. Visbūtākais samazinājums vērojams jaunākajās vecuma grupās, pat 12-19% robežās, kamēr vidēji tas bijis ap 8%. Daļēji šādi rezultāti varētu būt saistīti ar pētījuma norises apstākļiem – pētījums tika veikts pandēmijas draudu laikā, kas gan varētu ietekmēt atbildes, gan arī pašus lietošanas paradumus, pastāvot ierobežotai alkohola pieejamībai, ierobežotai mobilitātei un pulcēšanās aizliegumiem, kas varētu būt nozīmīgi alkohola lietošanas paradumiem tieši jaunākajās vecuma grupās.

3.1.attēls. Pēdējo 12 mēnešu laikā alkoholu lietojušo īpatsvars vecuma un dzimuma grupās, 2011.-2020.gads

Kā liecina Isajevas un Pelines (2020) pārskats, daļēji kritums varētu būt vērojams arī objektīvu iemeslu dēļ – analizējot alkohola aprites datus 2020.gada piecu mēnešu periodā (janvāris – maijs) alkoholisko dzērienu apjoms, kas nodots patēriņam, ir samazinājies par 12,9%, bet absolūtā alkohola apjoms – par 6,4%, salīdzinot ar 2019.gada datiem attiecīgo piecu mēnešu griezumā.

Vienlaikus arī 2020.gada pētījuma dati apstiprina iepriekš novēroto tendenci, ka Rīgā un lielajās pilsētās dzīvojošie alkoholu lietojuši biežāk salīdzinājumā ar mazpilsētās un laukos dzīvojošajiem. Tā, piemēram, Rīgā un lielajās pilsētās alkoholu, kā paši apgalvo, vismaz reizi pēdējā gada laikā lietojuši aptuveni 78–80% pretstatā 74% lauku iedzīvotāju (skat 3.2.attēlu).

Alkoholu lietojušo iedzīvotāju vidū (t.i. to vidū, kas alkoholu lietojuši pēdējo 12 mēnešu laikā) 43% (2015.gadā līdzīgi) alkoholu lietojuši vairākas reizes mēnesī un biežāk, 20% (2015.gadā – 17%) – reizi mēnesī, 31% (2015.gadā – 36%) – retāk nekā reizi mēnesī, savukārt 6% (2015.gadā – 4%) norāda, ka alkoholu pēdējā gada laikā lietojuši tikai vienu reizi.

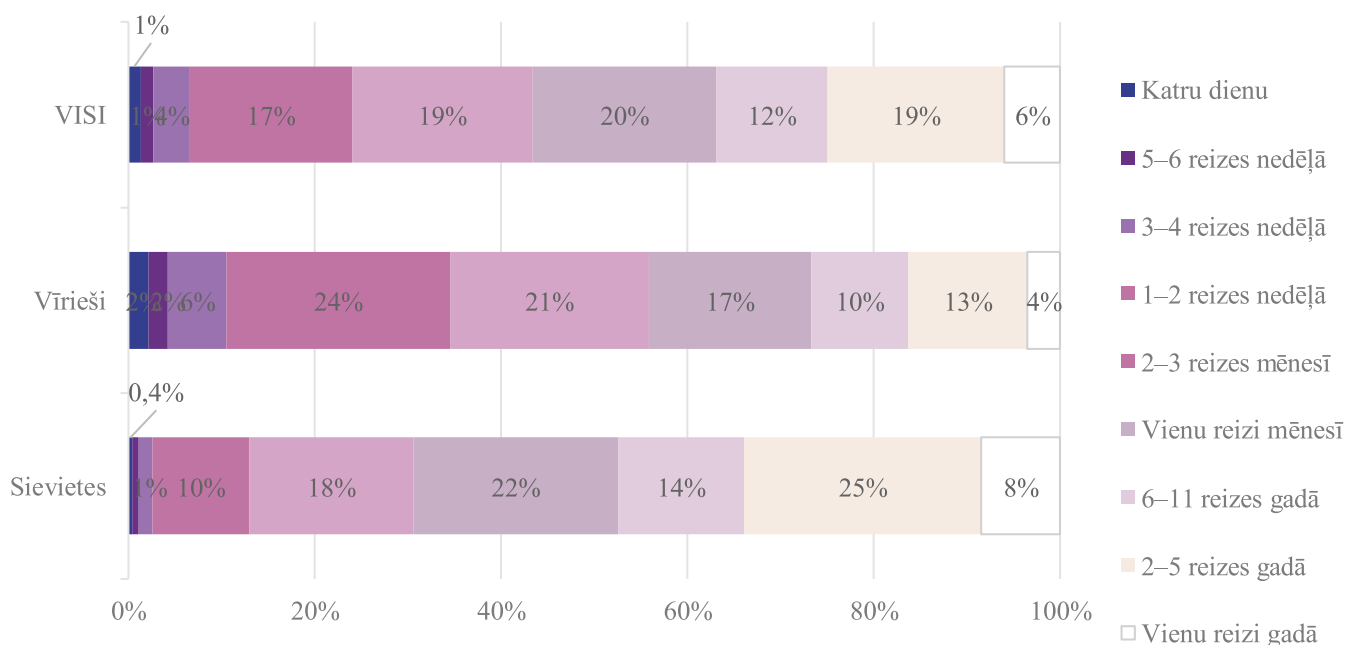
Līdzīgi kā 2007. un 2011.gada pētījumos novērojamas būtiskas atšķirības saistībā ar dzimumu – analizējot alkohola lietošanas reižu skaitu to vidū, kuri alkoholu pēdējā gada laikā lietojuši, secināms, ka vīrieši salīdzinājumā ar sievietēm alkoholu lietojuši vairāk reižu. Ja vīriešiem tipiskāka ir iedzeršana biežāk nekā reizi mēnesī, tad sievietēm – reizi mēnesī vai retāk. Īpaši izteiktas dzimumatšķirības vērojamas trīs un vairāk reizes nedēļā alkoholu lietojušo īpatsvara ziņā (skat. 3.3.attēlu). Trešdaļa sieviešu (33%) alkoholu lietojušas vispār tikai 1-5 reizes gadā, kamēr vīriešu gadījumā tāda prakse bijusi divreiz retāk – 17% gadījumā.

3.2.attēls. Pēdējo 12 mēnešu laikā alkoholu lietojušo īpatsvars dažādās urbanizācijas un dzimuma grupās, 2011.-2020.gads

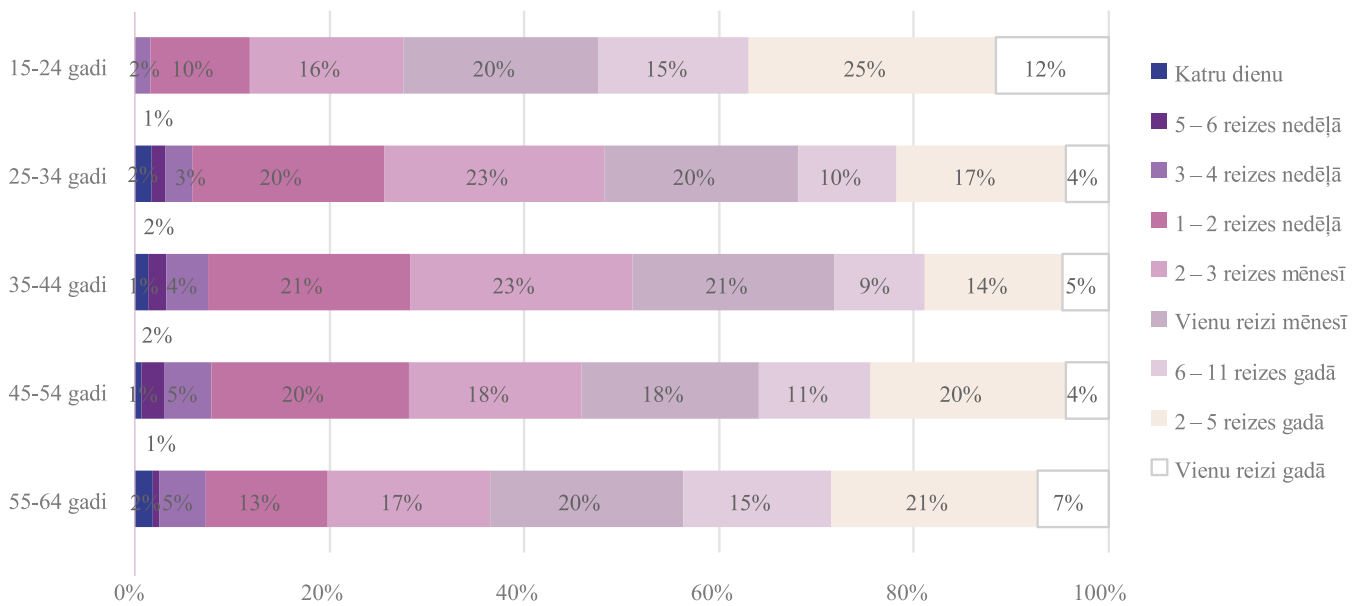
3.3.attēls. Alkohola lietotāju iedzeršanas reīzu biežums dalījumā pēc dzimuma no alkoholu pēdējo 12 mēnešu laikā lietojušiem

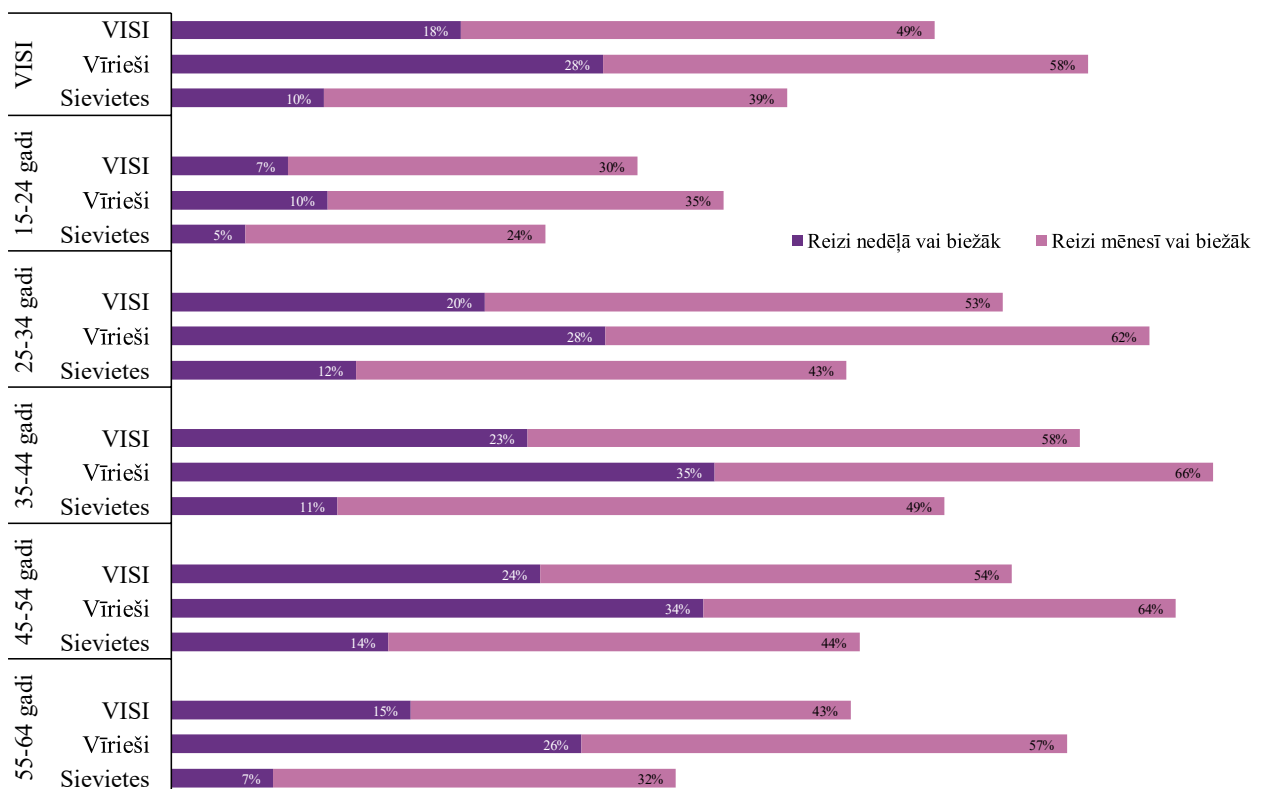
Raugoties uz alkoholisko dzērienu lietošanas intensitāti dažādās vecuma grupās, tā ir augstāka 25-54 gadu vecuma grupās (skat. 3.4.attēlu), nedaudz krītoties 55-64 gadu vecuma grupā. Ja 25-54 gadu vecuma grupās alkoholisko dzērienus reizi nedēļā un biežāk lieto 26-28% respondentu, tad 15-24 gadu grupā – 12% respondentu.

3.4.attēls. Alkohola lietotāju iedzeršanas reižu biežums dalījumā pēc vecuma no alkoholu pēdējo 12 mēnešu laikā lietojušiem

3.5.attēls. Reizi nedēļā un reizi mēnesī biežāk alkoholu lietojušo īpatsvars vecuma un dzimuma grupās no visiem 15-64 gadus vecajiem iedzīvotājiem

Procenti atspoguļoti kumulatīvi, t.i., augstākās vērtības ietver sevī zemākās.

Jautāti, cik bieži pēdējo 12 mēnešu laikā respondenti izdzēruši 5 (vīriešiem) vai 4 (sievietēm), kā arī vairāk alkohola devas⁴ vienā iedzeršanas reizē, 42% no šajā laikā alkoholu lietošanu atzinušajiem respondentiem norādīja, ka to darījuši vismaz vienu reizi. Divreiz biežāk to, ka izdzēruši šādu alkohola daudzumu vienā reizē, atzinuši vīrieši (56% pret 27% sievietēm) no attiecīgā gada laikā alkoholu lietojušiem respondentiem. Zemāks šādu personu īpatsvars ir 15-24 gadu vecu respondentu un 55-64 gadu vecu respondentu vidū (33%, salīdzinot ar 45-48% citās vecumu grupās), kā arī starp respondentiem ar latviešu saziņas valodu ģimenē (38%, salīdzinot ar 44% ģimenē krievisku runājošo respondentu vidū).

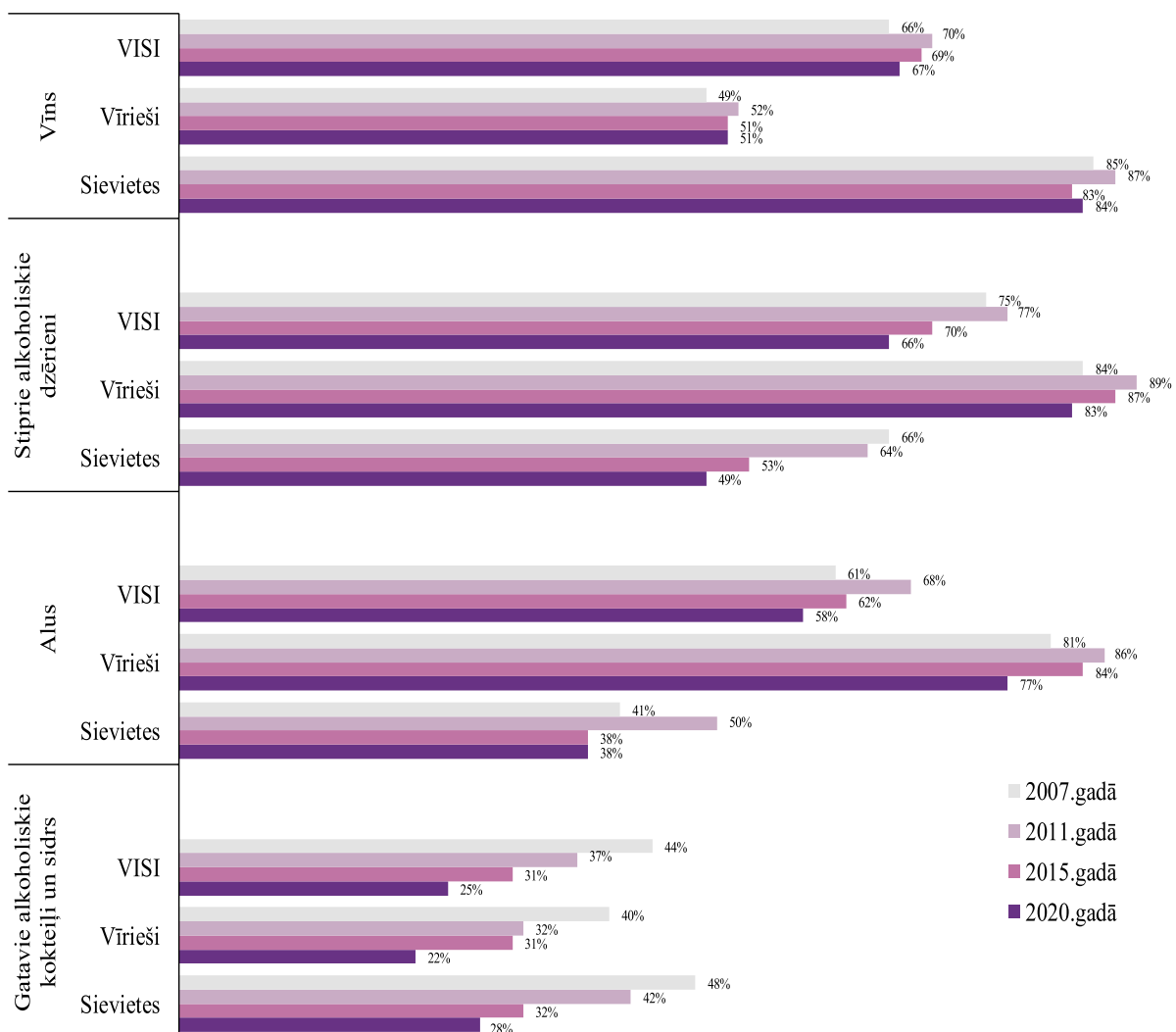
Reizi nedēļā un biežāk alkoholu lieto aptuveni katrs piektais (18%) Latvijas iedzīvotājs vecumā no 15 līdz 64 gadiem. Līdzīgi kā citos alkohola lietošanas rādītājos arī šajā vērojamas statistiski nozīmīgas atšķirības dzimumu starpā – vīrieši (28%) biežāk nekā sievietes (10%) norādījuši, ka pēdējā gada laikā vismaz vienu reizi nedēļā lietojuši alkoholu. Līdzīgas atšķirības dzimumu starpā ir arī tad, ja salīdzinām atbildes par alkohola lietošanu reizi mēnesī un biežāk (sk. 3.5.attēlu).

3.2. LIETOTIE ALKOHOLISKO DZĒRIENU VEIDI

34% no alkoholu pēdējā gada laikā lietojušiem iedzīvotājiem norāda, ka pēdējā gada laikā nav dzēruši stipros alkoholiskos dzērienus, 33% nav dzēruši vīnu, 42% – alu, bet 75% – sidru un gatavos alkoholiskos kokteiļus. Līdzīgi kā iepriekšējo gadu pētījumos noskaidrots, ka dzerto dzērienu ziņā pastāv būtiskas atšķirības dzimumu starpā (skat. 3.6.attēlu). Vīrieši ievērojami biežāk nekā sievietes norādījuši, ka pēdējā gada laikā dzēruši alu un stipros alkoholiskos dzērienus, savukārt sievietes – vīnu. Gatavos alkoholiskos kokteiļus un sidru nedaudz biežāk lietojušas sievietes, īpaši jaunākās sievietes 25-34 gadu vecuma grupā. Salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem būtiski samazinājies gatavos alkoholiskos kokteiļus un sidru dzērušo respondentu īpatsvars gan vīriešu, gan sieviešu vidū. Vīnu dzērušo iedzīvotāju skaits ir palicis praktiski nemainīgā līmenī no pēdējā gada laikā alkoholu lietojušajiem. Taču samazinājies ir alu un stipro alkoholisko dzērienu lietojušo iedzīvotāju īpatsvars.

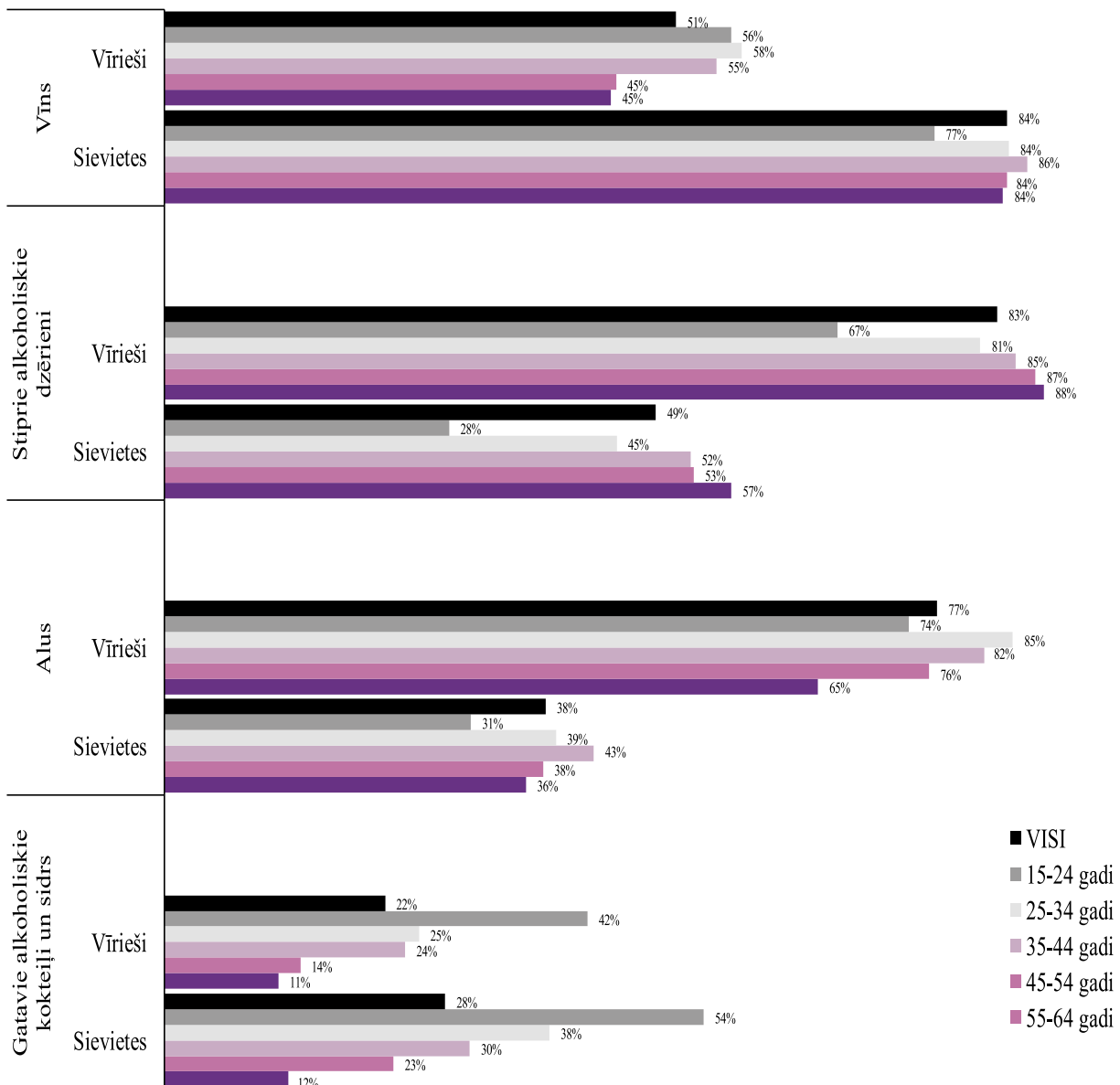
3.6.attēls. Dažādus alkoholisko dzērienu veidus lietojušo iedzīvotāju īpatsvars dzimumu griezumā 2007.-2020.gadā no pēdējo 12 mēnešu laikā alkoholu lietojušiem

Statistiski nozīmīgas atšķirības pēdējā gada laikā atsevišķus dzērienu veidus lietojušo vidū vērojamas dzimumu un vecumu grupās. Tā, piemēram, gatavos alkoholiskos kokteiļus un sidru dzērušas 54% no pēdējā gada laikā alkoholiskos dzērienus lietojušajām sievietēm 15–24 gadu vecumā, bet tikai 12% 55–64 gadu vecumā. Līdzīga, taču nedaudz mazāk izteikta vecumu atšķirība vērojama arī vīriešu vidū. Savukārt stipros alkoholiskos dzērienus pēdējā gada laikā biežāk dzērušas vecāka gadagājuma sievietes (55–64 gadi) salīdzinājumā ar jaunākajām (15–24 gadi). Iedzīvotāju sniegtās atbildes rāda, ka alu nedaudz biežāk pēdējā gada laikā dzēruši 25–44 gadus veci vīrieši, savukārt stipros alkoholiskos dzērienus – gados vecākie (skat. 3.7.attēlu).

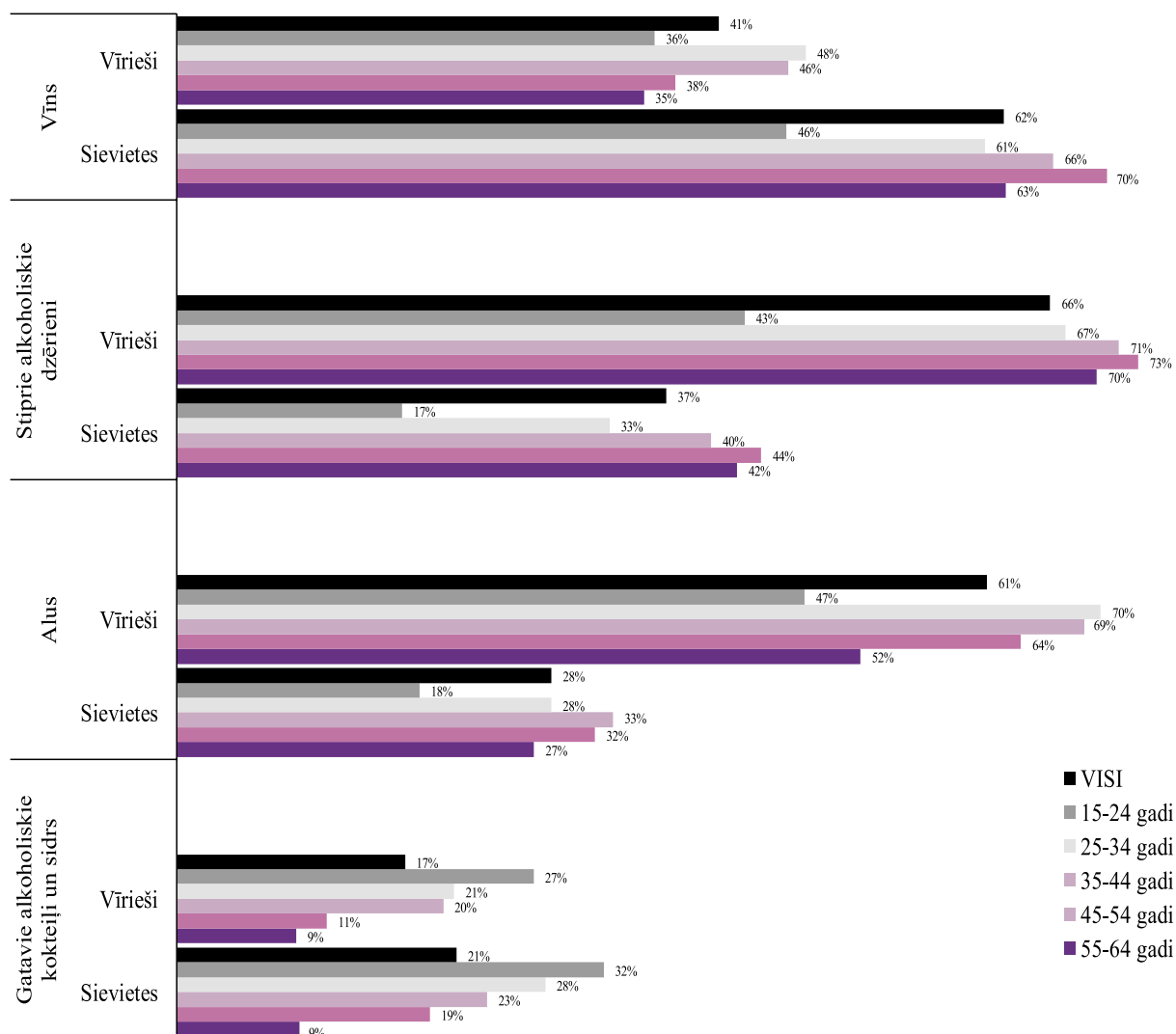
3.7.attēls. Dažādu alkoholisko dzērienu veidu lietošana dzimumu un vecumu griezumā no pēdējo 12 mēnešu laikā alkoholu lietojušiem

Raugoties uz patēriņu visu respondentu vidū, Latvijā populārākie vīriešu vidū ir stiprie alkoholiskie dzērieni, kurus lieto 66% visu aptaujāto vīriešu, turklāt ir vērojama izteikta tendence, ka lietotāju ir ievērojami mazāk jaunākajā vecumu grupā, bet pārējās rādītāji ir visai līdzīgi (skat. 3.8.attēlu). Nākamais populārākais alkoholiskais dzēriens vīriešu vidū ir alus, ko lietojuši 61% aptaujāto vīriešu. Redzams, ka alus lietošana ir populārāka 25-34 gadu vecumā (to atzīst 70% vīriešu), bet vēlāk kļūst retāka – 55-64 gadu veco vīriešu vidū tikai 52% norāda, ka pēdējā gadā lietojuši alu, kas ir tikai nedaudz vairāk kā 15-24 gadu vecumā (47%). Jaunākajā paaudzē vīriešu vidū alus ir nedaudz populārāks par stiprajiem alkoholiskajiem dzērieniem un vīnu.

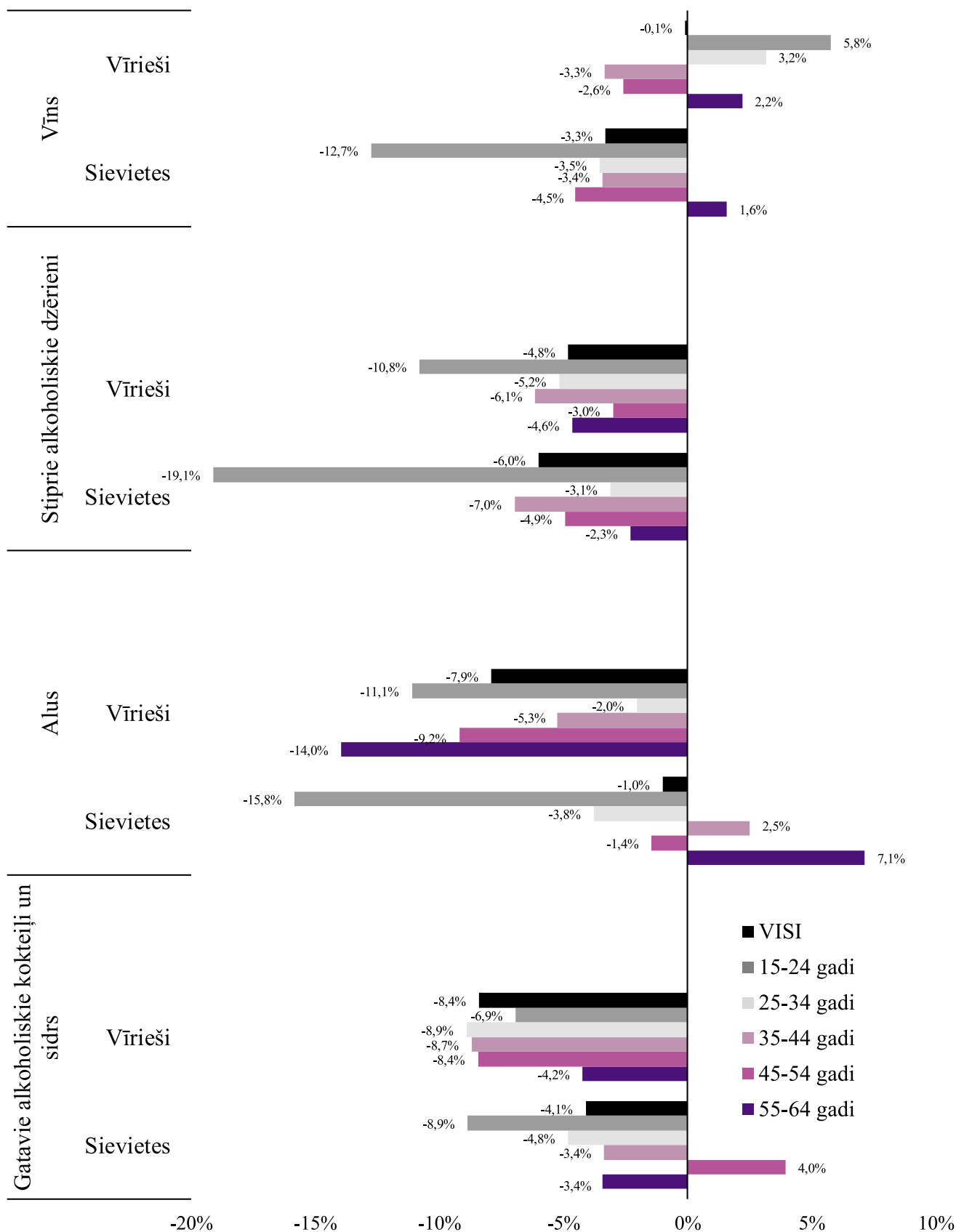
3.8.attēls. Dažādu alkoholisko dzērienu veidu lietošana dzimumu un vecumu griezumā no visiem iedzīvotājiem 15-64 gadu vecumā

Sievietēm populārākais alkoholiskais dzēriens ir vīns, to lietojušas 62% aptaujāto sievietes. Augstāks nekā vidēji vīna patēriņš ir 35-54 gadu vecumā, kur vīnu lietojušas 66-70% respondenšu, bet zemāks 15-24 gadu vecuma grupā – 46%. Nākamie popularitātes ziņā sievietēm ir stiprie alkoholiskie dzērieni – tos lietojušas 37% respondenšu. Arī šeit vērojama tā pati tendence, kas vīriešu vidū – stipro alkoholisko dzērienu lietošanu pēdējā gada laikā biežāk atzīst sievietes pēc 35 gadu vecuma.

3.9.attēls. Izmaiņas dažādu alkoholisko dzērienu lietošanas izplatības rādītājos salīdzinājumā ar 2015.gadu pēc dzimuma un vecuma starp pēdējo 12 mēnešu laikā alkoholu lietojušiem

Pētījuma dati rāda, ka salīdzinājumā ar 2015.gadu gandrīz visās vecumgrupās abu dzimumu pārstāvji dažādu alkoholisko dzērienu patēriņu starp tiem, kas vispār norādījuši, ka alkoholu pēdējā

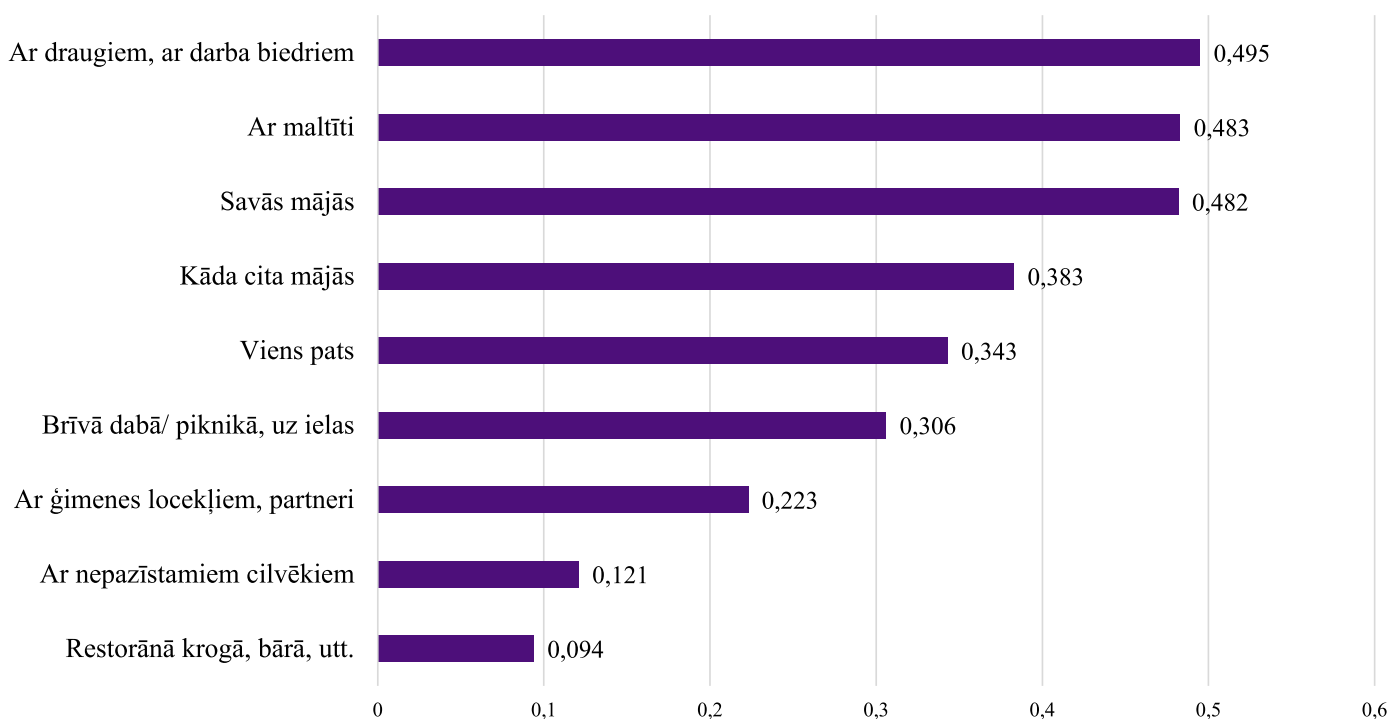

gada laikā lietojušu, atzīst retāk (skat. 3.9.attēlu). Visbūtiskākais kritums šajā ziņā ir attiecībā uz stiprajiem alkoholiskajiem dzērieniem, kur pieaugums nav fiksējams nevienā grupā, bet 15-24 gadus veco abu dzimumu jauniešu vidū ir 16-19% kritums. Arī alus lietošanā ir konstatējams kritums – izņēmums ir vecākās paaudzes sievietes, kas alus lietošanu atzinušas biežāk nekā 2015.gadā. Līdzīga situācija ir arī ar gatavajiem alkoholiskajiem kokteiļiem un sidru, vienīgi grupa, kurai konstatējams pieaugums, ir 45-54 gadus vecās sievietes. Vienīgais alkoholiskais dzēriens, kura lietošanu respondenti, kas norāda, ka pēdējā gada laikā lietojuši alkoholu, nereti atzīst biežāk nekā 2015. gadā, ir vīns. Pieauguma tendences te konstatējamas starp vīriešiem līdz 34 gadu vecumam.

3.3. ALKOHOLA LIETOŠANAS SITUĀCIJAS

Par alkohola lietošanas situācijām tika jautāts tiem respondentiem, kuri bija kaut reizi izdzēruši 5 un vairāk alkohola devas vienā reizē pēdējā gada laikā. Šāds vienā reizē patērēts alkohola daudzums norāda uz riskantu alkohola patēriņu. Jautājot par dažādām situācijām, kurās alkohols lietots riskanti, redzams, ka vietas ziņā augstāka korelācija riskantam lietošanas biežumam kopumā ir ar riskantu lietošanai pašu respondentu mājās (Spīrmena korelācijas koeficients 0,482), zemāka – ar lietošanu cita mājās (0,383) (skat. 3.10.attēlu). Vēl zemākas koeficientu vērtības ir ar alkohola lietošanu publiskā vietā – brīvā dabā (0,306). Savukārt ar lietošanu restorānā, bārā, krogā Spīrmena korelācijas koeficienta vērtība ir tikai 0,094, kas norāda uz ļoti vāju sakarību, respektīvi šāda vieta riskantai alkohola lietošanai ir netipiska.

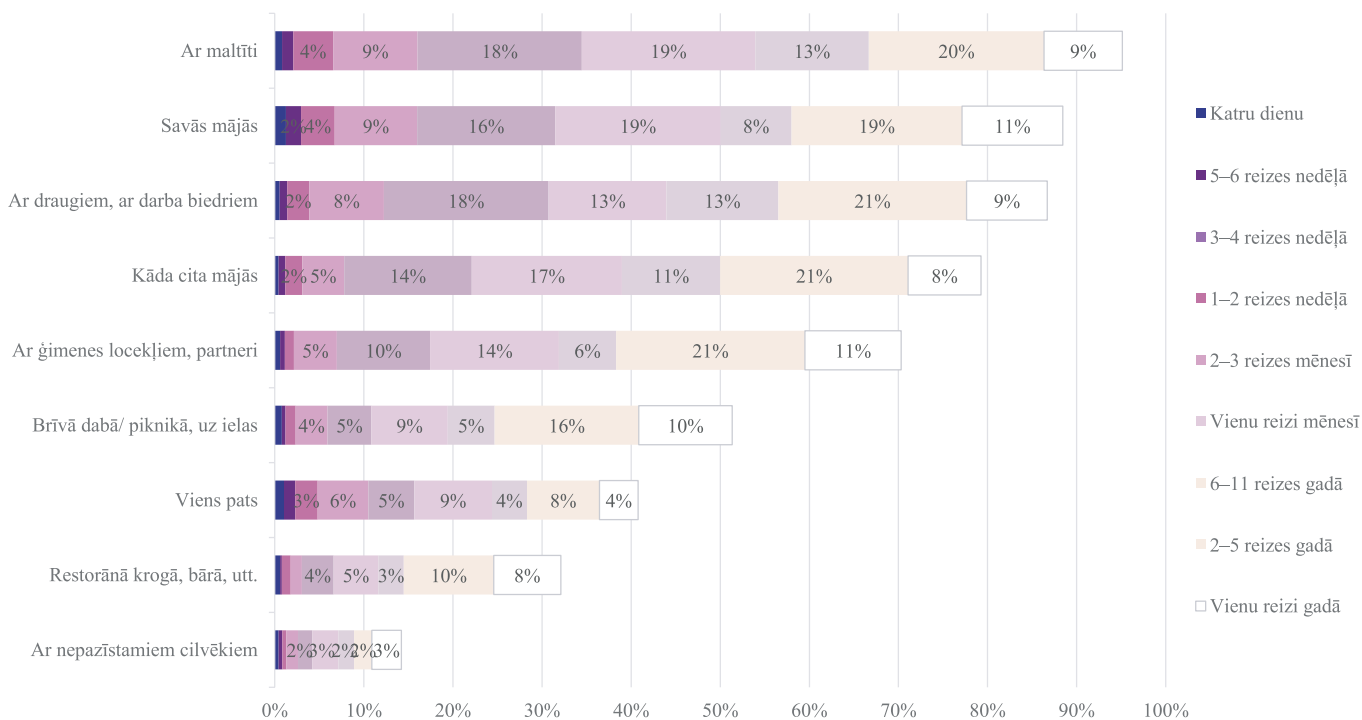
3.10.attēls. Riskantas alkohola lietošanas biežumi kopumā, salīdzinot ar riskantas alkohola lietošanas gadījumiem specifiskās situācijās – Spīrmena korelācijas koeficientu vērtības

Visbiežāk, kā varam spriest no korelācijas koeficientiem riskants alkohola patēriņš ir kopā ar draugiem, darba biedriem (0,495), retāk – vienatnē (0,343) un ar ģimenes locekļiem (0,223), bet ļoti vāja ir sakarība lietošanai ar nepazīstamiem cilvēkiem (0,121). Riskanta alkohola lietošana korelē arī ar maltītes uzņemšanu (0,482), kas visticamāk norāda uz svētku ēdienreizēm.

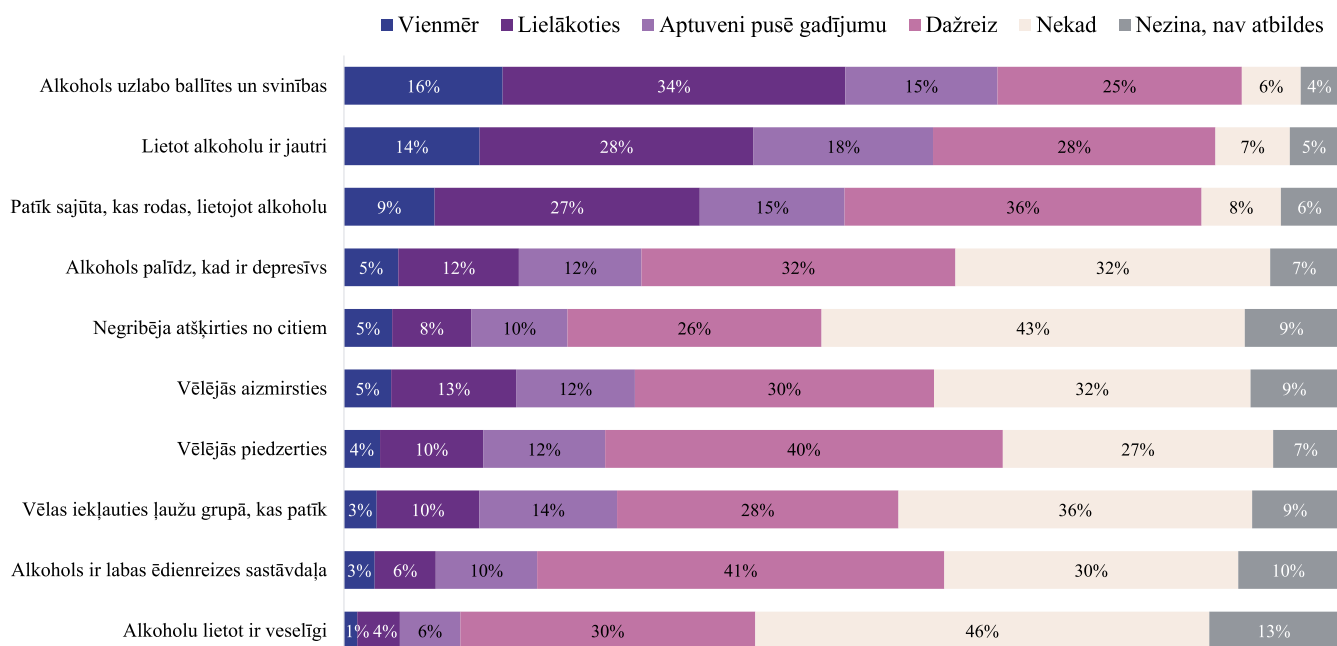

3.11.attēls. Biežums, kad riskanti lietots alkohols dažādās situācijās, no respondentiem, kas riskanti lietojuši alkoholu

Raugoties uz riskantu alkohola lietošanu biežumu kontekstā, redzam, ka tie, kam šādas situācijas ir reizi nedēļā vai biežāk, arī 5 vai vairāk alkohola devas parasti izdzēruši savās mājās, retāk – kāda cita mājās (skat. 3.11.attēlu). Biežāk tas darīts kopā ar draugiem un darba biedriem, nākamā populārākā situācija – kopā ar ģimenes locekļiem, bet retāk – vienatnē.

3.12.attēls. Nosauktie riskantas alkohola lietošanas iemesli pēdējo 12 mēnešu laikā no riskantajiem alkohola lietotājiem

3.13.tabula. Alkohola lietošanas biežums dažādu iemeslu dēļ atkarībā no lietošanas biežuma kopumā

Alkohola lietošanas iemesls:	Alkohola lietošanas biežums kopumā:	Cik bieži pēdējo 12 mēnešu laikā alkohols lietots nosauktā iemesla dēļ:					
		Vienmēr	Lielākoties	Aptuveni pusē gadījumū	Dažreiz	Nekad	Nezinu, nav atbildes
Alkohols uzlabo ballītes un svinības	Lieto alkoholu retāk nekā reizi mēnesī	15%	29%	16%	28%	11%	1%
	Lieto alkoholu 1-3 reizes mēnesī	11%	36%	16%	30%	5%	2%
	Lieto alkoholu 1-2 reizes nedēļā	22%	34%	15%	21%	3%	5%
	Lieto alkoholu 3 reizes nedēļā vai biežāk	18%	35%	14%	16%	10%	6%
Lietot alkoholu ir ļautri	Lieto alkoholu retāk nekā reizi mēnesī	13%	23%	15%	37%	10%	3%
	Lieto alkoholu 1-3 reizes mēnesī	9%	28%	19%	34%	6%	3%
	Lieto alkoholu 1-2 reizes nedēļā	17%	29%	18%	21%	7%	7%
	Lieto alkoholu 3 reizes nedēļā vai biežāk	17%	29%	17%	21%	8%	6%
Patik sajūta, kas rodas, lietojot alkoholu	Lieto alkoholu retāk nekā reizi mēnesī	7%	15%	16%	45%	12%	5%
	Lieto alkoholu 1-3 reizes mēnesī	4%	29%	16%	43%	6%	2%
	Lieto alkoholu 1-2 reizes nedēļā	10%	28%	15%	30%	7%	9%
	Lieto alkoholu 3 reizes nedēļā vai biežāk	22%	30%	9%	21%	10%	7%
Alkohols palīdz, kad ir depresīvs	Lieto alkoholu retāk nekā reizi mēnesī	2%	9%	8%	33%	43%	5%
	Lieto alkoholu 1-3 reizes mēnesī	2%	10%	11%	35%	36%	6%
	Lieto alkoholu 1-2 reizes nedēļā	9%	11%	15%	31%	28%	7%
	Lieto alkoholu 3 reizes nedēļā vai biežāk	10%	23%	15%	22%	19%	11%
Negribēja atšķirties no citiem	Lieto alkoholu retāk nekā reizi mēnesī	4%	9%	6%	30%	44%	6%
	Lieto alkoholu 1-3 reizes mēnesī	3%	6%	11%	23%	48%	9%
	Lieto alkoholu 1-2 reizes nedēļā	5%	9%	8%	27%	40%	12%
	Lieto alkoholu 3 reizes nedēļā vai biežāk	9%	10%	14%	25%	34%	9%
Vēlējās aizmirsties	Lieto alkoholu retāk nekā reizi mēnesī	5%	11%	10%	26%	41%	7%
	Lieto alkoholu 1-3 reizes mēnesī	1%	9%	10%	32%	40%	8%
	Lieto alkoholu 1-2 reizes nedēļā	7%	13%	14%	32%	24%	10%
	Lieto alkoholu 3 reizes nedēļā vai biežāk	9%	21%	14%	26%	20%	10%
Vēlējās piedzerties	Lieto alkoholu retāk nekā reizi mēnesī	4%	7%	9%	41%	31%	7%
	Lieto alkoholu 1-3 reizes mēnesī	1%	6%	14%	38%	35%	6%
	Lieto alkoholu 1-2 reizes nedēļā	3%	14%	10%	44%	22%	8%
	Lieto alkoholu 3 reizes nedēļā vai biežāk	12%	16%	16%	36%	14%	5%
Vēlas iekļauties ļaužu grupā, kas patīk	Lieto alkoholu retāk nekā reizi mēnesī	7%	10%	12%	37%	31%	5%
	Lieto alkoholu 1-3 reizes mēnesī	1%	7%	14%	28%	42%	9%
	Lieto alkoholu 1-2 reizes nedēļā	4%	13%	15%	23%	35%	9%
	Lieto alkoholu 3 reizes nedēļā vai biežāk	6%	13%	12%	31%	26%	12%
Alkohols ir labas ēdienreizes sastāvdaļa	Lieto alkoholu retāk nekā reizi mēnesī	3%	2%	6%	37%	41%	11%
	Lieto alkoholu 1-3 reizes mēnesī	2%	6%	8%	41%	32%	10%
	Lieto alkoholu 1-2 reizes nedēļā	4%	7%	13%	44%	23%	10%
	Lieto alkoholu 3 reizes nedēļā vai biežāk	5%	9%	15%	38%	24%	9%
Alkoholu lietot ir veselīgi	Lieto alkoholu retāk nekā reizi mēnesī	2%	1%	4%	28%	56%	10%
	Lieto alkoholu 1-3 reizes mēnesī	1%	4%	5%	29%	48%	14%
	Lieto alkoholu 1-2 reizes nedēļā	1%	5%	8%	31%	41%	14%
	Lieto alkoholu 3 reizes nedēļā vai biežāk	3%	9%	7%	31%	39%	12%

Ja vērtējam nesenās riskantas alkohola lietošanas iemeslus pēdējo 12 mēnešu laikā (skat. 3.12. attēlu), dominē vēlme atrisīties un apreibināties: puse riskanto lietotāju uzskata, ka alkohols uzlabo ballītes un svinības (50% vienmēr un lielākoties lietojuši alkoholu šī iemesla dēļ); mazliet retāk norādīts, ka lietot alkoholu ir jautri (42%); vēl nedaudz retāk – ka alkohols rada patīkamu sajūtu (37%). Šī tendence rāda, ka galvenā motivācija riskanti lietot alkoholu ir sociāli noteikta.

Citi personiski iemesli, lai iedzerot atrisītos, minēti retāk – nevēlēšanās atšķirties no citiem, vēlēšanās iekļauties (abi 13%). Subjektīvas pašsajūtas uzlabošana vienmēr un lielākoties mudinājusi lietot alkoholu retāk nekā sociāls lietošanas konteksts – piemēram, lai izvairītos no depresīva noskaņojuma, riskanti alkoholu lietojuši 17%, bet, lai varētu aizmirsties – 18%.

Raugoties uz riskantas alkohola lietošanas iemesliem saistībā ar alkohola lietošanas biežumu, redzams, ka intensīvāka alkoholisko dzērienu lietošana saistīta ar patīkamu sajūtu, kas rodas alkoholu lietojot (skat. 3.13.tabulu), tas ir, jo biežāk respondents atzīst, ka vienmēr un lielākoties alkoholu lieto šīs patīkamās sajūtas dēļ, jo biežāk arī vispār lieto alkoholu. Tāpat, jo biežāk alkohols lietots, biežāk atzīmēts arī, ka tas palīdz izvairīties no depresīvām sajūtām.

Divkārt biežāk nekā vidēji alkoholu, lai piedzertos, lietojuši tie respondenti, kas dzer 3 reizes nedēļā un biežāk. Savukārt tam, ka alkohols ir labas ēdienreizes sastāvdaļa, nav gatavi piekrist 41% to respondentu, kuri alkoholu lietojuši retāk kā reizi mēnesī, kamēr vien 24% to respondentu, kuri alkoholu lietojuši 3 reizes nedēļā un biežāk.

3.4. KOPĒJAIS ALKOHOLA PATĒRIŅŠ

Alkohola lietošana pēdējā gada laikā absolūtā alkohola vienībās ir biežāk lietotais un viegli salīdzināms alkohola patēriņa rādītājs. Saskaņā ar PVO aprēķiniem, veselības riski pieaug, ja alkohola lietošana pārsniedz 20 gramus absolūtā alkohola dienā sievietēm un 40 gramus vīriešiem, bet gadā attiecīgi 9 un 16 litrus (WHO, 2000).

Kā norāda Moskalēvičs un Sieroslavskis (Moskalewicz, Sieroslowski, 2011: 10), alkohola patēriņa mērījumiem izmantojamas 3 pieejas:

- Kvantitātes-biežuma mērījumi (BSQF);
- Biežuma sadalījuma mērījumi (QF);
- Pēdējās lietošanas mērījumi (LO).

BSQF metode izmanto jautājumus par alkohola patēriņa biežumu un dzēriena veidu pēdējā gada laikā, kā arī vidējo alkohola patēriņu vienā dzeršanas reizē.

Izmantojot tikai BSQF metodi un neņemot vērā riskantas iedzeršanas dienas vai reizes, aprēķināts, ka viens 15–64 gadus vecs iedzīvotājs saskaņā arī pašu sniegto informāciju gadā izdzer vidēji 2,22 litrus absolūtā alkohola. Ņemot vērā, ka šis apjoms ietver tikai nelielu daļu no Latvijā legāli pārdotā alkohola apjoma, secināms, ka šie dati izmantojami tikai iekšējo proporciju aprēķiniem, savukārt nosauktie izdzertie daudzumi kā ticama informācija nav izmantojami. Iespējams, ka nosauktiem apjomiem būtu mazliet lielāki, ja aptaujā tiku izmantota ikdienā biežāk lietota atskaites sistēma nevis vaicāts par izdzertajām devām, rādot kartīti ar šīm devām.

Ņemot vērā, ka iedzīvotāji papildus vidējam alkohola patēriņam vienā iedzeršanas reizē šad tad mēdz dzert arī riskantā veidā, šajās dienās (reizēs) izdzertais alkohola daudzums būtu jāpieskaita vidējam patēriņam, izveidojot koriģēto patēriņu. To aprēķina, ar BSQF metodi rēķinātam patē

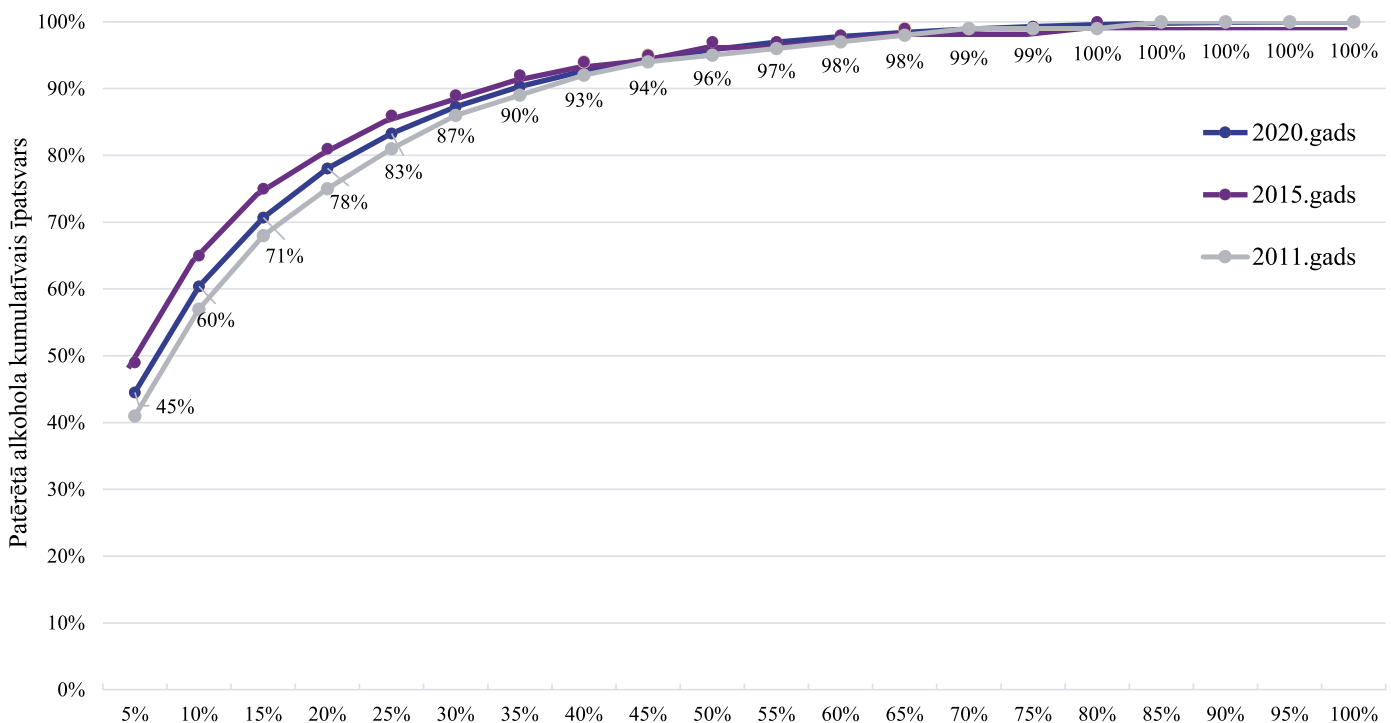
riņam pieskaitot alkohola daudzumu, kas dzerts riskanti, izmantojot atbildes uz diviem jautājumiem:

- dienu skaits gadā, kad izdzertais alkohola daudzums vienā reizē pārsniedz 60 (40 gramus sievietēm) gramus absolūtā alkohola;
- dienu skaits, kad izdzertais alkohola daudzums pārsniedz 120 (80 gramus sievietēm) gramus absolūtā alkohola.

Atbilstoši koriģētajam patēriņam secināms, ka viens 15–64 gadus vecs iedzīvotājs (tai skaitā alkoholu nelietojošie) gada laikā izdzer 2,92 litrus absolūtā alkohola, savukārt tikai alkoholu lietojošo vidū viens iedzīvotājs gadā izdzer 3,82 litrus absolūtā alkohola. Izdzertā alkohola lietošanas kontekstā vērts pieminēt arī izteiktās atšķirības dzimumu starpā – alkoholu lietojošais vīrietis vidēji gada laikā izdzer 5,98 litrus absolūtā alkohola, savukārt sieviete – 1,60 litrus absolūtā alkohola.

Alkohola lietošanas daudzuma aprēķini, kas izteikti absolūtā alkohola litros, sniedz ieskatu iedzīvotāju grupu ar atšķirīgiem alkohola lietošanas paradumiem identificēšanā. Tā kā alkohola patēriņš iedzīvotāju vidū dalās ļoti nevienmērīgi (maza iedzīvotāju grupa izdzer lielu daudzumu alkohola), tad viens no plaši izmantotiem alkohola indikatoriem ir aprēķini par to, cik daudz alkohola izdzer noteikts iedzīvotāju skaits jeb iedzīvotāju procentuālā grupa (Babor, Caetano et al. 2010). Tā, piemēram, publicētā pētījumā aprēķināts, ka 10% alkoholu lietojošo iedzīvotāju Kanādā izdzer 50% no valstī patērētā alkohola (Stockwell, Zhao et al. 2009).

3.14.attēls. Procentuāls alkohola patēriņš iedzīvotāju procentīju grupās no alkoholu lietojušiem

Procenti no pēdējā gada laikā alkoholu lietojušajiem iedzīvotājiem 15-64 gadu vecumā

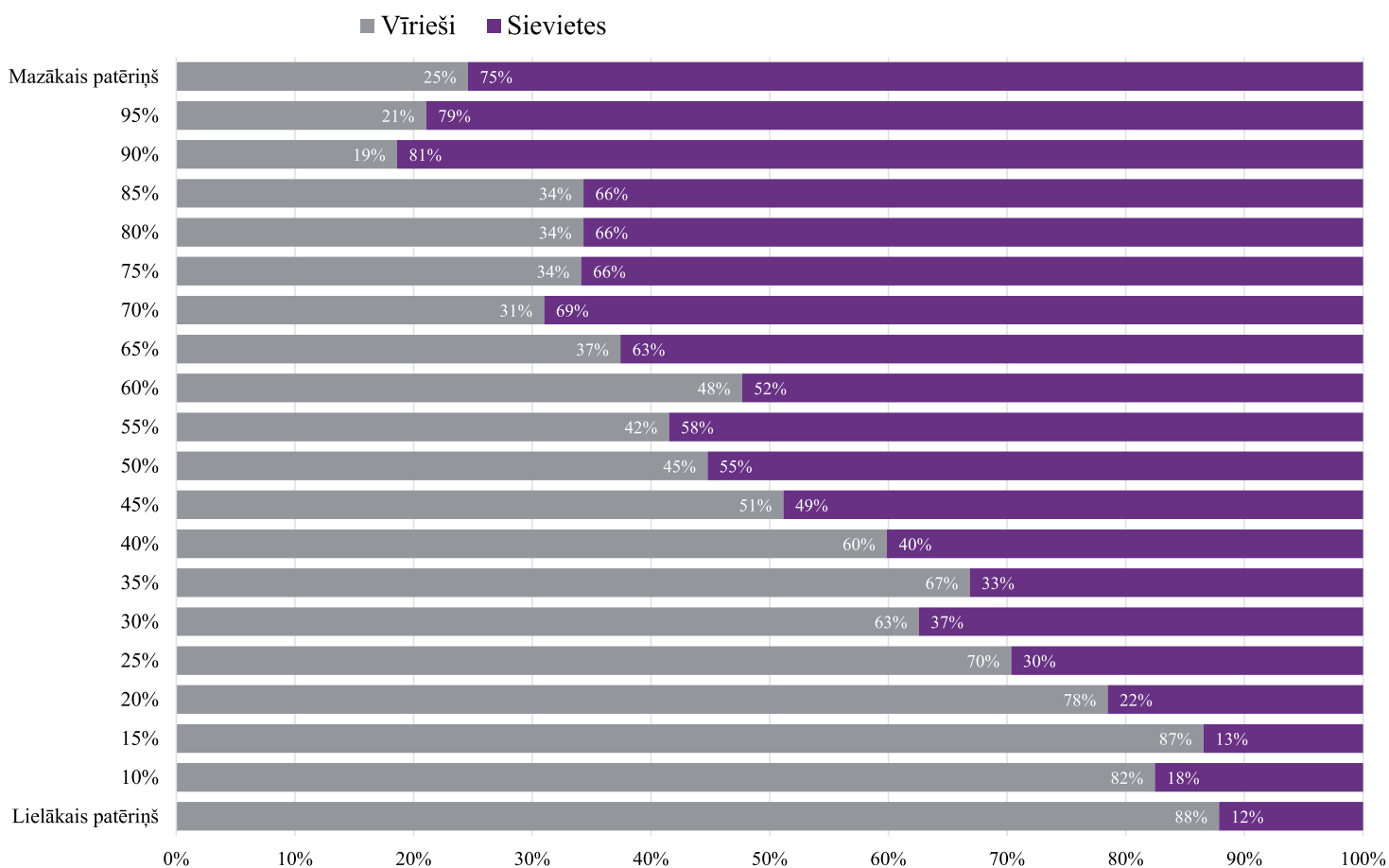
Latvijas pētījuma dati rāda, ka pieci procenti alkoholu lietojošo iedzīvotāju izdzer 45% no valstī gada laikā patērētā alkohola, 10% iedzīvotāju izdzer 60% alkohola, bet 15% – 71% alkohola u.tml. Savukārt puse (50%) alkoholu lietojošo iedzīvotāju izdzer 96% no visa valstī patērētā alkohola. De-

talizēts kumulatīvais alkohola patēriņš katrā 5% dzerošo iedzīvotāju grupā atspoguļots 3.14.attēlā. Kā redzam šīs tendences kopumā pēdējo gadu laikā nav būtiski mainījušās, bet svārstās salīdzinoši šaurā intervālā.

Pētījuma dati rāda, ka būtiski atšķiras alkohola patēriņš vīriešu un sieviešu vidū – grupās, kur alkohola patēriņš ir viszemākais, sieviešu īpatsvars ir 75-81% līmenī, bet tajās, kur visaugstākais – 12-18% līmenī (sk. 3.15.attēlu).

3.15.attēls. Dzimumu proporcijas iedzīvotāju procentīlu grupās, kas sakārtotas pēc patēriņa apjoma, no alkoholu lietojušiem 2020.gadā

Šajā nodaļā aprakstītie izdzertā alkohola daudzumi ir konservatīvi aprēķini, jo, visticamāk, alkoholu visvairāk lietojošie iedzīvotāji pētījumā nav aptverti – dažas no grupām, kurās hipotētiski var pieņemt, ka izdzertais alkohola daudzums ir lielāks, ir bezpajumtnieki, pacienti, kuri ārstējas no alkohola problēmām stacionāri, notiesātie. Tāpat, iespējams, ka iepriekšējos gados aptaujās “notverts” lielāks skaits lielu alkohola daudzumu lietojušo, salīdzinot ar 2020.gada pētījumu. Līdz ar to nākotnē, attīstot alkohola pētniecības un monitorēšanas jomu, būtu svarīgi apzināt minēto un arī citu sociālam atstumtības riskam pakļauto grupu alkohola lietošanas paradumus.

Tāpat iespajds varēja būt tam, ka pētījuma lauka darbs notika periodā, kad bija spēkā ar COVID-19 pandēmiju saistītie ierobežojumi, kas ietekmēja alkohola lietošanas paradumus.

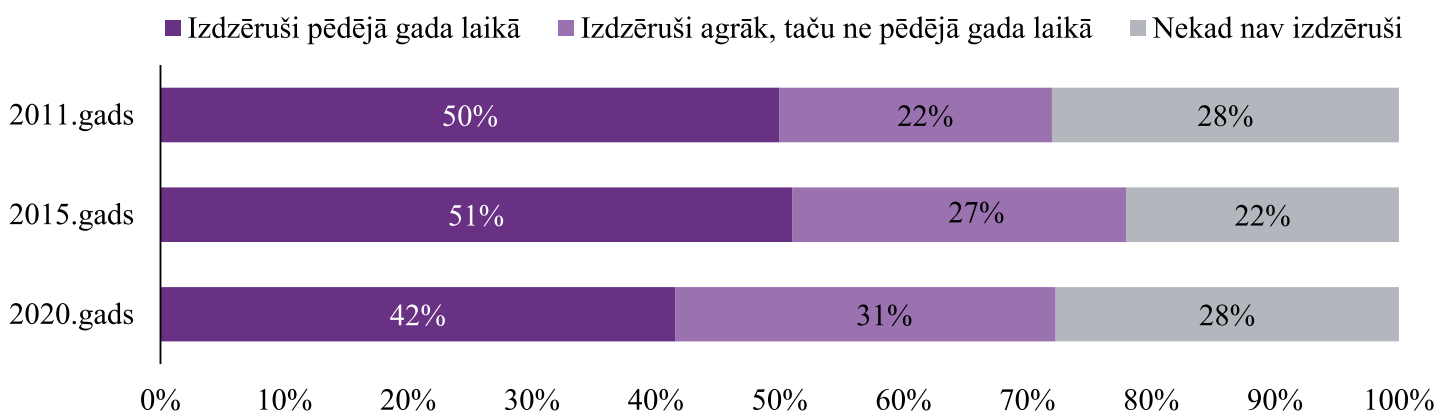
3.5. ALKOHOLA LIETOŠANA RISKANTĀ VEIDĀ

Alkohola kopējais patēriņš ne vienmēr atspoguļo riskus, kas saistīti ar pārmērīgu alkohola lietošanu. PVO (WHO, 2000) par veselībai un sabiedriskai kārtībai riskantu alkohola patēriņu (*Risky Single Occasion Drinking – RSOD*) uzskata 60 gramus absolūtā alkohola vienā alkohola lietošanas reizē. Kā norāda Moskalewicz un Sieroslowski (2010: 23), šis mērījums nav ļoti precīzs, jo Eiropas valstīs nepastāv vienota izpratne par dzēriena mēru. Dzēriena standarta devas noteikšana starptautiski salīdzināmās vienībās ir problemātiska. To ietekmē dažādie iedzīvotāju kultūras paradumi, vērtējot dzēriena daudzumu, veidu un lietošanas situācijas. Šajā aptaujā 60 gramu alkohola tika uzskatīti par 5 alkohola devām. Kā norāda PVO (WHO, 2018: 114) visbiežāk izteiktās standarta dzēriena vienība ir 10 gramu tīra alkohola.

60 gramu absolūtā alkohola jeb 5 devas (1 deva ir 12 gramu) tiek pieņemti kā sliekšnis intoksikācijai. Šis pieņēmums nav ļoti precīzs, jo alkohola koncentrācija asinīs būs atkarīga no personas dzimuma, svara un vielmaiņas īpatnībām, kā arī citiem ar alkoholu lietošanu saistītiem faktoriem. Kā otrs rādītājs tiek izmantots 120 gramu absolūtā alkohola jeb 10 alkohola devas vienā iedzeršanas reizē.

Pētījuma dati rāda, ka 60 vai vairāk gramus absolūtā alkohola (48 gramus sievietēm) vienā iedzeršanas reizē kaut reizi dzīves laikā dzēruši 72% alkoholu lietojušo iedzīvotāju. 2015.gadā šādu respondentu bijis 78%, bet 2011.gadā šādi atbildējuši 72% respondentu. Vēl 31% respondentu atzīst, ka šādu daudzumu ir iedzēruši dzīves laikā, taču ne pēdējo 12 mēnešu laikā. 2015.gadā šādu respondentu bijis 27%; 2011.gadā – 22%. Tikai 42% respondenti atzinuši, ka šāda pieredze bijusi pēdējā gada laikā, kas ir ievērojami zemāks rādītājs nekā iepriekš veiktajās aptaujās, kur uz to norādījusi aptuveni puse respondentu.

3.16.attēls. 5 alkohola devas un vairāk (4 devas un vairāk sievietēm) vienā iedzeršanas reizē iedzērušo īpatsvars 2011.-2020.gadā no pēdējā gada laikā alkoholu lietojušajiem

Ņemot vērā alkoholu nelietojušo iedzīvotāju daļu, vismaz vienu reizi 60 un vairāk gramus absolūtā alkohola (48 un vairāk gramu sievietēm) pēdējā gada laikā dzēruši 32% 15–64 gadus vecu Latvijas iedzīvotāju, salīdzinot ar 45% 2015.gadā un 44% 2011.gadā.

Turpmāk riskantas alkohola lietošanas paradumi, izdzerot 60 un vairāk gramu (48 un vairāk gramu sievietēm) absolūtā alkohola, analizēti, ņemot vērā alkoholu lietojošo respondentu kopumu par bāzi aprēķiniem. Riskanti alkohola lietošanas paradumi nozīmīgi biežāk ir vīriešiem nekā sievie-

tēm. Vīriešu vidū 60 un vairāk gramus absolūtā alkohola vienā iedzeršanas reizē pēdējā gada laikā ir dzēruši 56% vīriešu (iepriekšējos pētījumos ap 62%), bet sievietes vidū 48 un vairāk gramus absolūtā alkohola – 27% (2015.gadā 28% un 2011.gadā 26%), rādot, ka riskants alkohola patēriņš kritas galvenokārt uz vīriešu paradumu maiņas rēķina, tendencēm sievietes vidū nemainoties.

3.17.tabula. Riskantas alkohola lietošanas gadījumu īpatsvars pēdējo 12 mēnešus laikā no alkohola lietotājiem sociāli demogrāfisko grupu griezumā

		Katru dienu	5-6 reizes nedēļā	3-4 reizes nedēļā	1-2 reizes nedēļā	2-3 reizes mēnesī	Vienu reizi mēnesī	6-11 reizes gadā	2-5 reizes gadā	Vienu reizi gadā
Dzimums	Vīrieši	0,4%	0,3%	2,4%	6,4%	10,6%	11,5%	6,2%	13,3%	5,0%
	Sievietes	0,1%	0,2%	0,3%	1,8%	4,0%	4,9%	2,9%	9,1%	3,9%
Vecums	15-24 gadi	0,0%	0,0%	1,0%	1,4%	5,0%	6,1%	3,4%	11,6%	4,4%
	25-34 gadi	0,2%	0,3%	1,3%	4,2%	7,7%	8,3%	5,1%	11,2%	6,8%
	35-44 gadi	0,3%	0,1%	1,6%	6,1%	9,2%	9,9%	4,2%	9,5%	4,6%
	45-54 gadi	0,1%	0,3%	2,2%	4,5%	7,5%	9,7%	5,8%	14,4%	3,3%
Dzīvesvieta	Rīga	0,6%	0,4%	1,1%	5,5%	6,3%	7,2%	4,1%	12,8%	4,2%
	Pierīga	0,1%	0,3%	2,5%	2,9%	9,1%	5,8%	2,7%	8,0%	5,0%
	Vidzeme	0,3%	0,0%	2,0%	6,4%	10,4%	11,6%	5,1%	10,3%	6,3%
	Kurzeme	0,0%	0,4%	1,4%	2,6%	5,9%	9,7%	9,0%	12,3%	2,1%
	Zemgale	0,0%	0,0%	1,1%	2,8%	5,5%	12,2%	5,0%	13,1%	5,3%
	Latgale	0,0%	0,3%	0,4%	3,2%	8,1%	7,4%	3,3%	9,7%	4,2%
Valoda ģimenē	Latviešu	0,1%	0,2%	1,4%	4,0%	7,9%	8,6%	5,1%	11,8%	4,6%
	Krievu	0,7%	0,4%	1,4%	4,6%	6,2%	7,5%	3,5%	9,9%	3,9%
	Cita					6,7%	10,1%		2,7%	14,9%
Izglītība	Nepabeigta pamatzglītība	2,4%		1,4%	3,1%	2,6%	3,1%	7,4%	13,0%	6,6%
	Pamatzglītība		0,3%	2,1%	6,6%	5,8%	7,1%	5,5%	9,0%	8,0%
	Nepabeigta vid.; arodizgl. bez vidējās	0,4%	0,3%	2,0%	5,4%	6,8%	14,0%	8,5%	9,0%	3,2%
	Vispārējā vidējā izglītība	0,1%	0,4%	2,0%	5,4%	8,9%	8,7%	4,4%	11,6%	3,6%
	Profesionālā izglītība ar vidējo	0,2%	0,4%	1,2%	4,3%	7,6%	9,3%	4,6%	12,2%	5,3%
	Nepabeigta augstākā izglītība	0,6%		1,6%	2,3%	7,8%	9,2%	5,0%	11,3%	5,5%
	Augstākā izglītība	0,3%		0,7%	2,1%	6,1%	5,5%	3,1%	10,4%	2,9%

Alkohola riskantas lietošanas paradumi ir retāk sastopami 15-24 un 55-64 gadu vecuma grupās – 33%, kamēr pārējās vecuma grupās tie svārstās 45-48% robežās (skat. 3.17.tabulu).

Vērtējot reģionālā griezumā, Vidzemē dzīvojošie respondenti visbiežāk – 51% gadījumu – norādījuši, pēdējā gada laikā vismaz reizi ir izdzēruši 5 un vairāk alkohola devas. Pierīgā un Latgalē šādu respondentu bijis vismazāk – attiecīgi 36% un 37%, kamēr citur šādu respondentu skaits ir 42-45% robežās.

Sarunvaloda ģimenē norāda uz, iespējams, atšķirīgu kultūrvidi, un te redzamas nelielas alkohola lietošanas atšķirības ģimenēs ar dažādu sarunvalodu. Lai arī kopumā respondenti ar latviešu sarunvalodu ģimenē salīdzinoši biežāk alkoholu lietojuši riskanti gada griezumā, salīdzinot ar krievu valodā runājošiem, pēdējie biežāk norādījuši uz riskantu dzeršanu 3-4 reizes nedēļā un biežāk. Lai arī iepriekšējos pētījumos respondenta sarunvaloda nav bijusi skatīta kā pazīme atšķirīgai uzvedībai, šajā pētījumā tam pievēršam uzmanību, identificējot, ka no ģimenē latviski runājošajiem respondentiem tomēr nedaudz lielāka daļa (44%), salīdzinot ar respondentiem, kam valoda ģimenē ir krievu (38%), alkoholu lietojuši riskanti.

Vēl viens faktors, kas saistīts ar riskantas dzeršanas paradumu, ir izglītība. Respondenti ar nepabeigtu vidējo izglītību salīdzinoši biežāk un intensīvāk alkoholu lietojuši riskanti. Gan riskanti lietojošo respondentu īpatsvars, gan lietošanas biežums kritās, respondentu grupā ar augstāko izglītību – 31% raksturīgi riskanti alkohola lietošanas gadījumi, kamēr grupā ar nepabeigtu vidējo vai arodizglītību bez vidējās izglītības tie raksturīgi 50% respondentu.

Augstāks riskantas dzeršanas īpatsvars par vidējo konstatēts arī dažādās bezdarbnieku grupās – 54-55%, vienkāršu strādnieku vidū – 59%, kā arī starp respondentiem ar zemāku ienākumu pašvērtējumu un tādiem, kuri atzinuši, ka bērna vai pusaudža vecumā piedzīvojuši ar alkohola lietošanu saistītas problēmas – 51%.

Interesanti, ka biežāk uz riskantu alkohola lietošanu norāda respondenti, kuru draugu vidū visi vairāk vai mazāk smēķē vai vairākums smēķē – 56% un 53%. Savukārt, ja draugu vidū vairākums, gandrīz neviens vai neviens nesmēķē, riskanto alkohola lietotāju īpatsvars ir 24-32%.

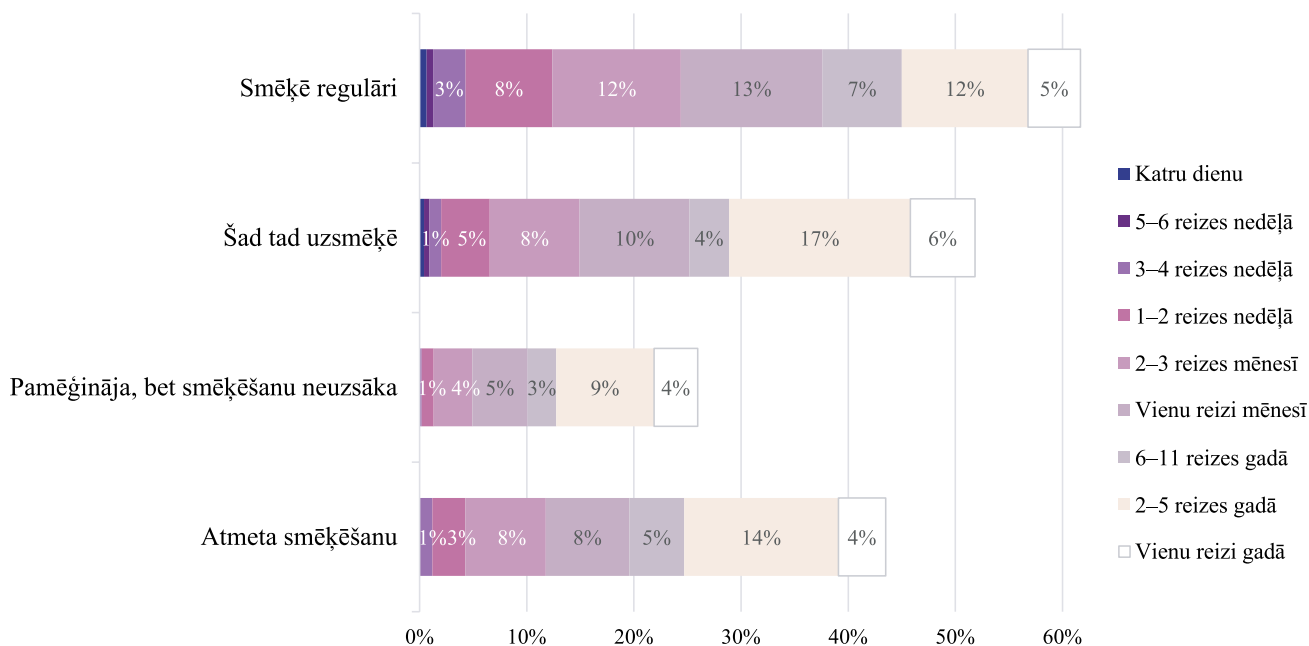
Tāpat alkoholu biežāk un intensīvāk riskanti lietojuši respondenti, kuri paši smēķē regulāri, salīdzinot ar tiem, kas šad un tad uzsmēķē un tiem, kas smēķēt pamēģinājuši bet nav uzsākuši (skat. 3.18.attēlu).

No visiem 15–64 gadus veciem Latvijas iedzīvotājiem šādi dzeršanas paradumi reizi mēnesī un biežāk ir aptuveni 16,7%, savukārt reizi nedēļā un biežāk – 4,7%.

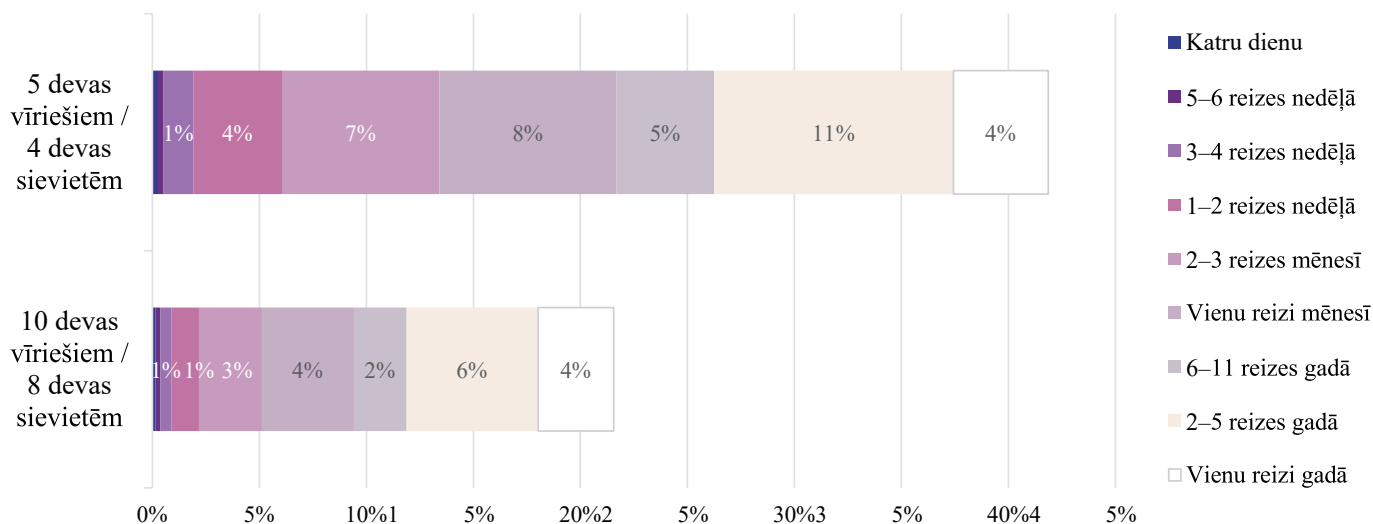
Vēl riskantāk jeb 120 un vairāk gramu absolūtā alkohola vienā iedzeršanas reizē (96 un vairāk gramu sievietēm) vismaz vienu reizi pēdējā gada laikā dzēruši 21,6% (26,8% 2015.gadā) alkoholu lietojušo (skat. 3.19.attēlu), kas ir 16,6% (23,2% 2015.gadā) no visiem iedzīvotājiem 15–64 gadu vecumā.

3.18.attēls. Riskantas alkohola lietošanas gadījumu īpatsvars no alkohola lietotājiem smēķēšanas ieradumu griezumā

3.19.attēls. Riskantas alkohola lietošanas gadījumu īpatsvars no alkohola lietotājiem

15–64 gadus veci iedzīvotāji Latvijā alkoholu lieto vidēji 30 dienas gadā (2015.gadā – 41). Kā minēts iepriekš šajā nodaļā, tad vīrieši alkoholu lieto biežāk, salīdzinot ar sievietēm.

Izsakot alkohola lietošanas biežumu kā vidējo alkohola lietošanas dienu skaitu, aprēķināts, ka vīrieši gada laikā alkoholu lieto 43 dienas, savukārt sievietes – 18 dienas.

Pēc šīs metodes aprēķināts, ka vidējais alkoholu lietojušais iedzīvotājs alkoholu riskantā veidā lieto 10 dienas gadā, turklāt vīrieši salīdzinājumā ar sievietēm alkoholu riskantā veidā lieto ievērojami biežāk – attiecīgi 15 dienas gadā vīrieši un 4 dienas gadā sievietes.

Veiktie aprēķini rāda, ka aptuveni katrā trešajā (35,7%; salīdzinājumam – 25,6% 2015.gadā) iedzīšanas dienā vīrieši alkoholu lieto riskantā veidā, savukārt alkoholu lietojušo sieviešu vidū riskanta iedzīšana notiek katru ceturto alkohola lietošanas reizi (24,1%; salīdzinājumam – 19,4% 2015.gadā).

3.6. ALKOHOLA ATKARĪBA UN TAI PAKĻAUTĀS SABIEDRĪBAS GRUPAS

Alkohola atkarība ir viens no rādītājiem, kuru izmanto, lai noskaidrotu alkoholu pārmērīgi lietojušo iedzīvotāju īpatsvaru sabiedrībā un ar alkohola lietošanu saistīto problēmu apjomu valstī. Ņemot vērā, ka iedzīvotāju skaits, kuriem ārsts ir diagnosticējis alkohola atkarību, varētu uzrādīt ievērojami zemāks nekā to personu skaits, kas piedzīvo ar atkarību saistītas problēmas, mūsu pētījumā izmantota CIDI Alkohola atkarības skala, kura izmantota arī iepriekšējās aptaujās.

Skalas variants, kas tika iekļauts anketā, ietver 10 jautājumu kopumu, ar kuru iespējams identificēt septiņus DSM-IV klasifikatorā ietvertos alkohola atkarības diagnostiskos kritērijus:

1. "tolerance";
2. "abstinence";
3. "pārtraukšana, kontrole";
4. "vairāk, ilgāk";
5. "pavadītais laiks";
6. "novārtā pamestas aktivitātes";
7. "lietošana, neskatoties uz problēmām".

Alkohola atkarība konstatējama, ja ir sniegtas apstiprinošas atbildes vismaz trīs diagnostiskajos kritērijos (Moskalewicz, Sieroslawski, 2010: 40-41).

Raugoties uz atsevišķiem diagnostiskajiem kritērijiem, biežāk atzīta **pārtraukšanas un kontroles** problēma, kas pārstāvēta ar salīdzinoši vairāk jautājumiem:

- Vai pēdējo 12 mēnešu laikā jūs esat lietojis alkoholu, lai arī iepriekš bijāt sev solījis, ka nedzersiet, vai arī jūs izdzērāt ievērojami vairāk nekā bijāt plānojis?
- Vai pēdējo 12 mēnešu laikā gadījies, ka jūs sākāt lietot alkoholu un piedzērāties, kaut to nebijāt vēlējies?
- Vai pēdējo 12 mēnešu laikā esat mēģinājis apturēt vai samazināt dzeršanu, taču konstatējāt, ka to nav iespējams izdarīt?

Uz vismaz vienu no šiem jautājumiem aptaujā pozitīvi atbildējuši 10% respondentu (14% vīriešu un 5% sieviešu).

Ar **abstinenci** saistītas problēmas aptver divi jautājumi:

- Vai pēdējo 12 mēnešu laikā bija reizes, kad jūs pārtraucāt lietot alkoholu, iztikāt bez dzeršanas un pēc tam jums radās paģiru simptomi, piemēram, nogurums, galvassāpes, caureja, drebuļi vai emocionālas problēmas?
- Vai pēdējo 12 mēnešu laikā jūs esat lietojis alkoholu, lai pasargātos no iepriekš minētajām problēmām?

Uz vismaz vienu no šiem jautājumiem pozitīvi atbildējuši 6% respondentu (10% vīriešu un 3% sievieti).

Ar **tolerances** palielināšanos pret alkoholu saskārušies 5% respondentu (8% vīriešu un 3% sievieti). Tā mērīta ar pozitīvu atbildi uz vienu jautājumu:

- Vai pēdējo 12 mēnešu laikā jums bija nepieciešams izdzert lielāku daudzumu alkohola, lai gūtu efektu, vai arī jūs jutāt, ka jūs vairs neapreibstat ar tādu apjomu izdzertā alkohola, kādu Jūs parasti mēdzāt lietot?

Ilgāka dzeršana un ar **vairāk** izdzertā alkohola bijusi 4% respondentu – tā mērīta ar pozitīvu atbildi uz jautājumu:

- Vai pēdējo 12 mēnešu laikā gadījies, ka jūs lietojat alkoholu biežāk vai vairāk dienas pēc kārtas nekā bijāt plānojis?

Ilgāks ar alkohola lietošanas ietekmi saistītais **pavadītais laiks** mērīts ar pozitīvu atbildi (pozitīvi atbildējuši 4% respondentu) uz vienu jautājumu:

- Vai pēdējo 12 mēnešu laikā bijuši dažu vai vairāku dienu periodi, kad jūs pavadījāt tik daudz laika lietojot alkoholu vai atgūstoties no alkohola iedarbības, ka jums atlika maz laika kam citam?

Līdzīgs respondentu īpatsvars (4%) pozitīvi atbildējis par alkohola lietošanas ietekmi uz **citu aktivitāšu pamešanu novārtā**:

- Vai pēdējo 12 mēnešu laikā gadījies, kad Jūs alkohola lietošanas dēļ pametāt novārtā vai ievērojami ierobežojāt svarīgas nodarbes, piemēram, darbu, sporta nodarības vai tikšanās ar draugiem un ģimeni?

Arī alkohola **lietošanu, neskatoties uz problēmām**, piedzīvojuši aptuveni 4% respondentu – tā identificēta, ja pozitīvi bija atbildēti uz jautājumu:

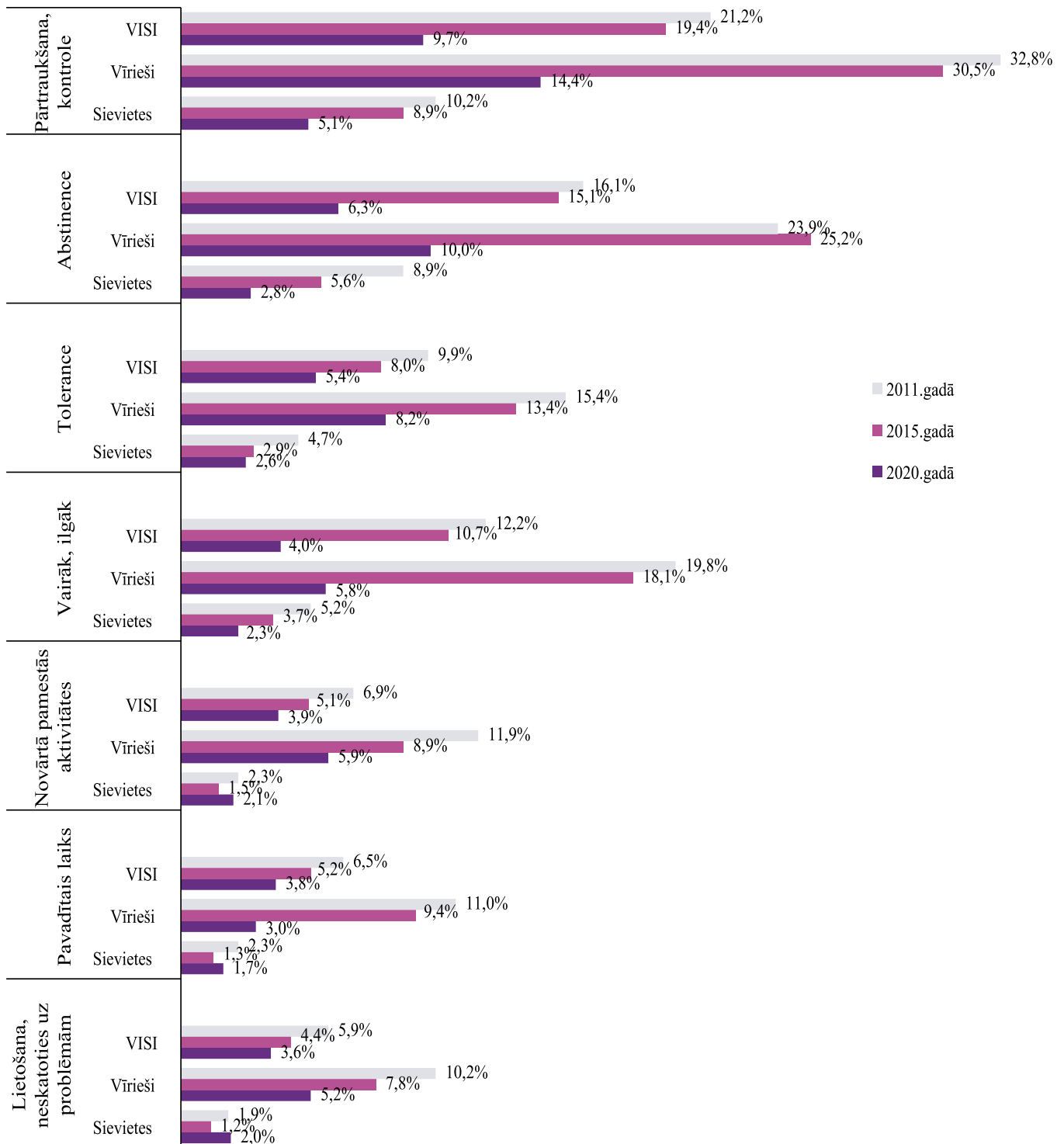
- Vai pēdējo 12 mēnešu laikā Jūs turpinājāt lietot alkoholu arī, ja zinājāt, ka jums ir nopietnas fiziskas vai emocionālas problēmas, kuras varētu būt izraisījuši vai saasinājuši alkohola lietošana?

Salīdzinot atbilžu īpatsvaru ar iepriekšējo apsekojumu datiem, redzams, ka 2020.gada aptauja uzrāda ne tikai zemāku alkohola lietošanas īpatsvaru, bet arī vidēji divas reizes retāku atbilstību iespējamajiem atkarības faktoriem (skat. 3.20.attēlu).

Izmantojot CIDI skalu iespējamo atkarības problēmu mērījumiem (3 pozitīvas atbildes uz kādu no 10 jautājumiem), dati liecina, ka 6% darbaspējīgo Latvijas iedzīvotāju 15-64% gadu vecumā varētu būt problēmas ar alkohola lietošanu. Raugoties uz datiem dzimumu griezumā (skat. 3.21.attēlu), visbūtiskākās atšķirības pret 2015.gadu konstatējamās vīriešu grupā, kur novērojams kritums teju uz pusi – no 19,4% un 9,4% respondentu ar iespējamām alkohola lietošanas problēmām. Sieviešu vidū kritums savukārt ir relatīvi nebūtisks – 0,2% kopš 2015.gada. Izmantojot tikai vienu pazīmi ar alkohola lietošanu saistītu problēmu atklāšanai, ir vērojams vēl būtiskāks pozitīvu atbilžu īpatsvara samazinājums – no 25,5% 2015.gadā uz 10,9% 2020.gadā. Turklāt šis vienas pozitīvās atbildes īpatsvara samazinājums atrodams abu dzimumu respondentu atbildēs. Iespējams, COVID-19 situācija un biežāka laika pavadīšana mājās ir ietekmējusi arī ar alkohola lietošanu saistītu problēmu izpausmi vai gatavību to atklāt.

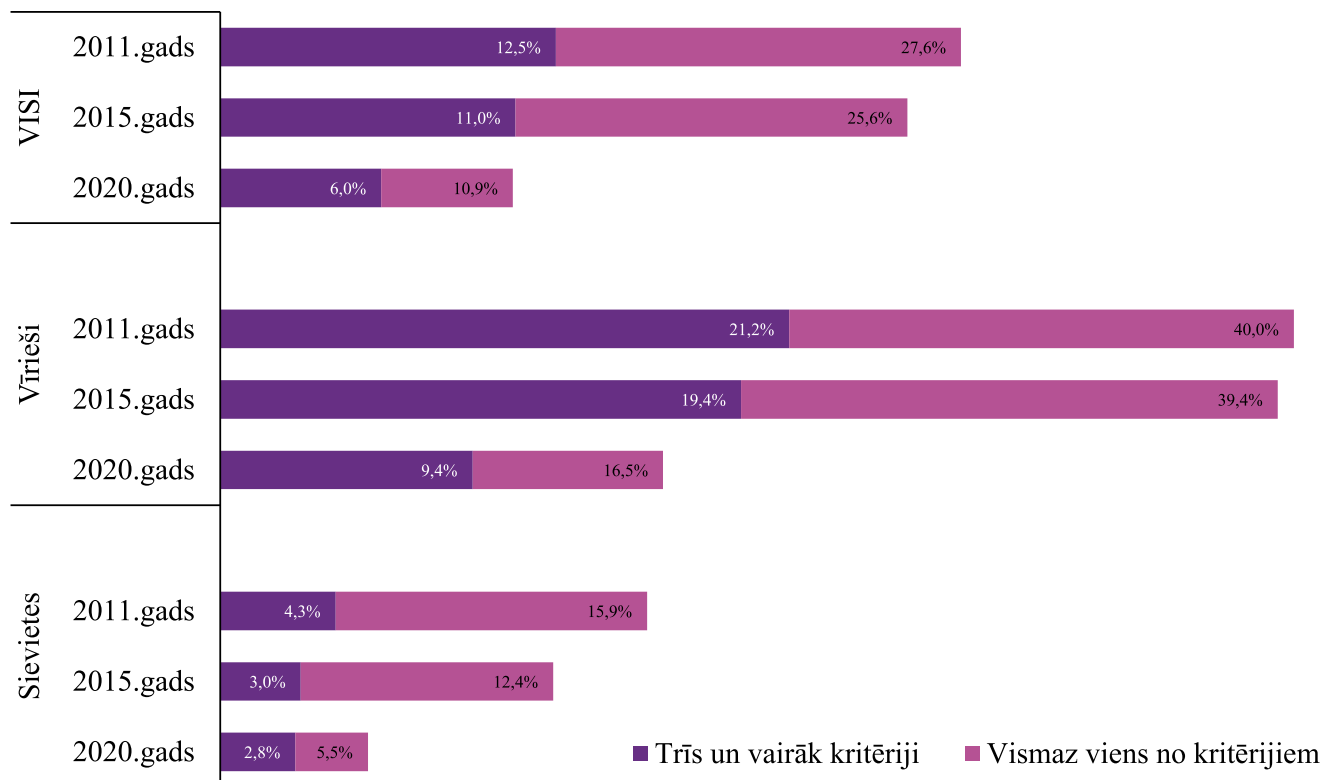
3.20.attēls. Uz 10 CIDI iekļautām jautājumu kategorijām pozitīvu atbildi sniegušo respondentu īpatsvars pēc dzimuma

Kopumā dati rāda, ka individuālu alkohola lietošanas problēmu izplatība pēdējo 12 mēnešu laikā vīriešiem ir biežāk novērojama nekā sievietēm, un šīs atšķirības ir statistiski nozīmīgas. Iedzīvotāju visbiežāk minētās alkohola lietošanas izraisītas problēmas pēdējo 12 mēnešu laikā ir saistītas ar nespēju pārtraukt alkohola lietošanu, kā arī ar apjomīgāku vai ilgāku dzeršanu, nekā sākotnēji plānots. Tāpat ir saistība ar paģiru esamību un to mēģināšanu novērst, nākamajā dienā turpinot dzert (tiesa, kā jau minēts, jāņem vērā, ka šīs abas parādības testā tiek mērītas ar vairākiem apgalvojumiem, kamēr pārējās ar vienu – tādējādi arī testā ir augstāka iespējamība konstatēt tās vai citas pārtraukšanas, kontroles, kā arī abstinences izpausmes).

3.21.attēls. Personu ar iespējamām alkohola atkarības problēmām īpatsvars (CIDI rezultāti) dzimuma un aptaujas gadu griezumā

Procenti atspoguļoti kumulatīvi, t.i., augstākās vērtības ietver sevī zemākās.

Otrs šajā aptaujā izmantotais iespējamo alkohola problēmu mērījums ir RAPS skala (*The Rapid Alcohol Screening Test* jeb īsais alkohola skrīninga tests). To attīstījusi Čerpitela (Cherpitel, 1997), un testu sākotnēji veidoja 5 jautājumi, uz kuriem viena pozitīva atbilde liecināja par atkarības iespējamu problēmu. Latvijā izmatota četru jautājumu skala RAPS4, balstoties SMART projekta vadlīnijās (2010), kā arī nosakot, ka uz iespējamu atkarību norāda vismaz 2 pozitīvas atbildes:

- Vai pēdējo 12 mēnešu laikā jums ir bijusi vainas sajūta, vai arī jūs jutāt nožēlu pēc dzeršanas?
- Vai pēdējo 12 mēnešu laikā kāds draugs vai ģimenes loceklis jums ir stāstījis par lietām, kuras jūs teicāt vai darijāt, kamēr dzērāt, bet par kurām jūs neko neatceraties?
- Vai dzeršanas dēļ jūs uzvedība ir atšķīrusies no ierastās?
- Vai kādreiz jūs mēdzat, no rīta pamostoties, uzreiz iedzert?

Salīdzinot ar 5 jautājumu skalu, atmests jautājums "Vai pēdējo 12 mēnešu laikā jūs esat zaudējis draugus vai draudzenes dzeršanas paradumu dēļ?"

Tāpat RAPS4 skala pilnveidota RAPS-QF instrumentā (Cherpitel, 2002), pievienojot divus jautājumus par alkohola lietošanas biežumu:

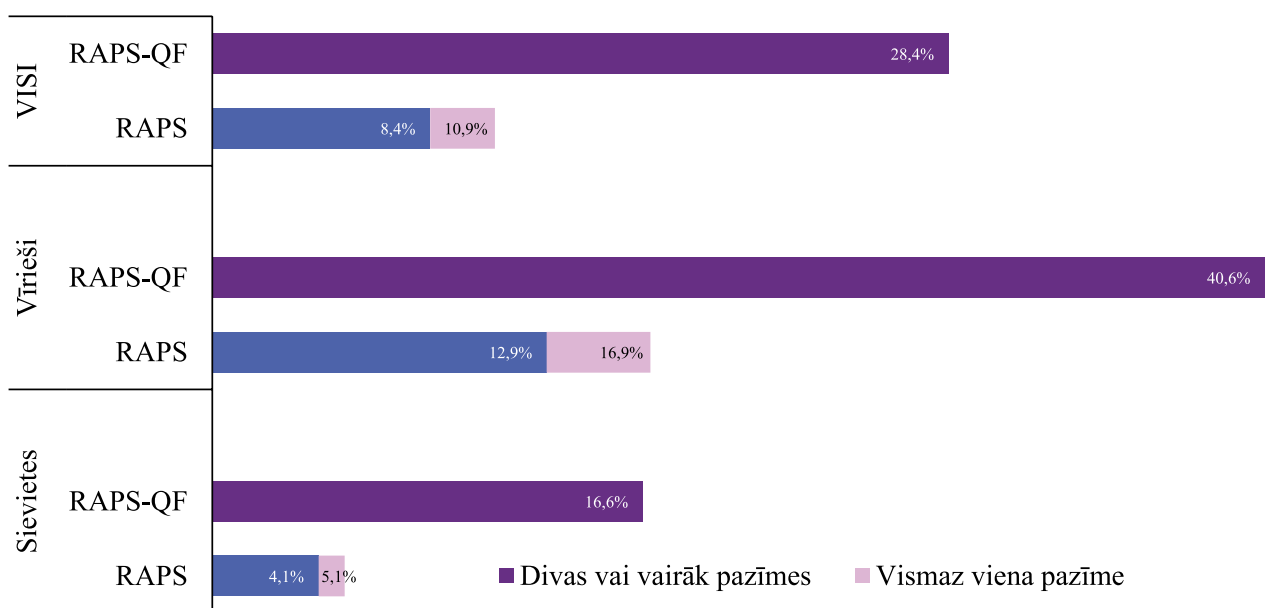
- Neatkarīgi no alkoholiskā dzēriena veida, cik bieži pēdējo 12 mēnešu laikā jūs izdzērāt 5 vai vairāk alkohola devas (sievietēm – 4 un vairāk alkohola devas) vienā iedzeršanas reizē?
- Vai pēdējo 12 mēnešu laikā ir lietots alkohols vismaz reizi mēnesī?

Vismaz 1 pozitīva atbilde te liecina par iespējamās ar alkohola lietošanu saistītām problēmām.

Interpretācijai ar RAPS-QF skalu iespējamās problēmas – vismaz 1 pozitīva atbilde uz kādu no 6 jautājumiem konstatējamās 28,4% respondentu. Pēc šīs skalas iespējamās problēmas konstatējamās 40,6% vīriešu un 16,6% sieviešu (skat. 3.22.attēlu).

RAPS4 mērījums, izmantojot vismaz 2 pozitīvas atbildes uz 4 jautājumiem, ir tuvāks CIDI skalas aprēķiniem – problēmas varētu skart 8,4% respondentu – 12,9% vīriešu un 4,4% sieviešu. Vismaz uz vienu no 4 jautājumiem pozitīvi atbildējuši 10,9% respondentu (16,9% vīriešu un 5,1% sieviešu).

3.22.attēls. Personu ar iespējamām alkohola atkarības problēmām īpatsvars (RAPS rezultāti) dzimuma griezumā

Procenti atspoguļoti kumulatīvi, t.i., augstākās vērtības RAPS gadījumā ietver sevī zemākās.

Visciešākās sakarības ar izdzerto alkohola daudzumu iegūstamas RAPS-QF testa gadījumā (Pīrsona korelācijas koeficients 0,441 līmenī), tomēr jāņem vērā, ka šī testa modifikācija tiešā veidā iekļauj jautājumus par dzeršanas biežumu un vienā reizē izdzerto daudzumu. No pārējiem testiem visciešākās sakarības ir ar CIDI 3 kritēriju variantu (Pīrsona korelācijas koeficienta vērtība ir 0,432). Visas pārējās šeit izmantoto testu versijas tāpat statistiski būtiski korelē ar deklarēto izdzerto alkohola daudzumu, tomēr koeficientu vērtības ir nedaudz zemākas – starp 0,3 un 0,4. Testu viena kritērija varianti, iespējams, ir nedaudz vienpusīgi un maldinoši – abu testu viena kritērija varianti starpā ļoti stipri korelē (koeficienta vērtība 0,808), kas liecina, ka te tiek ņemti vērā kādi atsevišķi par iespējamu atkarību liecinoši indikatori, bet lielāka indikatoru skaita iekļaušana korelācijas koeficientu vērtības samazina.

3.7. NEREĢISTRĒTAIS ALKOHOLS UN TĀ IEGĀDES VEIDI

Pētījumi tradicionāli skar arī neregistrētā alkohola tirgus apzināšanu, sniedzot datus valsts politikas vērtēšanai un plānošanai. Legālā alkohola aprites dati nesniedz precīzu ainu par kopējo iedzīvotāju alkohola patēriņu. Aptauja ir viens no avotiem, kas ļauj novērtēt nelegālā alkohola aprites apjomu, kā arī valstī ievestā un pašražotā alkohola īpatsvaru.

Pētījumā iekļauti jautājumi par šādiem neregistrētā alkohola aprites segmentiem:

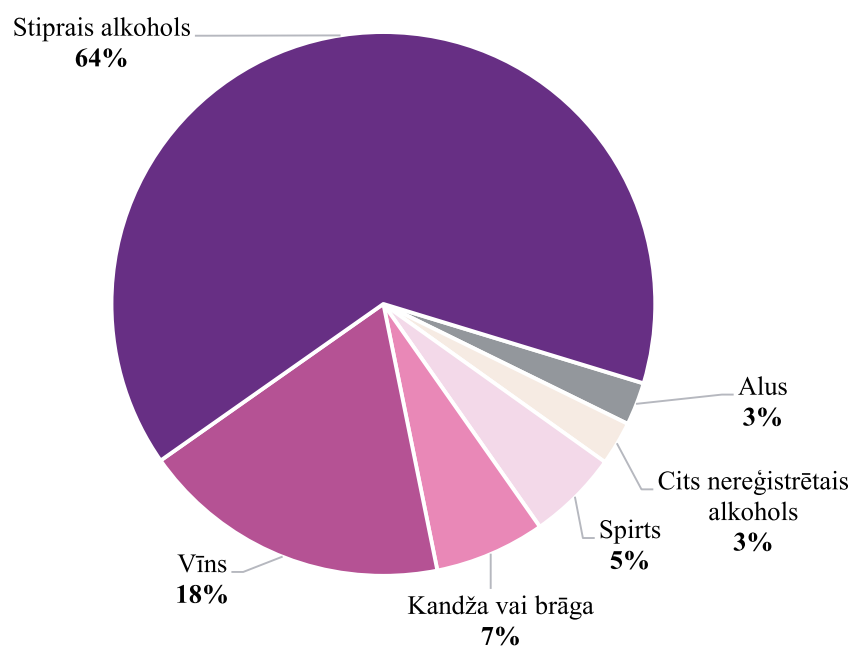
- iedzīvotāju importētais alkohols;
- nelegālās tirdzniecības vietās jeb t.s. "točkās" iegādātais alkohols;
- alkohols, kas iegādāts no paziņām;
- pašbrūvētais alkohols.

Ņemot vērā Latvijas specifiku un alkohola tirdzniecības ierobežojumus nakts stundās, papildus šiem četriem segmentiem pētījuma aptaujas anketā iekļauti arī jautājumi par alkohola iegādi tirdzniecības vietās pēc plkst. 22:00. Tiesa, nav viennozīmīgi secināms, ka šis alkohols ir nelegālas izcelsmes un nav iekļauts oficiālajā alkohola aprites statistikā.

Katrā no šiem tirgus segmentiem, veicot respondentu atbilžu pārkodēšanu, lai salīdzinātu datus par alkohola iegādi, tika aprēķināts absolūtā alkohola daudzuma litros. Līdzīgi kā iepriekšējos pētījumos jautājumi tika respondentiem uzdoti vieglāk saprotamā veidā par dažādiem dzērienu veidiem, bet absolūtā alkohola daudzums aprēķināts, pieņemot, ka stiprie alkoholiskie dzērieni satur 38% absolūtā alkohola, vīns – 12,5%, alus un sidrs – 5%, pašbrūvēts alkohols jeb kandža – 40%, spirts – 100%, bet cita veida alkohols – 38%.

Raugoties uz neregistrētā alkohola struktūru, te dominē stiprie alkoholiskie dzērieni (64%), kam seko vīns (18%) (skat. 3.23.attēlu).

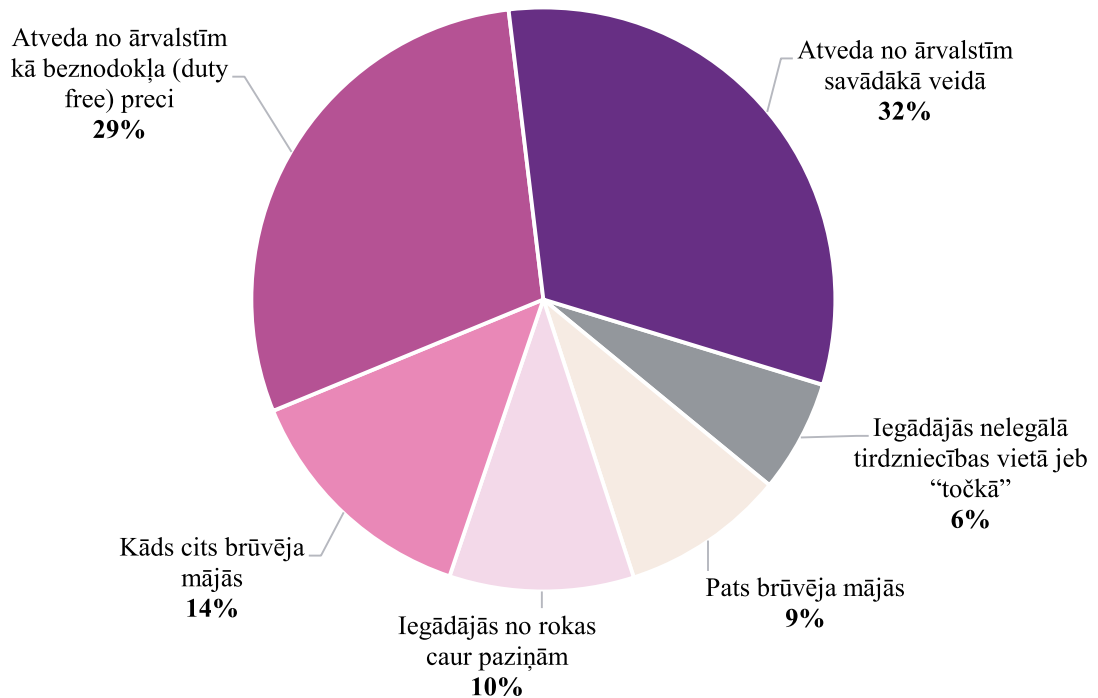
3.23.attēls. Neregistrētā alkohola apjoma (izteikts absolūtajā alkoholā) sadalījums pēc alkohola veida

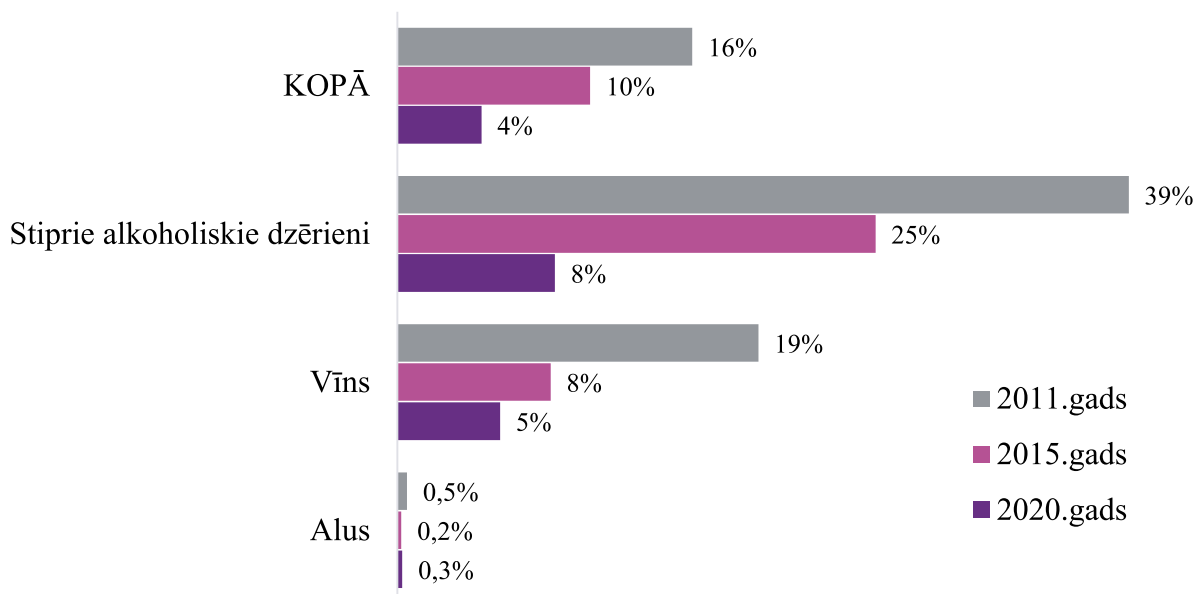

Katrā nelegālā tirgus segmentā aprēķināts gada laikā iegādātais vai saražotais absolūtā alkohola daudzums litros. Balstoties uz aprēķināto iedzīvotāju gada laikā izdzerto absolūtā alkohola daudzumu un pieņemot, ka iedzīvotāji neveido neregistrētā alkohola uzkrājumus, aprēķināts, ka aptuveni 4,5% (2015.gadā 10,2%) patērētā alkohola veido neregistrētais vai nelegālais alkohols, savukārt neregistrētā alkohola aprītē ir iesaistījušies aptuveni 11,9% (2015.gadā 17,8%) iedzīvotāju.

3.24.attēls. Neregistrētā alkohola apjoma (izteikta absolūtajā alkoholā) sadalījums pēc respondentu norādītajiem ieguves veidiem

3.25.attēls. Neregistrētā alkohola proporcija no kopējā gada laikā patērētā alkohola apjoma

Lielākā daļa alkohola, kā norāda respondenti, atvesta no ārvalstīm vai nu kā beznodokļa prece vai citā veidā (skatīt 3.24.attēlu). Kā nelegāli iegūti (no rokas caur paziņām vai “točkās”) norādīti tikai 16% alkohola (iegāde legālās tirdzniecības vietās pēc pulksten 22:00 šajā aprēķinā nav iekļauta).

Kopumā neregistrētā alkohola proporcija saskaņā ar 2020.gada datiem ir ievērojami kritusies. Te jāņem vērā gan COVID-19 pandēmijas apstākļi, kas, iespējams, bremzējuši nelegālā alkohola patēriņu, gan kopš 2011.gada aptaujas novērotā tendence. Būtiski – par 2/3 – kritusies neregistrēto stipro alkoholisko dzērienu proporcija (skat. 3.25.attēlu).

3.7.1. ALKOHOLA IEGĀDE NELEGĀLĀS TIRDZNICĪBAS VIETĀS

Kā liecina pētījuma dati, respondenti visbiežāk alkoholu iegādājušies legālās tirdzniecības vietās (skat 3.26.tabulu). Populārākie ir lielveikali un tiem seko specializētie dzērienu veikali. Legālās vietas ir arī populārākas, ņemot vērā dzērienu iegādes biežumu. Lielveikali viennozīmīgi ir līderi biežākas alkohola iegādes vietu starpā – 13% no visiem respondentiem te alkoholiskos dzērienus iegādājušies 20 reizes gadā un biežāk.

3.26.tabula. Alkohola iegādes vietas dalījumā pēc iegādes biežuma (no visiem respondentiem)

	40 reizes un vairāk	20-39 reizes	10-19 reizes	6-9 reizes	3-5 reizes	Divas reizes	Vienu reizi	KOPĀ
Lielveikalā vai pārtikas veikalā	5,9%	6,7%	12,0%	11,0%	17,5%	13,2%	5,1%	71,4%
Specializētā dzērienu veikalā	1,7%	1,7%	3,3%	6,4%	13,2%	14,9%	8,1%	49,3%
Degvielas uzpildes stacijā	0,1%	0,1%	0,4%	1,0%	3,3%	5,1%	3,4%	13,4%
Kafejnīcā, bārā līdzņemšanai	0,03%		0,1%	0,2%	0,9%	1,3%	1,2%	3,8%
No rokas caur paziņām			0,1%	0,1%	0,6%	0,5%	0,8%	2,2%
Kādā nelegālās tirdzniecības vietā, “točkā”	0,02%	0,1%	0,2%	0,3%	0,6%	0,5%	0,4%	2,2%
Kioskā, nelielā “ieskrietuvē”	0,04%		0,2%	0,2%	0,6%	0,5%	0,3%	1,8%
Tirgū no rokas		0,1%	0,1%	0,1%	0,3%	0,3%	0,3%	1,1%

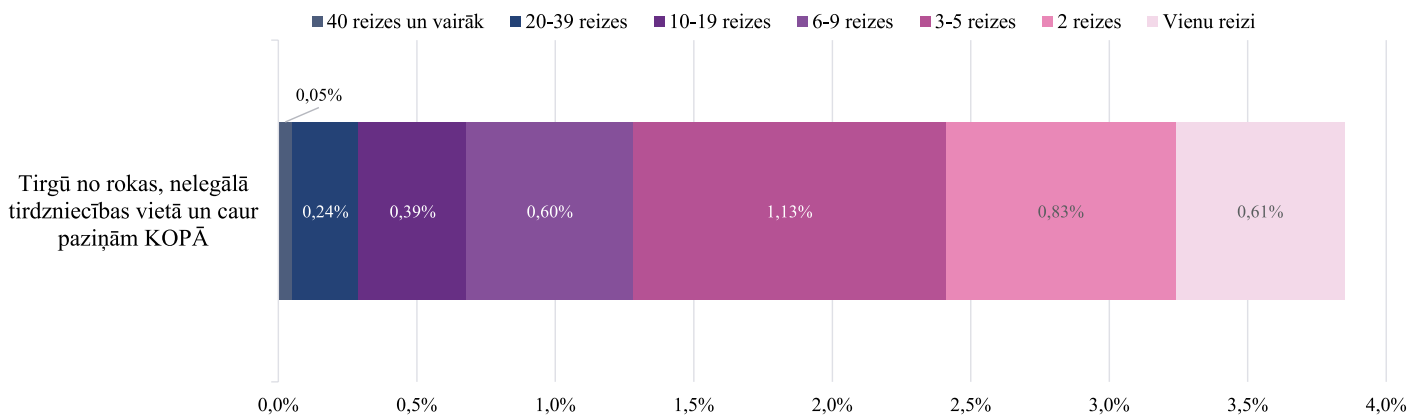
Kopumā nelegālās iegādes vietas pēdējā gada laikā spēlējušas maznozīmīgu lomu. To, ka būtu pirkuši alkoholu tirgū no rokas, norāda 1,1% respondentu, bet specializētajās nelegālās alkohola tirdzniecības vietās jeb tautas valodā dēvētajās “točkās” – 2,2%, kas ir ievērojams samazinājums kopš 2015.gada, kad īpatsvars bija 5%.

Relatīvi maz populāra ir arī alkohola iegāde bāros un kafejnīcās līdzņemšanai – 3,8% respondentu norāda, ka šādi ieguvuši alkoholu. Kioskā, nelielā “ieskrietuvē” tas noticis vēl retāk – iegūti 1,8% pozitīvu atbilžu.

Saskaņā ar aptaujas datiem 3,8% iedzīvotāju pēdējo 12 mēnešu laikā alkoholiskos dzērienus kaut reizi ir iegādājušies tirgū no rokas, nelegālā tirdzniecības vietā vai caur paziņām (skat. 3.27.attēlu). No tiem, kas vispār pēdējo 12 mēnešu laikā pirkuši alkoholu, tie būtu 5,0%. Savukārt tie, kas šādā veidā alkoholu pirkuši, to vidēji darijuši 6,8 reizes pēdējo 12 mēnešu laikā.

3.27.attēls. Alkohola iegādes nelegālajās tirdzniecības vietās pēc biežuma (no visiem respondentiem)

Tirgū no rokas, nelegālā tirdzniecības vietā un caur paziņām KOPĀ

Lētums un pieejamība ir galvenie faktori, lai alkoholu iegādātos “točkās” (uz to norāda attiecīgi 41% un 40% respondentu, kas tur pirkuši alkoholu).

3.7.2. ALKOHOLA IEGĀDE NO PAZIŅĀM

No paziņām alkoholu iegādājušies līdzīgs respondentu īpatsvars kā iegādei “točkās” – 2,2%. Salīdzinot ar iepriekšējo pētījumu, kur šādu pirkumu atzinuši 4% iedzīvotāju, šādas iegādes īpatsvars ir samazinājies. Alkohola iegādē no paziņām līdzīgi kā “točkās” pieejamībai un cenai ir svarīga loma (to atzinuši attiecīgi 33% un 29% respondentu, kas alkoholu pirkuši no paziņām), bet svarīgs kritērijs ir arī kvalitāte (to atzinuši 23%).

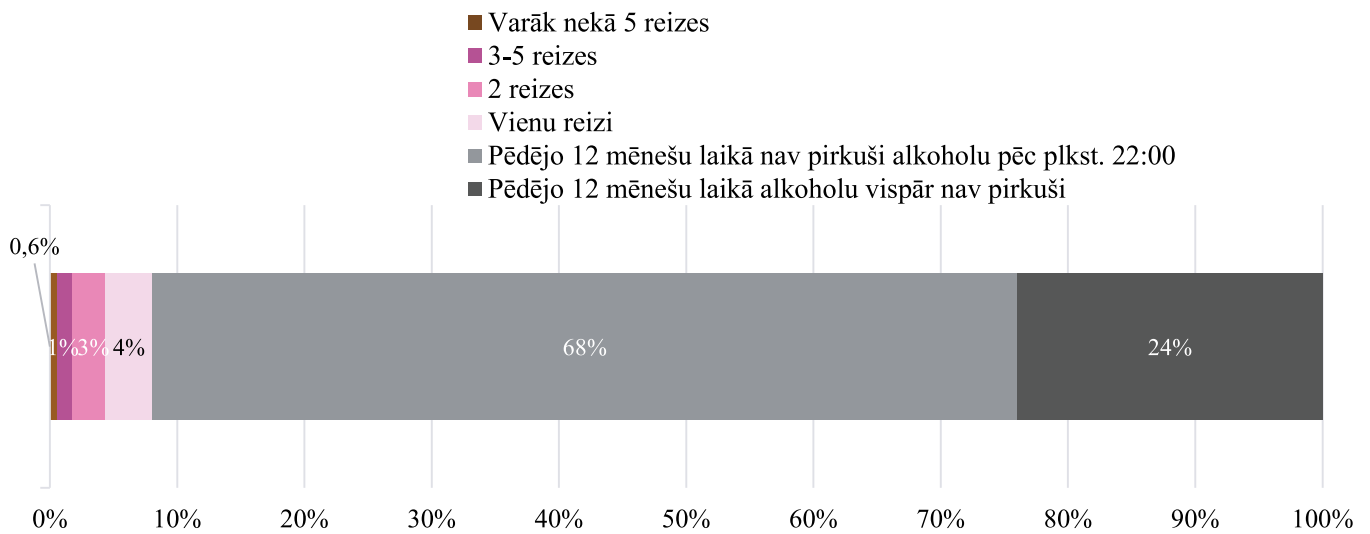
3.7.3. ALKOHOLA IEGĀDE NAKTĪS

Dati par alkohola iegādi naktīs nav viennozīmīgi interpretējami, jo alkoholu šajā diennakts laikā var iegādāties kā legālās, tā arī nelegālās tirdzniecības vietās. Ja nelegālās tirdzniecības vietās iegādāto alkoholu parasti var uzskatīt par valstī neregistrētu (tiesa, arī šajā gadījumā iespējama legāla alkohola tālāka pārdošana nakts stundās), tad tāda alkohola izcelsme, kas iegādāts nakts laikā legālās tirdzniecības vietās, aptaujas veidā nav noskaidrojama.

Saskaņā ar Alkoholisko dzērienu aprites likumu alkohola mazumtirdzniecība ir aizliegta no plkst. 22.00 līdz plkst. 8.00, tomēr, kā rāda pētījuma dati, 8,0% iedzīvotāju 15–64 gadu vecumā pēdējo 12 mēnešu laikā kaut reizi ir iegādājušies kādu no alkoholiskiem dzērieniem nakts laikā (skat. 3.28. attēlu). Te vērojums kritums kopš 2015.gada veiktā pētījuma, kad to atzinuši 10,6% respondenti.

3.28.attēls. Alkohola iegāde pēc pulksten 22:00 dalījumā pēc biežuma no alkoholu pirkušajiem

Pārsvarā gadījumu alkohols minētajās diennakts stundās ir pirkts vienu līdz piecas reizes, tomēr salīdzinoši nelielas iedzīvotāju grupas to ir darījušas pat desmit un vairāk reizu. Populārākās vietas, kur iedzīvotāji mēdz pirkt alkoholu pēc plkst.22.00, ir:

- kafejnīca vai bārs, kur alkohols tiek tirgots līdzņemšanai;
- degvielas uzpildes stacija;
- nelegāla tirdzniecības vieta ("točka");
- diennakts pārtikas veikals.

KOPSAVILKUMS

2020.gada aptaujas dati uzrāda ievērojami zemāku alkohola patēriņu, īpaši jaunākajās vecuma grupās, kas, visticamāk, saistīts ar aptaujas norises apstākļiem COVID-19 pandēmijas laikā – tā gan objektīvi ietekmējusi alkohola patēriņa kritumu, gan, iespējams, atbilžu atklātību, jo kritums skar ne tikai alkohola nesenu patēriņu, bet arī patēriņa vērtējumu dzīves laikā.

Aptaujas uzrādītais alkohola patēriņa kritums **padara salīdzinājumu ar iepriekšējo pētījumu datiem mazāk uzticamu, jo uzrāda izņēmuma situāciju**. Joprojām augstāks alkohola patēriņš vērojams Rīgā un lielajās pilsētās, kā arī vīriešu vidū, salīdzinot ar sievietēm.

Lai arī kopīgais alkohola lietotāju īpatsvars ir krities, nesen lietoto alkoholisko dzērienu vidū stiprie alkoholiskie dzērienu joprojām ir populārākie vīriešu vidū, turklāt, redzama tendence, ka tie ir populārākie pēc 25 gadiem, kamēr jaunāki vīrieši biežāk dod priekšroku alum. Sieviešu vidū populārākais alkoholiskais dzēriens ir vīns, aiz tā seko stiprie alkoholiskie dzērienu. Līdzīgi kā vīriešiem, stiprie alkoholiskie dzērienu ir populārāki, pieaugot vecumam. Pētījums uzrāda būtisku popularitātes kritumu gataviem alkoholiskiem kokteiļiem un sidram, taču šis alkoholisko dzērienu veids joprojām ir populārākais 15-24 gadu vecuma grupā, salīdzinot ar citām.

Alkohola lietošanas risku mērījumi uzrāda zemākus, salīdzinājumā ar iepriekšējiem pētījumiem, iespējamo atkarības problēmu mērījumus. CIDI skalā, fiksējot 3 pozitīvas atbildes, var pieņemt, ka 6% darbaspējīgo Latvijas iedzīvotāju 15-64% gadu vecumā varētu būt problēmas ar alkohola lietošanu. Vīriešu vidū vērojam iespējamo atkarības problēmu skarto respondentu īpatsvara samazinājumu uz pusi, kamēr sievietes vidū nav vērojamas būtiskas izmaiņas kopš 2015.gada. Izmantojot tikai vienu pazīmi ar alkohola lietošanu saistītu problēmu atklāšanai, ir vērojams būtiskāks potenciālo atkarības gadījumu īpatsvara samazinājums, kas var liecināt, ka pandēmija ietekmējusi arī ar alkohola lietošanu saistītās izpausmes.

Pandēmija ietekmējusi arī respondentu viedokli par nelegālā alkohola iegādi – nelegālā stiprā alkohola segmentā patēriņš saskaņā ar saņemtajām atbildēm krities pat par 2/3.

4. NARKOTIKAS

Šajā nodaļā analizēta narkotiku un jauno psihoaktīvo vielu lietošanas izplatība sabiedrībā un līdzīgi kā iepriekšējos apsekojumos skatīta medikamentu un inhalantu lietošana apreibrināšanās nolūkos. Nodaļā skaidroti galvenie narkotiku lietošanas izplatības rādītāji – dažādu narkotiku lietošana dzīves laikā, pēdējo 12 mēnešu laikā un pēdējo 30 dienu laikā, salīdzinot, kur iespējams, ar Eiropas valstu datiem. Sadaļas noslēgumā aplūkots narkotisko vielu pieejamības vērtējums.

4.1. NARKOTIKU LIETOŠANAS IZPLATĪBA SABIEDRĪBĀ

4.1.1. JEBKURAS NARKOTIKAS

Jebkuras nelegālās narkotiskās vielas dzīves laikā pamēģinājuši 16,8% aptaujāto, kas ir augstāks īpatsvars nekā 2015.gada aptaujā konstatētie 11,3%. 8,9% no aptaujātajiem atzīst, ka izmēģinājuši narkotikas vienu reizi, bet 6,9% dažas reizes. 0,8% aptaujāto atzīst nelegālo narkotiku lietošanu reti, bet regulāri (reizi nedēļā vai retāk) – 0,4%.

Biežāk narkotikas nav lietojušas sievietes – 90,1%, bet retāk vīrieši – 75,9%. 2020.gada aptauja rāda, ka narkotiku jebkad pamēģinājušo respondentu īpatsvars vīriešu vidū ir 24,1%, kas ir augstāks īpatsvars nekā 2015.gadā konstatētais (17,9%), savukārt sievietēm – 9,9% (5,1% 2015.gadā).

Raugoties uz paaudzēm, augstākais narkotikas neizmēģinājušo respondentu skaits ir 45-54 gadu un 55-64 gadu vecuma grupā – attiecīgi 87,9% un 93,5%, kamēr zemākais – 25-34 gadu vecuma grupā – 73,3%. 25-34 gadu vecuma grupā ir augstākais vienu reizi (14,3%) un dažas reizes (12,5%) narkotikas lietojošo respondentu skaits. Jaunākajā vecuma grupā 15-24 gadi narkotikas nekad nav izmēģinājuši 78,7% respondentu, bet 11,5% izmēģinājuši vienu reizi un 7,9% dažas reizes.

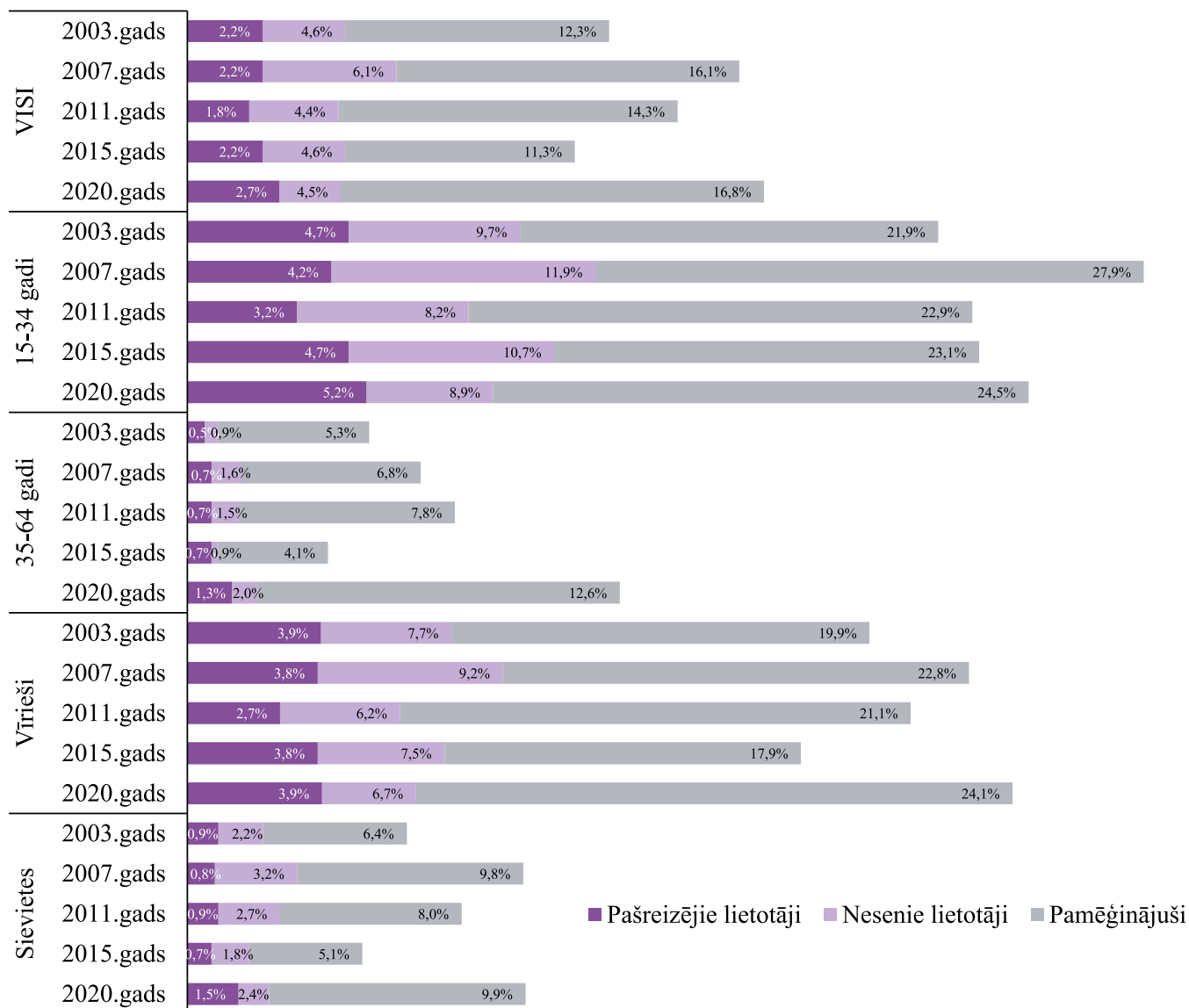
Biežāk narkotikas izmēģinātas Rīgā, Pierīgā un Kurzemē, kur uz to lietošanu vismaz reizi norādījuši attiecīgi 23,1%, 16,3% un 20,3% dalībnieku. Turklāt te redzamas arī būtiskas atšķirības dzimumu starpā – jebkuras narkotiskās vielas pamēģinājuši 31,8% Rīgā dzīvojošo vīriešu un 15,5% sieviešu, Kurzemē – 31,2% vīriešu un 9,5% sieviešu. Zemāks narkotiku izmēģinājušo respondentu īpatsvars konstatējams Latgalē – 5,3%, kur tās pamēģinājuši 9,0% vīriešu un 1,6% sieviešu. Latgalē arī neviens respondents nav atzinis regulāru narkotiku lietošanu.

Lielākais narkotiku pamēģinātāju skaits vērojams starp vīriešiem 15-34 gadu vecumā – narkotikas pamēģinājuši 31,7% (34,3% 2015.gadā; 31,1% 2011.gadā; 37,5% 2007.gadā; 30,4% 2003.gadā) šīs vecuma grupas vīriešu un 16,9% (11,3% 2015.gadā; 14,6% 2011.gadā; 18,1% 2007.gadā; 13,8% 2003.gadā) sieviešu, turklāt 13,0% vīriešu un 4,6% sieviešu tās lietojuši pēdējā gada laikā. Visbiežāk narkotiskās vielas pamēģinājuši vīrieši 25-34 gadu vecuma grupā – 34,5%.

Salīdzinoši daudz mazāk iedzīvotāju lietojuši nelegālās vielas pēdējā gada laikā (nesena lietošana) vai pēdējā mēneša laikā (pašreizēja lietošana): attiecīgi 4,5% un 2,7%. Salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem vērojama narkotiku pamēģinājušo iedzīvotāju īpatsvara palielināšanās, savukārt neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars ir salīdzinoši konstants (skatīt 4.1.attēlu).

4.1.attēls. Jebkuru narkotiku pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars
2003.–2020.gadā

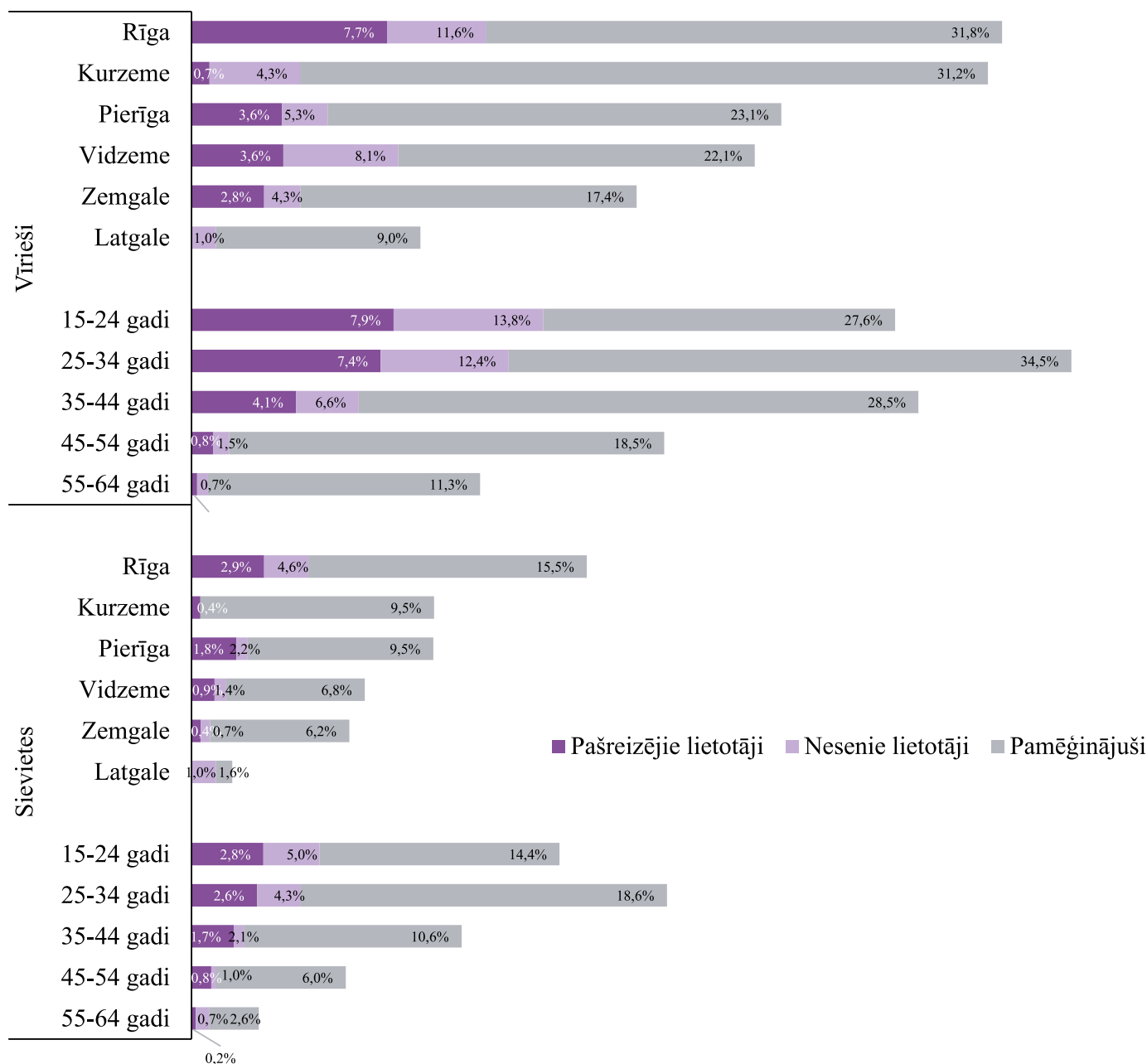

Procenti atspoguļoti kumulatīvi, t.i., augstākās vērtības ietver sevī zemākās.

Saskaņā ar 2020.gada pētījuma datiem pēdējā gada laikā narkotikas lietojuši 6,7% vīriešu un tikai 2,4% sieviešu. Salīdzinājumā ar 2015.gadu vērojams, ka gan sieviešu, gan vīriešu vidū vairums rādītāju ir nedaudz pieauguši. Visbiežāk gan narkotikas pamēģinājuši, gan pēdējā gada un mēneša laikā lietojuši jauni cilvēki 15–34 gadu vecumā (4.1.attēls): 24,5% ir pamēģinājuši narkotikas, 8,9% — lietojuši tās pēdējā gada laikā un 5,2% — pēdējā mēneša laikā (2015.gadā šie rādītāji bija attiecīgi 23,1%, 10,7% un 4,7%). 35-64 gadu vecumā narkotiku lietošana ir ievērojami retāka nekā jauniešu un jaunu pieaugušo vidū — lai gan 12,6% ir pamēģinājuši narkotikas, tikai 2,0% lietojuši tās pēdējā gada laikā un 1,3% pēdējā mēneša laikā (2015.gadā šie rādītāji bija attiecīgi 4,1%, 0,9% un 0,7%, tādējādi varam vērot būtisku pamēģinājušo īpatsvara pieaugumu šajā vecumgrupā, taču tas lielā mērā ir uz 35-44 gadus veco personu rēķina un, iespējams, skaidrojams ar kādreiz jaunībā narkotikas izmēģinājušās iedzīvotāju daļas pakāpenisku pāreju uz šo vecumgrupu).

4.2.attēls. Jebkuru narkotiku pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars dzimumu grupās reģionālā un vecumgrupu griezumā

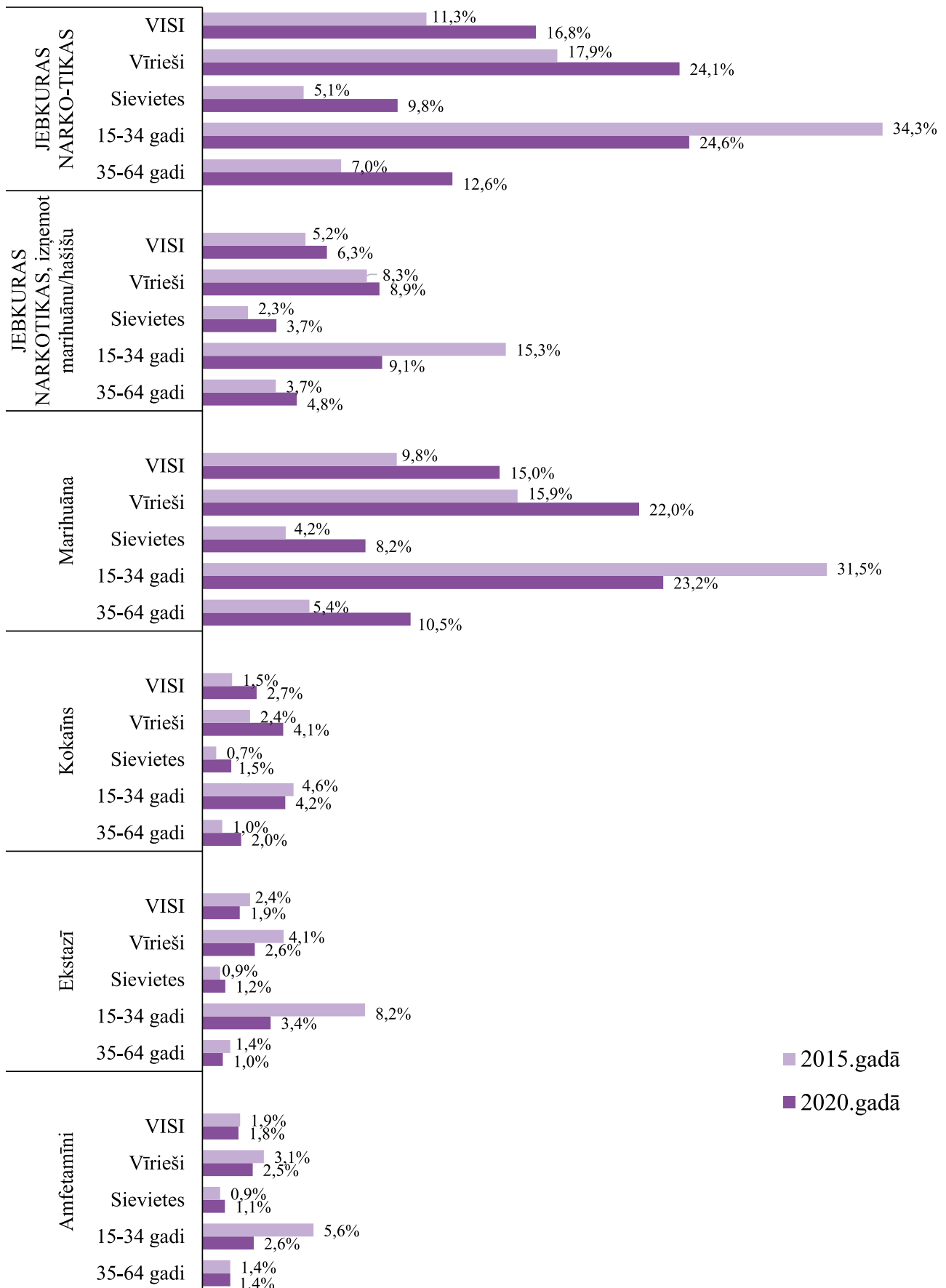
Procenti atspoguļoti kumulatīvi, t.i., augstākās vērtības ietver sevī zemākās.

Pēdējā gada laikā narkotikas lietojuši aptuveni 54 tūkstoši iedzīvotāju (salīdzinot ar 60 tūkstošiem 2015.gadā un 64 tūkstošiem 2011.gadā).

Tāpat kā iepriekšējos gadus izplatītākā nelegālā narkotiskā viela ir marihuāna vai hašišs — to pamēģinājuši 15,0% iedzīvotāju. Pēc marihuānas nākamās populārākās narkotikas ir kokaīns (pamēģinājuši 2,7%), ekstazī (1,9%), amfetamīni (1,8%), LSD (1,4%) un citi halucinogēni (1,0%). Heroīns ir maz izplatīta viela — to pamēģinājuši mazāk nekā 1% iedzīvotāju (4.4.attēls). Jaunās psihoaktīvās vielas tāpat tiek lietotas reti – tās (konkrēti “Spice”) bija relatīvi populārākas 2015.gadā (skatīt 4.4.attēlu), tomēr šī popularitāte ir izrādījusies īslaicīga.

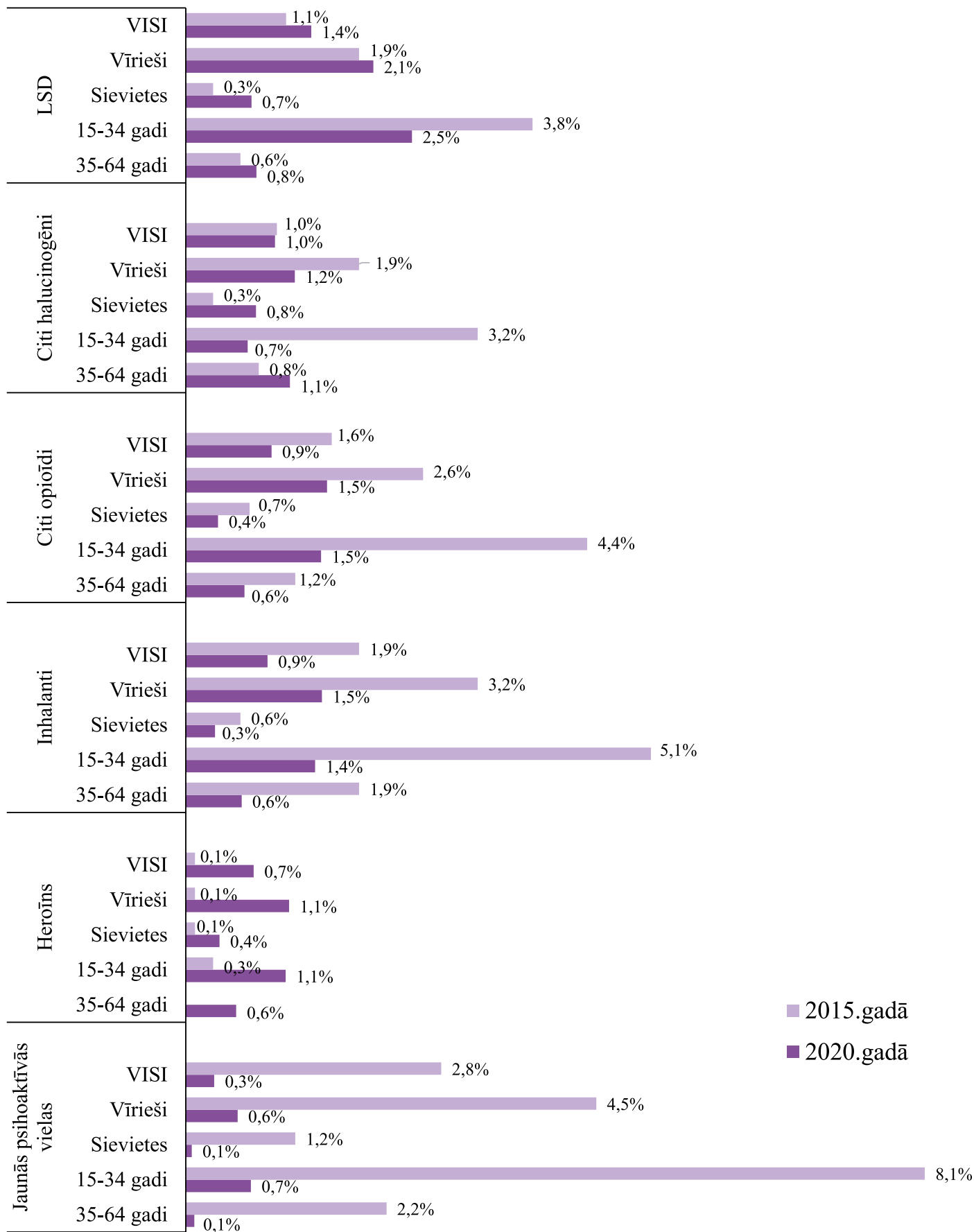

4.3.attēls. Dažādu narkotiku veidu pamēģinātāju īpatsvars, pēc dzimuma un vecuma, salīdzinot 2015. un 2020.gada rezultātus

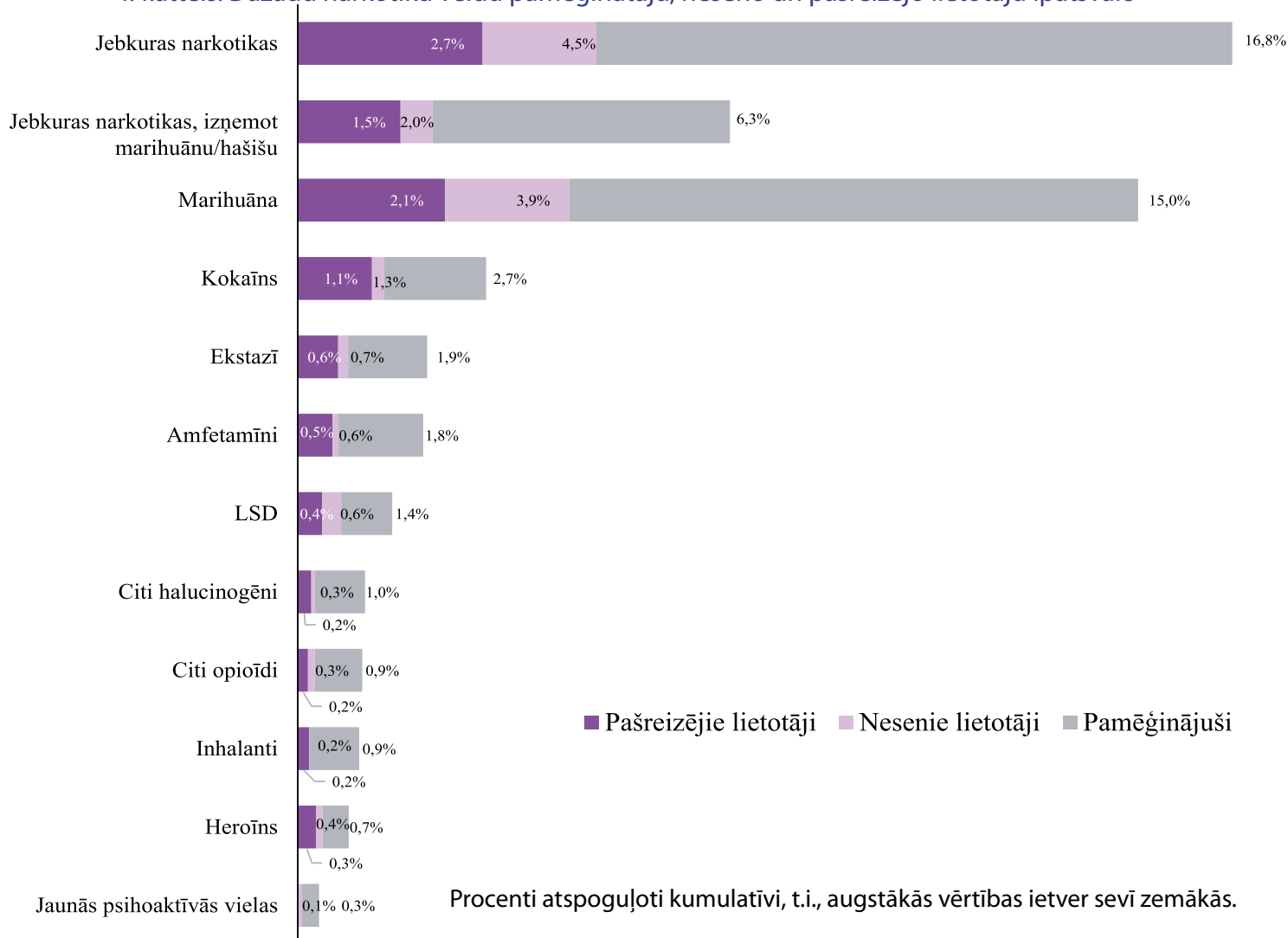

4.3.attēls. Dažādu narkotiku veidu pamēģinātāju īpatsvars, pēc dzimuma un vecuma, salīdzinot 2015. un 2020.gada rezultātus (turpinājums)

4.4.attēls. Dažādu narkotiku veidu pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars

Vīrieši jebkuras nelegālās narkotiskās vielas pamēģinājuši biežāk nekā sievietes. Vecuma grupā no 15 līdz 64 gadiem kādas citas nelegālās narkotiskās vielas, izņemot marihuānu, pamēģinājuši 8,9% vīriešu un 3,7% sieviešu. Salīdzinājumā ar 2015.gadu šie rādītāji ir nedaudz pieauguši. Jāatzīmē arī, ka absolūtajā vairumā gadījumu narkotiku pamēģināšana aprobežojas ar marihuānu. Kādas citas vielas pamēģinājuši salīdzinoši maz jauniešu un jauno pieaugušo.

4.1.2. MARIHUĀNA

Līdzīgi kā citviet Eiropā un pasaulē, arī Latvijā marihuāna un hašišs ir izplatītākā lietotā nelegālā viela iedzīvotāju vidū. Atbilstoši EMCDDA aprēķiniem vairāk kā 90,2 miljoni Eiropas iedzīvotāju darbības vecumā (15–64 gadi) vismaz vienu reizi dzīves laikā pamēģinājuši marihuānu vai hašišu (EMCDDA, 2020:10).

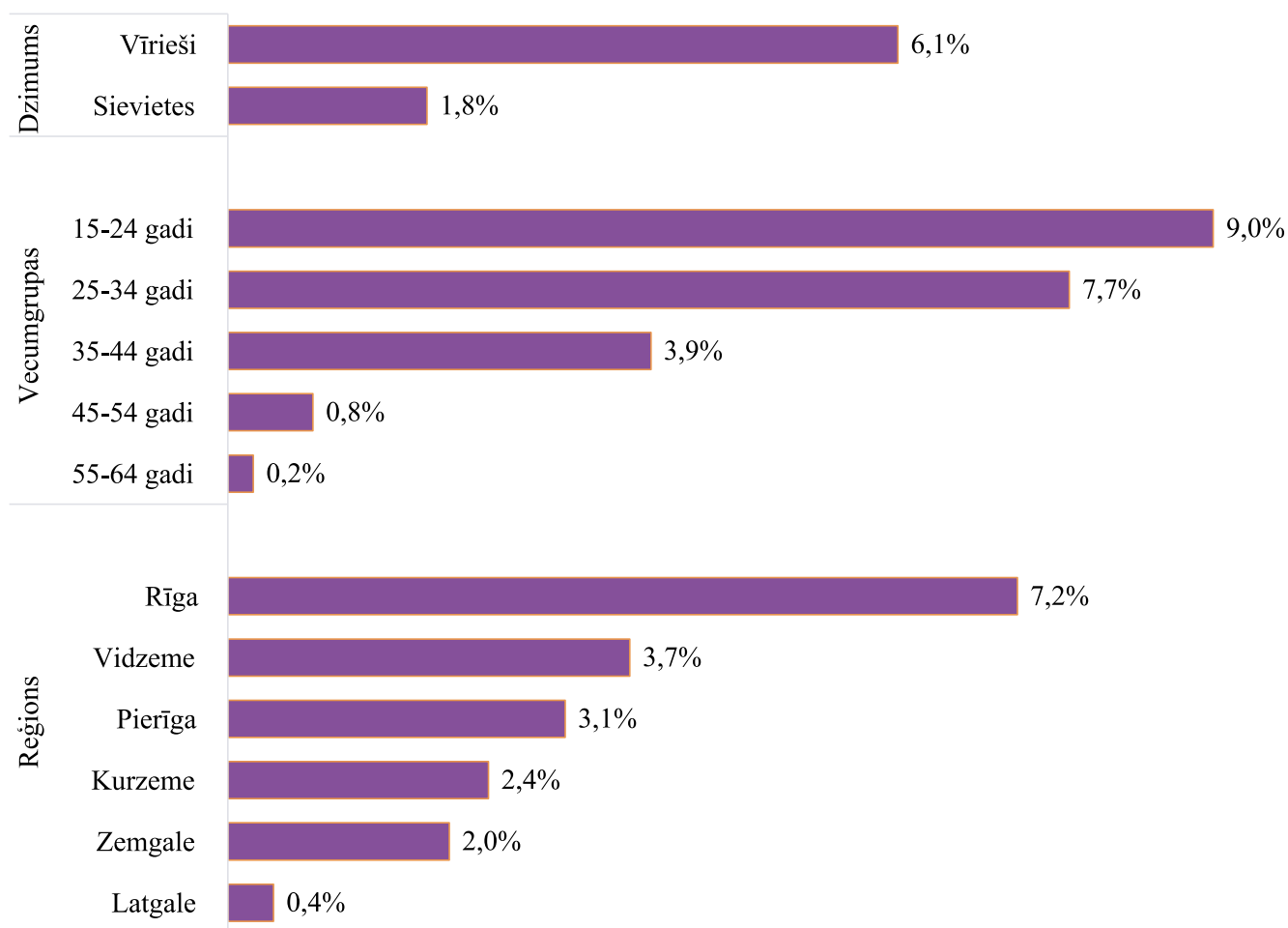
2020.gada pētījums rāda, ka 15,0% Latvijas iedzīvotāju 15-64 gadu vecumā pamēģinājuši marihuānu vai hašišu. Tas ir augstāks rādītājs nekā 2015.gadā (9,8%) un apstiprina iepriekšējos apsekojumos konstatētās kāpuma tendences (12,5% 2011.gadā, 12,1% 2007.gadā un 10,6% 2003.gadā). Attiecinot uz attiecīgo populācijas grupu, tie ir aptuveni 182 tūkstoši iedzīvotāju. Salīdzinājumam Eiropas dati (EMCDDA, 2020:10) liecina, ka vidēji Eiropas valstīs marihuānu kaut reizi ir pamēģinājuši 27,2% iedzīvotāju 15-64 gadu vecumā.

Augstāks marihuānu pamēģinājušo lietotāju īpatsvars ir vīriešu vidū (22,0%, salīdzinot ar 8,2% sievietes). Visaugstākais marihuānu vai hašiņu pamēģinājušo respondentu skaits ir 25-34 gadu vecuma grupā – 25,5%, taču augstāks nekā vidēji tas ir arī 15-24 gadu vecuma grupā – 20,0%. Marihuānu vai hašiņu biežāk pamēģinājuši respondenti ar latviešu sarunvalodu ģimenē (15,9%), salīdzinot ar krievu (13,0%) vai citu (10,5%) valodu lietotājiem. Marihuānas un hašiņa pamēģinājušo vidū līderi ir Rīgas (20,8%) un Kurzemes (18,2%) respondenti ar augstāku īpatsvaru Kurzemes lielākajās pilsētās Liepājā (20,0%) un Ventspilī (19,5%).

Savukārt neseno lietotāju profils liecina, ka augstākā popularitāte marihuānas lietošanai pēdējā ada laikā ir bijusi 15-24 gadu vecuma grupā, bet reģionāli – Rīgā (skat. 4.5.attēlu).

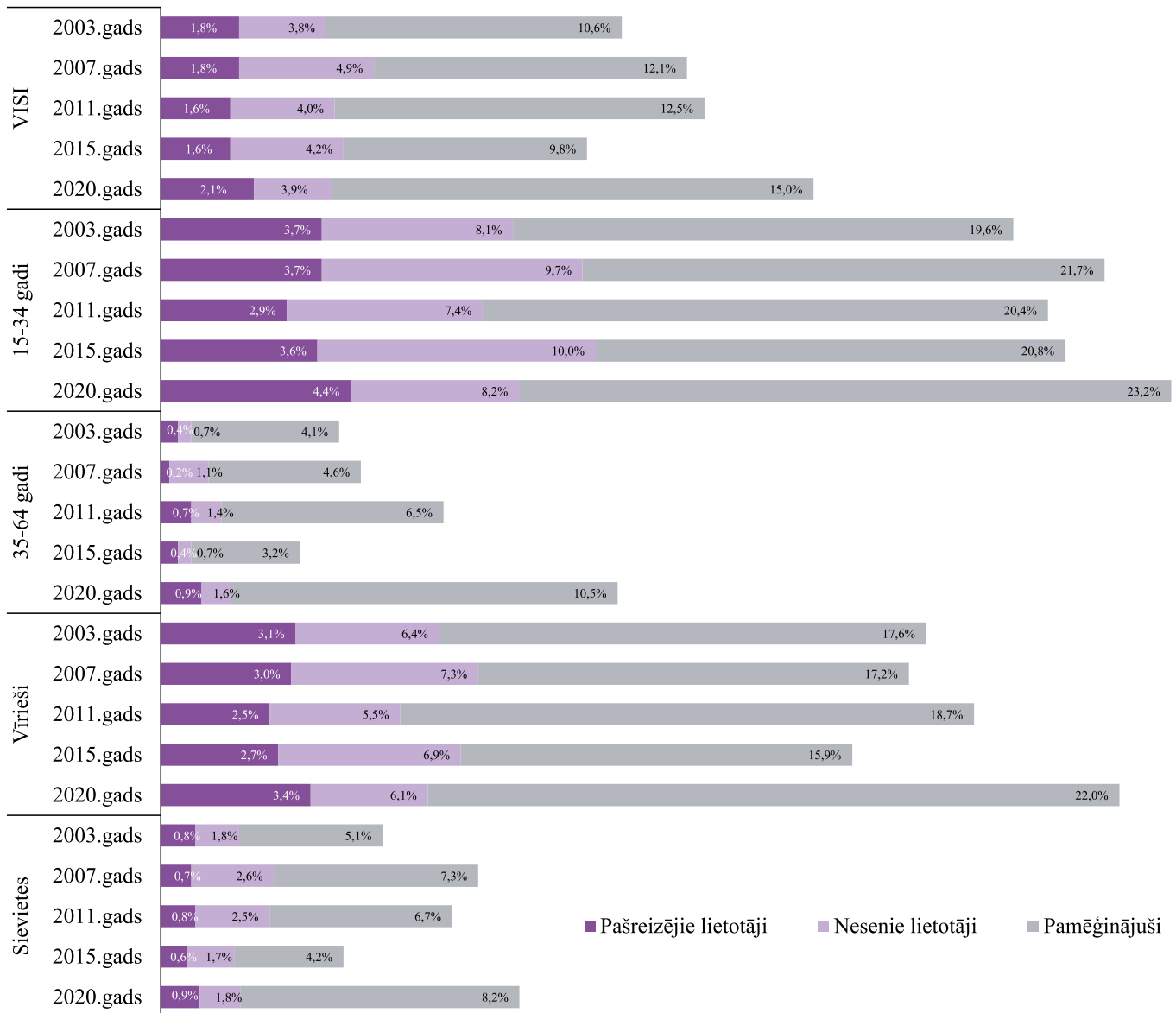
4.5.attēls. Marihuānas neseno lietotāju īpatsvars dzimumu, vecumu un reģionu griezumā

Neseno marihuānas lietotāju īpatsvars ir nedaudz samazinājies, salīdzinot ar 2015.gadu. Ja 2015. gadā marihuānu pēdējā gada laikā bija lietojuši 4,2%, tad 2020.gadā — 3,9%. Savukārt pašreizējo lietotāju īpatsvars pieaudzis no 1,6% 2015.gadā līdz 2,1% 2020.gadā (skat. 4.6.attēlu). Novērotās izmaiņas nav statistiski nozīmīgas. Eiropas valstīs šis rādītājs 2019.gadā bija 7,6% (EMCDDA, 2020:10). 15-34 gadu vecuma grupā pēdējā gada laikā Latvijā marihuānu lietojuši 8,2% respondentu, kamēr vidēji Eiropā šis rādītājs bijis 15% (turpat).

4.6.attēls. Marihuānas pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars 2003.–2020.gadā

Procenti atspoguļoti kumulatīvi, t.i., augstākās vērtības ietver sevī zemākās.

Raugoties uz marihuānas pamēģināšanas, kā arī nesenās un pašreizējās lietošanas tendencēm, visbiežāk šī viela lietota 15-44 gadu vecu vīriešu vidū – pašreizējo lietotāju īpatsvars starp vīriešiem 15-24 gadu vecumā ir 7,6%, 25-34 gadu vecumā – 6,2% un 35-44 gadu vecuma – 4,1% grupās (skat 4.7.attēlu). Attiecīgi pēdējā gada lietotāju īpatsvars šajās grupās ir 13,1%, 11,2% un 6,6%. Visās šajās vīriešu grupās ir augsts marihuānu pamēģinājušo respondentu īpatsvars – 26,0-31,1%.

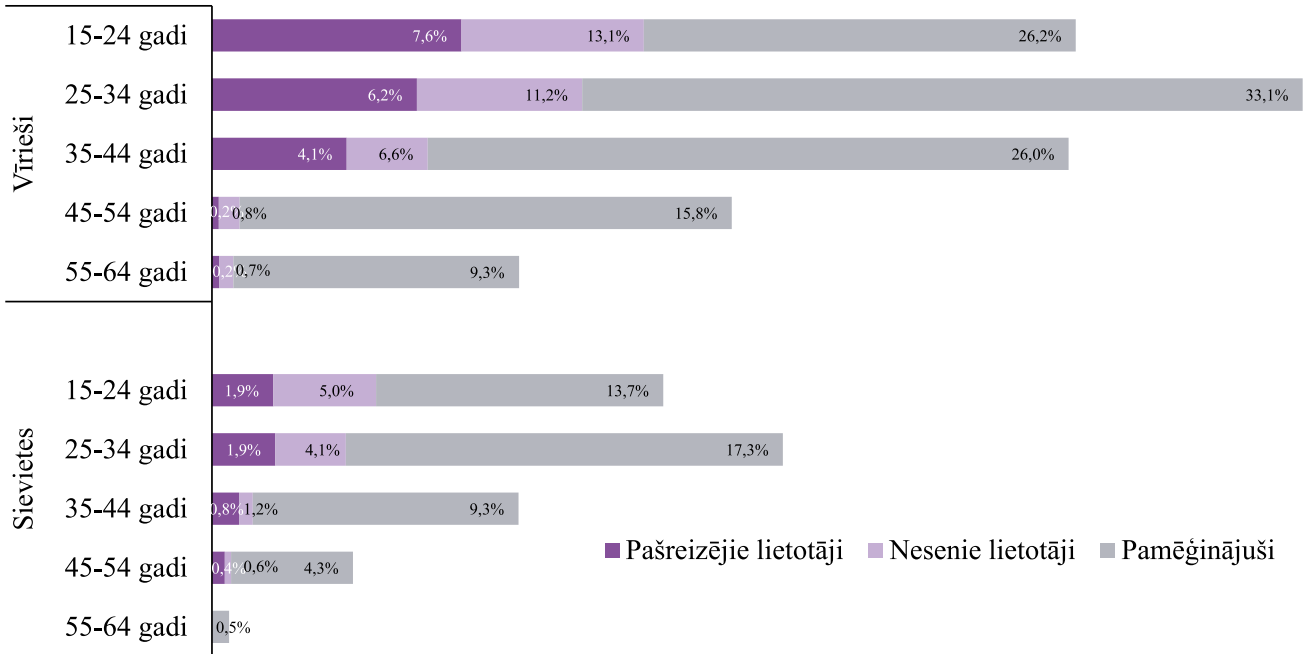
54% neseno marihuānas lietotāju ir pašreizējie lietotāji – proti, marihuāna lietota pēdējo 30 dienu laikā. 44% no šiem pašreizējiem lietotājiem atzīst lietošanu retāk kā reizi nedēļā, bet 14% – gandrīz katru dienu.

Jautāti par marihuānas lietošanas izplatību netieši (cik liela daļa jūsu draugu/ paziņu lieto marihuānu vai hašiņu), 86% respondentu atbild, ka neviens, bet 13% atzīst, ka to dara daži draugi un paziņas. Vēl 1% norāda, ka to dara puse no paziņām, un 1% – ka visi paziņas. Te vērojamas būtiskas dzimuma un vecuma atšķirības (skat. 4.8.attēlu) – vīrieši retāk nekā sievietes norāda, ka draugu un

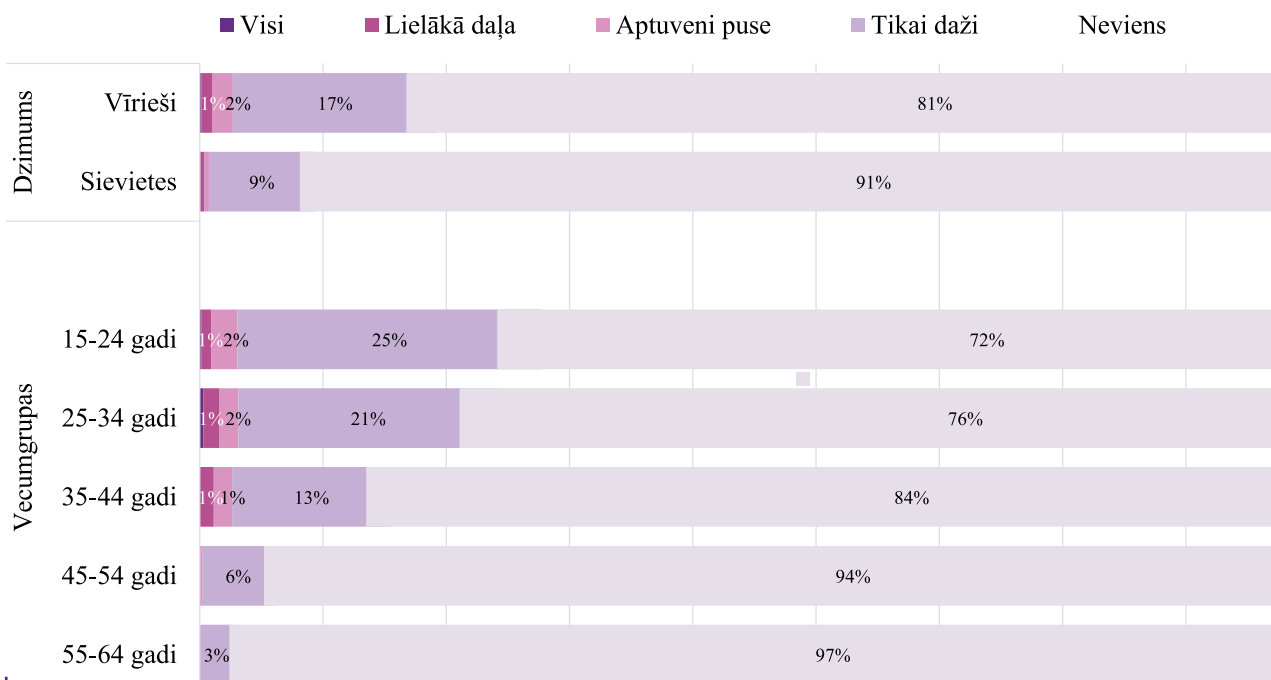
paziņu vidū marihuāna netiek lietota (81%, salīdzinot ar 91% sievieti), bet jaunākajā vecuma grupā uz marihuānas nelietošanu draugu un paziņu vidū norāda vien 72% respondenti, kamēr 55-64 gadu vecuma grupā tie ir 97%.

4.7.attēls. Marihuānas un hašiņa pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars saistībā ar dzimumu un vecumu

Procenti atspoguļoti kumulatīvi, t.i., augstākās vērtības ietver sevī zemākās.

4.8.attēls. Cik liela daļa respondentu draugu/ paziņu lieto marihuānu vai hašiņu – saistībā ar dzimumu un vecumu

4.1.3. KOKAĪNS

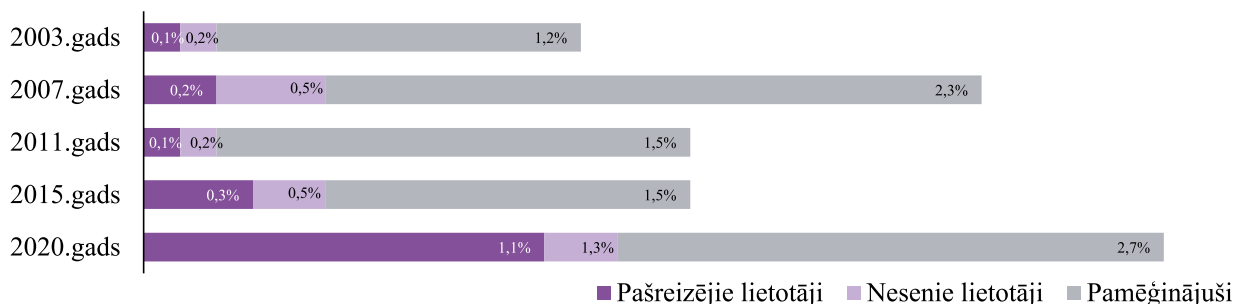
Kokaīns saskaņā ar 2020.gada aptauju kļuvis par otro populārāko narkotiku Latvijā – to pamēģinājuši 2,7% respondentu (1,5% 2015. un 2011.gadā). Eiropā vidēji šis rādītājs ir 5,4% (EMCDDA, 2020:10). Vīriešu vidū kokaīna pamēģināšanu Latvijā atzīst 4,1% respondentu, bet sieviešu vidū – 1,5%.

Kokaīns ir populārāks 25-34 un 35-44 gadu vecuma grupās, attiecīgi 5,2% un 4,5% pamēģinātāju, kamēr 15-25 gadu vecuma grupā tas ir tuvs vidējam rādītājam – 2,7%. Pretēji marihuānai un hašišam kokaīns ir biežāk pamēģināts to respondentu vidū, kuru sarunvaloda ģimenē ir krievu (3,7%), salīdzinot ar latviešu valodā runājošajiem (2,4%). Ir novērojama pozitīva sakarība starp ienākumu līmeni ģimenē un kokaīna pamēģināšanu.

Eiropā kokaīnu pēdējā gada laikā lietojuši 1,3% respondentu 15-64 gadu vecumā, kamēr 15-34 gadu vecuma grupā – 2,4% (EMCDDA, 2020:10). Latvijā salīdzinājumam tādu 15-64 gadu vecu iedzīvotāju grupā arī ir 1,3%, bet 15-34 gadu vecu iedzīvotāju grupā – 2,2%.

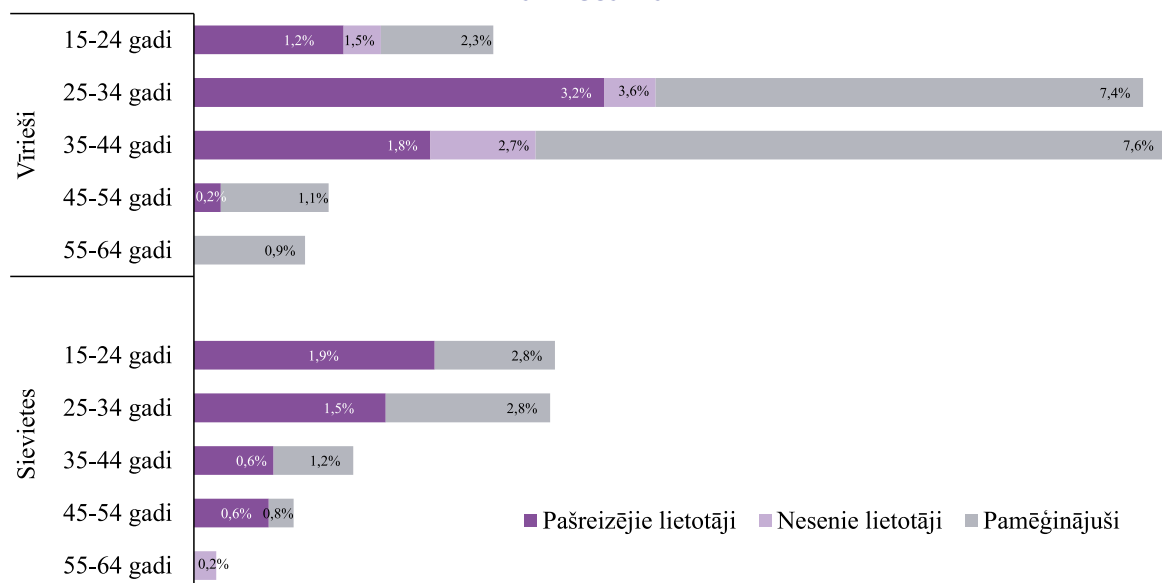
Kokaīna nesenas vai pašreizējas lietošanas rādītāji iedzīvotāju vidū Latvijā ir pieauguši no 0,3-0,5% 2015.gadā līdz 1,1-1,3% 2020.gadā (skat. 4.9.attēlu).

4.9.attēls. Kokaīna pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars 2003.-2020.gadā

Procenti atspoguļoti kumulatīvi, t.i., augstākās vērtības ietver sevī zemākās.

4.10.attēls. Kokaīna pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars saistībā ar dzimumu un vecumu

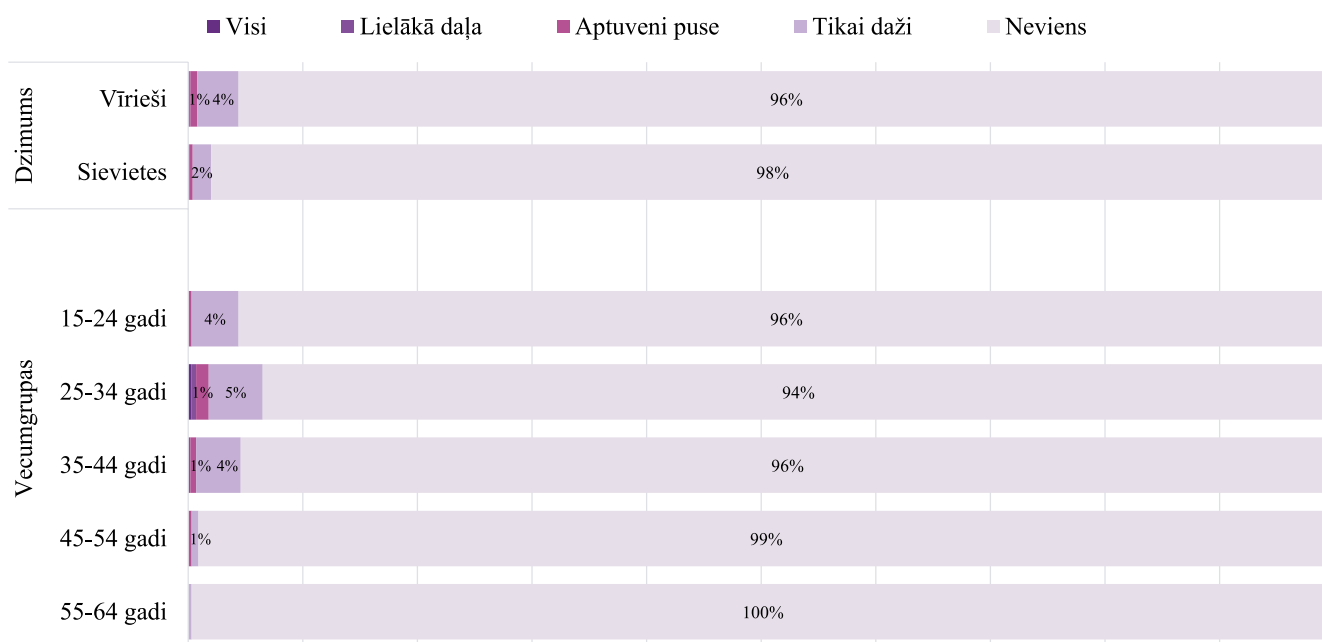

Procenti atspoguļoti kumulatīvi, t.i., augstākās vērtības ietver sevī zemākās.

Raugoties uz neseno, pašreizējo lietotāju un pamēģinātāju dinamiku vecuma un dzimuma griezumā (skat. 4.10.attēlu), redzams, ka 15-24 gadu vecuma grupā sieviešu vidū novērojama biežāka pašreizēja kokaīna lietošana nekā citās vecumu grupās, turklāt tai sakrīt ar lietošanu pēdējā gada laikā (1,9%), kamēr šī paša vecuma vīriešu grupā kokaīns lietots nesen 1,2% gadījumu, bet pēdējā gada laikā 1,5% gadījumu. Sievietes 15-44 gadu vecuma grupā, kas piedalījās aptaujā un norādīja uz kokaīna lietošanu, to lieto regulāri – te nav vērojama atšķirība starp lietotājiem pēdējā gada un mēneša laikā. Pēc 25 gadu vecuma kokaīnu biežāk lieto vīrieši – 25-34 gadu vecuma grupā – 3,2% vīriešu un 1,5% sieviešu kokaīnu lietojuši pēdējo 30 dienu laikā, bet attiecīgi 35-44 gadu vecuma grupā – 1,8% un 0,6%.

4.11.attēls. Cik liela daļa respondentu draugu/ paziņu lieto kokaīnu – saistībā ar dzimumu un vecumu

Jautāti par kokaīna lietošanu netieši (cik liela daļa jūsu draugu/ paziņu lieto kokaīnu), 3% respondentu atbild pozitīvi. 4% vīriešu atbild pozitīvi, salīdzinot ar 2% sieviešu (skat. 4.11.attēlu). Vecuma grupās 15-24 gadi un 35-44 gadi pozitīvu atbildi snieguši 4% respondentu, bet 25-34 gadu vecuma grupā – 7%. Reģionāli izteikti dominē Rīga ar 7% pozitīvu atbilžu, bet Latgales respondenti vispār attiecībā uz kokaīna lietošanu nav snieguši nevienu pozitīvu atbildi.

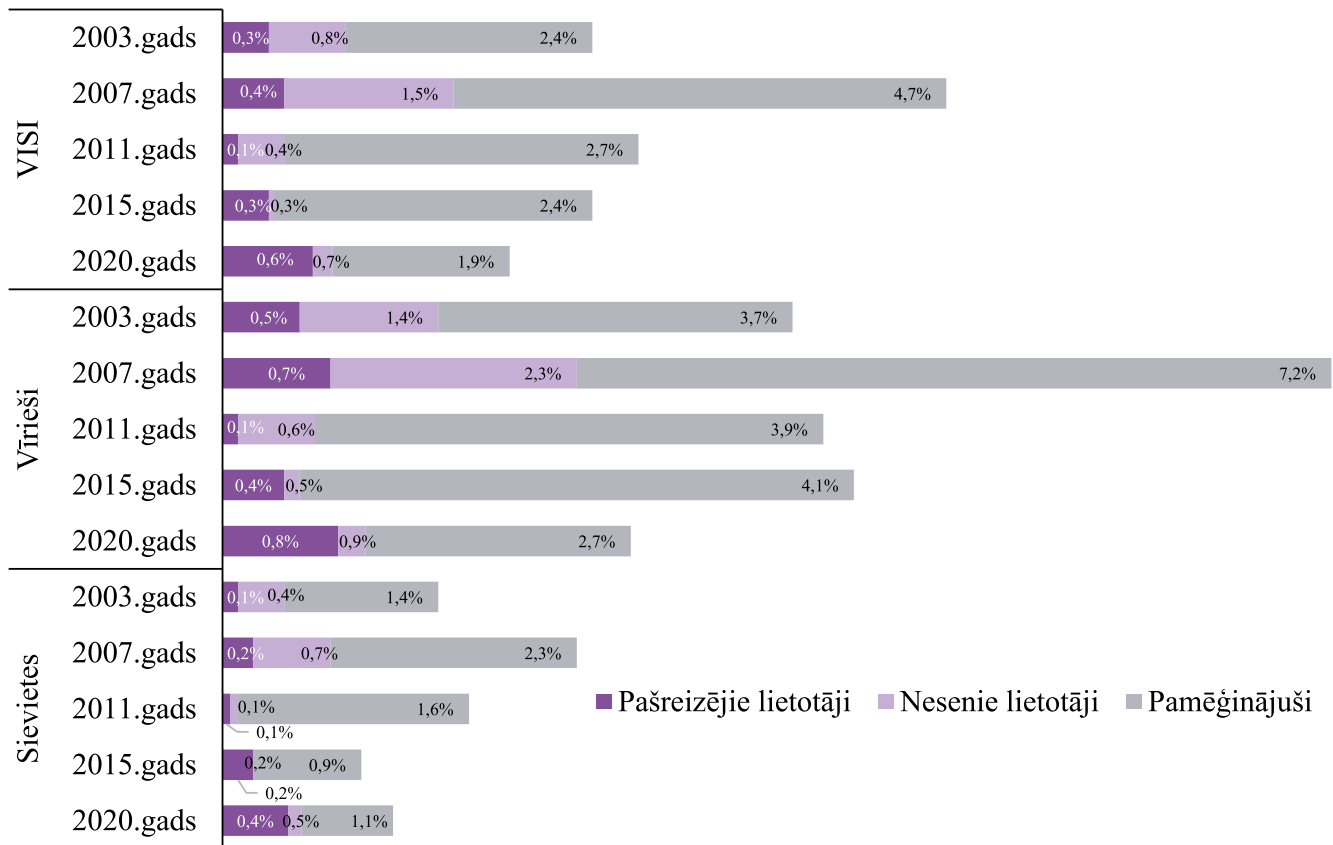
4.1.4. EKSTAZĪ

Trešā izplatītākā nelegālā viela pēc marihuānas un kokaīna Latvijā ir ekstazī, par 0,1% apsteidzot amfetamīnu lietotāju īpatsvaru. Šo vielu savas dzīves laikā pamēģinājuši 1,9% Latvijas iedzīvotāju darbaspējas vecumā, turpinot uzrādīt šīs vielas popularitātes samazināšanos (2,4% 2015.gadā; 2,7% 2011.gadā, 4,7% 2007.gadā) (skat 4.12.attēlu). Eiropā vidēji šis rādītājs bijis 4,1% (EMCDDA, 2020:10).

Tomēr pēdējā mēneša laikā ekstazī lietojuši 0,6% iedzīvotāju (2015.gadā 0,3%). Kopējie ekstazī pamēģināšanas un nesenas lietošanas rādītāji līdz ar to nedaudz pieauguši. Pieaugums konstatējams gan sieviešu, gan vīriešu grupās.

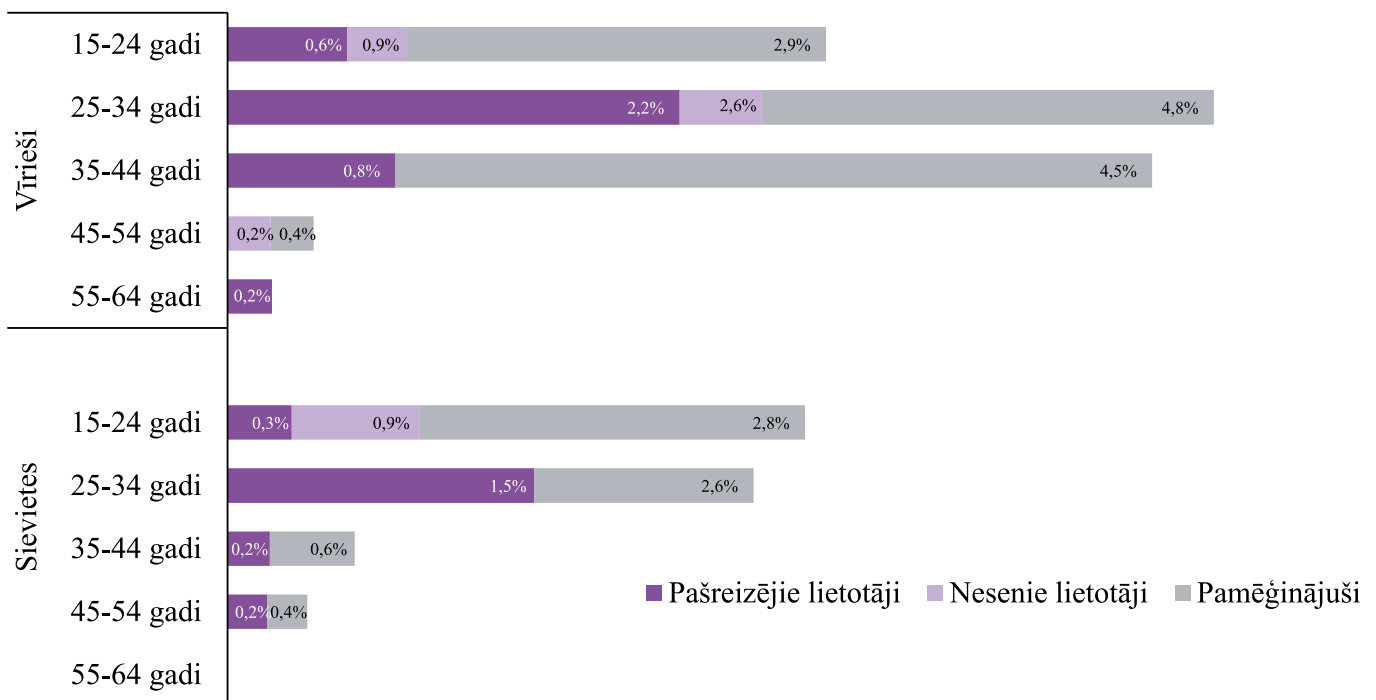

4.12.attēls. Ekstazī pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars 2003.-2020.gadā

Procenti atspoguļoti kumulatīvi, t.i., augstākās vērtības ietver sevī zemākās.

4.13.attēls. Ekstazī pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars saistībā ar dzimumu un vecumu

Procenti atspoguļoti kumulatīvi, t.i., augstākās vērtības ietver sevī zemākās.

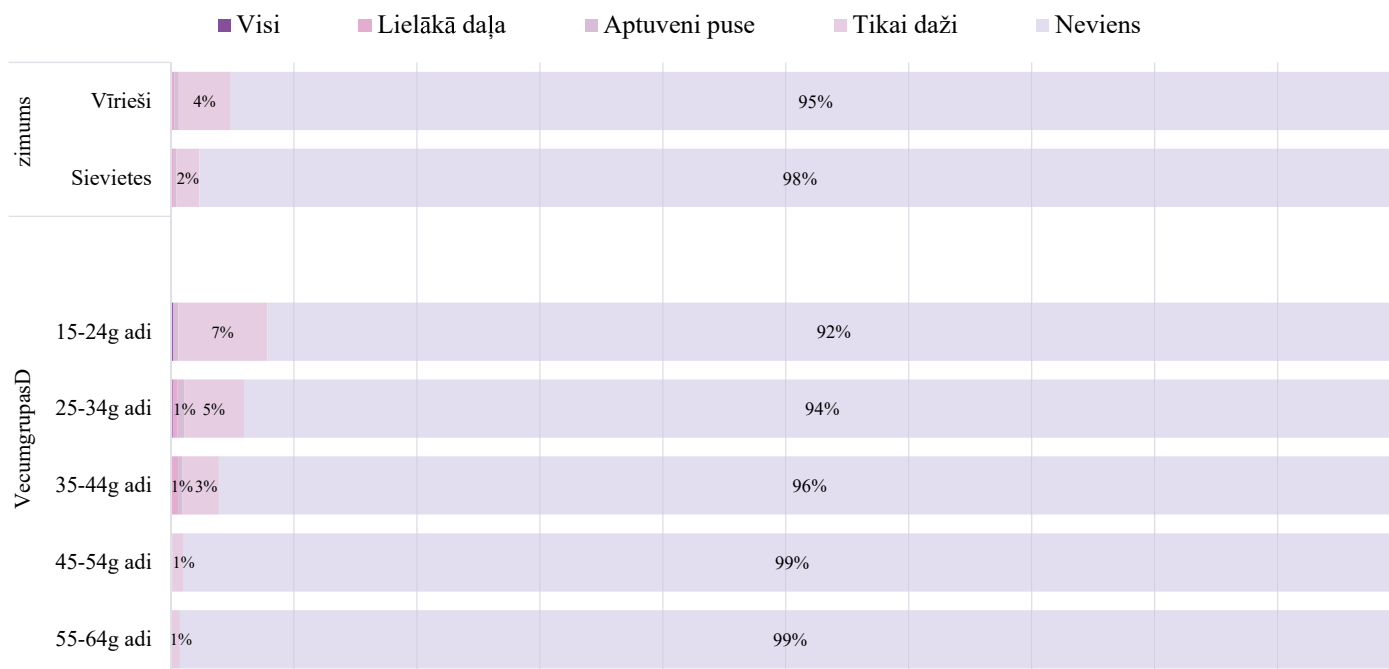

Līdzīgi kā marihuānu arī ekstazī biežāk pamēģinājuši vīrieši – 2,7% (4,1% 2015.gadā). Sievietēm šis rādītājs ir 1,1% (0,9% 2015.gadā).

Ekstazī popularitāte jauniešu vidū ir kritusies – ja 2015.gadā 15–24 gadu vecumā ekstazī bija pamēģinājuši 6,4% jauniešu, tad 2020.gadā – 2,9%. Pēdējā gada laikā šajā vecuma grupā ekstazī lietojuši tikai 1,0% jauniešu, savukārt pēdējā mēneša laikā – 0,5%. Ekstazī pamēģināšana un jo īpaši šīs vielas lietošana samazinās, pieaugot vecumam. Eiropā ekstazī pēdējā gada laikā lietojuši 0,8% respondentu 15-64 gadu vecumā, kamēr 15-34 gadu vecuma grupā – 1,9% (EMCDDA, 2020:10). Latvijā salīdzinājumam tādu ir 0,7% 15-64 gadu vecuma grupā un 1,6% 15-34 gadu vecuma grupā.

Pētījuma dati liecina, ka pašreizējo ekstazī lietotāju īpatsvars ir augstākais 25-34 gadu vecuma grupā – 2,2% vīriešiem un 1,5% sievietēm, savukārt 15-24 gadu vecu respondentu vidū šī narkotika bijusi mazāk populāra (skat. 4.13.attēlu).

4.14.attēls. Cik liela daļa respondentu draugu/ paziņu lieto ekstazī – saistībā ar dzimumu un vecumu

Jautāti par ekstazī lietošanu netieši (cik liela daļa jūsu draugu/ paziņu lieto ekstazī), 4% respondentu atbild pozitīvi (skat. 4.14.attēlu). Pozitīvi atbild 5% vīriešu, salīdzinot ar 2% sieviešu. Vecuma grupā no 15 līdz 24 gadiem pozitīvu atbildi snieguši 8% respondentu, un pozitīvo atbilžu īpatsvars samazinās ar katru nākamo vecuma grupu. Reģionāli izteikti dominē Rīga ar 7% pozitīvu atbilžu.

4.1.5. AMFETAMĪNI

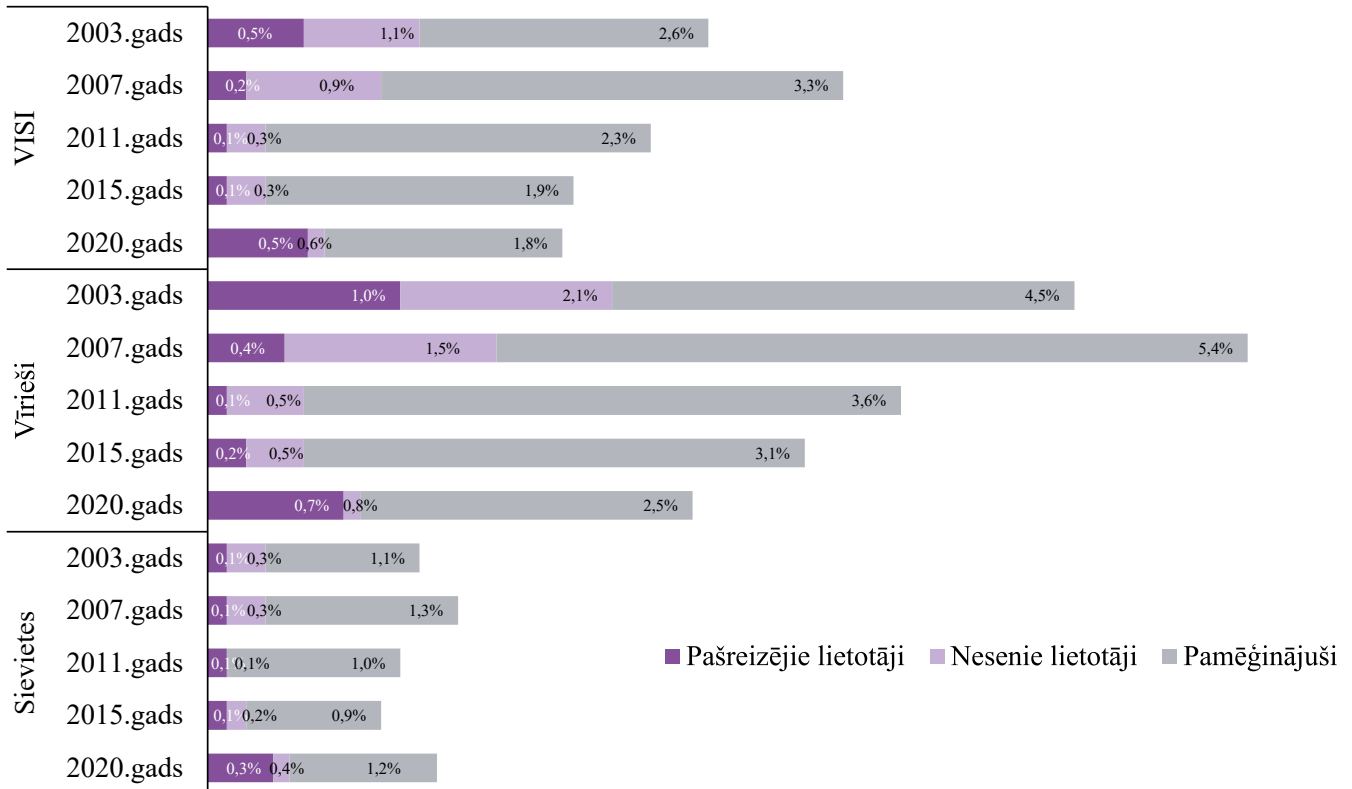
Amfetamīni tāpat kā iepriekšējos gados iezīmējas kā ceturta visbiežāk lietotā narkotiskā viela. Amfetamīnus dzīves laikā pamēģinājuši 1,8% respondentu (1,9% 2015.gadā; 2,3% 2011.gadā). Eiropā vidēji šis rādītājs 2019.gadā bijis 3,7% (EMCDDA, 2020:10). Jaunākajā vecuma grupā amfetamīnus pamēģinājuši vien 0,8% respondentu, kamēr 25-44 gadu vecu respondentu vidū – 3,7%. Vidējais vecums, kad pirmo reizi amfetamīni pamēģināti, ir 21,5 gadi. Interesanti, ka, lai arī sievietes amfetamīnus pamēģinājušas retāk nekā vīrieši (attiecīgi 1,2% un 2,5%), sievietes to darījušas vidēji

19 gadu vecumā, kamēr vīrieši vēlāk – vidēji 22,7 gadu vecumā.

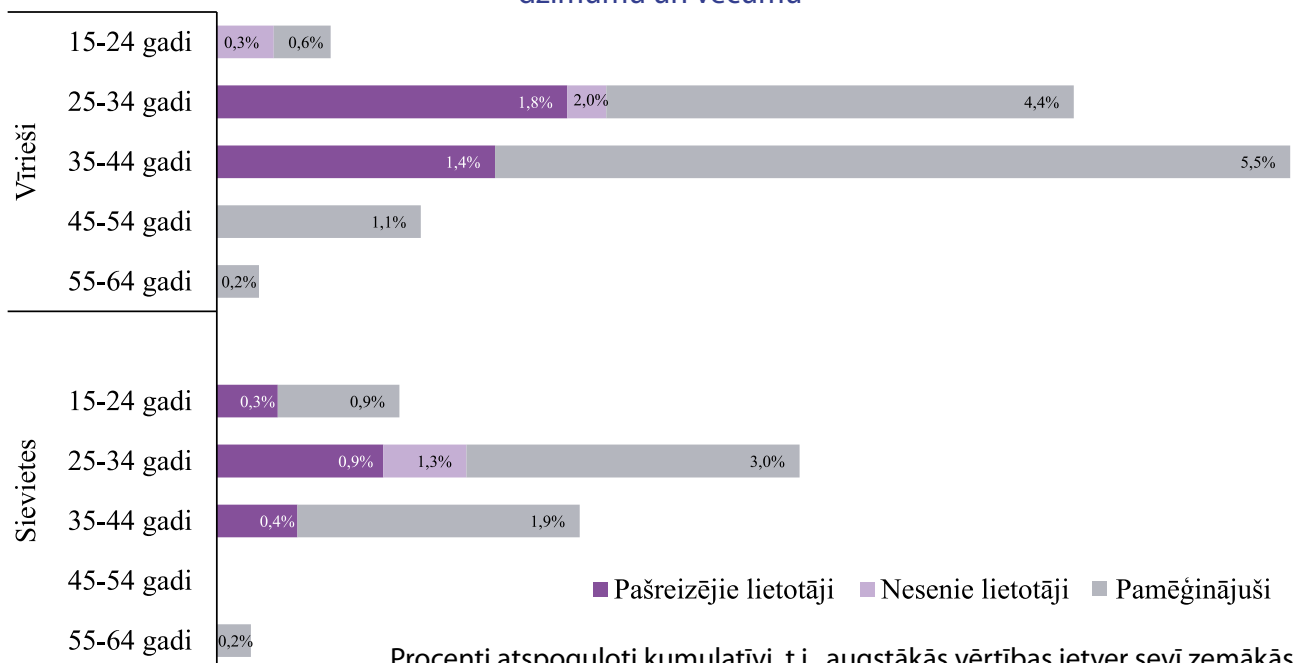
Neseno un pašreizējo amfetamīnu lietotāju īpatsvars, salīdzinot ar 2015.gadu pieaudzis – ja 2015. gadā pēdējā mēneša laikā amfetamīnus lietojuši 0,1%, tad 2020.gadā šādu atbildi snieguši 0,5% (par pēdējo gadu attiecīgi – 0,3% un 0,6%) (skat. 4.15.attēlu).

4.15.attēls. Amfetamīnu pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars 2003.-2020.gadā

Procenti atspoguļoti kumulatīvi, t.i., augstākās vērtības ietver sevī zemākās.

4.16.attēls. Amfetamīnu pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars saistībā ar dzimumu un vecumu

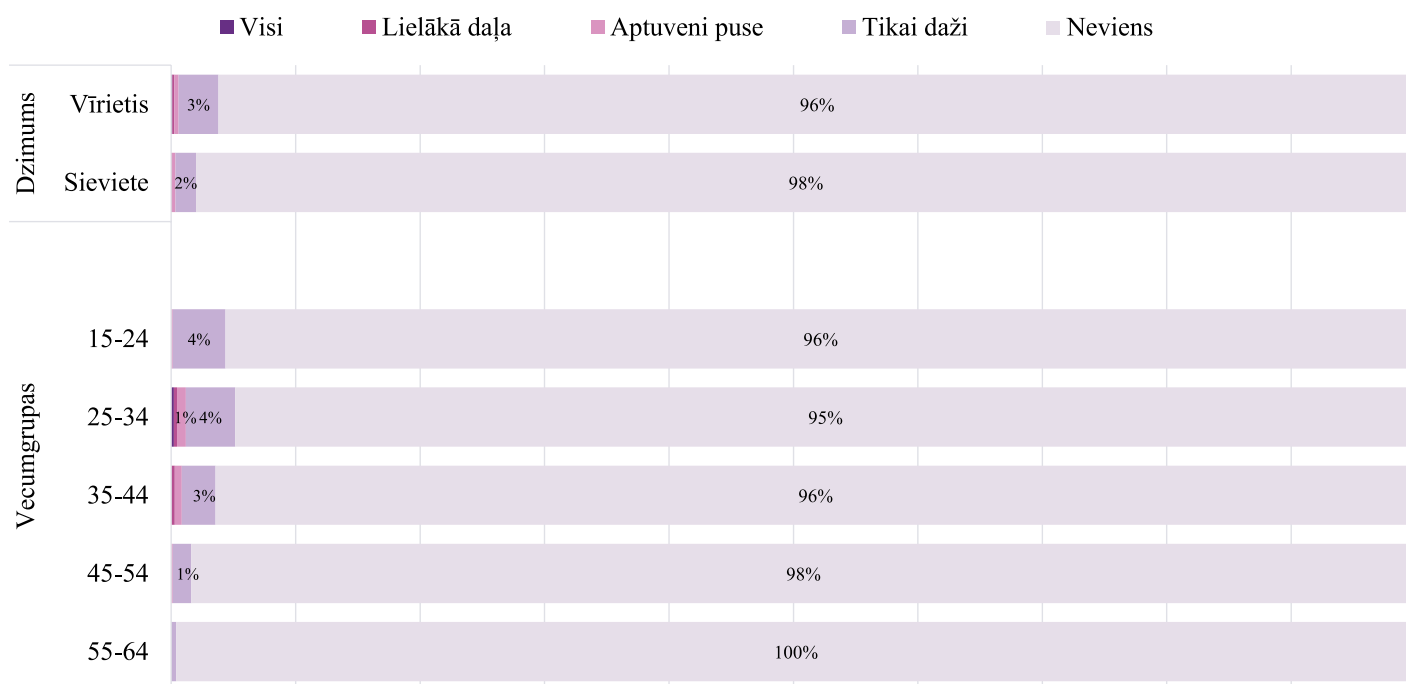
Procenti atspoguļoti kumulatīvi, t.i., augstākās vērtības ietver sevī zemākās.

Eiropā amfetamīnus pēdējā gada laikā lietojuši 0,6% respondentu 15-64 gadu vecumā, kamēr 15-34 gadu vecuma grupā – 1,2% (EMCDDA, 2020:10). Latvijā abi šie rādītāji minētajās vecumgrupās ir tādi paši.

Raugoties uz neseno, pašreizējo lietotāju un pamēģinātāju dinamiku vecumu un dzimumu griezumā, redzams, ka 15-24 gadu vecuma grupā sieviešu vidū ir konstatēti pašreizējas lietošanas gadījumi (tiesa, uz visu respondentu fona procentuālais rādītājs ir zems – 0,3%), kamēr vīriešu vidū šādu respondentu nav bijis. Visdrīzāk tas saistīts ar agrāku šīs narkotikas lietošanas uzsākšanu sieviešu vidū (skat. 4.16.attēlu).

4.17.attēls. Cik liela daļa respondentu draugu/ paziņu lieto amfetamīnus – saistībā ar dzimumu un vecumu

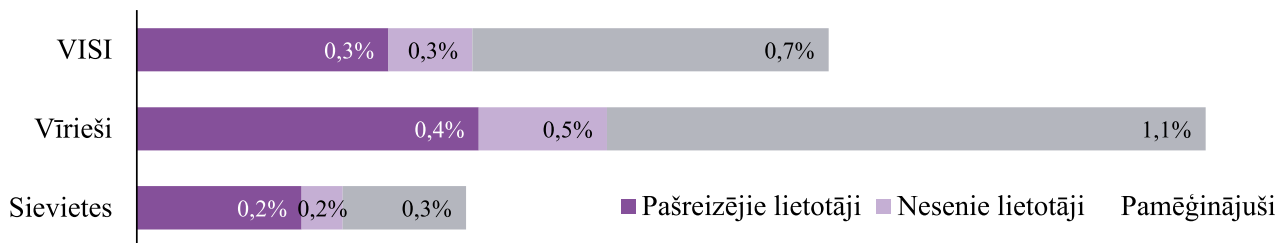

Jautāti par amfetamīnu lietošanu netieši (cik liela daļa jūsu draugu/ paziņu lieto amfetamīnus), 3% respondentu atbild pozitīvi (skat. 4.17.attēlu). Pozitīvi atbild 4% vīriešu, salīdzinot ar 2% sieviešu. Vecuma grupā 15-24 gadi pozitīvu atbildi sniedz 4% respondentu, vecuma grupā 25-34 gadi – 5%, bet pēc tam pozitīvo atbilžu īpatsvars samazinās ar katru nākamo vecuma grupu. Reģionāli izteikti dominē Rīga ar 5% pozitīvām atbildēm.

4.1.6. HEROĪNS

Tāpat kā iepriekšējos gados heroīna pamēģinātāju, kā arī neseno vai pašreizējo lietotāju īpatsvars iedzīvotāju vidū kopumā ir zems. 2020.gada apsekojums gan atklāj augstāku pamēģinātāju īpatsvaru – 0,7% (0,1% 2015.gadā) (skat. 4.18.attēlu).

4.18.attēls. Heroīna pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars dzimumu griezumā

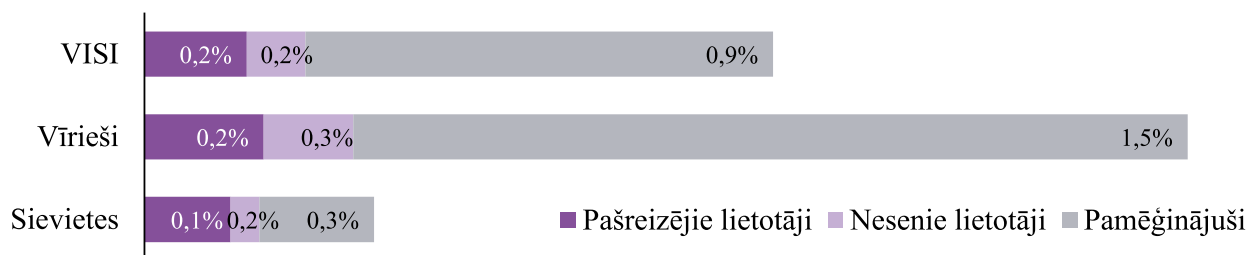
Procenti atspoguļoti kumulatīvi, t.i., augstākās vērtības ietver sevī zemākās.

Jau iepriekš apsekojumos atzīts, ka iedzīvotāju aptaujās problemātiskos ikdienas heroīna lietotājus praktiski nav iespējams sasniegt un jāveic speciālas mērķa grupas aptaujas (EMCDDA, 2020). Saskaņā ar aptaujas datiem heroīnu biežāk pamēģinājuši vīrieši (1,1%), salīdzinot ar sievietēm (0,3%), un statistiski nozīmīgi biežāk nekā vidēji – 25-34 gadu vecuma grupa (1,5%). Jautāti par heroīna lietošanu netieši (cik liela daļa jūsu draugu/ paziņu lieto heroīnu), 2% respondentu atbild pozitīvi.

4.1.7. CITI OPIOĪDI

Citus opioīdus (piemēram, "hanku", magoņu salmus, metadonu u.c.) dzīves laikā pamēģinājuši 0,9% respondentu (1,6% 2015.gadā un 1,1% 2011.gadā) (skat. 4.19.attēlu). Biežāk tos pamēģinājuši vīrieši (1,5%), salīdzinot ar sievietēm (0,3%). Biežāk pamēģināti magoņu salmi, "hanka" – 68% pamēģināšanas gadījumu, kam seko tramadols – 31%, bet metadons, kodeīns, opijs, buprenorfīns lietots 12-14% gadījumu.

4.19.attēls. Citu opioīdu pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars dzimumu griezumā

Procenti atspoguļoti kumulatīvi, t.i., augstākās vērtības ietver sevī zemākās.

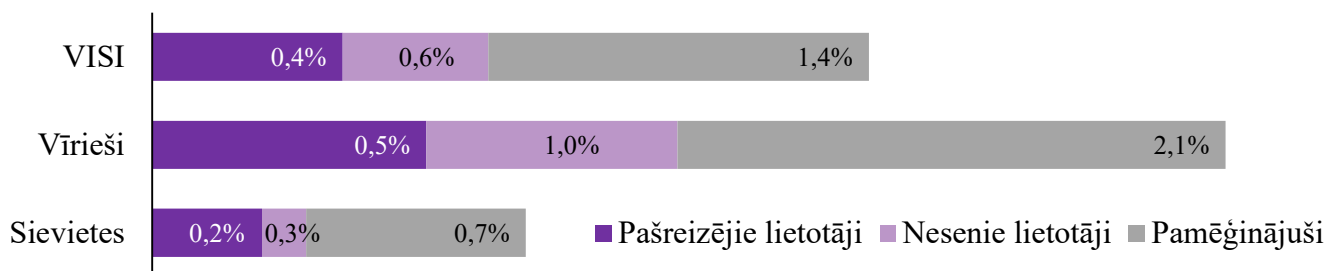
Jautāti par citu opioīdu lietošanu netieši (cik liela daļa jūsu draugu/ paziņu tos lieto), 2% respondentu atbild pozitīvi.

4.1.8. LSD

LSD pamēģināšanas izplatības rādītājs Latvijā ir zems. LSD kopumā pamēģinājuši 1,4% (1,1% 2015. gadā), kas dzimumu griezumā ir 2,1% vīriešu un 0,7% sieviešu (skat. 4.20.attēlu). Pēdējā gada laikā LSD lietojuši 0,6% iedzīvotāju, bet pēdējo 30 dienu laikā – 0,4%.

4.20.attēls. LSD pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars dzimumu griezumā

Procenti atspoguļoti kumulatīvi, t.i., augstākās vērtības ietver sevī zemākās.

Jautāti par LSD lietošanu netieši (cik liela daļa jūsu draugu/ paziņu tos lieto), 3% respondentu atbild pozitīvi.

4.1.9. CITI HALUCINOĢĒNI

Citas halucinogēnas vielas (piemēram, halucinogēnās sēnes, tarēnu vai FOV) pamēģinājuši 1,0% iedzīvotāju 15–64 gadu vecumā, līdzīgi kā iepriekšējā apsekojumā (skat. 4.21.attēlu). Šīs vielas tiek pamēģinātas vidēji vēlākā vecumā – 24,66 gadu vecumā. Vīrieši to darījuši vidēji agrāk – 20,55 gadu vecumā, bet sievietes – vidēji 30,97 gados.

4.21.attēls. Citu halucinogēnu pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars dzimumu griezumā

Procenti atspoguļoti kumulatīvi, t.i., augstākās vērtības ietver sevī zemākās.

Kopumā 0,3% respondentu halucinogēnus pamēģinājuši pēdējā gada laikā, bet 0,2% – pēdējā mēneša laikā. Jautāti par halucinogēnu lietošanu netieši (cik liela daļa jūsu draugu/ paziņu tos lieto), 3% respondentu atbild pozitīvi.

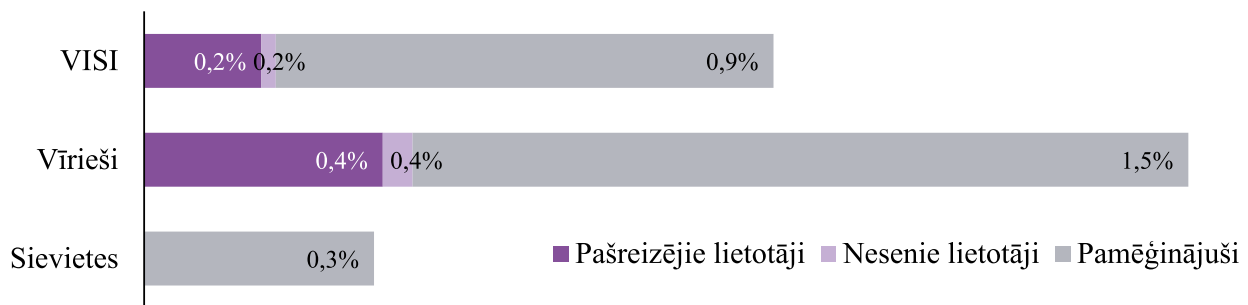
4.1.10. INHALANTI

Saskaņā ar ASV Nacionālā narkotiku atkarīgas institūta (*National Institute on Drug Abuse, NIDA, 2012*) sniegto informāciju inhalanti ir ātri iztvaikojošas vielas, aerosoli, gāzes un nitrīti, kas bieži sastopami māsaimniecības, industriālo un medicīnas produktu klāstā. Ieelpojot ķīmiskās vielas, tās tiek ātri absorbētas asinīs un nogādātas smadzenēs un citos orgānos, radot ātru alkohola lietošanai līdzīgu efektu – kavētu runu, koordinācijas traucējumus, eiforiju, reiboni, halucinācijas. Īpaši bīstama ir inhalantu atkārtota lietošana, kas var novest pie samaņas zuduma, sirds ritma traucējumiem vai pat nāves.

Neraugoties uz to, ka inhalanti ir salīdzinoši lēti un brīvi pieejami, uz to pamēģināšanu norāda vien 0,9% (1,9% 2015.gadā) aptaujas dalībnieku (skat. 4.22.attēlu).

4.22.attēls. Inhalantu pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars dzimumu griezumā

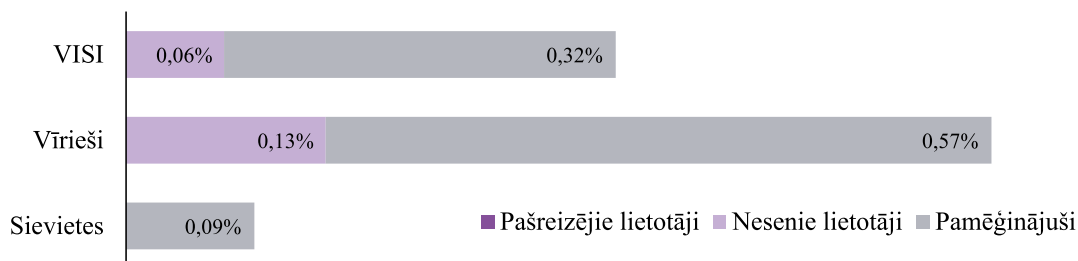
Procenti atspoguļoti kumulatīvi, t.i., augstākās vērtības ietver sevī zemākās.

Pēdējā gada laikā inhalantus lietojuši 0,2% aptaujas dalībnieku, un gandrīz visi no viņiem – arī pēdējā mēneša laikā. Jautāti par inhalantu lietošanu netieši (cik liela daļa jūsu draugu/ paziņu tos lieto), 2% respondentu atbild pozitīvi.

4.1.11. JAUNĀS PSIHOAKTĪVĀS VIELAS

Jauno psihoaktīvo vielu (smēķējamu augu maisījums, pūdera veida viela, kristāli, tabletes vai šķidrums ar narkotikām līdzīgu efektu) lietošanu atzīst 0,3% respondentu. Biežāk nekā vidēji tie ir 25-34 gadus vecie respondenti (0,7%) un vīrieši (0,6%) (skat. 4.23.attēlu).

4.23.attēls. Jauno psihoaktīvo vielu pamēģinātāju, neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars dzimumu griezumā

Procenti atspoguļoti kumulatīvi, t.i., augstākās vērtības ietver sevī zemākās.

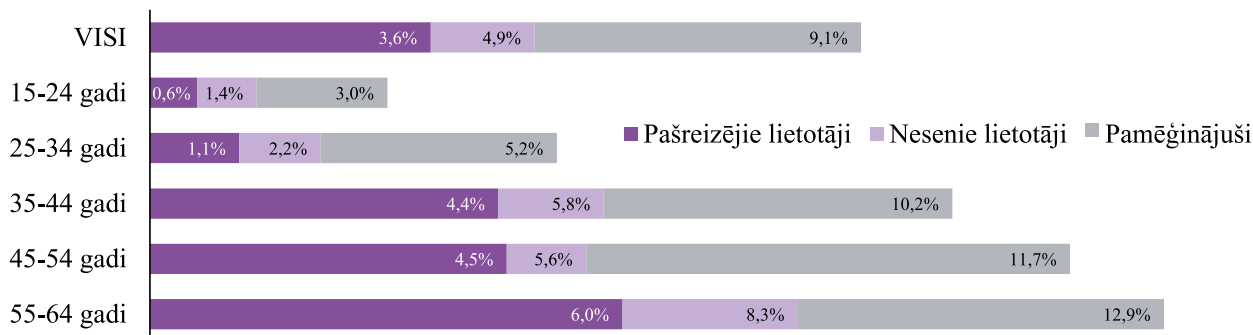
Tas ir ievērojams lietotāju īpatsvara kritums, salīdzinot ar 2015.gadu, kad jauniešu vidū bija populāri smēķēt smēķējamus maisījumus (kā "Spice").

4.1.12. MEDIKAMENTI

Jebkad savas dzīves laikā nomierinošas zāles (nerviem, psiholoģisku problēmu dēļ), miega zāles (lai labāk iemigtu vai arī citā nolūkā) vai antidepresantus lietojuši 9,1% (14,8% 2015.gadā) respondentu, biežāk sievietes (12,2%), salīdzinot ar vīriešiem (5,8%). Šo medikamentu lietošana pieaug ar katru nākamo vecuma grupu, sasniedzot 12,9% 55-64 gadu vecu respondentu vidū (skat. 4.24.attēlu).

4.24.attēls. Medikamentu lietošana saistībā ar vecumu

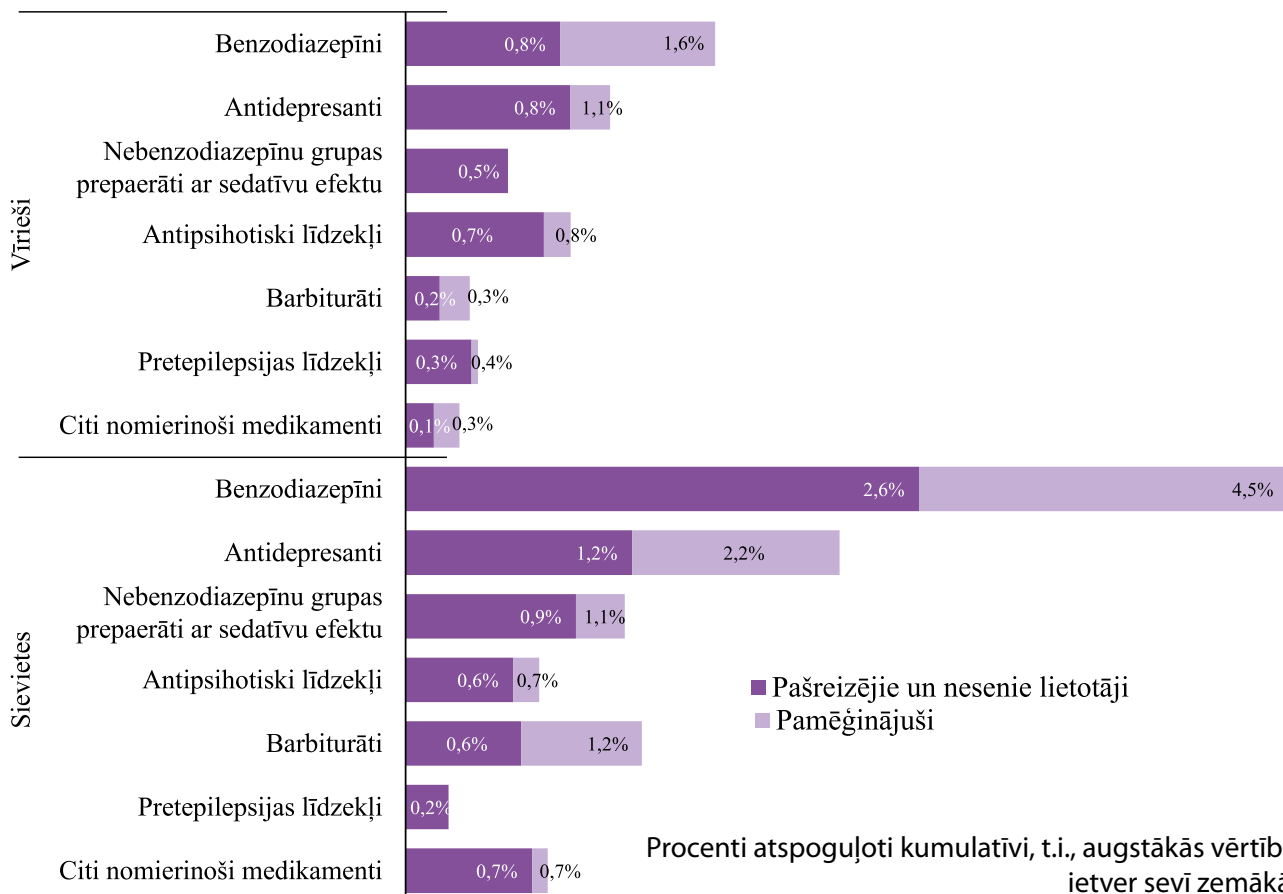

Procenti atspoguļoti kumulatīvi, t.i., augstākās vērtības ietver sevī zemākās

No medikamentus lietojušiem 24% to darījuši regulāri, 22% – bieži, bet ne regulāri, 35% šad tad (īpašos gadījumos, ekstrēmās situācijās), bet 19% vienu vai pāris reizes savas dzīves laikā. Vīrieši no lietošajiem biežāk ir lietojuši šos medikamentus regulāri – 31%, salīdzinot ar 22% sievietes. Savukārt sievietes to biežāk darījušas šad tad (īpašos gadījumos, ekstrēmās situācijās) – 38%, salīdzinot ar 27% vīriešu.

Visbiežāk lietoti benzodiazepīni (34% no psihotropos medikamentus lietojošiem), antidepresanti (18,3%). 24% no medikamentus lietojošiem to dara regulāri, 22% atzinuši, ka bieži, bet 35% tos lietojuši ekstrēmās dzīves situācijās. Vidējais vecums, kad respondenti sākuši lietot šos medikamentus, ir 36,4 gadi. 90% respondentu, kuri medikamentus lietojuši, to nekad nav darījuši kopā ar alkoholu, šo respondentu īpatsvars sieviešu vidū ir augstāks (94%), salīdzinot ar vīriešiem (82%).

4.25.attēls. Konkrētu medikamentu grupu lietošana saistībā ar dzimumu (no visiem respondentiem)

Procenti atspoguļoti kumulatīvi, t.i., augstākās vērtības ietver sevī zemākās.

No šos medikamentus lietojušiem 54% to darījuši pēdējā gada laikā (neseni lietotāji), te populārākie medikamenti bijuši benzodiazepīni (lietojuši 35% no medikamentu lietotājiem) un antidepresanti (21%).

No šos medikamentus lietojušiem pēdējā gada laikā 87% to darījuši pēc ārsta ieteikuma, 5% pēc savas iniciatīvas, bet 9% gan ar savu, gan ārsta iniciatīvu. Tiesa, atbilde, ka medikamenti lietoti pēc savas iniciatīvas, nenozīmē, ka tie lietoti bez ārsta piekrišanas vai medicīniskas indikācijas.

Lietotāju vidū vērojamas izteiktas dzimumu atšķirības – medikamentus kopumā daudz biežāk lietojušas sievietes. Sieviešu vidū pēdējā gada laikā visbiežāk lietoti benzodiazepīni (2,6%, salīdzinot ar 0,8% vīriešu no visiem respondentiem), bet vienīgā medikamentu grupa, kas vīriešu vidū ir populārāka, ir antipsihotiskie līdzekļi – 0,7%, salīdzinot ar 0,6% sieviešu no visiem respondentiem (skat. 4.25.attēlu).

4.1.13. VAIRĀKU NARKOTIKU LIETOŠANA

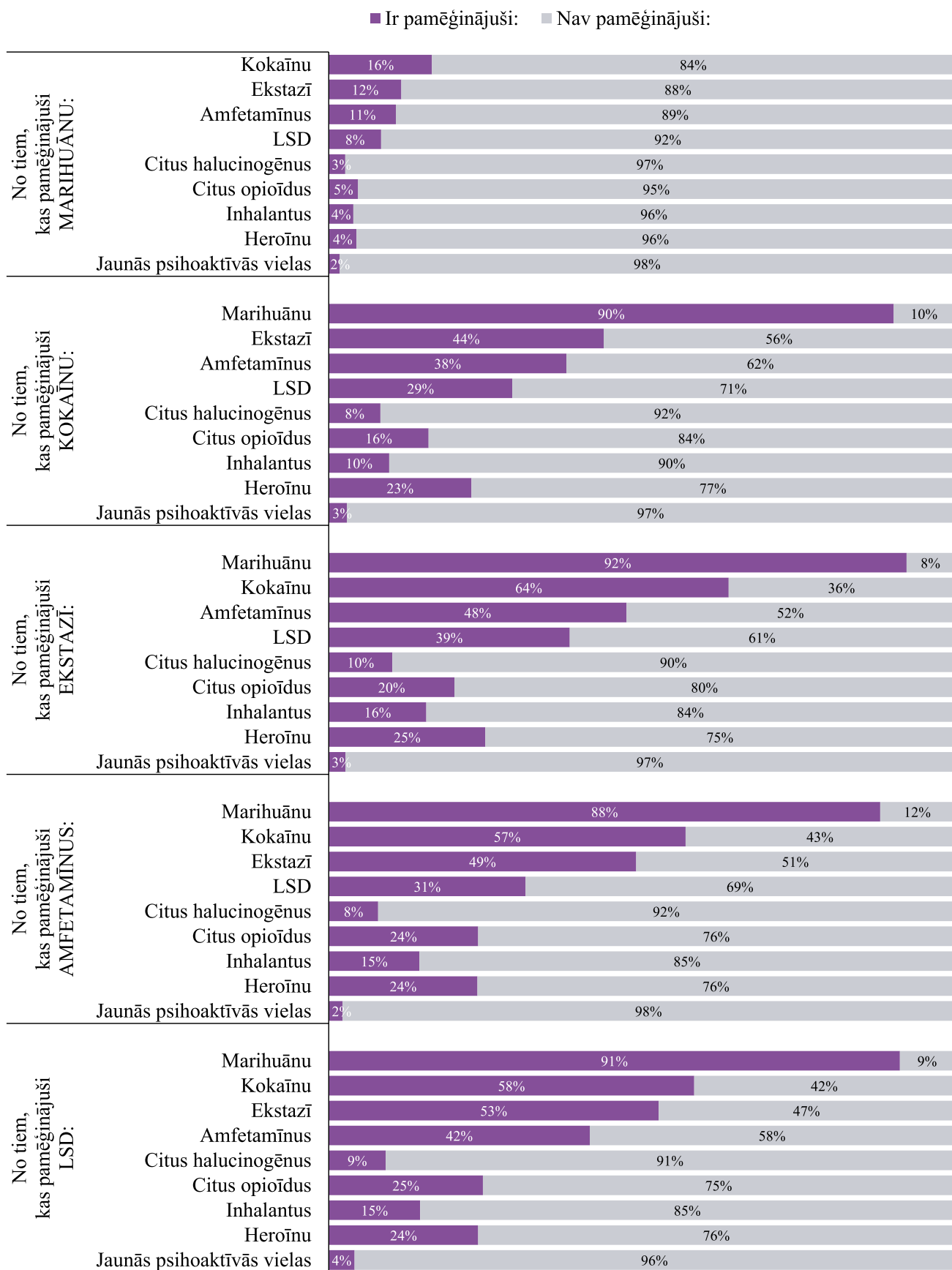
Marihuāna viennozīmīgi ir narkotiskā viela, kuras pamēģināšana biežāk nekā citu vielu pamēģināšana noved pie citu narkotiku lietošanas. 88-92% kokaīna, ekstazī, amfetamīnu, heroīnu un LSD pamēģinātāju atzīmē, ka lietojuši arī marihuānu (skat. 4.26.attēlu).

Otras populārākās narkotikas – kokaīna – pamēģinātāji 57-64% gadījumu pamēģinājuši arī amfetamīnu, LSD un ekstazī. Savukārt marihuānas pamēģinātāju vidū ir zemāks īpatsvars citu narkotisko vielu pamēģinātāju, no tām populārākais ir kokaīns (16%), ekstazī (12%) un amfetamīni (11%), norādot uz marihuānu kā iespējamo sākuma punktu citu narkotisko vielu pamēģināšanai.

No mazāk populārajām vielām atsevišķi izdalāmi inhalanti un citi halucinogēni (skat. 4.26.attēlu), to pamēģinātāji retāk nekā citu narkotisko vielu pamēģinātāji lietojuši pārējās narkotiskās vielas.

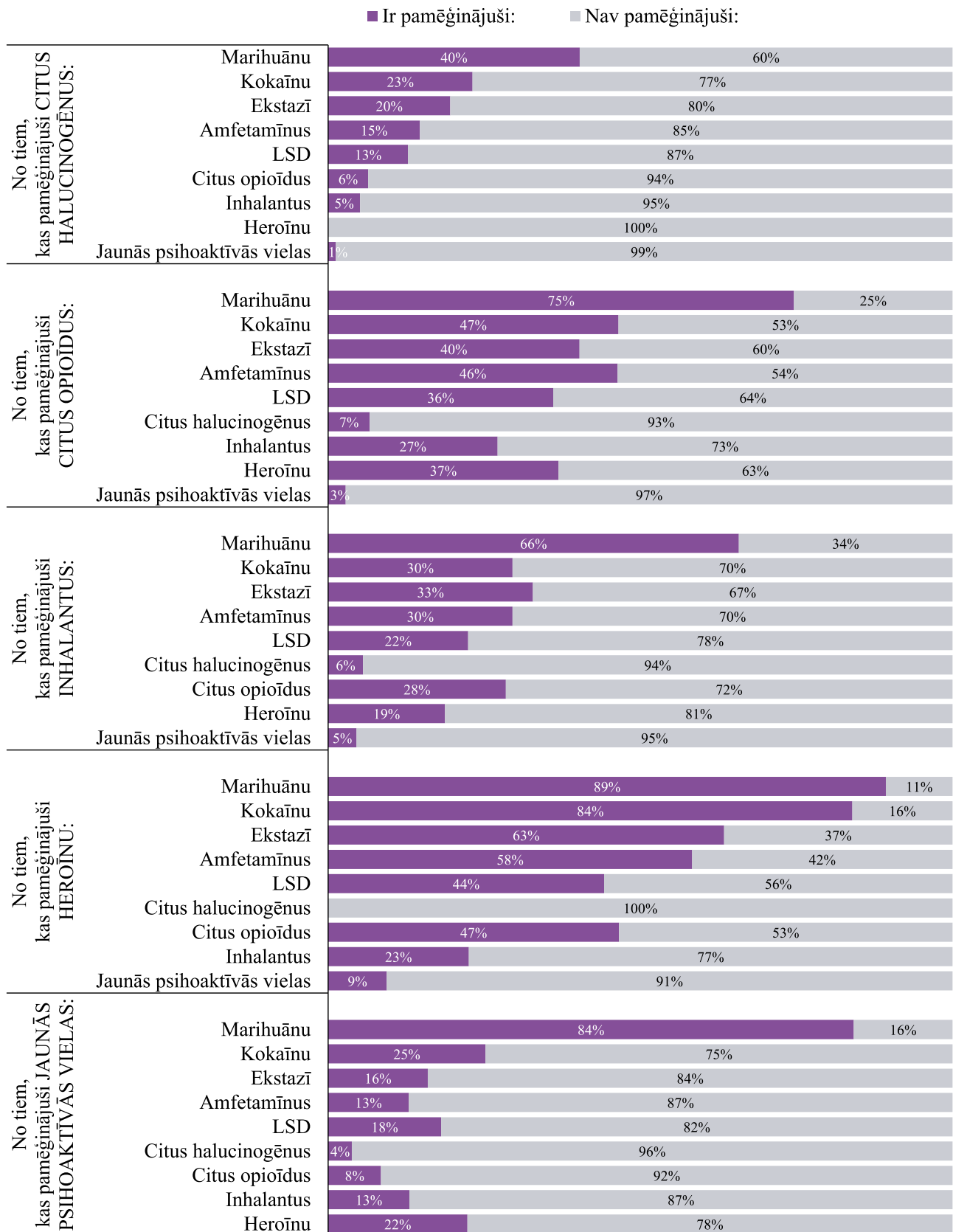

4.26.attēls. Nelegālo narkotisko vielu lietošanas saistība – kāds īpatsvars no tiem, kas pamēģinājuši vienu narkotisko vielu, pamēģinājuši pārējās

4.26.attēls (turpinājums). Nelegālo narkotisko vielu lietošanas saistība – kāds īpatsvars no tiem, kas pamēģinājuši vienu narkotisko vielu, pamēģinājuši pārējās

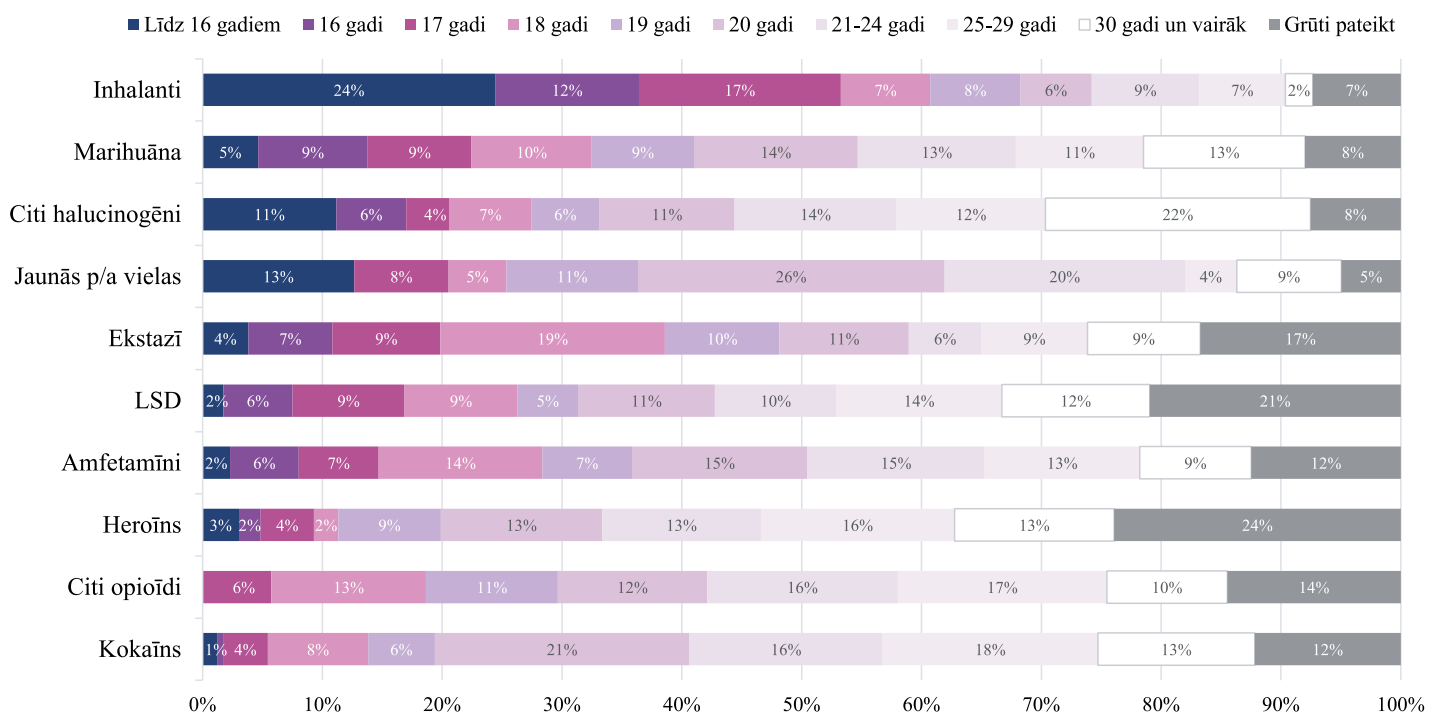

4.2. NARKOTIKU PAMĒĢINĀŠANAS VECUMS

Inhalanti ir vielas, kuras apreibināšanās nolūkos jaunieši pamēģinājuši vidēji visagrāk – vidēji 18,09 gadu vecumā. Vidējais vecums, kad izmēģināts ekstazī, ir 20,52 gadi, kas arī ir ievērojami zemāks nekā citām narkotiskajām vielām. Vidējais vecums, kad marihuāna vai hašišs tiek lietots pirmo reizi, ir 22,16 gadi (ja vīriešiem pirmā lietošanas reize ir vidēji 22,61 gada vecumā, tad sievietēm vidēji agrāk – 20,96 gados). Kokaīna lietošana sāka vēlākā vecumā, salīdzinot ar iepriekš aplūkotajām narkotikām – vidēji 23,1 gadu vecumā. Arī te vērojama līdzīga tendence, ka sievietes vidēji agrāk pamēģinājušas kokaīnu (21,1 gads), salīdzinot ar vīriešiem (23,95 gadi). Vidējais vecums LSD pamēģināšanai ir 22,26 gadi, turklāt dati neuzrāda būtiskas atšķirības starp sieviešu un vīriešu atbildēm. Citu halucinogēnu pamēģināšanas vidējais vecums ir augstāks nekā ekstazī vai marihuānai – 22,8 gadi. Vīrieši to darījuši vidēji agrāk – 20,55 gadu vecumā, bet sievietes – vidēji 30,97 gados.

4.27.attēls. Narkotiku pirmreizējas pamēģināšanas vecums no tiem, kas tās pamēģinājuši

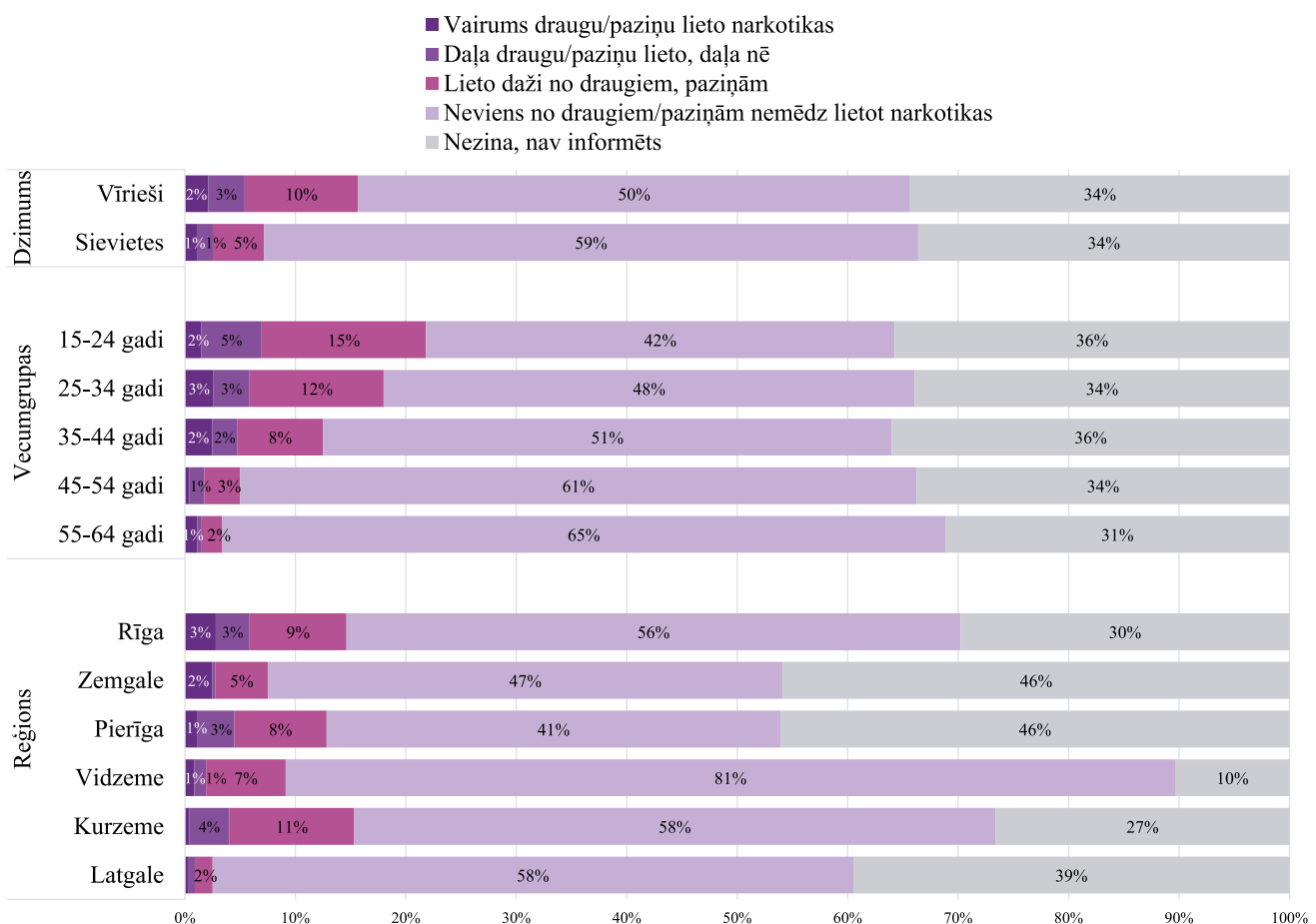

4.3. NARKOTIKU PIEEJAMĪBA

Kopumā tikai 2% respondentu uzskata, ka vairums viņu draugu/paziņu lieto narkotikas. Vēl 2% uzskata, ka daļa draugu/paziņu lieto, daļa nē, bet 7% doma, ka tās lieto daži no draugiem, paziņām. Savukārt 55% norāda, ka neviens no draugiem/paziņām nemēdz lietot narkotikas. Tiesa, trešdaļa (34%) respondentu nevar atbildēt uz šo jautājumu. Sievietes biežāk nekā vīrieši (59% pret 50%) ir pārliecinātas, ka viņu draugu un paziņu lokā narkotikas netiek lietotas, savukārt vīrieši biežāk nekā sievietes (10% pret 5%) pieļauj, ka tās lieto daži no draugiem, paziņām (skat. 4.28.attēlu). Līdzīga sakarība vērojama arī attiecībā uz vecumu – ar katru jaunāko vecumu grupu samazinās to respondentu īpatsvars, kuri ir pārliecināti, ka draugu un paziņu vidū narkotikas netiek lietotas (sasniežot tikai 42% 15-24 gadu vecuma grupā), bet palielinās to respondentu īpatsvars, kuri pieļauj narkotiku lietošanu dažu draugu un paziņu vidū.

Reģionālā griezumā vislielākais īpatsvars respondentu, kas ir pārliecināti, ka draugi un paziņas narkotikas nelieto, ir Vidzemē (82%), bet vismazākais Pierīgā (41%). Tiesa, atšķirības vērtējumā būtiski ietekmē "grūti pateikt" atbilžu īpatsvars – tādu ir 46% Pierīgā un tikai 10% Vidzemē.

4.28. attēls. Cik liela daļa respondentu draugu/ paziņu lieto narkotikas – saistībā ar dzimumu, vecumu un reģionu

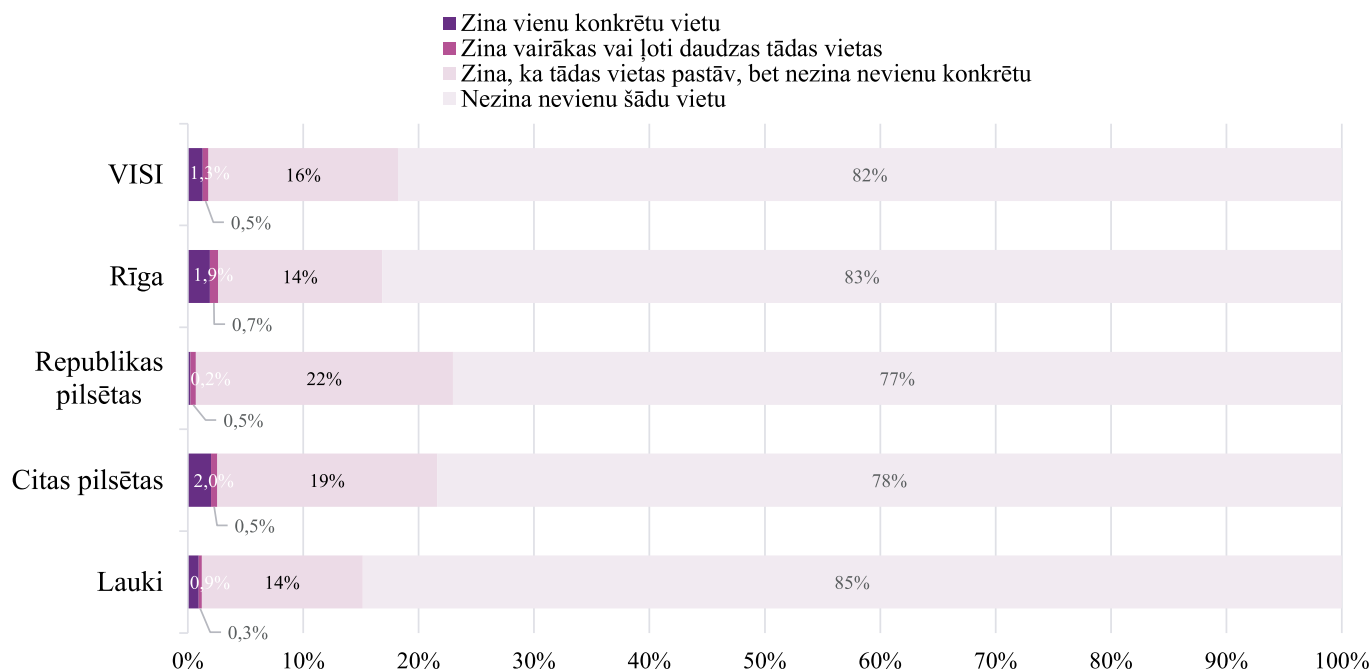

Šobrīd 1,3% respondentu norāda, ka zina vienu konkrētu vietu, bet 0,5% pat vairākas vietas (kopā tātad 1,8%) savas dzīvesvietas tuvumā, kur var iegādāties narkotikas. Šādu respondentu 2015. gadā bija 5%. Vēl 16,4% respondentu atbildējuši, ka zina, ka šādas vietas pastāv, bet 81,8% – ka

nezina nevienu šādu tirdzniecības vai izplatīšanas vietu. 2015.gadā šādas vietas nezināja 62% respondentu. Biežāk nekā vidēji šādas vietas ir zināmas Rīgā un mazākajās pilsētās, kur vienu vai vairākas konkrētas vietas zina attiecīgi 2,6% un 2,5% respondentu.

4.29.attēls. Informētība par narkotiku tirdzniecības/izplatīšanas vietām saistībā ar dzīvesvietas tipu

Kopumā 23% respondentu atzīst, ka kāds jebkad viņiem ir piedāvājis pamēģināt narkotiskās vielas. Šāda pieredze biežāk bijusi vīriešiem (30%), salīdzinoši ar sievietēm (16%) (skat. 4.30.attēlu). Biežāk narkotikas piedāvātas 25-34 gadu veciem iedzīvotājiem (35%).

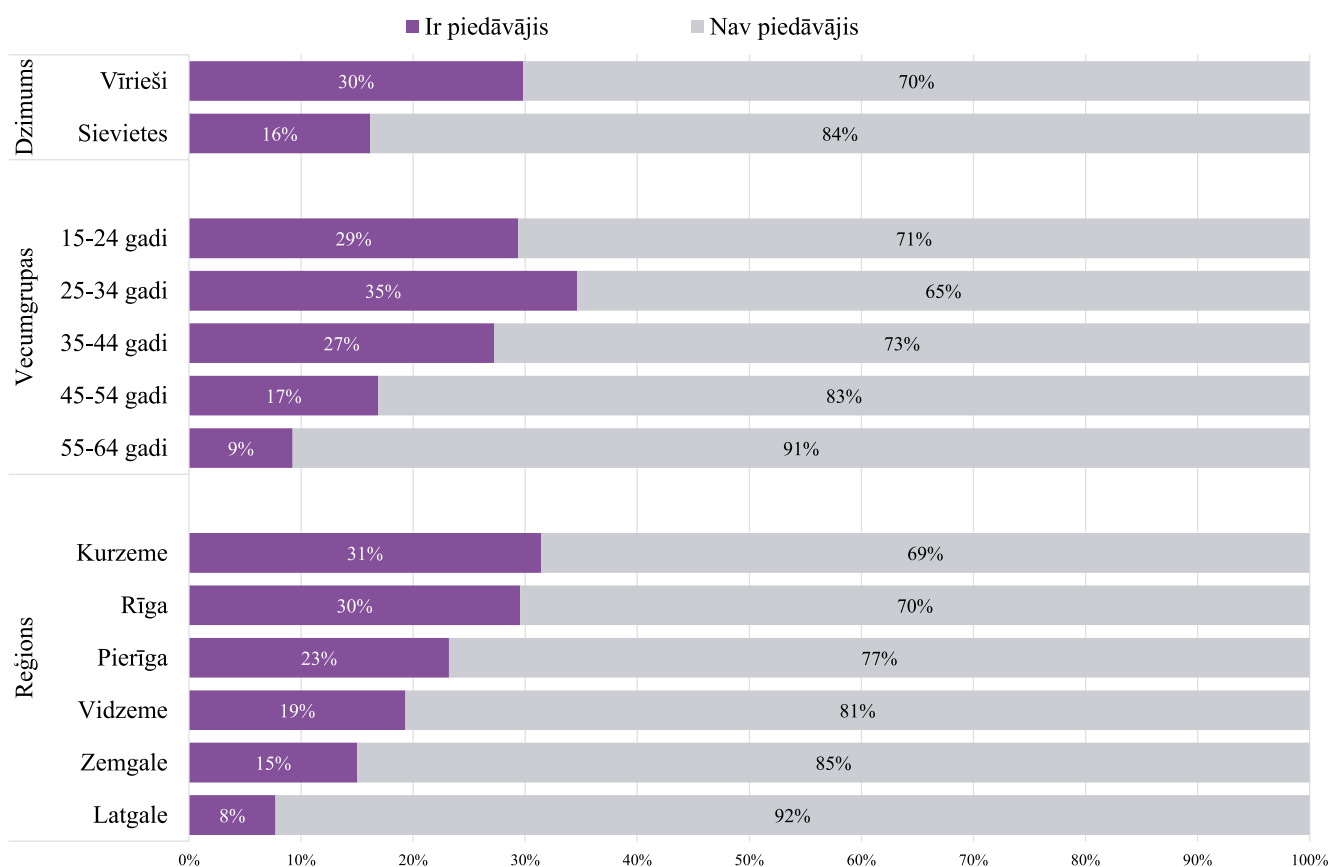
Reģionāli biežāk narkotiskās vielas piedāvātas Rīgā (30%) un Kurzemes reģionā (31%). Kurzemē narkotikas biežāk piedāvātas Ventspilī, kur to atzīst 48% respondentu. Savukārt retāk tās piedāvātas Latgalē, kur šo faktu atzīst 8% respondentu.

Neatkarīgi no narkotiku tirdzniecības vietu izplatības, iespēju iegūt dažādas narkotiskās vielas 24 stundu laikā iedzīvotāji vērtē atšķirīgi (skat. 4.31.attēlu).

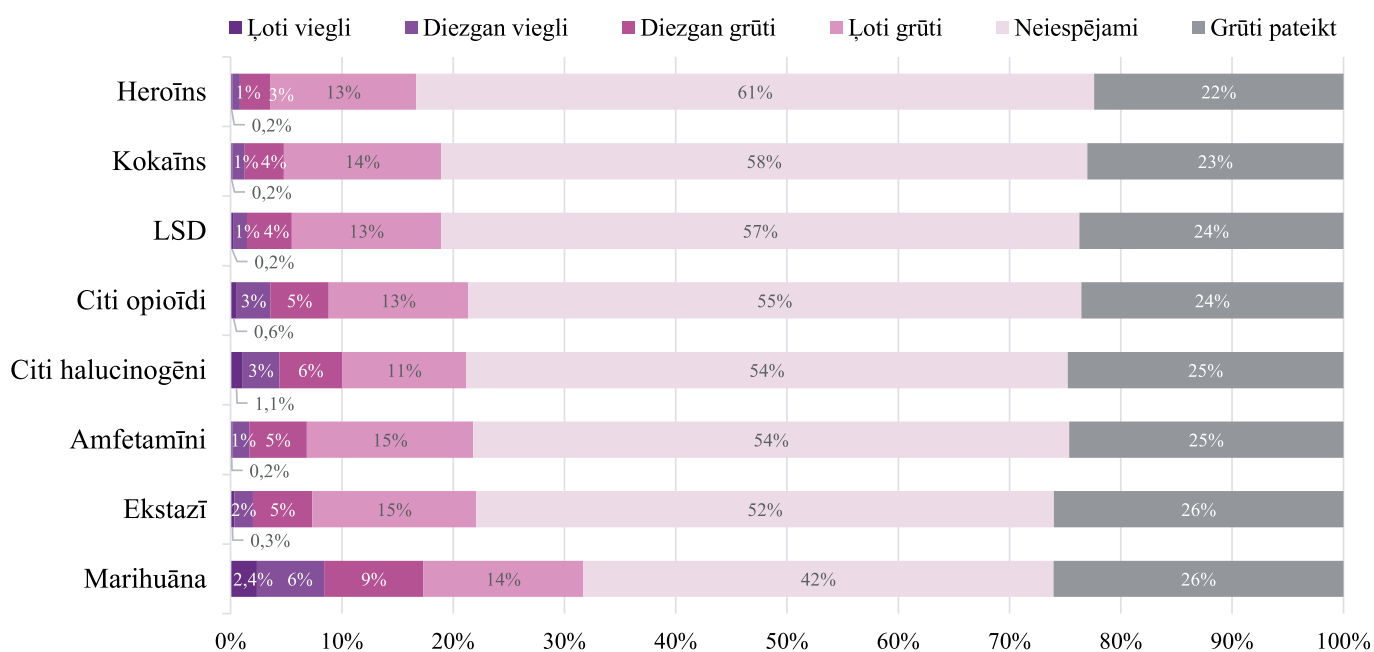
Par visgrūtāk iegūstamajām narkotikām tiek atzīts heroīns – tikai 0,7% respondentu to atzīst par ļoti viegli vai diezgan viegli iegūstamu, bet par neiegūstamu vai ļoti grūti iegūstamu – 74% aptaujāto (61% 2015.gadā). Savukārt par visvieglāk iegūstamo narkotisko vielu tiek atzīta marihuāna – to ļoti viegli vai diezgan viegli diennakts laikā varētu iegādāties 8,5% iedzīvotāju (16% 2015.gadā). Halucinogēnus varētu iegūt 4,4%, bet opioīdus un opiātus – 3,6%.

4.30.attēls. Vai kāds ir piedāvājis pamēģināt narkotiskās vielas – saistībā ar dzimumu, vecumu un reģionu

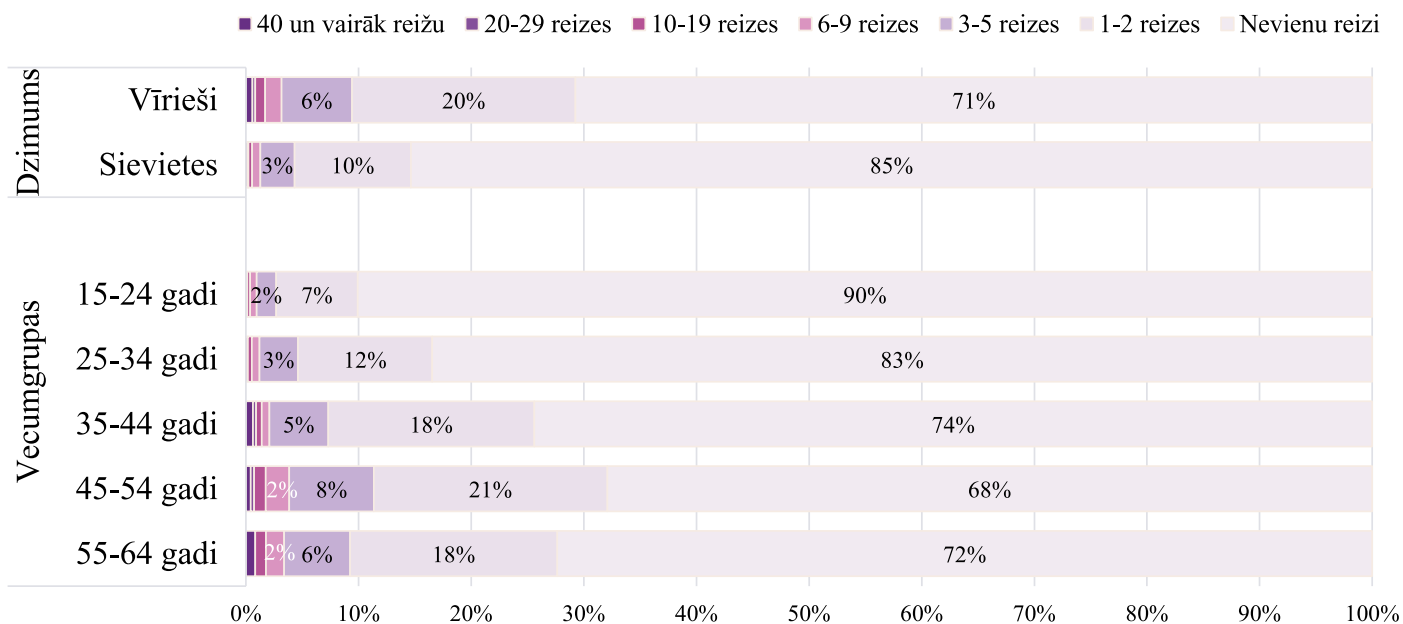
4.31.attēls. Dažādu narkotiku iegūšanas sarežģītība 24 stundu laikā

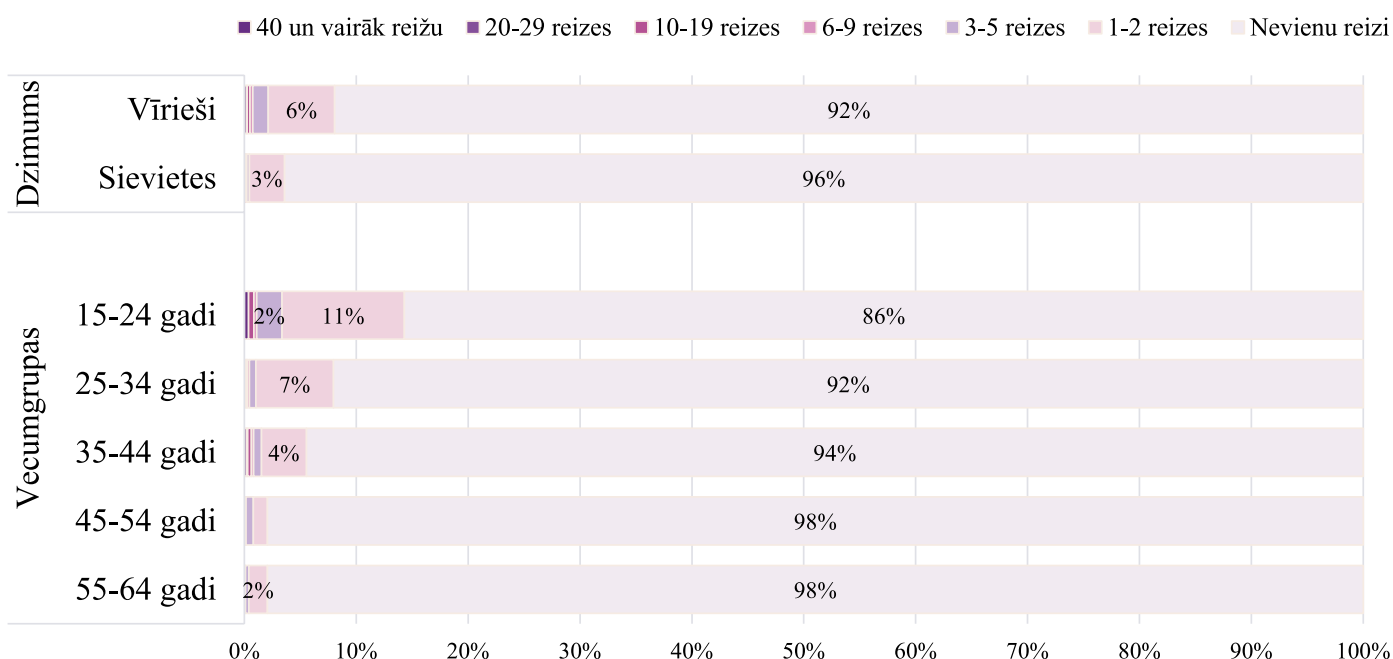

Par marihuānas salīdzinoši vieglu pieejamību liecina arī piedāvājums – 22% visu respondentu atzīst, ka viņiem vismaz reizi marihuāna piedāvāta par velti, biežāk gan 1-2 reizes (15%). Ievērojami biežāk uz to, ka marihuāna viņiem ir tikusi piedāvāta, norādījuši vīrieši (29%), salīdzinot ar sievietēm (15%), kā arī jaunāka gadagājuma respondenti (skat. 4.32.attēlu). 6% respondentu atzīst, ka marihuāna par velti piedāvāta pēdējā gada laikā – 8% vīriešu un 4% sieviešu (skat. 4.33.attēlu).

4.32.attēls. Cik reizu dzīves laikā par velti ir piedāvāta marihuāna – saistībā ar dzimumu un vecumu

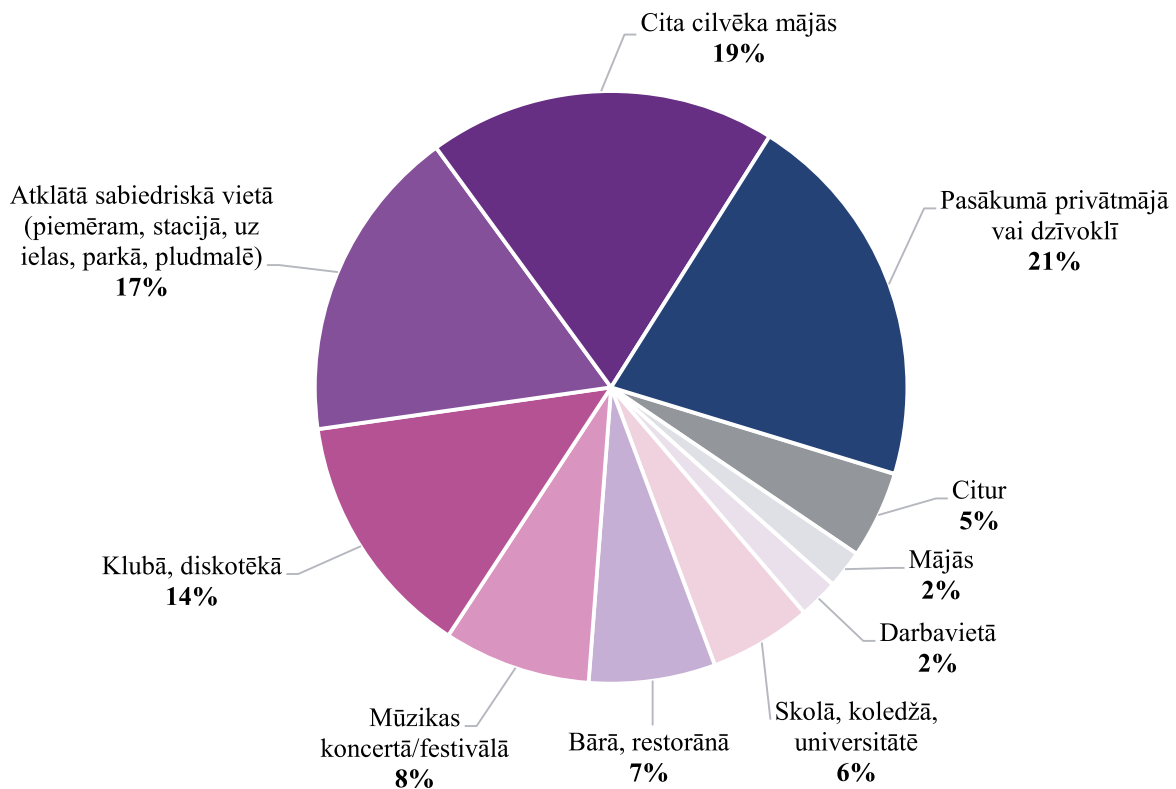

4.33.attēls. Cik reizu pēdējo 12 mēnešu laikā par velti ir piedāvāta marihuāna – saistībā ar dzimumu un vecumu

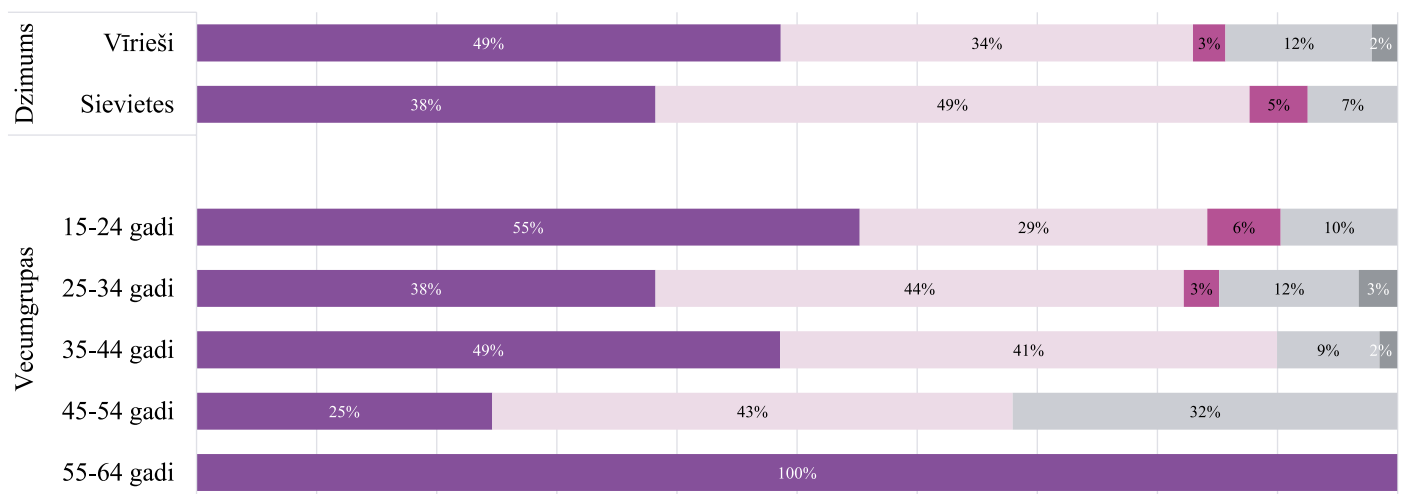

4.34.attēls. Kur pēdējoreiz piedāvāta marihuāna vai haiššs tiem, kam tā piedāvāta pēdējo 12 mēnešu laikā

4.35.attēls. Kur pēdējoreiz iegūta marihuāna pēdējo 12 mēnešu laikā – saistībā ar dzimumu un vecumu (no tiem, kas to lietojuši pēdējo 12 mēnešu laikā)

- Privātā teritorijā
- Atklātā sabiedriskā vietā
- Darbavietā, skolā, universitātē
- Bārā, restorānā, klubā, diskotēkā, mūzikas koncertā/festivālā
- Citur / nav atbildes

Jautāti par piedāvājumu marihuānu nopirkt, 13% respondentu atzīst, ka tādus saņēmuši. 5% šādu piedāvājumu saņēmuši pēdējā gada laikā. Arī te vērojamas tādas pašas tendences dažādās dzimumu un vecumu grupās kā gadījumā ar marihuānas piedāvāšanu par velti.

Visbiežāk marihuāna pēdējā gada laikā piedāvāta privātās telpās. 21% gadījumu tā pēdējoreiz tikusi piedāvāta pasākumā privātmājā vai dzīvoklī, 19% cita cilvēka mājās, 17% atklātā sabiedriskā vietā (piemēram, stacijā, uz ielas, parkā, pludmalē), bet 14% klubā, diskotēkā (skat. 4.34.attēlu).

Redzams, ka Latvijā marihuānas izplatīšanā dominē privāta telpa. Arī, jautāti par pēdējo vietu, kur marihuāna iegūta, 48% respondentu, kas marihuānu pēdējo 12 mēnešu laikā lietojuši, atzīst, ka tā bijusi privāta telpa (skat. 4.35.attēlu). 38% atzīst, ka tā bijusi atklāta sabiedriskā vieta. Te gan redzamas dzimumu atšķirības – 49% vīriešu un 38% sieviešu marihuānu ieguvuši privātā teritorijā, savukārt 49% sieviešu un 34% vīriešu – atklātā sabiedriskā vietā. Lielākā daļa (55%) 15-24 gadu jauniešu, kuri pēdējā gada laikā lietojuši marihuānu, to ieguvuši privātā teritorijā.

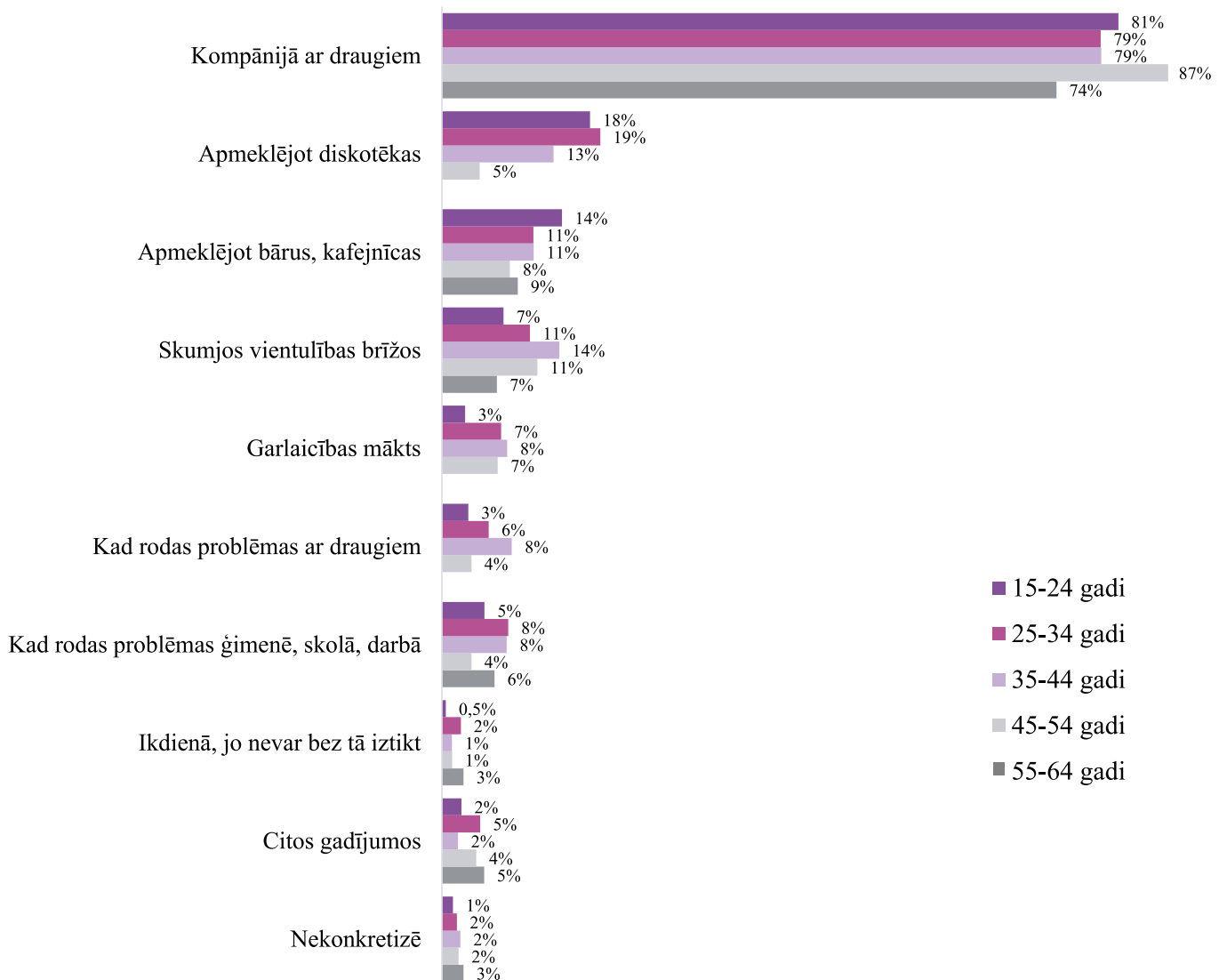
Otra populārākā narkotika – kokaīns – visbiežāk (80%) iegūta atklātā sabiedriskā vietā, taču kokaīnu nesen iegādājušos respondentu skaits ir salīdzinoši zems, lai izdarītu detalizētākus secinājumus.

4.4. NARKOTIKU LIETOŠANA

Jautāti, kādās situācijās un kādos gadījumos respondenti ir pamēģinājuši vai mēdz lietot narkotiskās vielas, izteikti dominē atbilde, ka kompānijā ar draugiem, bet reti – ka vienatnē (skat. 4.36.attēlu). 18-19% narkotiku pamēģinātāju 15-34 gadu vecumā to darījuši diskotēkās, 11% - 14% bāros vai kafējnīcās. Mentāla rakstura problēmas nav izteikts iemesls narkotiku lietošanai.

4.36.attēls. Situācijas, kad respondenti pamēģinājuši vai mēdz lietot narkotiskās vielas – saistībā ar vecumu (no tiem, kas to lietojuši vai pamēģinājuši narkotiskās vielas)

Raugoties uz narkotiku pamēģināšanas vai lietošanas iemesliem dzimumu griezumā, konstatējams, ka sievietes tomēr biežāk nekā vīrieši narkotiku lietošanu saista ar mentālas dabas problēmām – problēmām ar draugiem, problēmām skolā un ģimenē (skat. 4.37.attēlu).

4.37.attēls. Situācijas, kad respondenti pamēģinājuši vai mēdz lietot narkotiskās vielas – saistībā ar dzimumu (no tiem, kas to lietojuši vai pamēģinājuši narkotiskās vielas)

4.5. MARIHUĀNAS PROBLEMĀTISKAS LIETOŠANAS RISKS IEDZĪVOTĀJU VIDŪ

Lai noskaidrotu biežāk pamēģinātās narkotikas – marihuānas potenciāli kaitīgos lietošanas paradumus, izmantots CAST (*The Cannabis Abuse Screening Test*) tests. Tests sastāv no 6 jautājumiem, kuriem tiek mērīts izplatības biežums. Tas skar marihuānas smēķēšanas paradumus pēdējā gada laikā:

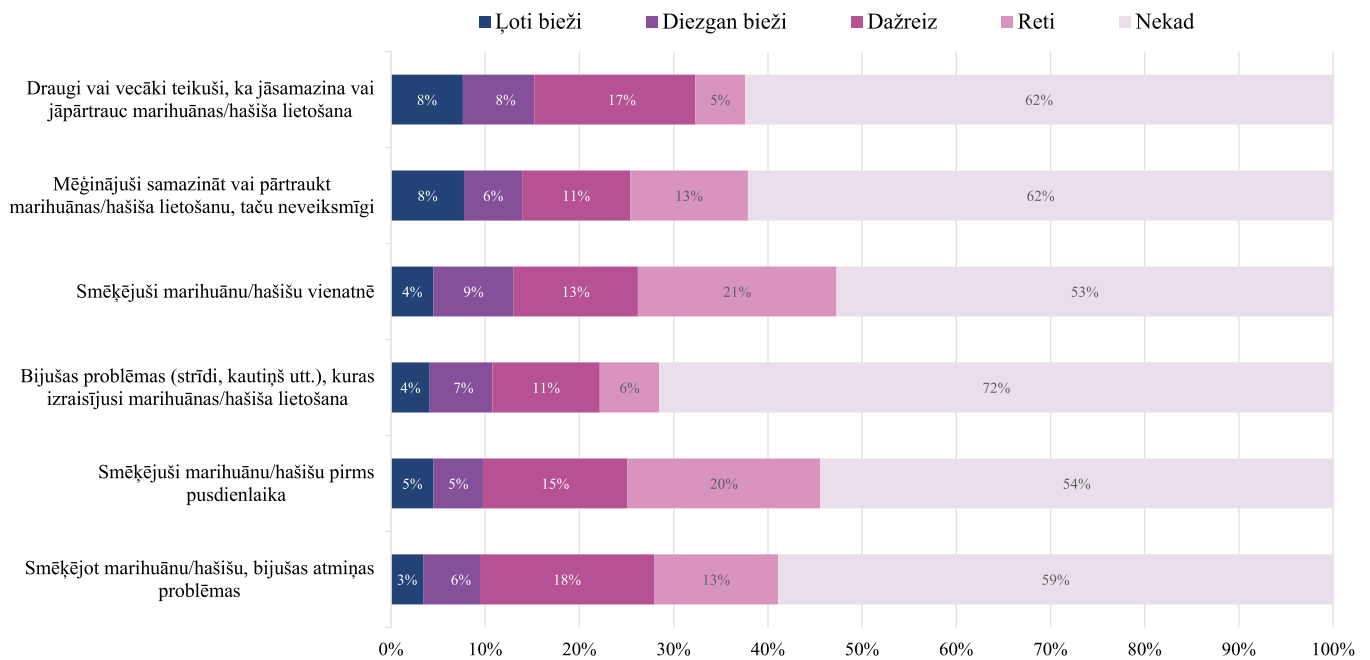
- smēķēšanu pirms pusdienlaika, vienatnē;
- piedzīvotās problēmas – atmiņas zudumu vai strīdus, kautiņu, nelaimes gadījumus;
- ieteikumus pārtraukt lietošanu un mēģinājumus lietošanu izbeigt.

Atbilstoši CAST metodoloģijai, katram kritērijam, vadoties no biežuma, tiek piešķirta vērtība 0-4 punktu apjomā (Legleye et al. 2007). Saņemtās atbildes atspoguļotas 4.38.attēlā.

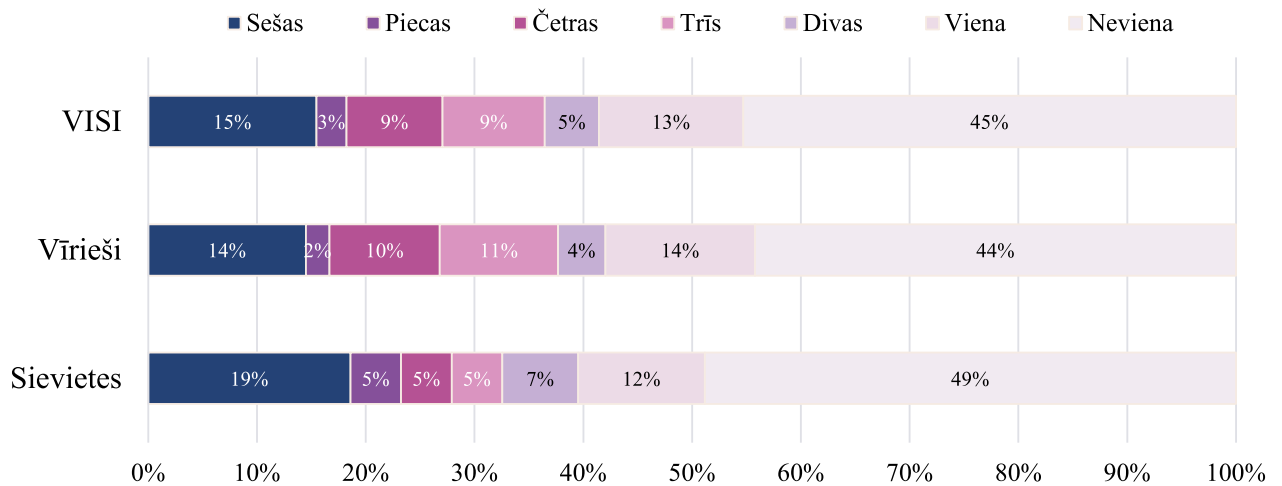
Ja skata problēmu skaita sadalījumu (skat 4.39.attēlu), redzams, ka vislielāko grupu veido tie marihuānas lietotāji, kuriem saistībā ar marihuānas lietošanu pēdējā gada laikā nav konstatētas nekādas problēmas — 45%. Otra lielākā grupa (13%) ir tie, kuriem piemīt viena problemātiskas marihuānas lietošanas pazīme. 5% ir divas šādas pazīmes, 9% — trīs, un 12% — četras vai piecas šādas pazīmes. Visas sešas problemātiskas marihuānas lietošanas pazīmes raksturīgas 15% marihuānas lietotāju.

4.38.attēls. CAST testa jautājumu biežumu (no marihuānas lietotājiem)

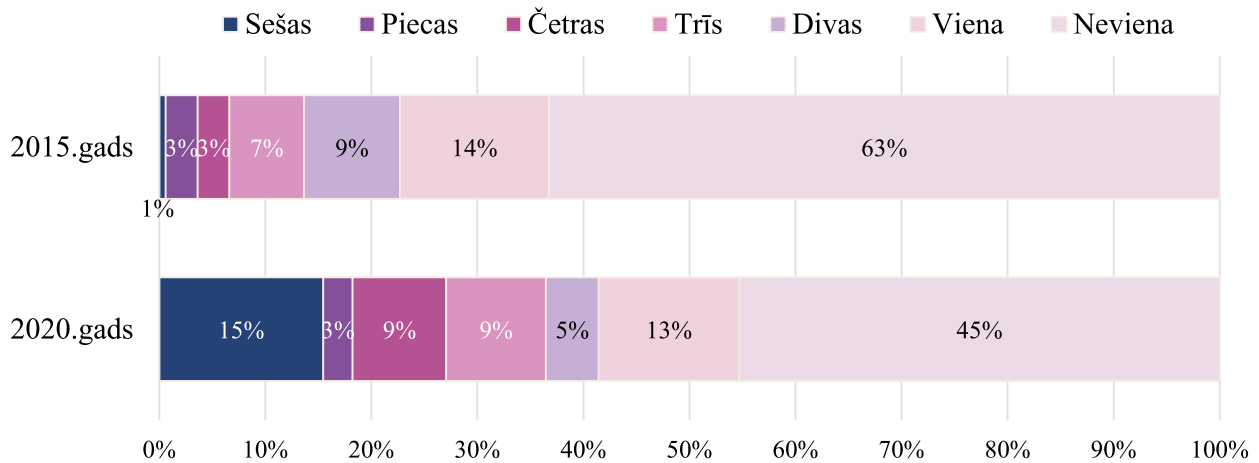
4.39.attēls. CAST testa jautājumu punktu (problēmu) summa dzimumu griezumā

Ja salīdzina šos rezultātus ar tiem, kas iegūti 2015.gadā (skatīt 4.40.attēlu), konstatējam ievērojamu pieaugumu pirms 5 gadiem tikai 1% norādīja uz visām sešām problemātiskas lietošanas pazīmēm, kamēr 63% marihuānas lietotāju bija tādi, kas neatzina atbilstību nevienai no pazīmēm. Un, vērtējot pazīmes individuāli, pieaugums konstatējams visām.

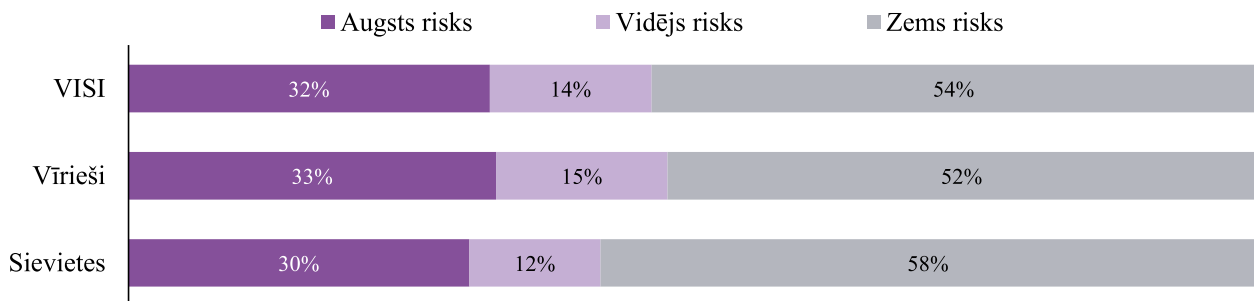

4.40.attēls. CAST testa jautājumu punktu (problēmu) summa, salīdzinot ar 2015.gada rezultātiem

Interpretējot skalu pēc CAST metodoloģijas, konstatējams, ka augsts problemātiskas lietošanas risks šobrīd ir **32% marihuānas lietotāju pēdējā gada laikā**, bet vēl 14% šis risks ir vidējs (skat. 4.41. attēlu).

4.41.attēls. Problemātiskas marihuānas lietošanas risks (CAST testa rezultāts)

Pārrēķinot augsta riska īpatsvaru uz visiem respondentiem, tas varētu skart 1,3% no 15-64 gadu veciem Latvijas iedzīvotājiem, bet 15-24 gadu vecumu grupā tie varētu būt 1,5%. Augstāks īpatsvars būtu 25-34 gadu vecuma grupā – 3,0%. Vidējs risks varētu būt 0,6% visu iedzīvotāju 15-64 gadu vecumā, 15-24 gadu vecuma grupā – 1,5%, bet 25-34 gadu vecuma grupā – 1,0%. Savukārt zems risks attiecināms un 2,1% iedzīvotāju 15-64 gadu vecumā. 15-24 gadu vecuma grupā tie arī būtu 2,1%, bet 25-34 gadu vecuma grupā – 3,6%.

KOPSAVILKUMS

Ja alkohola lietošana COVID-19 pandēmijas laikā uzrāda samazinājumu, tad nelegālu vielu lietošanas paradumi kopumā nav būtiski mainījušies šīs situācijas dēļ. Apsekojums uzrāda nedaudz augstāku neseno lietotāju īpatsvaru, salīdzinot ar 2015.gada aptaujas datiem un būtiski augstāku narkotiku pamēģinājušo respondentu īpatsvaru.

Tāpat kā iepriekšējos gadus Latvijā izplatītākā narkotiskā viela ir marihuāna vai hašišs (15%). Nākamās narkotiskās vielas – kokaīnu, ekstazī, amfetamīnus, LSD un citus halucinogēnus jebkad pamēģinājuši 1,1-2,7% respondentu. Marihuānas pamēģinātāju īpatsvars kopš 2015.gada pētījuma pieaudzis par trešdaļu, pieaugusi arī tās problemātiska lietošana. Kokaīna pamēģinātāju īpatsvars pieaudzis teju uz pusi, bet sarucis ir ekstazī, citu opioīdu un inhalantu pamēģināšanas īpatsvars. Neseno lietotāju vidū gan tik būtiskas pārmaiņas nav konstatējamas, izņemot kokaīna lietošanu, kur būtiski audzis neseno un pašreizējo lietotāju īpatsvars. Kokaīna un amfetamīnu neseno lietotāju īpatsvars 15-34 gadu vecuma grupā ir jau sasniedzis vidējo ES līmeni.

Vīrieši un jaunāka gadagājuma respondenti nelegālās narkotiskās vielas pamēģinājuši biežāk nekā sievietes un vecāka gadagājuma respondenti. Izņēmums dzimumu ziņā ir kokaīns – tas ir kļuvis populārāks nesennai un pašreizējai lietošanai 15-24 gadu vecuma grupā un vairāk sieviešu vidū. Šajā vecuma grupā starp sievietēm ir arī augstāks amfetamīnu lietotāju īpatsvars, salīdzinot ar šī paša vecuma vīriešiem.

5. PRIEKŠSTATI UN VIEDOKĻI PAR ATKARĪBU IZRAISOŠĀM VIELĀM SABIEDRĪBĀ

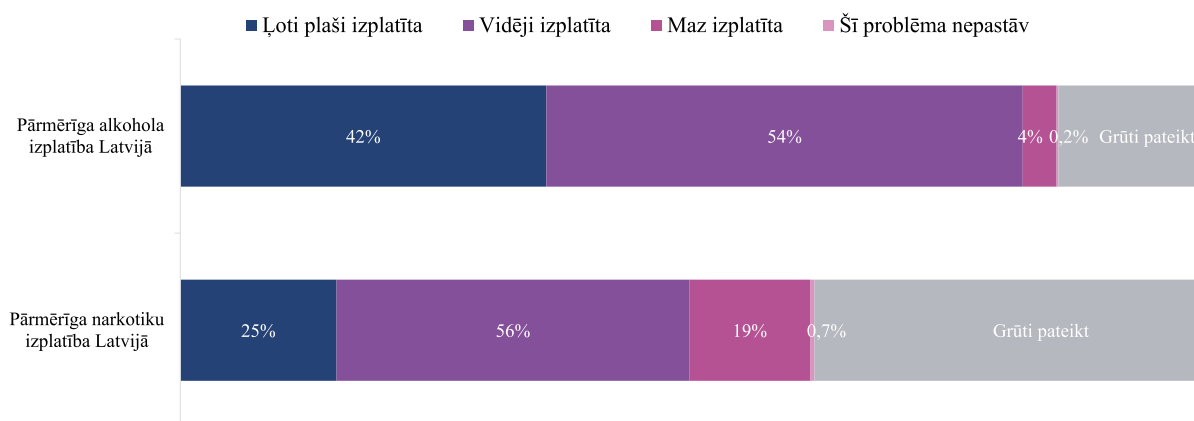
Līdzīgi kā iepriekšējos pētījuma posmos, arī šajā aptaujas instrumentārijā tika iekļauti vairāki mērījumi, kas ļauj analizēt iedzīvotāju vērtējumus un viedokļus par atkarību izraisošo vielu lietošanas problemātiku, tai skaitā atbalstu iespējamām politikas iniciatīvām saistībā ar atkarību izraisošo vielu izplatības ierobežojumu vai kaitējuma mazināšanu.

5.1. ALKOHOLA UN NARKOTIKU LIETOŠANAS IZPLATĪBAS VĒRTĒJUMS

Līdzīgi kā iepriekšējos pētījuma posmos arī šajā respondentiem tika lūgts viedoklis par alkohola un narkotiku lietošanas izplatības apmēru Latvijā.

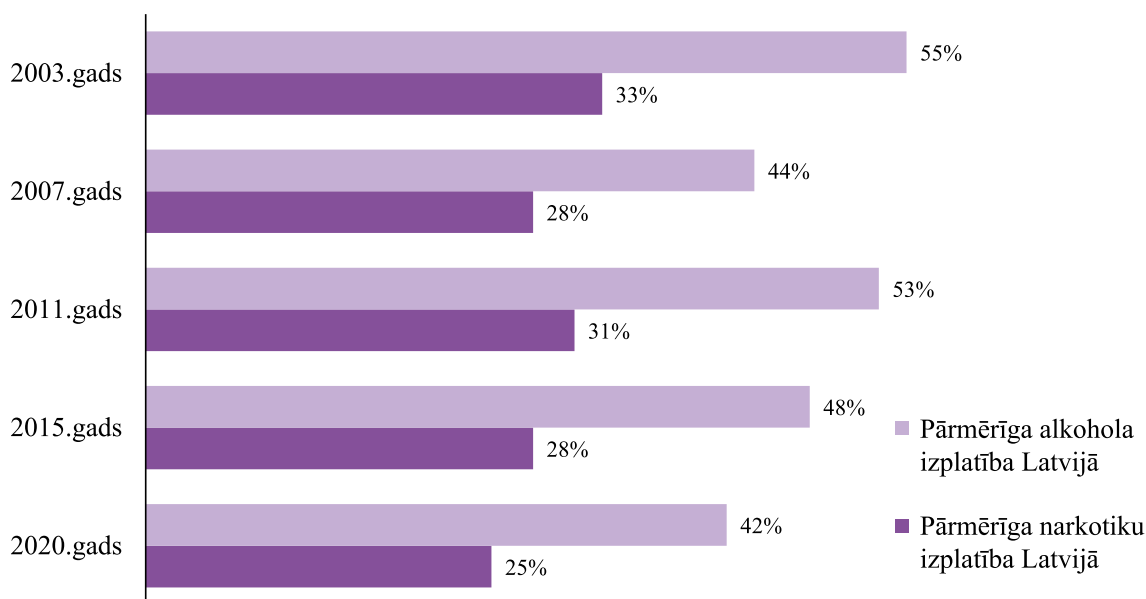
Kopumā 42% aptaujāto, kuriem bija konkrēts viedoklis (respektīvi, neņemot vērā atbildi "grūti pateikt" sniegušos), uzskata, ka **alkohola lietošana** Latvijā ir ļoti plaši izplatīta problēma, bet vēl 54% to vērtē kā vidēji izplatītu. Tikai 4% respondentu uzskata, ka šī problēma ir maz izplatīta. Jāpiebilst, ka 14% respondentu ir bijis grūti situāciju novērtēt un šo respondentu atbilde nav ņemta vērā analizē, lai varētu datus salīdzināt ar iepriekšējos pētījumos gūtajiem rezultātiem (skat. 5.1.attēlu).

5.1.attēls. Alkohola un narkotiku lietošanas problēmas novērtējums valstī⁵

2015.gadā 48% respondentu uzskatīja, ka alkohola lietošana ir plaši izplatīta problēma, kamēr 47% domāja, ka tā ir vidēji izplatīta problēma (skat. 5.2.attēlu). Iepriekšējos pētījuma posmos 2003. un 2011.gadā alkohola lietošanu par plaši izplatītu parādību bija atzinuši attiecīgi 55% un 53% sabiedrības. Līdz ar to varam secināt, ka problēmas nozīmība respondentu skatījumā mazinās ar katru nākamo apsekojumu.

5.2.attēls. Respondentu īpatsvars, kas norāda, ka alkohola un narkotiku lietošanas problēma valstī ir ļoti izplatīta: 2003. – 2020.gada pētījumu salīdzinājums⁶

Jautāti par situāciju savā dzīvesvietā, respondenti bijuši vērtējumā optimistiskāki – 30% no tiem, kam ir konkrēts viedoklis, uzskata, ka viņu dzīvesvietā pārmērīga alkohola lietošanā ir ļoti izplatīta problēma, bet 50% – ka tā ir vidēji izplatīta. 18% respondentu problēmu uzskata par maz izplatītu savā dzīvesvietā, bet 2% uzskata, ka tāda nepastāv. Gan atbildot par situāciju valsts mērogā, gan dzīvesvietā, jauniešiem 15-24 gadu vecumā bijis grūtāk uz šo jautājumu atbildēt – t.i. viņi visbiežāk izvēlējušies atbildi “grūti pateikt”.

2015.gada apsekojumā kopumā aptuveni trešdaļa jeb 32% alkohola izplatību atzinuši par plašu parādību dzīvesvietā, bet 46% norādījuši, ka tā viņu dzīvesvietā ir vidēji izplatīta problēma. Savukārt katrs piektais iedzīvotājs (20%) 2015.gadā uzskatīja, ka alkohola lietošana viņa dzīvesvietā ir maz izplatīta.

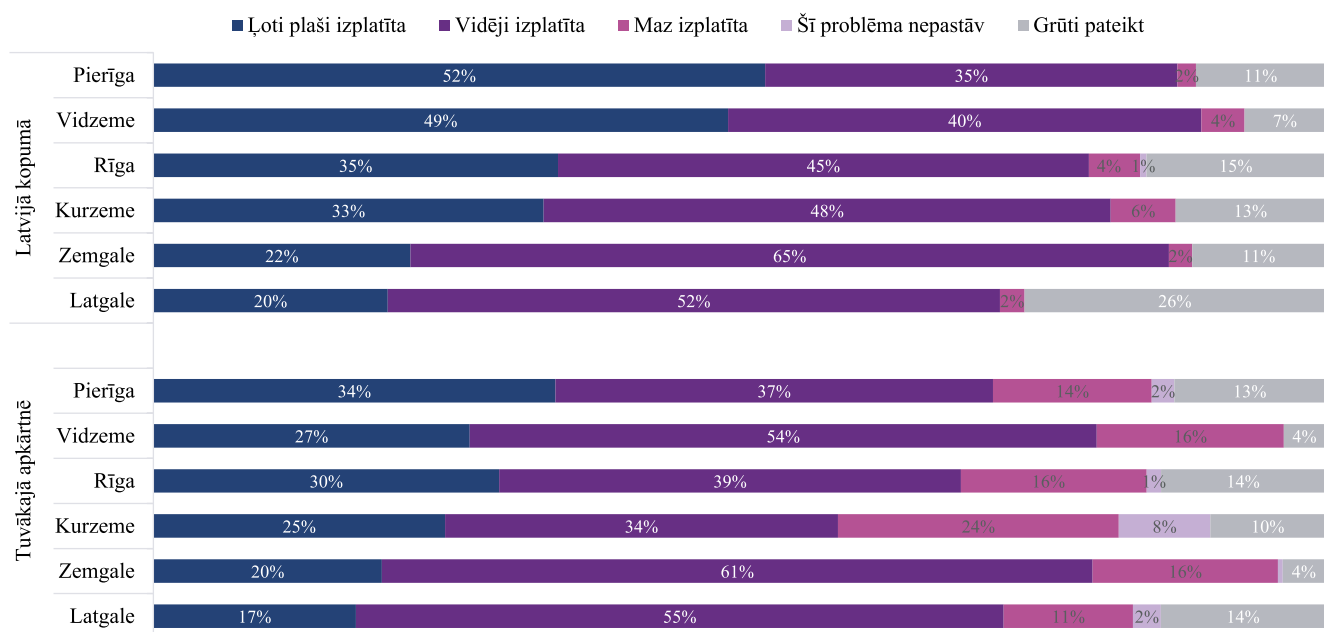
Raugoties reģionāli, Pierīgas un Vidzemes iedzīvotāji biežāk (52% un 49%) nekā citi domā, ka alkohola lietošana Latvijā ir ļoti plaši izplatīta problēma (skat. 5.3.attēlu). Pierīgas respondenti ir līderi vērtējumā, ka viņu dzīvesvietā alkohola lietošanas problēmas ir ļoti izplatītas (34%), kamēr Vidzemes un Zemgales respondenti biežāk pat citiem izvēlējušies apgalvojumu, ka alkohola lietošanas problēmas viņu dzīvesvietā ir vidēji plaši izplatītas, kas, saskaitot kopā ar atbildi “ļoti plaši izplatīta” tomēr dod visaugstāko īpatsvaru reģionālā griezumā – 81%.

Par narkotiku lietošanu Latvijas mērogā ievērojamaī daļai respondentu – vairāk nekā trešajai daļai – ir bijis grūti atbildēt. Teju tikpat liels īpatsvars nav varējuši to pateikt par narkotiku lietošanas izplatību savā dzīvesvietā. Ja alkohola pārmērīgas lietošanu salīdzinoši grūtāk bijis izvērtēt jauniešiem, tad narkotiku lietošanas izplatību bijis grūti izvērtēt 55-64 gadu veciem respondentiem, kur atbildi nav sniegusi teju puse (48%). Ja raugās uz atbilžu īpatsvaru no visa respondentu skaita (respektīvi, neabstrahējoties no “grūti pateikt”), 35% respondentu norādījuši, ka narkotiku lietošanas problēma Latvijā ir vidēji izplatīta, bet 15% – ka tā ir ļoti plaši izplatīta. Vēl 12% uzskata, ka problēma ir maz izplatīta.

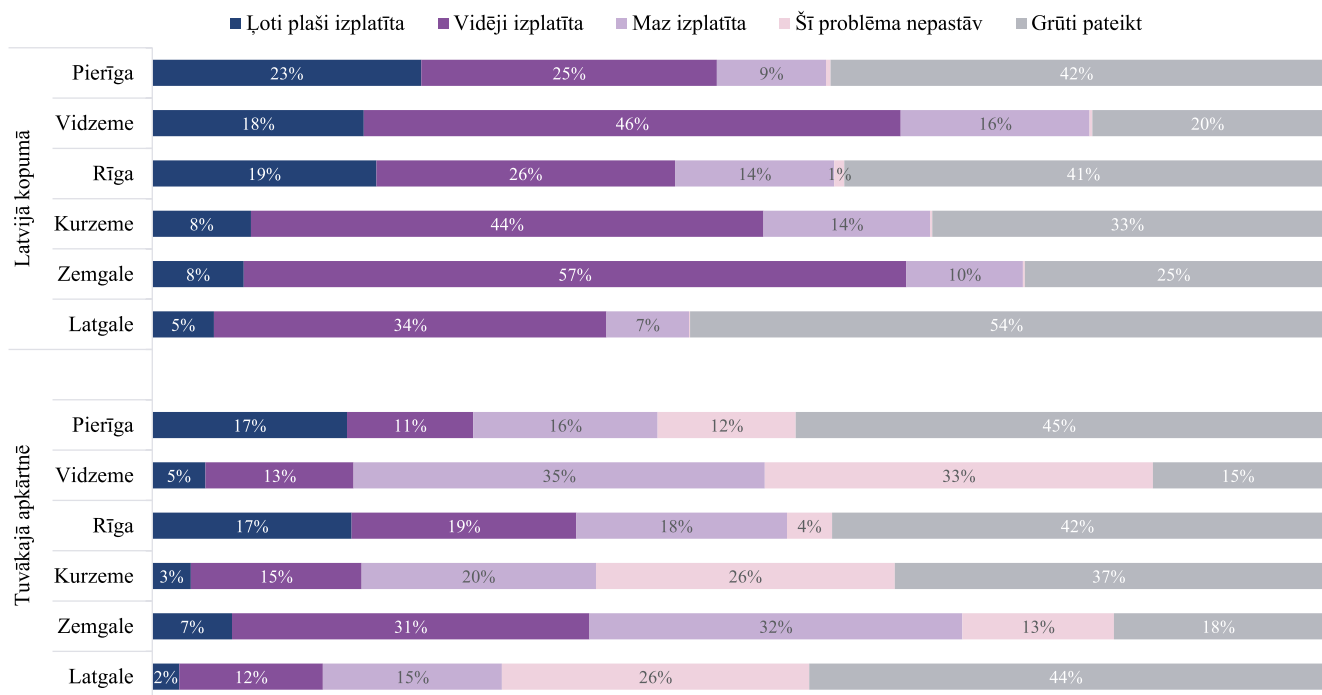
⁶ Procentu aprēķinā nav ņemtas vērā atbildes “Grūti pateikt”

5.3.attēls. Alkohola lietošanas problēmas novērtējums Latvijā kopumā un tuvākajā apkārtņē reģionālā griezumā

5.4.attēls. Narkotiku lietošanas problēmas novērtējums Latvijā kopumā un tuvākajā apkārtņē reģionālā griezumā

Lai salīdzinātu rezultātus ar iepriekšējos gados aprēķinātajiem, kur pētnieki atbildi “grūti pateikt” nav ņēmuši vērā, izmantosim procentuālos rādītājus, kas sniegti 5.1. un 5.2.attēlā. 56% respondentu 2020.gadā uzskatījuši, ka narkotiku lietošanas problēma ir Latvijā vidēji izplatīta, kamēr 2015. gadā tādu bija 48% no tiem, kas sniedza konkrētas atbildes. Attiecīgi par ļoti plaši izplatītu parādību narkotiku lietošana 2020.gadā tika uzskatīta 25% gadījumu, bet 2015.gadā – 28%. Tādējādi varam secināt, ka pieaudzis to respondentu īpatsvars, kas izvēlējušies vidējo atbildi – ka problēma ir vidēji izplatīta.

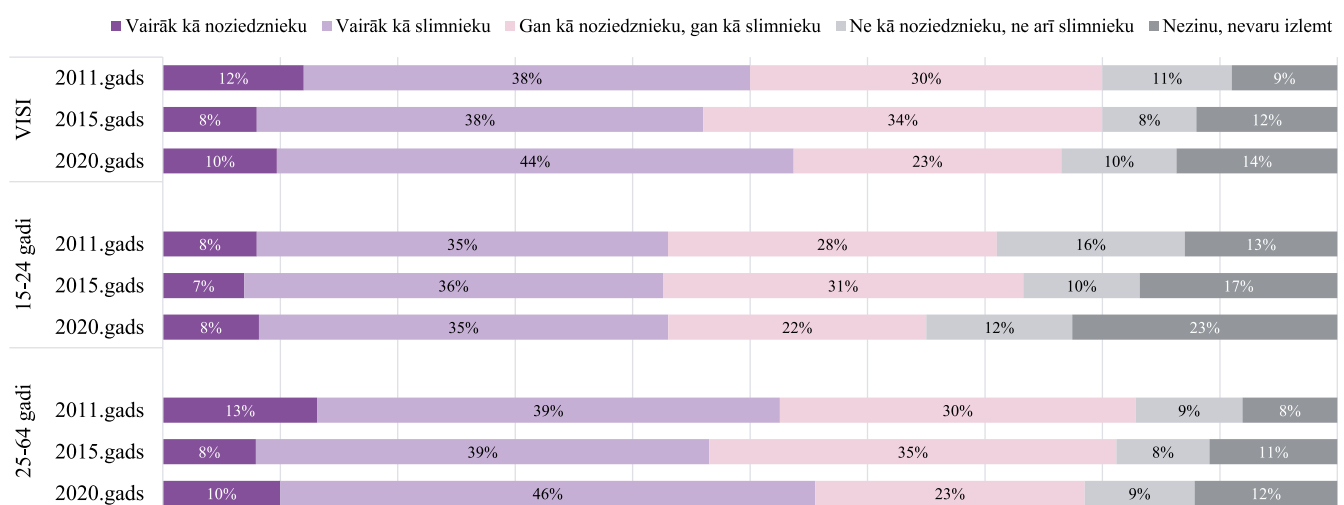
Pievēršoties situācijas novērtējumam dzīvesvietas tuvumā (un neņemot vērā atbildes “grūti pateikt”), varam secināt, ka dzīvesvietai tuvākajā apkārtnē narkotiku lietošana 24% gadījumu vērtēta kā neesoša. 17% respondentu uzskata, ka tā it ļoti plaši izplatīta, 26% – ka vidēji izplatīta, bet 33% – ka maz izplatīta. 2015.gadā uz to, ka problēma dzīvesvietas tuvumā nepastāv, tāpat norādīja 24%, 13% uzskatīja, ka problēma ir plaši izplatīta, 27% – ka vidēji izplatīta, bet 36% – ka maz izplatīta. Tādējādi kopumā izmaiņas vērtējumos ir relatīvi niecīgas.

Raugoties reģionāli, narkotiku lietošanas problēmas dzīvesvietas tuvumā biežāk atzītas Rīgā un Pierīgā – kur 17% no visiem respondentiem tās vērtē kā ļoti plaši izplatītas, bet attiecīgi 19% un 11% kā vidēji izplatītas. Zemākais vērtējums sniegts Latgalē, kur tikai 2% atzinuši problēmu kā ļoti izplatītu, bet 12% – kā vidēji izplatītu. Jāņem vērā, ka gan Rīgā, gan Pierīgā, gan Latgalē bijis ļoti augsts to respondentu īpatsvars, kas konkrētu atbildi sniegt nevarēja – 42-45% izvēlējušies “grūti pateikt” (skat. 5.4.attēlu).

5.2. TOLERANCE PRET ATKARĪBU IZRAISOŠO VIELU LIETOŠANU

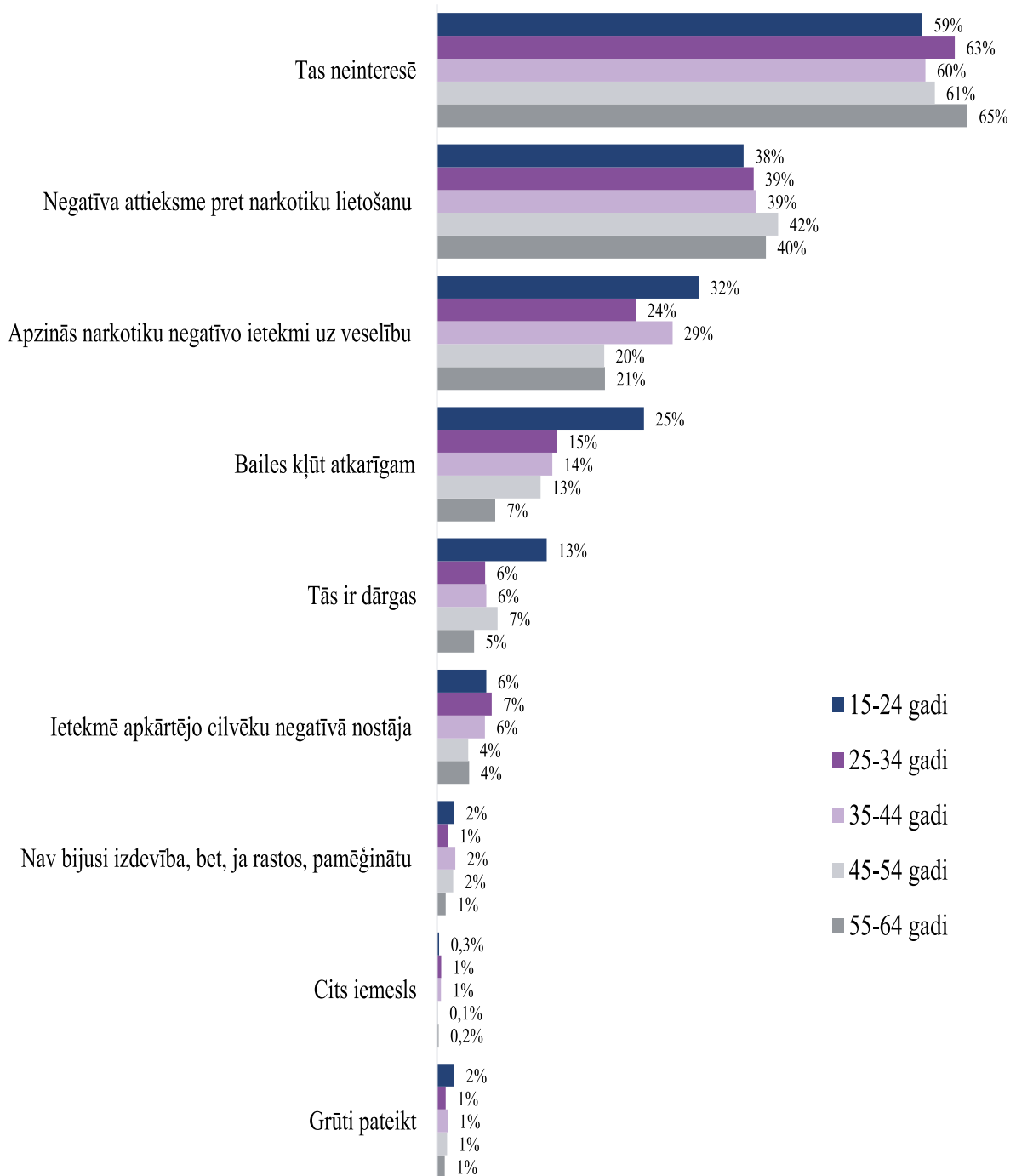
Respondentu viedoklis par narkotiku lietotāju jeb “narkomānu” uztveri sabiedrībā nav būtiski mainījies kopš iepriekšējām aptaujām (skat. 5.5.attēlu). Nedaudz pieaudzis “grūti pateikt atbilžu skaits”, īpaši jaunākajā 15-25 gadu vecuma grupā, sasniedzot 23%. Nedaudz pieaudzis arī to respondentu īpatsvars, kas “narkomānus” skata “vairāk kā slimnieku”.

5.5.attēls. Narkotiku lietotāju uztvere sabiedrībā. “Narkomānu” drīzāk uztver kā...

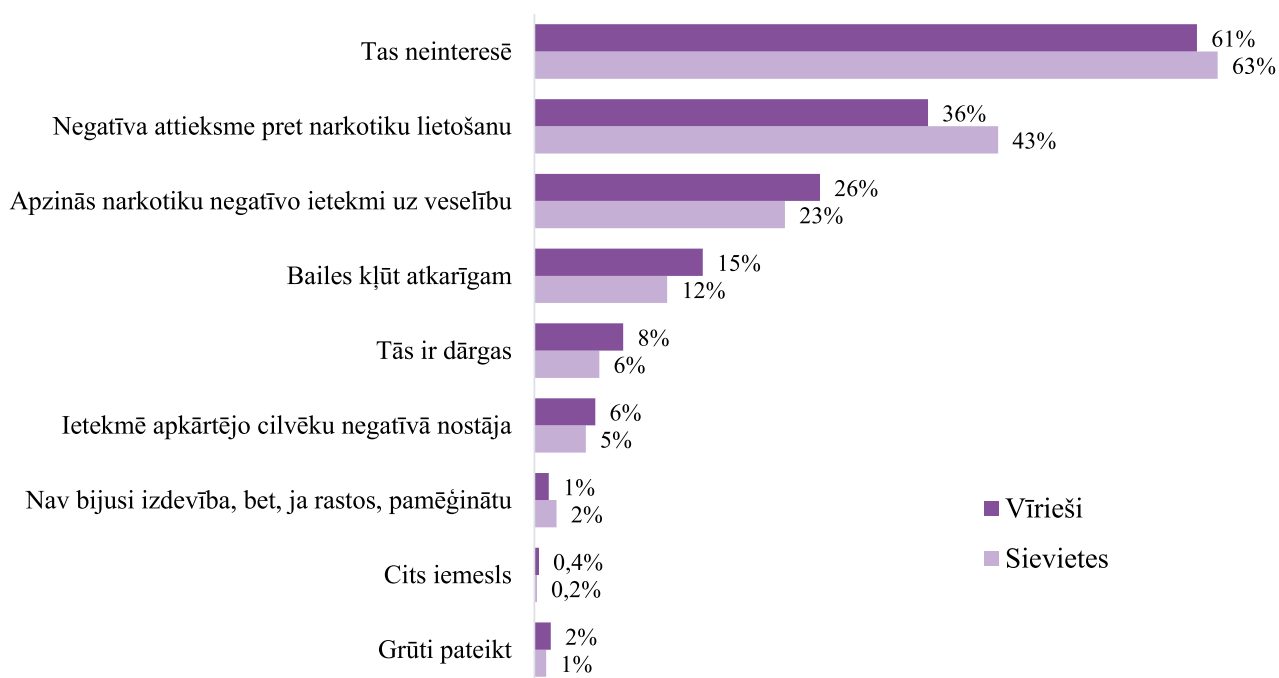
5.6.attēls. Kas atturēja no narkotisko vielu pamēģināšanas – vecumu griezumā (no tiem, kas nav pamēģinājuši narkotiskās vielas)

Jautājot tiem respondentiem, kuri narkotiskās vielas nav pamēģinājuši, kas viņus atturējis pamēģināt narkotiskās vielas, populārākā atbilde (62%) ir intereses trūkums (skat. 5.6.attēlu). Vēl 40% respondentu atzīmējuši, ka tiem ir negatīva attieksme pret narkotiku lietošanu, un te vērojama atšķirība dzimumu starpā – šādu atbildi izvēlas 36% vīriešu un 43% sieviešu (skat. 5.7.attēlu). 25% respondentu apzinās narkotiku negatīvo ietekmi uz veselību. Augstāks nekā vidēji šādu atbilžu īpatsvars ir 15-25 gadu vecumu grupā (32%). Tāpat šajā vecumu grupā ir arī augstākais to respondentu īpatsvars, kuri kā nelietošanas iemeslu min bailes kļūt atkarīgam (25%), kamēr vidēji no visiem respondentiem šādi domā 14% visu narkotiku nelietotāju.

5.7.attēls. Kas atturēja no narkotisko vielu pamēģināšanas – dzimumu griezumā (no tiem, kas nav pamēģinājuši narkotiskās vielas)

5.3. SABIEDRĪBAS ATBALSTS JAUNĀM INICIATĪVĀM ALKOHOLA UN NARKOTIKU POLITIKAS JOMĀ

Katrā pētījuma posmā aptaujas instrumentārijā iekļauti vairāki mērījumi, ar kuru palīdzību tiek monitorēts sabiedrības atbalsts tām vai citām politikas iniciatīvām narkotiku un alkohola izplatības ierobežošanai. Arī 2020.gada pētījumā tika izziņāts sabiedrības viedoklis par iespējamiem risinājumiem un to ieviešanas lietderību, lai samazinātu narkotiku un alkohola patēriņu sabiedrībā.

5.3.1. NARKOTIKU LIETOŠANAS NOVĒRŠANAS POLITIKA

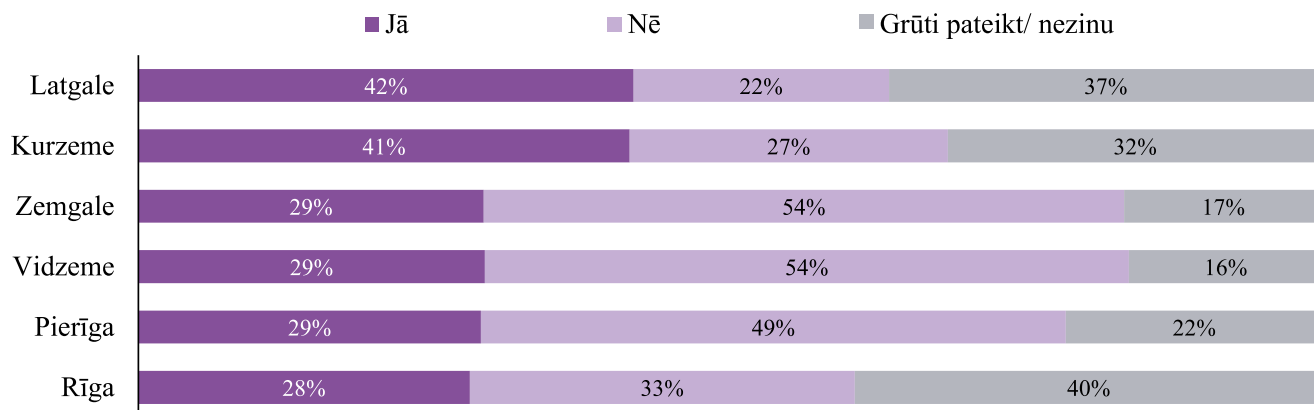
Kopējais politikas novērtējums tika noskaidrots, jautājot, vai Latvijā īsteno narkotiku izplatības ierobežošanu (skat. 5.8.attēlu). Uz to nevar atbildēt 30% respondentu, bet 32% tam piekrīt, kamēr 38% nepiekrīt. Rīgā un Latgalē ir augstāks to respondentu īpatsvars, kam nav viedokļa (attiecīgi 40% un 37%). Vairāk pozitīvu atbilžu saņemts Latgalē (42% jā; 22% nē) un Kurzemē (42% jā un 27% nē). Savukārt lielāks īpatsvars negatīvām atbildēm bijis Pierīgā (29% jā un 49% nē), Vidzemē (29% jā un 54% nē) un Zemgalē (29% jā un 54% nē).

Iepriekšējos apsekojumos narkotiku aprites politika tika modelēta ap dažādām citās valstīs izmantotām pieejām narkotiku aprites regulēšanai. Liberalizācijas virzienu raksturo atvieglojumi narkotiku legālai apritei, un atbalsts šai pieejai mērīts ar tiešiem jautājumiem par narkotiku legalizāciju, kā arī par toleranci pret narkotiku pamēģināšanu. Represīva un uz stingru kontroli vērsta pieeja savukārt tika mērīta ar jautājumiem par atbalstu dažāda veida aizlieguma un kontroles pasākumiem. Sabiedrības veselības pieeja vērsta uz narkotiku lietošanas drošību, bet konservatīvā pieeja – uz situācijas saglabāšanu, kāda tā jau ir patlaban. Jāpiezīmē, ka kopš 2003.gada Latvijas sabied-

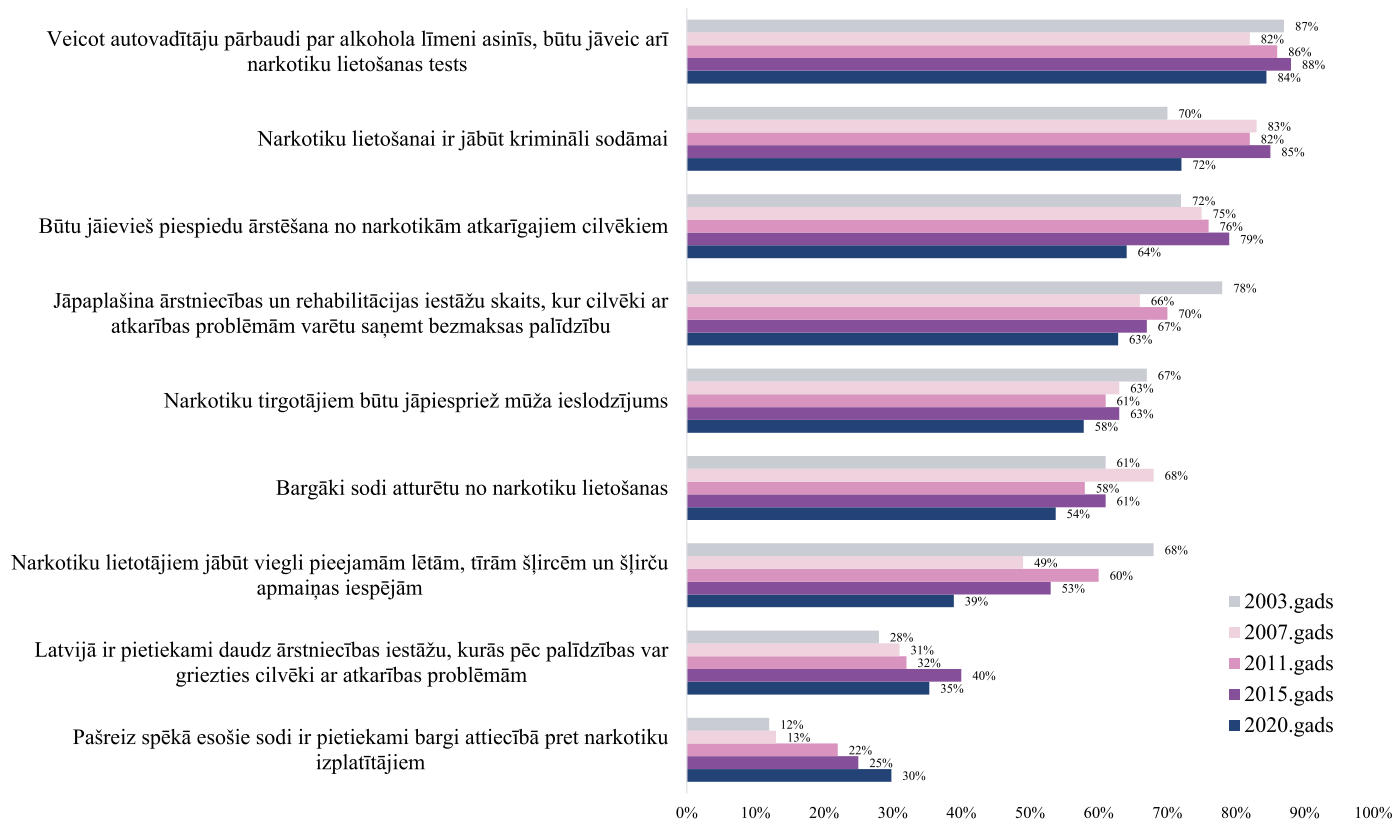

rībā lielāks atbalsts ir represīvai pieejai. Šī aptauja gan neuzrāda minēto tendenci.

5.8.attēls. Viedoklis par to, vai valsts īsteno noteiktu politiku narkotiku izplatības ierobežošanai – reģionu griezumā

5.9.attēls. Tendences viedokļos par iniciatīvām narkotiku politikas jomā (atbilžu "pilnībā piekrītu" un "drīzāk piekrītu" kopējais īpatsvars): 2003.–2020.gads

Lai precīzāk atspoguļotu iepriekš aplūkoto uzskatu iekšējo struktūru un viedokļu saistību ar citām pazīmēm, līdzīgi kā iepriekšējos pētījuma posmos tika veikta faktoranalīze. Tiesa, daži apgalvojumi 2020.gada aptaujā bija aizstāti ar citiem, tādējādi faktoranalīzes rezultāti nevar būt pilnībā salīdzināmi. Iepriekš pētniekiem izdevās skaidri identificēt to apgalvojumu kopumu, kas liecināja par liberālo, represīvo un konservatīvo, bet 2015.gadā – arī sabiedrības veselības pieeju. Veicot līdzīgu analīzi ar 2020.gada datiem un pielietojot *varimax* faktoru rotāciju, varējām skaidri identificēt liberālo pieeju (faktors ir nozīmīgākais no trim konstatētajiem un skaidro 27% dispersijas), savukārt represīvā un konservatīvā būtiski pārklājas (divu citu faktoru ietvaros, kuri attiecīgi skaidro 21% un 15% dispersijas), bet sabiedrības veselības pieeju identificēt kā atsevišķu viedokļu grupējumu nevarējām.

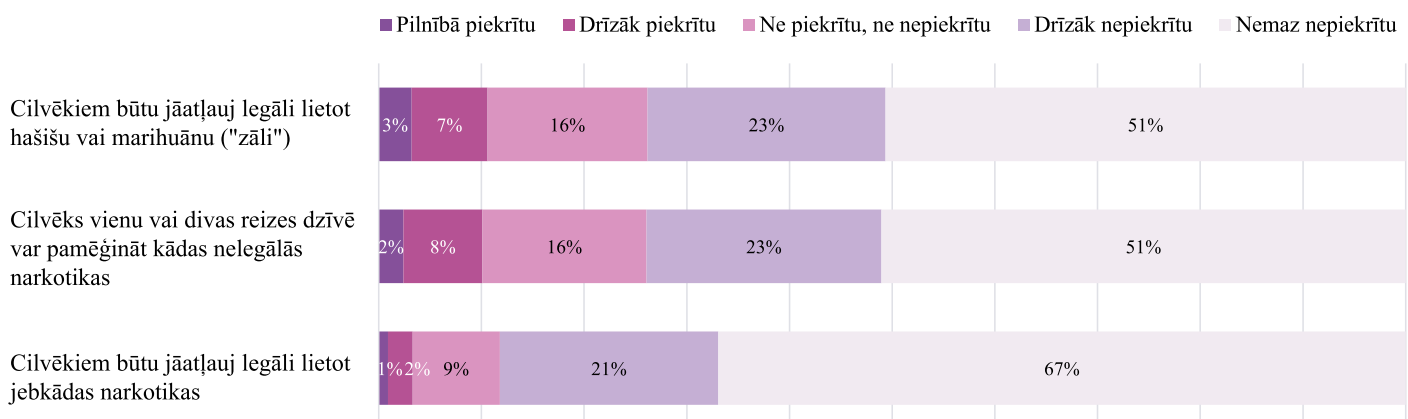
Turklāt viennozīmīgu dalījumu apgrūtinā tas, ka viens no apgalvojumiem tiek atšķirīgi interpretēts no respondentu puses (un līdz ar to tā slodze uzreiz divos faktoros ir virs 0,5) – ja liberālās pieejas piekritēji, atbildot uz to, vai “Pašreiz spēkā esošie sodi ir pietiekami bargi attiecībā pret narkotiku izplatītājiem” visdrīzāk domā, ka sodus noteikti nevajadzētu padarīt stingrākus, tad konservatīvās pieejas piekritēji – ka narkotiku izplatītājus noteikti vajag sodīt.

Tālāk detalizētāk aplūkots respondentu viedoklis iepriekšējos pētījumos konstatētajās jomās, kas saturiski un loģiski ir sadalāmas, lai arī šogad veiktā faktoranalīze viedokļu koncentrēšanos tieši ap šādiem punktiem konstatēt nevaram (izņēmums ir liberālā pieeja, kuru veidojošie apgalvojumi ir interpretējami kā vienots kopums). Tāpat šajā viedokļu analīzē iekļauti arī jautājumi, kas mērā ar saistītas parādības, lai arī mērīti citā skalā un faktoranalīzē netika iekļauti.

Narkotiku aprites liberalizācija

Saeima 2015.gadā noraidīja iedzīvotāju kolektīvo iesniegumu ar ierosinājumu par marihuānas dekriminalizāciju, un kopš tā laika tiek izteikti viedokļi par iespēju marihuānu legalizēt medicīniskai lietošanai. Kā norāda Kohut (2021), patlaban Latvijā, Beļģijā, Zviedrijā un dažās Centrālās un Austrumeiropas valstīs marihuānas lietošana ir aizliegta. Lietuva un Igaunija savukārt pieder pie to valstu grupas, kur kādus kanabisu saturošus produktus atļauts piegādāt noteiktos apstākļos vai arī tajās tiek izmēģināta kanabisu lietošana medicīniskām vajadzībām. Savukārt vairākas ES valstis kā Polija, Vācija, Lielbritānija šīs vielas lietošanu ir legalizējuši.

5.10.attēls. Viedokļi par narkotiku legalizāciju un nelegālu lietošanu

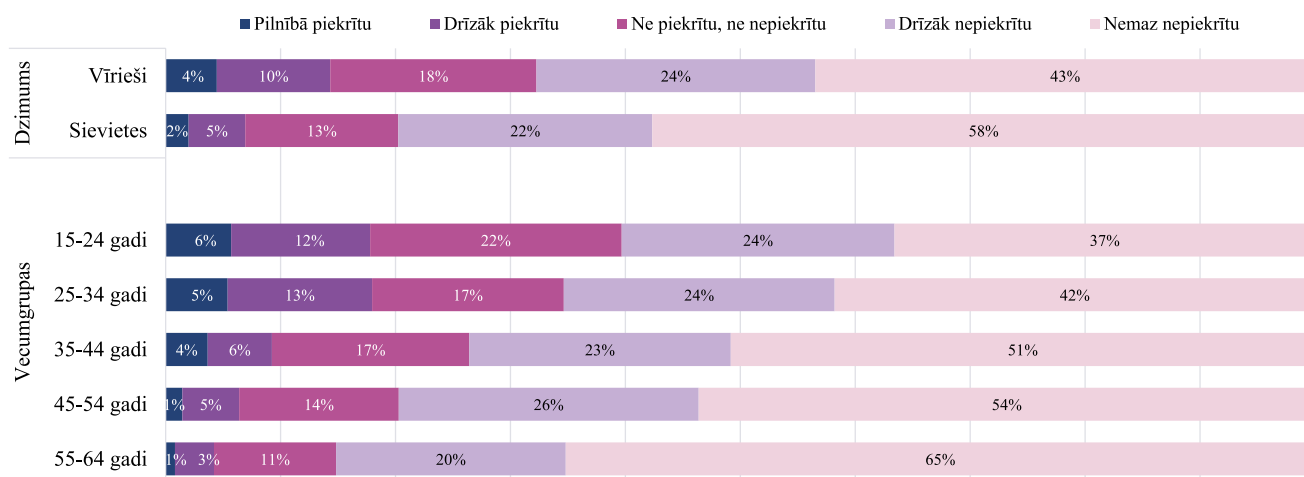

Aptauja rāda, ka, jautāti par hašiša vai marihuānas lietošanas legalizāciju vispār, 10% responden-

tu tam pilnībā vai drīzāk piekristu (skat. 5.10.attēlu). Vēl 16% tam ne piekristu, ne nepiekristu, bet lielākais īpatsvars –74% drīzāk un nemaz nepiekristu. Divreiz retāk šim apgalvojumam piekrist sievietes (7%), salīdzinot ar vīriešiem (14%). Sievietēm biežāk nekā vīriešiem ir noteikta pozīcija šajā jautājumā – tikai 13% ir bez konkrēta viedokļa (atbilde “ne piekristu, ne nepiekristu”), salīdzinot ar 18% šādu respondentu vīriešu vidū (skat. 5.11.attēlu).

5.11.attēls. Viedokļi par to, vai cilvēkiem būtu jāatļauj legāli lietot hašišu vai marihuānu, dzimumu un vecumu griezumā

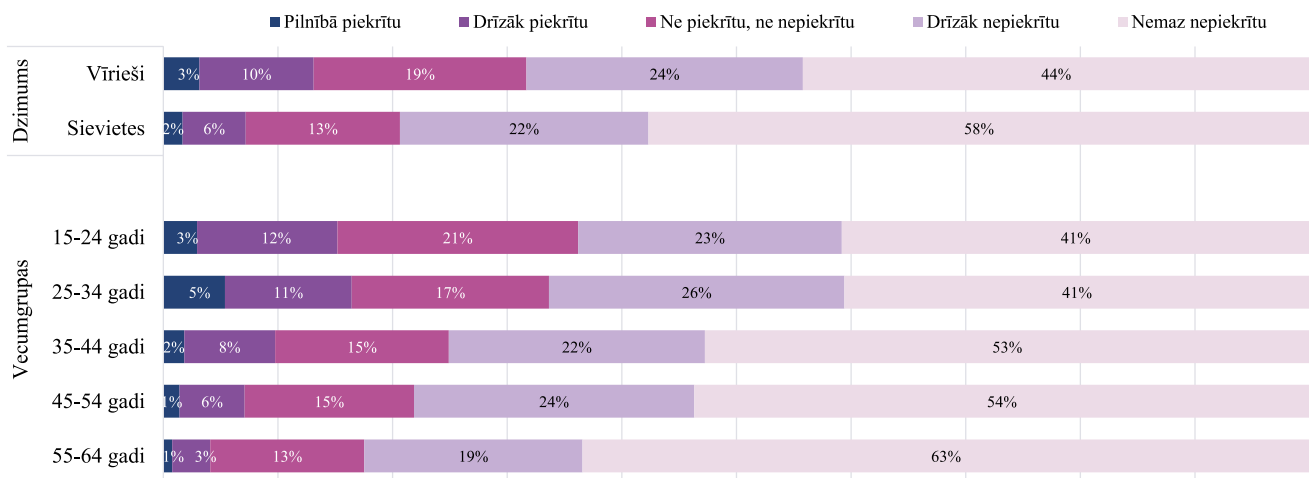

Ar katru jaunāko vecuma grupu atbalsts legalizācijai pieaug – ja vecuma grupās 15-24 gadi un 25-34 gadi legalizāciju atbalsta 18% respondentu, bet tai nepiekrist attiecīgi 60% un 65% respondentu, tad 55-64 gadu vecuma grupā respondentu sadalījums atbalstam un noliegumam ir 4% pret 85%. Reģionāli augstākais atbalsts marihuānas legalizācijai ir Rīgā (16% par, 69% pret), bet zemākais Latgalē (3% par, 84% pret). Jāpiebilst, ka diskusija Latvijā norit nevis par marihuānas lietošanu jebkādiem gadījumiem, bet gan par to medicīnisku lietošanu, līdz ar to aptaujas dati šim nolūkam nav izmantojami.

Otrs līdzīgs apgalvojums, bet jau citā kontekstā – ka marihuānas/hašiša lietošanai jābūt legālai – saņēmis 21% pilnībā un drīzāk piekrišanas atbildes, kamēr 70% respondentu tam nepiekrist. Jauniešu grupā piekrišana šim apgalvojumam sasniedz 33% 15-24 gadu vecuma grupā un 30% 25-34 gadu vecumu grupā. Iespējams, atšķirīgo atbilžu cēlonis slēpjas jautājuma formulējumā – pirmajā jautājuma variantā pirmais vārds ir hašišs, kamēr otrajā – marihuāna. Tāpat jāņem vērā, ka pirmajā gadījumā respondentiem nebija iespēja izvēlēties atbildi “grūti pateikt”, taču tika piedāvāts vidējais variants – “ne piekristu, ne nepiekristu”, savukārt otrajā vidējās atbildes nebija, taču bija “grūti pateikt”.

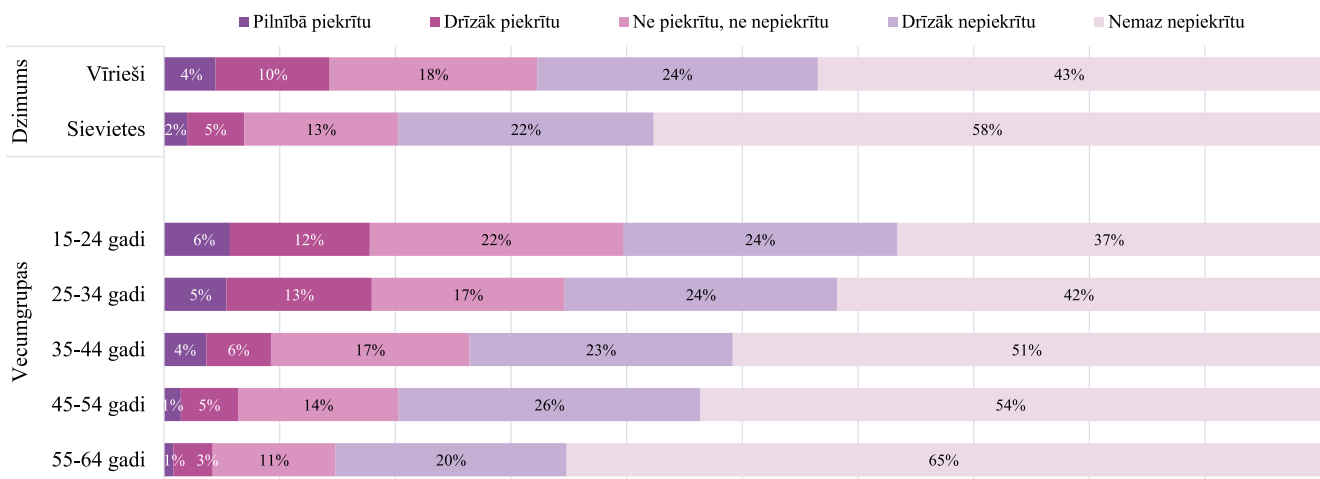
Tam, ka “cilvēks vienu vai divas reizes dzīvē var pamēģināt kādas nelegālās narkotikas” pilnībā vai drīzāk piekrist 10% respondentu, savukārt 74% tam drīzāk un nemaz nepiekrist. Attieksmē nozīmīgs faktors atkal ir dzimums – ja šādai pamēģināšanai piekristu 13% vīriešu, tad tikai 8% sieviešu. Tāpat konstatējams, ka dzimumu griezumā atbilžu sadalījums gandrīz neatšķiras no vērtējumiem par to, vai cilvēkiem būtu jāatļauj legāli lietot hašišu vai marihuānu. Biežāk apgalvojumam par to, ka narkotikas var pamēģināt, piekrist jaunieši 15-34 gadu vecumu grupās (skat. 5.12.attēlu).

5.12.attēls. Viedokļi par to, vai cilvēks vienu vai divas reizes dzīvē var pamēģināt kādas nelegālās narkotikas, dzimumu un vecumu griezumā

Jebkādu narkotiku legalizāciju pilnībā un drīzāk atbalstītu vien 3% respondentu, bet 88% tam pilnībā vai drīzāk nepiekrītu (skat. 5.13.attēlu). Arī te jaunākās vecuma grupās vērojams lielāks atbalsts legalizācijai un zemāks nolieguma īpatsvars.

5.13.attēls. Viedokļi par to, vai cilvēkiem būtu jāatļauj legāli lietot jebkādas narkotikas, dzimumu un vecumu griezumā

Tam, ka marihuānas/hašiša legalizācija samazinātu ar narkotiku lietošanu saistīto noziedzību, pilnībā un daļēji piekrīt 22% respondentu. Biežāk tam piekrīt gados jaunāki respondenti – 15-24 gadu vecuma grupā – 31%, 24-35 gadu vecuma grupā – 28%. Ja kopumā šim apgalvojumam pilnībā un drīzāk nepiekrīt 61% respondentu, tad 15-24 gadu vecuma grupā vien 44%, savukārt 25% ir bijis grūti atbildēt.

Apgalvojumam, ka būtu jānodrošina narkotiku kvalitātes un tīrības pakāpes pārbaude specializē-

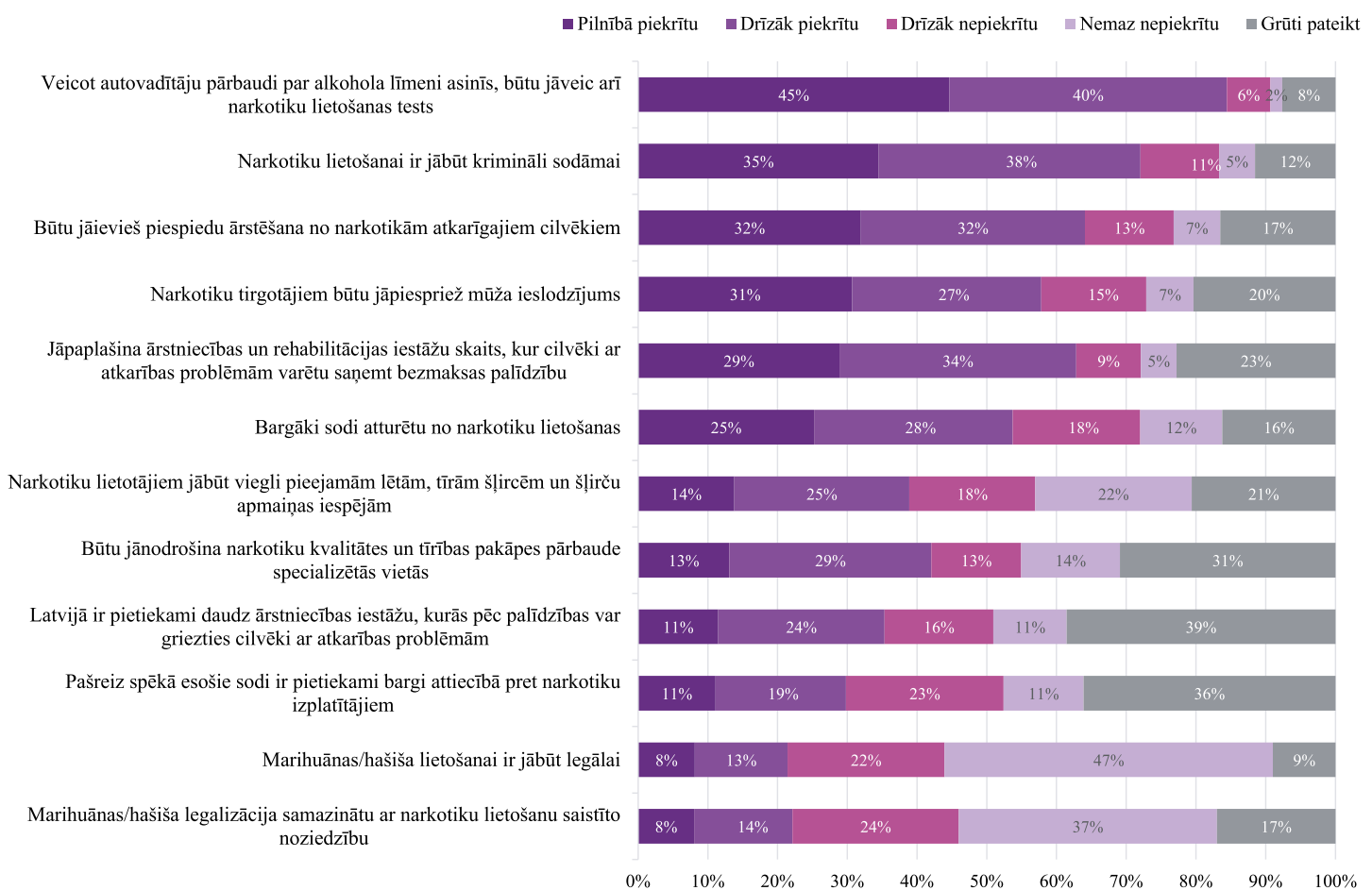

tās vietās, pilnībā un drīzāk piekrīt 42% respondentu, 27% tam nepiekrīt, bet 31% ir grūti pateikt savu viedokli.

Stingrāka kontrole

Vairums iedzīvotāju (72%) ir pilnībā un drīzāk pārliecināti, ka narkotiku lietošanai ir jābūt krimināli sodāmai rīcībai (skat. 5.14.attēlu). 2015.gadā tādu bija 85%. To, ka veicot autovadītāju pārbaudi par alkohola līmeni asinīs, būtu jāveic arī narkotiku lietošanas tests, pilnībā un drīzāk atbalsta 84% respondentu (88% 2015.gadā). Pārbaudēm biežāk piekrīt sievietes (88%, tai skaitā 50% pilnībā piekrīt), salīdzinot ar vīriešiem (81%, tai skaitā 39% pilnībā piekrīt).

5.14.attēls. Viedokļi par ierosinājumiem narkotiku ierobežošanas politikas jomā

Piespiedu ārstēšanas ieviešanu no narkotikām atkarīgajiem cilvēkiem pilnībā un drīzāk atbalsta 64% respondentu, bet 19% tam drīzāk vai pilnībā nepiekrīt. Tiesa, gana augsts respondentu īpatsvars uz šo jautājumu nevar atbildēt (17%). Interesanti, ka šajā jautājumā dažādās vecuma grupās ir salīdzinoši viendabīgs viedoklis un atšķirības redzamas vīriešu un sieviešu atbilžu starpā (attiecīgi 60% un 69% apgalvojumu atbalsta). Tāpat respondenti ar latviešu sarunvalodu ģimenē retāk atbalsta šo apgalvojumu (62%), salīdzinot ar tiem respondentiem, kuri ģimenē lieto krievu (70%) vai citu sarunvalodu (79%). Salīdzinot ar 2015.gada datiem (79%), šis pieejas atbalstītāju īpatsvars ir samazinājies.

Bargāku sodu nozīmei, atturot no narkotiku lietošanas, pilnībā un drīzāk piekrīt 54% respondentu

(61% 2015.gadā), bet 30% tam nepiekrīt drīzāk vai nemaz. Sievietes izvēlējušās stingrāku nostāju – kopumā 57% (tai skaitā 28% pilnībā) piekrīt apgalvojumam, kamēr no vīriešiem tā domā tikai 51% (tai skaitā 22% pilnībā piekrīt).

Mūža ieslodzījumu narkotiku tirgotājiem atbalsta 58% respondentu, bet neatbalsta 22% respondentu. Sievietes, līdzīgi kā iepriekš norādīts, biežāk nekā vīrieši atbalsta šādu risinājumu. Jaunieši ir mazāk radikāli – to atbalsta vien 49% respondentu 15-24 gadu vecuma grupā. Tāpat retāk nekā vidēji šādu risinājumu atbalsta (55%) respondenti ar latviešu valodu ģimenē, salīdzinot ar respondentiem ar krievu (63%) un citu (73%) sarunvalodu ģimenē.

Sabiedrības veselība

Tam, ka narkotiku lietotājiem jābūt viegli pieejamām lētām, tīrām šļircēm un šļirču apmaiņas iespējām, pilnībā un drīzāk piekrīt 39% respondentu (52% 2015.gadā un 60% 2011.gadā), bet gan drīz tikpat daudz – 41% pilnībā vai drīzāk nepiekrīt. Biežāk apgalvojumam piekrituši respondenti ar latviešu sarunu valodu ģimenē – 42%, salīdzinot ar respondentiem, kuri ģimenē runā krieviski – 33%.

Tam, ka jāpaplašina ārstniecības un rehabilitācijas iestāžu skaits, kur cilvēki ar atkarības problēmām varētu saņemt bezmaksas palīdzību, piekrīt 63% respondentu (67% 2015.gadā), un tikai 14% tam nepiekrīt, bet pārējiem 23% nav viedokļa.

Konservatīvā pieeja

Tam, ka Latvijā ir pietiekami daudz ārstniecības iestāžu, kurās pēc palīdzības var griezties cilvēki ar atkarības problēmām, pilnībā un drīzāk piekrīt 35% respondentu, 26% tam pilnībā un drīzāk nepiekrīt, bet visaugstākais īpatsvars ir "grūti pateikt" atbildēm – 39%.

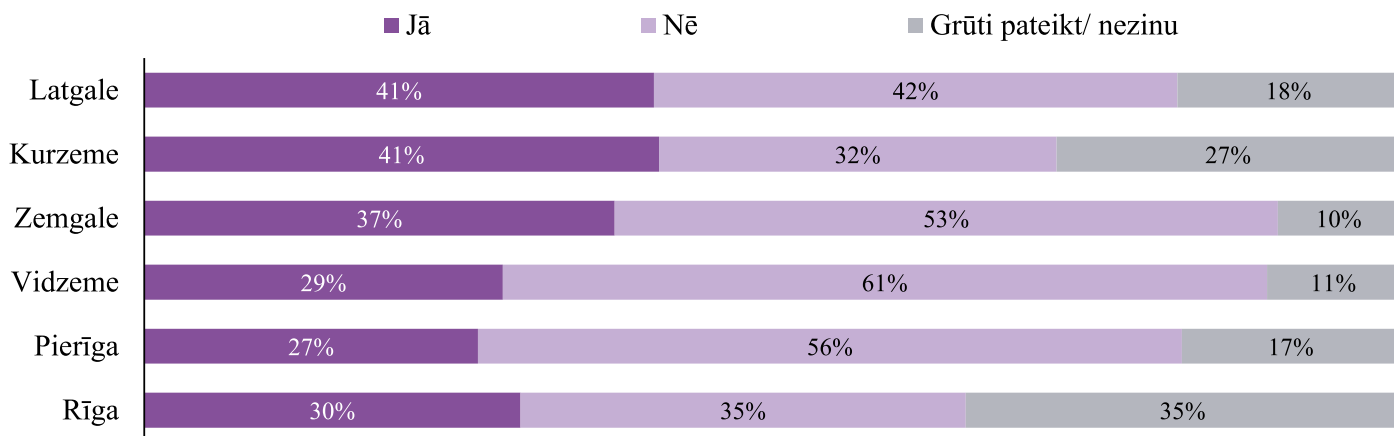
30% vērtējot pašreiz spēkā esošie sodu bardzību pret narkotiku izplatītājiem, atzīst to par pietiekamu, pilnībā vai drīzāk piekrītot apgalvojumam. 34% tam nepiekrīt vai drīzāk nepiekrīt. Tiesa, 36% respondentu nav sava viedokļa, kā arī ar faktoranalīzi konstatējām, ka šī apgalvojuma interpretācija respondentu vidū nav viennozīmīga – piekrīt gan tie, kas uzskata, ka sodus nevajadzētu padarīt vēl bargākus, gan tie, kas domā, ka narkotiku izplatītāji noteikti bargi jāsoda.

5.3.2. ALKOHOLA APRITES UN ATKARĪBU NOVĒRŠANAS POLITIKA

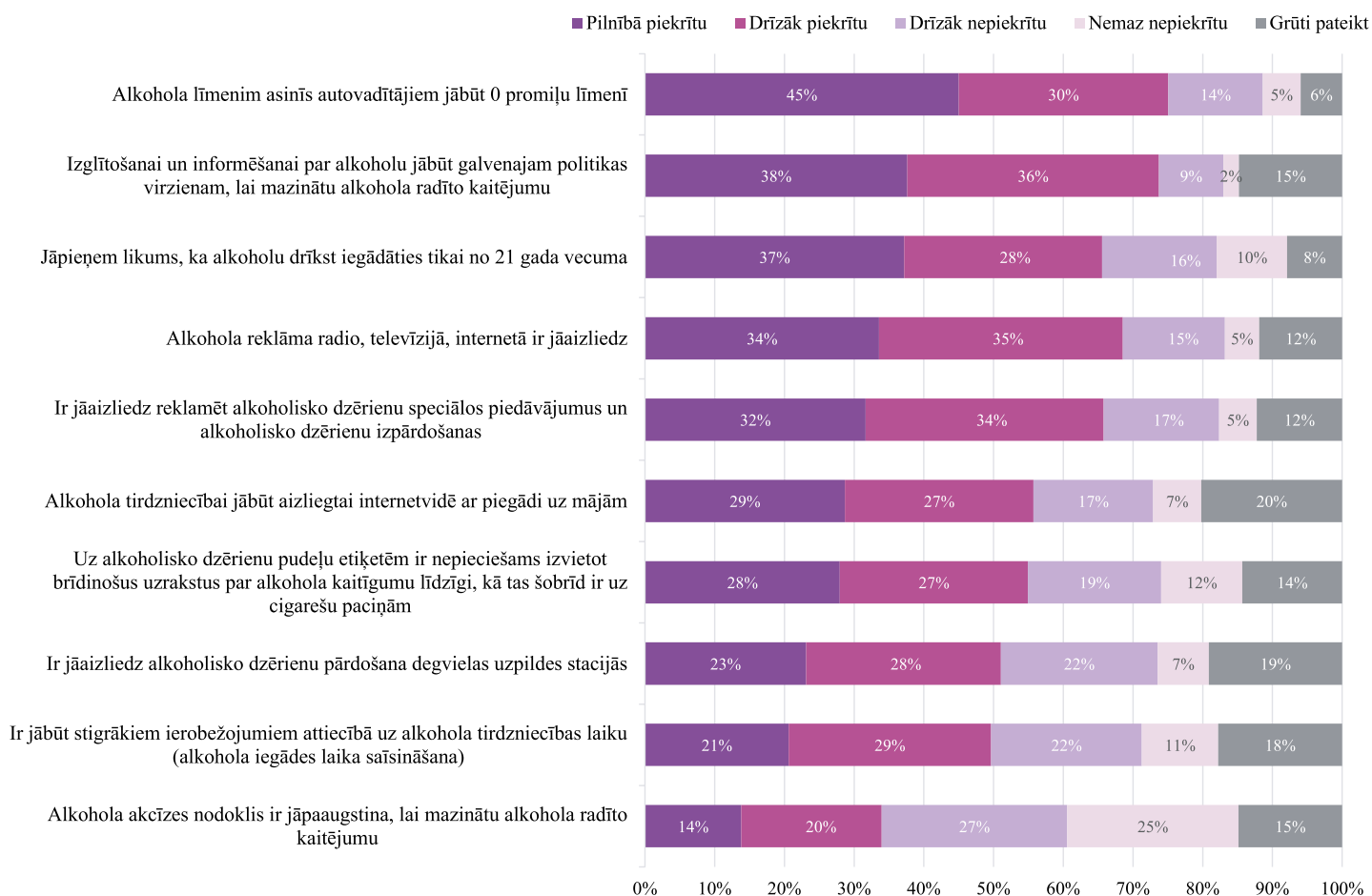
Jautāti, vai Latvija īsteno alkohola izplatības ierobežošanas politiku, 23% respondentu to nezina, 33% tam piekrīt, bet 44% nepiekrīt, kopumā skeptiski vērtējot valsts centienus šajā jomā. Viedokļi vērojamas būtiskas reģionālas atšķirības – vidēji vairāk šādas politikas īstenošanai nepiekrīt Vidzemē (61%), Pierīgā (56%) un Zemgalē (53%), bet zemākais nepiekrīšanas īpatsvars ir Kurzemē (32%) un Rīgā (36%) (skat. 5.15.attēlu). Rīgas respondentiem biežāk nekā citiem (35%) nav konkrēta viedokļa šajā jautājumā.

5.15.attēls. Viedoklis par to, vai valsts īsteno noteiktu politiku alkohola izplatības ierobežošanai – reģionu griezumā

5.16.attēls. Viedokļi par ierosinājumiem alkohola ierobežošanas politikas jomā

Respondentu viedoklis par alkohola apriti grupēts trīs pieejās, kā pamatu izmantojot dalījumu, kas pielietots iepriekšējos apsekojumos. Pirmā ir sabiedrības veselības pieeja alkohola ierobežošanā, politiku veidojot ar uz pierādījumiem balstītiem politikas instrumentiem alkohola patēriņa mazināšanai – alkohola akcīzes nodokļa celšana, alkohola reklāmas aizliegums.

Otra pieeja ir alkohola ierobežošana, kas patlaban ir dominējošā pieeja valstī ar alkohola tirdzniecības ierobežojumiem vēlās vakara stundās, atbalstu pieejamības ierobežojumiem. Aptaujā tika vaicāts arī par valsts institūciju lomu un stingrākiem ierobežojumiem alkohola tirdzniecībā – atļauju alkoholu iegādāties, tikai sākot no 21 gada vecuma.

Trešā pieeja izmanto “maigos” līdzekļus alkohola ierobežošanā – izglītojošos un informējošos pasākumus kā galvenos politikas virziena īstenošana, tāpat brīdinošus uzrakstus uz pudeļu etiķetēm.

Sabiedrības veselības pieeja alkohola ierobežošanā

Alkohola reklāmas aizliegumu radio, televīzijā un internetā pilnībā vai drīzāk atbalsta 69% respondentu, bet 20% (tai skaitā 5% nemaz) nepiekrīt (skat. 5.16.attēlu). Biežāk aizliegumu (skat. 3.17. tabulu) atbalsta sievietes (73%), salīdzinot ar vīriešiem (64%).

5.17.tabula. Sabiedrības veselības pieejas alkohola ierobežošanā raksturojošo apgalvojumu atbalsts dzimumu un vecumu griezumā

		Pilnībā piekrīt	Drīzāk piekrīt	Drīzāk nepiekrīt	Nemaz nepiekrīt	Grūti pateikt
Alkohola reklāma radio, televīzijā, internetā ir jāaizliedz	Vīrieši	28%	36%	18%	6%	12%
	Sievietes	39%	34%	12%	4%	12%
	15-24 gadi	28%	29%	19%	6%	18%
	25-34 gadi	31%	35%	17%	6%	12%
	35-44 gadi	32%	35%	17%	6%	11%
	45-54 gadi	37%	36%	13%	4%	11%
	55-64 gadi	38%	38%	9%	4%	10%
Ir jāaizliedz reklamēt alkoholisko dzērienu speciālos piedāvājumus un alkoholisko dzērienu izpārdošanas	Vīrieši	26%	34%	20%	7%	12%
	Sievietes	37%	34%	13%	4%	12%
	15-24 gadi	24%	29%	22%	8%	17%
	25-34 gadi	30%	34%	18%	7%	12%
	35-44 gadi	31%	34%	17%	6%	12%
	45-54 gadi	32%	35%	17%	4%	12%
	55-64 gadi	38%	36%	11%	4%	10%
Alkohola akcīzes nodoklis ir jāpaaugstina, lai mazinātu alkohola radīto kaitējumu	Vīrieši	10%	17%	30%	30%	13%
	Sievietes	17%	23%	24%	19%	17%
	15-24 gadi	18%	19%	24%	15%	24%
	25-34 gadi	14%	20%	28%	26%	12%
	35-44 gadi	13%	19%	28%	27%	14%
	45-54 gadi	12%	17%	29%	30%	13%
	55-64 gadi	14%	26%	23%	23%	15%

Salīdzinoši mazāk nekā vidēji aizlieguma atbalstītāju ir 15-24 gadu vecuma grupā (57%), bet šajā grupā ir arī augstākais "grūti pateikt" atbilžu īpatsvars (18%), salīdzinot ar citām vecumu grupām. Arī respondenti ar latviešu sarunvalodu ģimenē retāk atbalsta aizliegumu (65%), kamēr grupās ar krievu un citu valodu runātājiem ģimenē atbalsts tam ir augstāks (attiecīgi 76% un 72%). Reģionāli augstāks atbalsts alkohola reklāmu aizliegumam ir Latgalē (88%) un Zemgalē (82%), bet zemāks Kurzemē (46%).

Tam, ka ir jāaizliedz reklamēt alkoholisko dzērienu speciālos piedāvājumus un alkoholisko dzērienu izpārdošanas, piekrīt 66% respondentu, biežāk sievietes (71%), salīdzinot ar vīriešiem (61%). Tāpat tam retāk piekrituši respondenti 15-24 gadu vecumā (54%) un Kurzemes iedzīvotāji (45%), bet biežāk – Zemgales (79%) un Latgales (76%) iedzīvotāji.

Alkohola akcīzes nodokļa paaugstināšanai, lai mazinātu alkohola radīto kaitējumu, piekrīt salīdzinoši zems respondentu īpatsvars – 34%, bet nepiekrīt 51% respondentu. Līdzīgi kā iepriekš piekritu/nepiekritu viedokļu dalījums būtiski atšķiras pēc dzimuma – 28%/60% vīriešiem un 40%/43% sievietēm. 15-24 gadu vecuma grupā respondenti salīdzinoši bieži (24% gadījumu) nav sava viedokļa, bet piekritu/nepiekritu viedokļu dalījums ir ļoti līdzvērtīgs – 37%/39%.

Pieejamības un patēriņa ierobežošana

To, ka alkohola līmenim asinīs autovadītājiem jābūt 0 promiļu līmenī, atbalsta 75% respondentu (80% 2015.gadā), bet 19% tam nepiekrīt. Sievietes biežāk (82%) nekā vīrieši (68%) piekrīt šim ierobežojumam. Tāpat tam ir augstāks atbalsts 55-64 gadu vecuma grupā (82%), starp respondentiem ar krievu sarunu valodu ģimenē (81%; latviešu – 74%), kā arī Latgalē (87%).

Tam, ka alkohola iegāde jāatļauj tikai no 21 gada vecuma, piekrīt 66% respondentu (80% 2015. gadā), bet 27% tam nepiekrīt. Te atkal vērojamas līdzīgas ar dzimumu saistītas atšķirības atbildēs, sievietēm ierobežojumus atbalstot lielāka mērā. Arī jaunieši 15-24 gadu vecuma grupā retāk atbalstītu šādu ierobežojumu, kas var skart daļu no viņiem personiski (52%). 55-64 gadu vecuma grupā to atbalstītu 76%. No reģioniem augstāks atbalsts ir Kurzemē (71%) un Zemgalē (74%).

Alkoholisko dzērienu pārdošanas aizliegums degvielas uzpildes stacijās guvis 51% respondentu pilnīgu vai daļēju atbalstu, bet 30% tam nepiekrīt. Te biežāk atbalstu sniedz sievietes (58%), salīdzinot ar vīriešiem (44%), kā arī biežāk vecāka gadagājuma respondenti 55-64 gadu vecuma grupā (60%). Tāpat aizliegumu biežāk atbalsta respondenti, kuri ģimenē runā krievu valodā (60%), salīdzinot ar latviski runājošiem (47%). Reģionāli zemāks atbalsts atrodams Kurzemē (36%), bet augstāks – Latgalē (65%).

Stigrākus ierobežojumus attiecībā pret alkohola tirdzniecības laiku atbalsta līdzīgs īpatsvars respondentu kā tirdzniecības ierobežojumus degvielas uzpildes stacijās – piekritēju un noliedzēju proporcija ir 50% pret 33%. Te vērojama tā pati atšķirība dzimumu, vecumu un valodas grupu starpā. Reģionāli retāk priekšlikumu atbalstījuši respondenti Kurzemē (31%) un Vidzemē (36%), bet biežāk – Latgalē (67%).

To, vai alkohola tirdzniecībai jābūt aizliegtai interneta vidē ar piegādi uz mājām, bijis grūti izvērtēt 20% respondentu. 56% respondentu to atbalstītu, bet 24% neatbalstītu. Pieejas atbalstīts atkal ir izteiktāks to pašu grupu vidū, kas biežāk atbalstītu tirdzniecības aizliegumu degvielas uzpildes stacijās.

5.18.tabula. Pieejamības un patēriņa ierobežošanu atbalstošo apgalvojumu atbalsts dzimumu un vecumu griezumā

		Pilnībā piekrit	Drizāk piekrit	Drizāk nepiekrit	Nemaz nepiekrit	Grūti pateikt
Alkohola limenim asinīs autovadītājiem jābūt 0 promiņu limenī	Virieši	36%	32%	17%	8%	6%
	Sievietes	53%	28%	10%	3%	6%
	15-24 gadi	42%	31%	12%	4%	11%
	25-34 gadi	42%	31%	18%	5%	5%
	35-44 gadi	42%	30%	15%	8%	6%
	45-54 gadi	46%	30%	13%	6%	5%
	55-64 gadi	52%	30%	10%	3%	5%
Jāpieņem likums, ka alkoholu drīkst iegādāties tikai no 21 gada vecuma	Virieši	30%	30%	19%	13%	9%
	Sievietes	44%	27%	14%	8%	7%
	15-24 gadi	30%	22%	21%	15%	12%
	25-34 gadi	32%	27%	21%	14%	7%
	35-44 gadi	37%	29%	17%	9%	8%
	45-54 gadi	38%	31%	14%	9%	8%
	55-64 gadi	46%	30%	11%	6%	7%
Ir jāaizliedz alkoholisko dzērienu pārdošana degvielas uzpildes stacijās	Virieši	18%	26%	29%	10%	18%
	Sievietes	28%	30%	17%	5%	20%
	15-24 gadi	22%	26%	21%	6%	26%
	25-34 gadi	20%	27%	28%	8%	17%
	35-44 gadi	21%	27%	27%	8%	17%
	45-54 gadi	23%	28%	21%	9%	20%
	55-64 gadi	29%	31%	16%	6%	18%
Ir jābūt stingrākiem ierobežojumiem attiecībā uz alkohola tirdzniecības laiku (alkohola iegādes laika saīsināšana)	Virieši	17%	26%	27%	15%	16%
	Sievietes	25%	32%	17%	7%	20%
	15-24 gadi	21%	24%	21%	8%	25%
	25-34 gadi	20%	28%	25%	12%	15%
	35-44 gadi	17%	31%	24%	11%	17%
	45-54 gadi	19%	29%	22%	13%	17%
	55-64 gadi	26%	32%	17%	9%	17%
Alkohola tirdzniecībai jābūt aizliegtai internetvidē ar piegādi uz mājām	Virieši	24%	26%	21%	9%	20%
	Sievietes	33%	28%	14%	5%	21%
	15-24 gadi	27%	25%	19%	5%	25%
	25-34 gadi	25%	27%	22%	8%	17%
	35-44 gadi	25%	29%	18%	8%	21%
	45-54 gadi	29%	27%	17%	8%	19%
	55-64 gadi	37%	27%	11%	5%	20%

Kopš 2015.gada nedaudz sarucis to iedzīvotāju īpatsvars, kuri atbalstītu iniciatīvu paaugstināt vecuma sliekšni alkohola iegādei, kā arī noteikt stingrākus ierobežojumus autovadītājiem.

“Maigie” līdzekļi alkohola ierobežošanā

Tam, ka uz alkoholisko dzērienu pudeļu etiķetēm ir nepieciešams izvietot brīdinošus uzrakstus par alkohola kaitīgumu, līdzīgi, kā tas šobrīd ir uz cigarešu paciņām, pilnībā vai drīzāk piekrīt 55% respondentu (61% 2015.gadā), bet 31% tam pilnībā vai drīzāk nepiekrīt. Šo pieeju biežāk atbalsta sievietes (60%), salīdzinot ar vīriešiem (50%), biežāk arī respondenti 55-64 gadu vecuma grupā, kā arī ģimenē krieviski (64%) vai citā valodā (76%) runājošie, salīdzinot ar latviski runājošajiem (51%). Reģionāli zemāks atbalsts šai pieejai ir Vidzemē (37%), kamēr augstāks – Latgalē (67%) un Rīgā (62%).

5.19.tabula. “Maigo” līdzekļu alkohola ierobežošanā raksturojošo apgalvojumu atbalsts dzimumu un vecumu griezumā

		Pilnībā piekrīt	Drīzāk piekrīt	Drīzāk nepiekrīt	Nemaz nepiekrīt	Grūti pateikt
Uz alkoholisko dzērienu pudeļu etiķetēm ir nepieciešams izvietot brīdinošus uzrakstus par alkohola kaitīgumu līdzīgi, kā tas šobrīd ir uz cigarešu paciņām	Vīrieši	23%	27%	22%	15%	13%
	Sievietes	32%	27%	17%	9%	15%
	15-24 gadi	26%	27%	18%	10%	19%
	25-34 gadi	27%	25%	23%	13%	13%
	35-44 gadi	27%	27%	20%	12%	13%
	45-54 gadi	28%	25%	20%	13%	14%
	55-64 gadi	31%	30%	15%	10%	15%
Izglītošanai un informēšanai par alkoholu jābūt galvenajam politikas virzienam, lai mazinātu alkohola radīto kaitējumu	Vīrieši	35%	38%	10%	3%	14%
	Sievietes	40%	35%	8%	2%	15%
	15-24 gadi	29%	37%	10%	2%	22%
	25-34 gadi	38%	34%	13%	2%	14%
	35-44 gadi	38%	36%	9%	3%	14%
	45-54 gadi	38%	38%	10%	2%	12%
	55-64 gadi	43%	36%	6%	2%	14%

Tam, ka izglītošanai un informēšanai par alkoholu jābūt galvenajam politikas virzienam, lai mazinātu alkohola radīto kaitējumu, pilnībā un drīzāk piekrīt 74% respondentu, bet pilnībā un drīzāk nepiekrīt 11%. Interesanti, ka jaunieši 15-24 gadu vecuma grupā ir skeptiskāki – tikai 66% respondentu (tai skaitā 29% pilnībā) atbalsta izglītojošo pasākumu centrālo nozīmi, savukārt 22% no viņiem nav viedokļa. Salīdzinājumam – 55-63 gadu vecuma grupā šo pieeju atbalsta 78% respondentu (tai skaitā 43% atbalsta pilnībā).

KOPSAVILKUMS

Pētījums uzrāda vāju iedzīvotāju informētību par alkohola un narkotiku izplatības fenomenu un mazināšanas politiku Latvijā.

Pirmkārt, priekšstats par alkohola izplatības svarīgumu samazinās ar katru pētījuma veikšanas reizi. Lielākā daļa – 54% respondentu alkohola lietošanas problēmu valstī šobrīd skata par vidēji izplatītu. Savukārt, vērtējot to savā dzīvesvietā, respondenti ir optimistiskāki. Par narkotiku lietošanas problēmas izplatību teju trešdaļai respondentu nav viedokļa, turklāt viedoklis biežāk par šo ir jaunākiem respondentiem. 35% uzskata, ka tā ir vidēji izplatīta. Kopumā 2020.gada dati uzrāda zemāko narkotiku lietošanas izplatības vērtējumu, salīdzinot ar citiem gadiem.

Otrkārt, tika uzdots tiešs jautājums par narkotiku un alkohola lietošanas novēršanas politiku un apgalvojumiem par šādas politikas virziena identificēšanu. Atbildot tieši uz jautājumu par ierobežojošas politikas īstenošanu, respondenti ir skeptiski. Turklāt narkotiku ierobežošanas politiku nespēj novērtēt trešdaļa respondentu, savukārt alkohola – ceturtdaļa respondentu. Atšķirībā no iepriekšējā pētījuma, ne vienā, ne otrā politikas jomā faktoranalīze neuzrāda skaidru sabiedrības viedokļa grupēšanos ap identificētajiem politikas virzieniem (izņēmums ir liberālais virziens, kas identificējas skaidri). Daļēji tas pamatojams ar vienota un skaļi izteikta un populāra viedokļa trūkumu, daļēji ar jautājumu tipoloģijas nosacītību.

Augstāks īpatsvars respondentu atbalsta represīvu pieeju narkotiku lietotājiem – sodus, piespiedu ārstēšanu, bet gana augsts atbalsts ir arī ārstniecības un rehabilitācijas iestāžu stiprināšanai. Redzams, ka jaunākā paaudze biežāk nekā vecākās atbalsta narkotiku liberalizāciju, taču šī nav pieeja kopumā populāra.

SECINĀJUMI UN IETEIKUMI

ALKOHOLA PATĒRIŅA IEROBEŽOŠANAS POLITIKA

Sabiedrības aptauja sniedz informāciju par sabiedrības viedokli un izvērtējumu pārmērīgas alkohola izplatības un lietošanas ierobežošanai, taču tās rezultāti dod ierobežotu pierādījumu bāzi kompleksām rekomendācijām sabiedrības veselības politikai.

1. Aptauja rāda, ka **mērķtiecīgāk jāveido un jāpopularizē valsts politika alkohola pārmērīgas izplatības un lietošanas jomā**. Sabiedrībā nav vienota viedokļa par šādas politikas saturu, un ceturtdaļa respondentu nespēj izvērtēt, vai šāda politika Latvijā ir.
2. Agrīnāk jāatjauno un jāpopularizē dati par **alkohola patēriņa monitoringu**. Šiem datiem jābūt viegli publiski pieejamiem un izplatāmiem ar preses paziņojumu starpniecību, šādi aktualizējot problēmu sabiedrībā. Šī aptauja rāda, ka respondentiem nav vienota viedokļa un izpratnes par problēmas izplatību.
3. Lielu respondentu atbalstu saņēmuši **informēšanas pasākumi un alkohola reklāmas ierobežojumi**. Vienlaikus jāatzīmē, ka respondenti kopumā ir vairāk atbalstoši pasākumiem, kas viņus konkrēti neskar. Piemēram, vecuma ierobežojumu paaugstināšana alkohola iegādei ir populārāka citās vecuma grupās, salīdzinot ar ierobežojumu skarto jauniešu grupu.
 - a. Vienlaikus jāatceras, ka, lai arī **rehabilitācijas pakalpojumu pieejamība** nebija aptaujā populārāko politikas pasākumu sarakstā, informēšanas kampaņa bez praktiska atbalsta ar alkohola atkarību saistītu problēmu risināšanai nenasniegs mērķi, īpaši sociālās atstumtības un nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju grupās, kur pieejamība maksas pakalpojumiem ir ierobežota.
 - b. Stingrus pasākumus alkohola patēriņa ierobežošanā, piemēram, **akcīzes nodokļa celšanu** atbalsta tikai 34% respondenti, bet **alkohola iegādes laika samazināšanu** – puse respondentu, līdz ar to šādiem politikas soļiem būtu jāreķinās ar salīdzinošu zemu sabiedrības atbalstu.
4. Aptauja rāda, ka sabiedrībā ir gana augsts atbalsts noteiktās pieļaujamās **alkohola koncentrācijas asinīs samazināšanai** visiem transportlīdzekļu vadītājiem līdz 0 promilēm – to atbalsta 75% respondentu, un šim ierobežojumam ir viszemākās “grūti pateikt” atbilžu īpatsvars, salīdzinot ar citiem apgalvojumiem.
5. Ja ierobežošanas plāns liek uzsvaru uz informēšanu par alkohola izraisīto kaitējumu nepilngadīgām personām, tad pētījuma respondenti 64% gadījumu atbalstītu **alkohola iegādei nepieciešamā vecuma celšanu līdz 21 gada vecumam**.

TABAKAS PATĒRIŅA IEROBEŽOŠANAS POLITIKA

Pēdējos gados gana daudz darīts smēķēšanas ierobežošanas jomā, gan aktualizējot pasīvās smēķēšanas kaitējumu un nosakot ierobežojumus smēķēšanai publiskajā telpā, gan aizliedzot smēķēšanu nepilngadīgu personu klātbūtnē un piedāvājot atbalsta resursus smēķēšanas atmešanai⁷. Pētījums nekonstatē būtisku kritumu neseno smēķētāju vidū kopš 2015.gada pētījuma. Redzams, ka vīriešu smēķētāju īpatsvars nedaudz samazinās gan neseno smēķētāju, gan neregulāri smēķējošo vidū, taču sieviešu vidū abos rādītājos vērojams pieaugums.

Tiesību akta projekts "Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2021.-2027.gadam" paredz divus specifiskus rīcības virzienus smēķēšanas mazināšanai – izvērtēt iespēju ieviest Latvijā standartizēto iepakojumu tabakas un nikotīnu saturošiem izstrādājumiem un ieviest valsts apmaksātu smēķēšanas atmešanas programmu iedzīvotājiem.

Šis pētījums rāda, ka smēķēšana ir izteikti sociāls paradums un smēķējošu draugu un paziņu klātbūtne kalpo gan kā smēķēšanu, gan tās atmešanu veicinošs faktors. Savukārt paraduma atmešanā liela nozīme ir reti smēķējošu un nesmēķējošu draugu un paziņu lokam. Šis faktors izmantojams smēķēšanas atmešanas kampaņu vēstījumā un izmantotajās metodēs.

Regulāru smēķētāju īpatsvars 15-24 gadu vecuma grupā ir zemāks nekā citās, taču tieši šajā grupā ir salīdzinoši augsts smēķēt pamēģinājušo un pārtraukušo respondentu īpatsvars, kā arī neregulāri smēķējošo respondentu īpatsvars, rādot, ka šī joprojām ir **galvenā mērķa grupa smēķēšanas paraduma profilaksei**, kuru uzrunājot, būtu panākams lielākais efekts.

Pētījums uzrāda ievērojamu kritumu elektronisko cigarešu lietošanā. Lai arī jaunieši joprojām ir lielākā elektronisko cigarešu patērētāju grupa, taču to lietotāju īpatsvars ir salīdzinoši niecīgs, salīdzinājumā ar iepriekšējā pētījumā iegūtajiem datiem.

NARKOTISKO VIELU PATĒRIŅA IEROBEŽOŠANAS POLITIKA

Arī šajā jautājumā aptauja nesniedz pamatu noteiktu politikas soļu atbalstam. Kopumā aptauja sniedz pamatojumu problēmas pamatojumam un nepieciešamai aktīvākai rīcībai. Lai arī narkotisko vielu lietošanas apmēri Latvijā ir zem vidējiem ES rādītājiem, 2020.gada aptauja uzrāda augstāku narkotisko vielu pamēģinātāju īpatsvaru, salīdzinot ar 2015.gadu. Kokaīna un amfetamīnu neseno lietotāju īpatsvars jaunākajā vecuma grupā ir jau sasniedzis vidējo ES līmeni. **Galvenās mērķa grupas ir jaunieši 15-35 gadu vecumā un īpaši jauni vīrieši**. Narkotiku lietošanai ir reģionālas īpatnības, augstākais pamēģinātāju un pašreizējo lietotāju īpatsvars ir **Rīgā, un tie pārsvarā ir jauni vīrieši**. Vienlaikus, **Rīgā un Pierīgā ir augstākais pašreizējo un neseno narkotiku lietotāju īpatsvars sieviešu vidū**. Rīga ir izteikts līderis narkotiku pamēģinātāju vidū sievietēm.

Iekšlietu ministrijas sagatavotais starpsektorālais Narkotiku lietošanas un izplatības ierobežošanas plāns 2019.-2020.gadam ir apzinājis galvenās mērķa grupas un problemātiku, taču pašā plānā arī norādīts, ka nav pieejams stabils ikgadējs finansējums narkotiku lietošanas profilakses jomā un nav pieticis līdzekļu profilakses programmu vērtēšanai, kas politiku padara neefektīvu.

Respondentiem nav vienota un skaidra priekšstata par valsts politiku narkotiku lietošanas apkarošanas jomā – trešdaļai respondentu par to vispār nav sava viedokļa. Tāpat respondentiem ir

⁷Skatīt SPKC mājas lapā izvietoto informāciju: <https://www.spkc.gov.lv/lv/smekesana>

bijis grūti izvērtēt narkotiku lietošanas izplatību Latvijā un savā dzīvesvietā.

1. Pētījums rāda, ka kopš iepriekšējām aptaujām nedaudz pieaudzis to respondentu īpatsvars, kas skata narkotiku lietošanu kā slimību un līdz ar to veselības sektora problēmu. Vienlaikus jaunākajā vecuma grupā 15-24 gadi vērojams augstākais kopš iepriekšējiem pētījumiem viedokļa trūkums īpatsvars (23%). Turklāt šajā grupā ir ievērojami zemāks to respondentu īpatsvars, kas narkomāniju skata vairāk kā veselības problēmu, liekot pieļaut, ka, iespējams, izglītība šajā jomā nav bijusi visaptveroša, līdzsvarojot tiesisko un sabiedrības veselības pieeju.
2. Lai arī dati rāda subjektīva narkotiku izplatības aplēsuma kritumu kopš iepriekšējiem pētījumiem, iepriekšējās aptaujās aprēķinos netika ņemts vērā "grūti pateikt" viedokļu skaits, kas 55-64 gadu vecuma grupā sasniedz pat 48% visu atbilžu. Līdz ar to jāsecina, ka narkotiku aprites problēmas visdrīzāk ir to slēptajā dabā. Par to liecina populārākās narkotikas – marihuānas aprites tīkli – visbiežāk tā iegādāta un piedāvāta privātā telpā. Kokaīna, otrās populārākās narkotikas, iegāde jau notiek pārsvarā sabiedriskās vietās. Būtiski ir **padarīt redzamu un veidot kritisku viedokli par narkotiku iegādi** mērķa grupas – jauniešu un viņa atbalsta personu – vidū. Īpaši tas attiecas uz marihuānu, kas parasti ir pirmā izmēģinātā narkotika un privātāk lietotā.
3. Pētījums atbalsta rīcības plānā ietvertos pasākumus – **izglītības programmas skolās un vadlīnijas speciālistiem un vecākiem**, lai identificētu un ar jauniešiem pārrunātu iespējamās problēmas, kas saistītas ar narkotiku lietošanu. Būtiski, lai šajos dokumentos tiktu pielietota **līdzsvarota pieeja**, tai skaitā jauniešu pašu veiktas apmācības, aptverot visus ar narkotiku lietošanas problemātiku un motivāciju saistītus faktorus un neizmantojot iebiedēšanu un stingrāku kontroli (pēdējais problēmu iedzītu dziļāk pagrīdē). Likumprojekts "Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2021.-2027.gadam" paredz šādu pierādījumos balstītu programmu izveidi.
4. Pētījums rāda, ka Latvijas iedzīvotāji galvenokārt atbalsta **stingras kontroles pasākumus** – autovadītāju pārbaudes (85%), lietotāju kriminālu sodīšanu (72%), piespiedu ārstēšanu no narkotikām (64%).
5. Nākamais populārākais pasākumu veids ir **atkarību ārstniecības pakalpojumu pieejamības palielināšana un bezmaksas pakalpojumi no narkotikām atkarīgajām personām** (64%).
6. **Marihuānas legalizācijai**, lai samazinātu ar narkotiku lietošanu saistīto noziedzību, pilnībā vai daļēji piekrīt 22% respondentu, bet legalizācijai vispār – 21%. 15-24 gadu vecuma grupā atbalsts ir ievērojami augstāks un sasniedz pat trešdaļu respondentu. Tiesa, aptaujā netika uzdots jautājums par marihuānas legalizāciju medicīniskiem nolūkiem.

1. Babor, T. F., Caetano, R. et al. (2010). Alcohol: No ordinary commodity (2nd edition). Oxford: Oxford University Press.
2. Cherpitel C. J. (1997). Brief screening instruments for alcoholism. *Alcohol health and research world*, 21(4), 348–351.
3. Cherpitel CJ. Screening for alcohol problems in the U.S. general population: comparison of the CAGE, RAPS4, and RAPS4-QF by gender, ethnicity, and service utilization. Rapid Alcohol Problems Screen. *Alcohol Clin Exp Res*. 2002 Nov;26(11):1686-91. doi: 10.1097/01.ALC.0000036300.26619.78. PMID: 12436057.
4. EMCDDA, 2020. European Drug Report. Trends and developments. Lisbon. https://www.emcdda.europa.eu/publications/edr/trends-developments/2020_en
5. Geneste, J et al. "CAGE, RAPS4, RAPS4-QF and AUDIT screening tests for men and women admitted for acute alcohol intoxication to an emergency department: are standard thresholds appropriate?." *Alcohol and alcoholism (Oxford, Oxfordshire)* vol. 47,3 (2012): 273-81. doi:10.1093/alcalc/ags027
6. Iekšlietu ministrija, 2011. Narkotisko un psihotropo vielu un to atkarības izplatības ierobežošanas un kontroles pamatnostādnes 2011.–2017.gadam. <http://polsis.mk.gov.lv/documents/3601>
7. Iekšlietu ministrija, 2019. Narkotiku lietošanas un izplatības ierobežošanas plāns 2019.-2020.gadam. <https://likumi.lv/ta/id/308315-par-narkotiku-lietosanas-un-izplatibas-ierobezosanas-planu-2019-2020-gadam>
8. Isajeva, L., Pelne, A. 2020. Alkohola aprites un lietošanas sekas Latvijā saistībā ar Covid-19 pandēmiju. Slimību profilakses un kontroles centrs. <https://www.spkc.gov.lv/sites/spkc/files/content/Profesionaliemi/Petijumi%20un%20zinotajumi/Atkaribu%20slimibas/alkohola-aprites-un-lietosanas-saistito-seku-izmainas-2020.-gada-latvija.pdf>
9. Kohut Peter 2021. Carving out a slice of the European medical cannabis market. *European Pharmaceutical Review*. <https://www.europeanpharmaceuticalreview.com/article/141680/carving-out-a-slice-of-the-european-medical-cannabis-market/>
10. Koroļeva, I., Mieriņa, I., Goldmanis, M., Trapencieris M. 2008. Atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatība iedzīvotāju vidū. Pētījuma rezultāti. <https://www.spkc.gov.lv/lv/petijumi/atkaribu-izraisoso-vielu-lietosanas-izplatiba-iedzivotaju-vidu-2008.pdf>
11. Legleye S., Karila L., Beck F., Reynaud M. (2007) Validation of the CAST, a general population Cannabis Abuse Screening Test. *Journal of Substance Use* 2007; 12: 233-42.
12. Moskalewicz, J., Sieroslowski, J. (2010). Drinking population surveys — guidance document for a standardized approach. Warsaw, Institute of Psychiatry and Neurology.
13. NIDA, 2012. Research Report Series. Inhalants. <https://www.drugabuse.gov/sites/default/files/inhalantsrrs.pdf>
14. Sniķere S., Trapencieris M., Koroļeva I., Mieriņa I., Priekule S., Aleksandrovs A., Jankovskis M. 2012. Atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatība iedzīvotāju vidū. Rīga: Slimību profilakses un kontroles centrs. <https://www.spkc.gov.lv/lv/petijumi/atkaribu-izraisoso-vielu-lietosana-iedzivotaju-vidu-2011.pdf>

15. Sniķere S., Trapencieris, M., 2016. Atkarību izraisošo vielu lietošana iedzīvotāju vidū. Analītisks pārskats. Rīga, Slimību profilakses un kontroles centrs. <https://www.spkc.gov.lv/lv/petijumi/atkaribu-izraisoso-vielu-lietosana-iedzivotaju-vidu-2015.pdf>
16. Stockwell, T., Zhao, J. et al. (2009). Should alcohol policies aim to reduce total alcohol consumption? New analyses of Canadian drinking patterns. *Addiction Research & Theory* 17(2): 135–151.
17. Veselības ministrija, 2014. Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2014.–2020.gadam. <http://polsis.mk.gov.lv/documents/4965>
18. Veselības ministrija, 2020. Alkoholisko dzērienu patēriņa mazināšanas un alkoholisma ierobežošanas rīcības plāns 2020.–2022.gadam. <http://polsis.mk.gov.lv/documents/6794>
19. Veselības ministrija, 2021. Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2021.–2027.gadam. Tiesību akta projekts. <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40498718>
20. WHO. 2000. *International Guide for Monitoring Alcohol Consumption and Related Harm*. Geneva.
21. World Health Organization 2018. *Global status report on alcohol and health 2018*. Geneva: World Health Organization

